

**Adami Tanneri E Societate Iesv, S. Theologiæ D. Et In
Academia Ingolstad. Professoris, Theologiæ Scholasticæ
Tomus ...**

Cum triplici Indice

De Fide, Spe, Charitate, Ivstitia, Religione, caeterisq[ue] virtutibus [et]
vitijs: ac varijs hominum statibus. Secvndæ Secvndæ S. Thomæ
Aqvinatis Respondens

Tanner, Adam
Ingolstadii, 1627

Dispvatio V. De Virtvte Religionis, Eivsque Actibvs & oppositis vitijs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72877](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72877)

INDEX DISPUTATIONIS V.

DE VIRTUTE RELIGIONIS, EIVSQUE ACTIBVS
& oppositis vitijs.

De partibus potentialibus Iustitiæ in genere; ac
Primum de Religione secundum se, eiusque
actibus internis, deuotione & ora-
tione.

Dubium I. *Qua, & quoniam sint partes potentiales,
seu virtutes annexæ Iustitiæ.*

II. *Quidnam sit virtus Religionis, quod & quotuplex
eius obiectum, & quomodo ab alijs virtutibus di-
stinguatur.*

III. *Quoniam in genere actus, tum internos, tum ex-
ternos habeat Religionis Virtus; & speciatim an,
quis, & qualis actus Religionis sit deuotio.*

IV. *De oratione velut altero actu interno Religionis, v-
niuersim ac in genere, speciatim quid & quotuplex
sit, ad quos (an etiam Sanctos) dirigenda, & qui-
bus conueniat; quas condiciones requirat.*

V. *De horis Canonicis, quid & quoniam sint, à quibus
recitanda; quid recitandum; quomodo & qua de-
uotione, tum externa, tum interna; quo loco, quo
tempore; & demum qua causa non recitantes ex-
cusent.*

VI. *De restitutione facienda, propter omissas horas Ca-
nonicas.*

Quaestio II. De actibus exterioribus Religionis si-
ue latria; ac primum de adoratione Dei, Sancto-
rum, rerumque ac imaginum sacra-
rum.

Dubium I. *De adoratione in genere, eiusque adeo notione,
ratione, varietate, & distinctione ab ijs, cum qui-
bus nonnullam affinitatem habet.*

II. *De adoratione sacra DEI, Christi hominis, & San-
ctorum.*

III. *De adoratione sacra reliquiarum, Imaginum, &
rerum sacrarum inanimatarum; an sint adoranda.*

IV. *De ratione & modo adorationis rerum eiusmodi in-
animatarum, speciatim qua circa eam certa; que in
controversia sint.*

V. *An imagines etiam proprie villo modo adoranda, si-
ue colenda sint, itemque an ipse etiam in se tan-
quam obiectum quod terminent actum adorationis
seu cultus, non tantum ratione signi exterioris, sed
etiam ratione interna submissionis.*

VI. *An, & quare ratione imagines simul cum exemplari,
eodemq; cultu coli possint.*

VII. *Utrum nihilominus imagines & reliquia sacra se-
cundum se & per se etiam, tanquam totum obie-
ctum materiale cultus, quod immediate ac directe
colatur, adorari aliquo, licet inferiori, cultu possint;
non adoratio formaliter & directe exemplari.*

Quaestio III. De Sacrificio, oblationibus, primi-
tijijs, Decimis.

Dubium I. *De Sacrificio.*

II. *De oblationibus, primitijijs, decimis.*

Quaestio IV. De Voto.

Dubium I. *Quid sit votum, & quas condiciones requi-
rat, tum ex parte videntis, tum ex parte materiae.*

II. *Quoniam vouere possint, & de varia vouentium
condicione.*

III. *Quoniam generatim sit obligatio voti.*

IV. *Quotuplex sit votum; speciatim in quo censilat vo-
tum solenne, & qua ratione à voto simplici differat.*

V. *Quibusnam modis generatim obligatio voti desinat.*

VI. *An humana auctoritate proprie in voto dispensari
possit, etiam solenni.*

Quaestio V. De actibus externis religionis, quibus
diuinum nomen usurpatur & assumitur; adeoque
de Iuramento, adiuratione, & laude
DEI.

Dubium I. *De iuramento, speciatim qua sit vis & ob-
ligatio iuramenti; qua ratione in eo dispensetur.*

II. *De adiuratione & laude Dei.*

Quaestio VI. De obseruatione dierum festorum, ac
praecepto audiendi missam.

Dubium I. *De prima obligatione dierum festorum, ab-
stinendi ab operibus seruilibus, alijsque nonnullis
lege vetitis.*

II. *De altera obligatione dierum festorum, audiendi
missam.*

Quaestio VII. De vitijs religioni oppositis per ex-
cessum; speciatim de superstitione, varijsque eius-
dem speciebus, vt Idololatria, diuinationibus,
& vanis obseruantijijs.

Dubium I. *De Idololatria, & diuinatione.*

II. *De vanis obseruantijijs.*

Quaestio VIII. De cæteris vitijs Religionis oppositis
per defectum nimirum tentatione Dei, periurio,
sacrilegio, & simonia.

Dubium I. *De tentatione Dei, periurio, & sacrilegio.*

II. *De simonia, quid, & quotuplex sit, & quomodo ex
parte obiecti varie committatur.*

III. *Quomodo committatur Simonia ex parte ipsius com-
mutationis.*

IV. *De Pœnis Simoniae.*

DISPUTATIO V.

De virtute Religionis, eiusque actibus,
& oppositis vitijs.

Sanctus Thomas 2. 2. quest. 80. vsque ad 100.

POSTquam disputatione precedenti de iustitia egimus, sequitur, ut cum S. Thoma de partibus eius potentialibus, seu quod idem est, de virtutibus ei propter similitudinem annexis agamus: in quibus principem locum obtinet religio, de qua proinde S. Thomas hic à questione 81. vsq; ad 100. viginti omnino questionibus prolixè & accurate agit; cum mox deinde alias virtutes iustitiæ annexas, alijs viginti questionibus, nimirum à questione 100. vsq; ad 120 pertractet; quibus deniq; tractationem de statibus subiungit. Cuius methodo ita inherebimus, ut tamen more nostro pleraque ad pauciores questiones reuocemus.

Quare uniuersam hanc de religione disputationem octo questionibus complectemur. I. De partibus potentialibus Iustitiæ in genere; ac primum de religione secundum se, eiusque actibus internis, deuotione, & oratione. II. De actibus exterioribus religionis siue latriæ; ac primum de adoratione Dei, Sanctorum, rerumque ac imaginum sacrarum. III. De Sacrificio, oblationibus, primitijs, decimis. IV. De voto. V. De iuramento, adiuratione, & laude Dei. VI. De obseruatione dierum festorum, ac precepto audiendi Missam. VII. De vitijs religioni oppositis; ac primum de superstitione, varijsque eiusdem speciebus, ut idololatriæ, diuinationibus, & vanis obseruantijs.

VIII. De alijs vitijs Religionis oppositis per defectum, nimirum tentatione Dei, periurio, sacrilegio, & simonia.

QVÆSTIO I.

De partibus potentialibus iustitiæ in genere; ac primum de Religione secundum se, eiusque actibus internis, Deuotione, & Oratione.

S. Thomas 2. 2. q. 80. 81. 82. & 83.

Resoluetur hac quæstio sex dubitationibus. I. Quæ & quotnam sint partes potentiales, seu virtutes annexa iustitiæ. II. Quidnam sit virtus religionis; quod & quotuplex eius obiectum; & quomodo ab alijs virtutibus distinguatur. III. Quosnam in genere actus, tum internos, tum externos habeat religionis virtus; & speciatim an, quis, & qualis actus religionis sit deuotio. IV. De oratione velut altero actu interno religionis vniuersim ac in genere; speciatim quid, & quotuplex sit; ad quos, an etiam ad Sanctos dirigenda; & quibus conueniat, quas condiciones requirat. V. De bonis Canonicis; quid & quenam sint, à quibus recitanda, quid recitandum; quomodo, & qua deuotione, tum externa, tum interna; quo loco, quo tempore, & demum quæ cause non recitantem excusent. VI. De restitutione faciendâ propter ommissas horas Canonicas.

DVBIUM I.

Quæ, & quotnam sint partes potentiales, seu virtutes annexa iustitiæ.

S. Thomas 2. 2. q. 80. art. vii.

Partes potentiales iustitiæ dici eas virtutes; quæ ob similitudinem & affinitatem, iustitiæ tanquam virtuti principali adiunguntur, ex dictis disput. 3. quæstione 2. dub. 4. liquet; in quibus cum duo requirantur; nimirum, vt virtutes illæ cum iustitiâ velut principali virtute conueniant; deinde, vt aliquo modo à perfecta eius ratione deficiant, recte statuit Sanctus Thomas quæstione 80. articulo vii. omnes virtutes quæ ad alterum sunt, posse ratione conuenienti iustitiæ annexi.

Ratio vero perfecta iustitiæ, cum præter alteritatem perfectam, duas alias condiciones requirat, nimirum & perfectam æqualitatem, & perfectum seu legale dubitum, prout opponitur debito morali, vt ex dictis disput. præced. de iustitiâ quæstione 2. dub. 1. liquet; hinc duplex nascitur ordo virtutum, quæ cum sint quidem ad alterum, ob defectum tamen alterutrius conditionis, à ratione iustitiæ deficiunt, eidemque tanquam virtutes secundariæ, in suo genere principali adiunguntur. Primus earum, quæ deficiunt à perfecta ratione æqualitatis; secundus earum, quæ deficiunt à perfecta ratione debiti, nempe legalis.

Prioris generis virtutes sunt, quæ debitum quidem alteri reddunt, sed non possunt reddere æquale, quales sunt hæc tres virtutes Religio, Pietas, Observantia. Cum enim quidquid hominis est,

Deo debitum sit, non potest homo Deo reddere æquale, vt scilicet tantum ei reddas, quantum ei debet, aut secundum exactam iustitiæ rationem, deberet; secundum illud Psalm. 115. v. 12. Quid retribuam domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Ita etiam parentibus, iuxta Aristotelem 8. Ethic. cap. vii. æquiualens reddi non potest virtute pietatis, per quam, vt ait Cicero lib. 2. de inuent. sanguine iunctis patriæque beneuolis officium, & diligens tribuitur cultus. Denique nec virtuti, seu virtute præditis æquale præmium persolui potest, iuxta Aristotelem 4. Ethic. cap. 3. vt proinde etiam obseruantia virtus, qua iuxta Ciceronem loc. cit. homines aliqua dignitate antecedentes quodam cultu & honore dignamur, ea de causa à perfecta ratione iustitiæ deficiat.

Ob defectum autem debiti legalis, à perfecta ratione iustitiæ desciscunt omnes illæ virtutes, quæ solum continent debitum morale, non legale; quod scilicet non aliqua speciali legis obligatione, ius alteri conferente; sed solum ex honestate virtutis debetur, iuxta Aristotelē 8. Ethic. cap. 13.

Quod quidem debitum rursum duplex est; quoddam enim adeo necessarium est, vt sine eo honestas morum conseruari non possit. Et hoc debitum continent Veritas, qua opus est, vt talem se quisque exhibeat alteri, in verbis, & factis, qualis est. Item Gratia seu Gratiudo; qua vt ait Cicero loco citat.

amicitiarum & officiorum alterius memoria ac remunerandi voluntas continetur. Denique talis est vindictio, seu iustitia vindictiua, per quam, ut ait Cicero loco cit. *vis aut iniuria, & omnino quicquid obfuturum est, defendendo, aut vlciscendo propulsatur.* Aliud vero debitum inferioris ordinis est; utpote non simpliciter & absolute, sed tantum quasi ad bene esse necessarium; utpote, conferens ad maiorem honestatem, sine quo tamen honestas absolute conseruari potest. Quod quidem debitum attendunt liberalitas, affabilitas, siue amicitia, & alia eiusmodi virtutes: quas tamen Cicero max referendus in enumeratione virtutum iustitiæ annexarum prætermittit, quia *parum habent de ratione debiti.* Ita S. Thomas cit. quæst. 80. a. vn.

6 Ex quibus etiam idem varias variorum auctorum enumerationes virtutum iustitiæ annexarum explicare, & inter se conciliare nititur. Nam primo Tullius cit. lib. 2. de Inuent. enumerat sex virtutes iustitiæ annexas, scilicet religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, obseruantiam, veritatem; quarum ratio & enumeratio ex dictis constat.

7 Secundò Macrobius in somnium Scipionis lib. 2. cap. vlt. septem enumerat, scilicet innocetiam, amicitiam, concordiam, pietatem, religionem, affectum, seu beneuolentiam, & humanitatem. Cuius enumerationis S. Thomas eodem art. vn. ad 2. hanc rationem reddit. Macrobius enim attendisse videtur ad duas partes integrales iustitiæ, quæ sunt declinare a malo, ad quod pertinet innocentia; & facere bonum, ad quod pertinent sex alia. Quorum duo videntur pertinere ad æquales, scilicet amicitia in exteriori conuictu, & concordia interius in mente: duo verò pertinent ad superiores, scilicet pietas ad parentes, & religio ad Deum: duo verò ad inferiores, scilicet affectus, in quantum placent bona eorum; & humanitas, per quam subuenitur eorum defectibus. Nam iuxta Isidorum lib. 10. Etym. cap. 8. *humanus dicitur aliquis, quia habeat circa hominem amorem, & miserationis affectum: unde humanitas dicta est, qua nos inuicem tuemur.* Quæ tamen Tullius prætermisit, quia parum habent de ratione debiti, ut dictum.

8 Tertio à quibusdam alijs ponuntur quinque partes iustitiæ, scilicet obedientia, respectu superioris; disciplina, respectu inferioris; æquitas, respectu æqualium; fides & veritas, respectu omnium. E quibus obedientia ut ait S. Thomas ad 3. includitur in obseruantia superius ex Cicerone relata. Nam præcellentibus personis (æ potestate præditis) debentur & reuerentia honoris, & obedientia. Fides autem, qua fiunt dicta, includitur in veritate, quæ inter cætera etiam obseruatiam promissorum compleditur. Disciplina autem erga inferiorem, quia non debetur ex debito necessitatis, fundato in aliquo iure ipsius inferioris; quia inferiori nemo est obligatus, in quantum est inferior; etsi possit aliquis superiori obligari, ut inferioribus provideat; idcirco à Cicerone prætermissa fuit; etsi contineri possit sub humanitate, quam Macrobius ponit: æquitas verò sub epikia vel amicitia.

9 Quarto Andronicus Peripateticus nouem partes iustitiæ annexas recenset; scilicet liberalitatem, benignitatem, vindictiuam, eugnomosynam, eu-

sebiam, eucharistiam, sanctitatem, bonam commutationem, legis positiuam. In qua tamen enumeratione, non solæ partes potentiales iustitiæ recensentur, sed etiam partes quasi integrales, tam iustitiæ particularis, quam legalis. Ad particularem enim pertinet bona commutatio; ad quam pertinet in commutationibus æqualitatem custodire.

Ad legalem autem iustitiæ, quantum ad ea, quæ communiter sunt obseruanda: pertinet legis positiuæ; quæ definitur, *scientia commutationum particularium ad communitatem relatarum*: quantum vero ad ea, quæ nonnunquam præter communes leges singulariter agenda occurrunt, ponitur eugnomosyna, quasi bona gnome; quæ est in talibus directiuæ, & definitur *voluntaria iustificatio*; quia, quod iustum est ex proprio arbitrio; non secundum legem scriptam decernit, ut suo loco de prudentia dictum, disp. 3. q. 1. dub. 2.

10 *Eusebia* vero, quasi bonus cultus, idem est quod religio; & definitur *scientia Dei familiarum*. Vbi auctor loquitur secundum modum philosophandi Socratis, qui dicebat, *omnes virtutes esse scientias.* Eodem pertinet *sanctitas*. *Eucharistia* autem est idem, quod bona gratia, siue gratitudo, quam & Cicero commemorauit; sicut & vindictiuam, benignitas autem videtur esse idem cum affectu (seu beneuolentia) quem ponit Macrobius. Vnde & Isidorus lib. 10. Etym. cap. 2. ait: *Benignum esse sponte ad benefaciendum paratum, & dulcem ad equum.* Et ipse Andronicus dicit, benignitatem esse habitum voluntaris benefactiuum. Liberalitas autem videtur ad humanitatem pertinere. Ita S. Thomas cit. art. vn.

11 Ex quibus colligitur, enumerationes partium iustitiæ hætenus relatas, inter se non pugnant, nec tam quoad rem ipsam, quam quoad loquendi modum discrepare; cum partes iustitiæ variæ assignari possint, ut comprehendant scilicet non solum partes potentiales, de quibus tamen solis in præterito agitur; sed etiam partes integrantes; idque tum iustitiæ particularis, ad quam solam respectisse videtur Cicero, tum etiam legalis: quo respectu etiam Aristoteles 5. Ethic. cap. 10. *epikiam* iustitiæ adiungit, ut notauit S. Thomas ibidem ad 5.

Illud tamen obseruandum, apud Andronicum inter virtutes iustitiæ annexas, etiam poni benignitatem seu beneficentiam; quæ tamen potius ad charitatem pertinet, imo ipsius charitatis actus est, ut suo loco dictum.

12 Quo fit, ut iuxta S. Thomam vniuersim vdecim partes potentiales, seu virtutes adiunctæ iustitiæ numerentur; nimirum 1. religio. 2. pietas. 3. obseruantia. 4. dulcia. 5. obedientia. 6. gratitudo. 7. vindictio. 8. veritas. 9. amicitia. 10. liberalitas. 11. epikia. Quibus adiungi poterat *dementia*, ut dictum disp. 3. quæst. 3. dub. 7. de qua tamen ibidem cum S. Thoma egimus.

Nec multum interest, seu virtus aliqua huic, an alteri virtuti, tanquam virtus secundaria principali adiungatur; modo reuera non paruam similitudinem habeat cum ea virtute cui adiungitur; quando etiam

sine hac adiunctione & subordinatione, singularum ratio, usus, ac officium satis commode explicari potest; eo quod hæc adiunctio & subordnatio potius sit arbitraria, quam essentialis, ut ibidem diximus. Restat, ut supradictas undecim partes ac virtutes iustitiæ annexas, cum Sancto Thoma, ordine ac sigillatim explicemus incipiendo hac disputatione à religione, quæ inter cæteras potissima est, & prolixior tractationem postulat, ut dictum.

D V B I V M II.

Quidnam sit virtus Religionis; quod est quotuplex eius obiectum; & quomodo ab alijs virtutibus distinguatur.

S. Thomas 2. 2. q. 81. aa. 8.

13 **R**eligio, siue à *relegendo*, iuxta Isidorum libro 10. Etym. c. 17. & Augustinum lib. 10. de ciuitate Dei cap. 4. siue à *religando*, iuxta Laurentium lib. 4. diuin. Instit. cap. 28. siue à *relegendo* dicta, iuxta Ciceronem lib. 2. de nat. Deorum, in præfati dicitur virtus, qua Deo debitum cultum & honorem exhibemus.

Cum qua notione & significatione nominis recte congruunt omnes etymologiæ eiusdem nominis antea relatæ, ut bene declarat Sanctus Thomas quæstio, 81. articulo 1. *Sine enim religio, inquit, dicitur à frequentibus relectione, siue ex iterata electione eius, quæ negligenter amissum est, siue dicitur à religatione; religio proprie importat ordinem ad Deum. Ipse enim est, cui principaliter alligari debemus, tanquam indeficienti principio; ad quem etiam nostra electio assidue dirigi debet, sicut in vltimum finem, quem etiam negligenter peccando amittimus, & credendo, & fide protestando recuperare debemus.*

Ut autem huius virtutis natura cognoscatur, quæ sit aliquot sequentibus sigillatim explicandum est. 1. quodnam sit eius obiectum, & quotuplex. 2. quid, & quotuplex. 3. quænam sit ratio essentialis, tum generica, tum specifica religionis, speciatim an sit virtus Theologica, & à cæteris omnibus distincta.

14 Primo igitur quaritur, quodnam & quotuplex sit obiectum virtutis religionis.

Respondeo sequentibus pronuntiat. I. Religionis obiectum materiale duplex est, videlicet propinquum & remotum; siue obiectum *Quod*, & obiectum *Cui*, iuxta Caietanum quæstio. 81. articulo 5. & communem. Obiectum *Quod* materiale (adeoque proximum) est ipse cultus diuinus, seu honor quem Deo volumus, seu potius actiones illæ, seu in genere, seu in specie spectatæ, quibus *Deum* colere intendimus. Obiectum *Cui*, siue remotum est Deus, cui cultum, & honorem volumus.

Idem accidit in iustitia, cuius obiectum immediatum & proprium sunt res ipsæ, siue actiones alteri debitæ; obiectum autem remotum *Cui*, est alter, seu ipse proximus. Idem suo modo cer-

nitur in spe, cuius obiectum *Quod* est Deus; obiectum *Cui*, sumus nos ipsi; quia per spem volumus Deum nobis.

Et sicut hic specificatio virtutis non sumitur nude ab obiecto remoto *Cui*, ita etiam in presenti, essentialis ratio religionis non sumitur nude ab obiecto *Cui*, sed vel maxime ab obiecto *Quod*. Accedit quod nec ipsa charitas virtutis Theologicæ rationem proprie sortitur ab obiecto *Cui*, sed vel maxime ex obiecto *Quod*; quatenus per eam Deo inprimis volumus seipsum, & suas perfectiones intrinsecas, etiam si consequenter per eam etiam alia bona, tanquam obiecta, quadam secundaria & materialia Deo velle possumus. Vide supra disp. 2. q. 1. dub. 1.

15 II. Vtrumque obiectum religionis, antea dictum, habet suam propriam rationem formalem obiectiuam. Ratio enim formalis, quam religio in cultu diuino, prout est obiectum proprium & immediatum spectat, est ratio debiti cuiusdam legalis. Quemadmodum enim iustitia, qua bonum aliquod proximo volumus, non spectat in eiusmodi obiecto proprie ipsam rationem bonitatis & conuenientia; in ordine ad proximum, nempe ut per hoc bonum proximo bene sit; sed rationem debiti, quia iustum, seu iure debitum est; ita etiam religio, quæ potentialis quædam est pars iustitiæ, & quidem quoad rationem debiti à perfecta iustitiæ ratione minime deficiens, ut dubio præcedenti ex Sancto Thoma dictum, respicit in cultu diuino, non ipsam rationem bonitatis seu conuenientia; in ordine ad Deum, nempe ut per illum *Deo* bene sit, hoc enim est charitatis; sed rationem debiti legalis; quia videlicet Deo ob summam eius excellentiam hoc bonum iure debitum est; & per hoc etiam distinguitur religio à charitate. Idem in simili disp. præced. de iustitia legali dictum.

17 III. Eodem modo formalis ratio obiecti *Cui*, quam scilicet in Deo formaliter spectat religio, non est proprie ipsa diuina bonitas secundum se spectata; sed eius excellentia, siue nobilitas & præstantia; cuius ratio desumitur quasi comparate ex eminentia ipsius *DEI*, super omnes res creatas, & speciatim super ipsum etiam hominem. Vnde formaliter amamus Deum quia bonus est, honoramus autem & colimus, quia excellens est, ac primum rerum omnium principium, ut dicemus.

18 IV. Neque vero ratione diuersarum perfectionum, seu attributorum, aut etiam diuersorum beneficiorum, debentur Deo adorationes seu cultus diuersæ rationis, ut recte post Alensem 3. par. quæst. 30. num. 1. artic. 3. Gabrielem in canonem lect. 49. & ipsum S. Thomam hic q. 81. a. 3. ad 1. docet Vasquez de adoratione disp. 1. cap. 2. & 3.

Cuius rei ratio sumitur ex S. Thoma loc. citat. quia ratio, cur Deus sit adorandus cultu latriæ est, esse primum principium rerum omnium, in quo quidem includuntur omnes perfectiones omnium attributorum. Quamquam non æque expresse omnia attributa *DEI* singulis colendi modis honorentur, sed quædam alijs signi-

ficantius, vt recte notarunt Vasquez loc. cit. n. 54. & Lessius de religione num. 27. post Augustinum q. 9. in Exodum, & Glossam in illud psalmi 7. *Domine Deus in te speraui.*

19 V. Sed & ipsi etiam Sancti, quatenus coluntur propter excellentiam increatam Dei, ad quam aliquam dicunt habitudinem, seu per modum imaginis, seu per modum filij, amici, templi, &c. ad obiectum materiale religionis pertinent: etsi nihilominus cultus ille quatenus in Sanctos tendit, non sit cultus patriæ propriæ, sed quidam cultus inferior. Sicut intentio & electio ad eandem quidem virtutem pertinent, sed inter se plurimū differunt, vt ex comūni docent Vasquez & Lessius locis cit. & inferius in simili de cultu imaginum dicitur quæst. 2.

20 VI. At vero si Sancti propter suas perfectiones absolutas & intrinsecas spectentur, & colantur, vt propter visionem Dei, charitatem, & sanctitatem propriam; sic non pertinent ad obiectum religionis, nec adeo coluntur per virtutem religionis; sed per virtutem distinctam, quæ dulia vocatur, & in duliā stricte acceptam, & super duliā diuiditur, vt inferius q. 7. dicitur. Ratio est; quia hac ratione in Sanctis non spectatur ratio formalis obiectiua religionis, nempe diuina excellentia; sed aliqua ratio inferior, & distincta; quæ proinde etiam distinctam virtutem constituit, vt ex communi docet S. Thomas q. 81. a. 4. ad 3. & supra q. 25. a. 1. ad 2. quidquid in contrarium dixerit Marsilius in 3. q. 8. a. 1.

21 Nec tamen ideo putandum, etiam dari amorem amicitiae supernaturalem erga proximum, quæ sit distincta virtus à charitate Dei, vt significant Vasquez de adorat. lib. 1. disp. 6. n. 175. & lib. 3. disp. cap. 4. num. 25. & Lessius num. 23. contra communem. Diuersa enim est ratio bonitatis supernaturalis, quam amor respicit; & excellentiæ, quam respicit cultus. Nam gratia & dona supernaturalia, in quantum habent rationem bonitatis supernaturalis, formaliter terminantis actum amoris, sua natura hominem ordinant ad Deum; & propterea hæc bona sunt, quia ad Deum ordinant. Quo fit, vt dum aliquis propter ea diligitur, plane propter Deum, & quia amicus, seu filius, aut seruus Dei est, diligatur. Excellentia vero creata hominis, in prædictis bonis fundata, suam rationem proprie in eo positam non habet, quod à Deo fit, aut in eum quomodolibet redundet; sed potius quod aliquo tandem modo hominis, & ab homine est. Quo fit, vt eiusdem excellentiæ cultus ad Deum directe non pertineat, nec ad eandem virtutem, quæ Deus colitur.

22 Hinc igitur hominem quidem propter inherenter bonitatem supernaturalem, eadem virtute charitatis amamus, quæ Deum amamus; at tamen eundem hominem propter in sitam ei excellentiam supernaturalem, non eadem virtute colimus, quæ Deum colimus, vt etiā superius disp. 2. quæstione 2. dub. 2. ex S. Thoma pluribus docuimus.

23 Quibus addi potest etiam alia diuersitatis ratio: quia amor non differt specie penes diuersum

gradum seu modum participandi eandem bonitatem; nec adeo ex sua ratione specifica proprie attendit diuersum illū gradum seu modum eiusdem bonitatis: at vero honor & cultus per se ac ex sua ratione specifica eam varietatem ac diuersitatem Excellentiam attendunt. Denique ipse modus diuersus participandi eandem bonitatem non constituit diuersam speciem eiusdem bonitatis: at vero diuersus modus habendi seu participandi excellentiam, essentialiter diuersificat Excellentiam; quæ adæquate ex ipso etiam modo habendi eandem excellentiam spectatur.

24 Quamquam in eo par est tam amoris, quam cultus ratio; quod sicut distinctus est cultus, quo Deum colimus, & quo creaturam propter internam & propriam suam excellentiam colimus; ita etiā distinctus est amor supernaturalis, quo proximo volumus bonum supernaturale propter se ipsum, ab eo, quo volumus ei bonum propter Deum. Hic enim amor charitatis & amicitiae est erga Deum; ille amor concupiscentiæ ad spem, pertinens, per quem videlicet tum nobis ipsis, tum proximo, quatenus vnum nobiscum est, bonum diuinum volumus; non autem vel alterius virtutis specialis, à spe & charitate distinctæ, vt vult Lessius loc. cit. vel generalis alicuius virtutis, vt indicat Vasquez cit. num. 175. De qua re plura loco citato.

25 Quæritur secundo, quid & quoruplex sit cultus, qui per virtutem religionis Deo exhibetur, & qua ratione ab honore differat.

Respondetur breuiter, cultum generatim loquendo, esse notam quandam seu contestationem submissionis erga alterum, ob existimatam eius excellentiam. Differt ab honore, quod hic solum ac vniuersim significet testimonium excellentiæ alterius. Quo fit, vt etiam æqualis & inferior honorari possit; coli autem vel adorari non possit, nisi aliqua ratione superior. Addit enim cultus honori quandam animi submissionem erga rem vel personam, quæ coli dicitur.

26 Cum autem cultus præter iudicium speculatiuum intellectus de alterius excellentia, qui actus aut ad fidem, aut similem habitum supernaturalem, vel respectu cultus naturalis, ad naturalem mentis solertiam, & vim cognoscendi pertinet; itemque præter iudicium practicū, seu dictamen intellectus, alteri hic & nunc, pro ratione excellentiæ, cultum congruum cum debita animi submissione deferendum, qui est actus prudentiæ, duos præterea actus inuoluat; nimirum actum voluntatis eidem iudicio consentientis; ac deinde alium, aut alios, siue eiusdem voluntatis, siue alterius potentiæ actus, vel in genere, vel in particulari conceptos, qui sint obiectum prioris actus; quosque adeo etiam voluntas priori actu velit in honorem ac cultum Dei efficere ac referre; vt sunt v. g. tum actus orationis, sacrificij, &c. tum omnium virtutum actus, quatenus ad Dei cultum referuntur: intelligendum est, solum priorem actum esse actum religionis immediate elicitem; posteriorem actum, saltem plerumque & communiter, esse actum religionis potius imperatum, vt inferius de oratione,

adora-

adoratione, & alijs eiusmodi actibus, primum illum voluntatis actum terminantibus, dicitur.

27 Ex his vero actibus, etsi prior principalior est, & esse potest sine posteriori re ipsa existente; quo modo deuotionis actus consistit, sine actuali exercitio cuiuscunq; alterius actus ad Dei cultum pertinentis: sæpe tamē posterior, si re ipsa exerceatur, vt adoratio externa, votū, oratio, absolute cultus Dei dicitur; etsi, pprie cultus ex vtroq; actu coallescat; ita vtilis quasi formaliter, hic vero materialiter ad cultum sese habeat.

28 Et vero licet cultus hominis nunquam esse possit sine actu externo; quandoquidem actus mere internus, vt pote alteri homini penitus ignotus, non potest esse nota seu contestatio submissionis erga alterum, vt ex comūni docet Vasquez lib. 1. de adorat. c. 4. in cultu tamen diuino, potest etiam esse actus internus, quandoquidē Deus, scrutans renes & corda, non minus perfectos habet actus internos, quam minus perfectos. Ex quo oritur, duplex cultus Dei, vt docet S. Thomas qu. 84. a. 2. internus scilicet, quē idem S. Thomas reuerentiam & deuotionem interiorē appellat, & qualis etiam in scriptura Angelis tribuitur, psalm. 96. & Hebr. 1. *Et adorent eum omnes Angeli eius*; alter externus, qui externo videlicet, aliquo signo exprimitur, vt pluribus dicitur dubio sequenti numero 49.

29 Quæritur tertio, quam sit ratio essentialis, tum generica, tum specifica, virtutis religionis; speciatim an sit virtus Theologica, infusa, & à cæteris omnibus distincta. Respondeo sequentibus pronuntiat. I. Religio non est virtus Theologica, sed moralis, Iustitiæ adiuncta. Ita S. Thomas q. 81. art. 5. Ratio est; quia ad virtutem Theologicam requiritur, vt pro immediato obiecto habeat ipsum Deum: religio autem pro immediato obiecto non habet Deum, sed cultum Deo deferendum, seu potius actum, ad Dei cultum relatū; etsi hic ipse actus versetur circa Deum vel obiectum Cui. Et confirmatur; quia religio est quædam quasi iustitia erga Deum, eodem modo se habens erga Deum, sicut iustitia humana erga hominem, cuius obiectum proprium & immediatum non est homo, sed res debita homini.

30 Nec obstat, quod oratio & laus Dei immediatè circa Deum versari videantur: oratio enim reuera non refertur ad Deum, nisi velut vt obiectum Cui; repræsentans scilicet nostra vota Deo, vt patebit dubio sequenti. Laus vero Dei non attingit Deum, sicut actus vitalis suum obiectum, sed sicut signum attingit suum signatum. Accedit quod hi non sunt actus proprie & immediatè elicti ipsius religionis, sed actus solum quasi imperati, sicut etiam actus fidei, spei, & charitatis, quatenus ad Deum colendum referuntur, vt docet S. Thomas eodem artic. 5. ad 1. vbi ita etiam explicat dictum Augustini in Enchiridio c. 3. assentis, *Deum coli fide, spe, & charitate.*

In quem sensum etiam accipitur illud Iacobi 1. v. 27. *Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc est, visitare pupillos, & viduas in tribula-*

*tione, & immaculatum se custodire ab hoc saeculo: nempe quia omnium virtutum actus in ordine ad cultum diuinum à religione imperari possunt. Cui etiam simile est illud 1. Corinth. 13. vers. 4. *Charitas patiens est, benigna est, &c.* quia nimirum & à charitate cæterarum virtutum actus imperantur.*

31 Addit S. Thomas ibidem ad 3. medium in virtute religionis non accipi inter passionēs, sed secundum quandam equalitatem inter operationes, quæ sunt ad Deum, non quidem absolutam; quia DEO non potest tantum exhiberi, quantum ei debetur; sed secundum quandam considerationem humanæ facultatis, & diuine acceptationis. Superfluum autem, inquit, in his quæ ad diuinum cultum pertinent, esse potest, non secundum circumstantiam quanti, sed secundum alias circumstantias; puta quia cultus diuinus exhibetur, cui non debet exhiberi, vel quando non debet, vel secundum alias circumstantias, prout non debet.

Qua ratione efficitur, religionē non esse virtutem moralem circa passionēs versantem, nec ipsam virtutibus velut partē potentialem subordinari, sed esse partem potentialem Iustitiæ; tum quod circa actiones, & ad alterum versetur, tum quod equalitatem quandam, licet imperfectam, constituat, vt in assertionē dictum.

32 II. Religio est virtus specialis, à cæteris omnibus virtutibus distincta. Ita S. Thomas quæst. 81. artic. 4. ex communi. Ratio est, quia habet proprium & speciale obiectum, qui est honor & cultus Deo debitus, quem proprie nulla virtus procurat. Et sicut in rebus humanis, diuersis personarum excellentijs, diuersus honor debetur; alius quidem patri, alius Regi; ita etiam DEO, ob singularem ac infinitam excellentiam, proprius honor debetur, per virtutem Religionis eidem deferendus.

33 Idem pater inductione. Religio enim differt à virtutibus Theologicis, cum non sit virtus Theologica, vt dictum, sed moralis: differt etiam à prudentia, eique annexis virtutibus, quia non est in intellectu, sed in voluntate, vt etiam dictum. Nec obstat, quod oratio, & laus, qui inter actus religionis numerantur, fiat formaliter in intellectu, non in voluntate; quia isti non sunt actus proprie & immediatè elicti à religione, sed potius imperati, eo modo quo iudicium, aut etiam exterior actus, quo suum ius proximo redditur, est actus iustitiæ, vt superius itidem diximus.

34 Differt etiam à cæteris virtutibus moralibus; à temperantia quidem, & fortitudine, alijsque annexis; quia non versatur circa passionēs, sed circa actiones, quibus DEO cultus redditur, nec perficit hominem in ordine ad seipsum, sed in ordine ad alterum, nempe DEVM: à iustitia vero saltem humana; quia non continet, nec constituit perfectam equalitatem ad alterum, (hominem) in reddendo debito, vt antea dictum; an vero sit ipsa specialis virtus Iustitiæ erga DEVM, dicitur inferius numero 43.

III. Religio est virtus vna specie infima. Ita S. Thomas quæst. 81. a. 3. Probat; tum quia religio, cultum Deo exhibendo protestatur fidem vnus Dei, quæ fides vna specie est, iuxta illud Ephes. 4. vers. 5. *Vnus Dominus, vna fides.* Tum quia ratio formalis obiectiua, seu formale motiuum religionis vnicum est; nempe ipsa excellentia increata Dei, vt dictum. *Ad religionem enim pertinet, inquit Sanctus Thomas, exhibere reuerentiam vni Deo, secundum vnã rationem, in quantum scilicet est primum principium creationis & gubernationis rerum. Vnde ipse dicit Malachia 1. v. 6. Si Pater ego sum, vbi est honor meus? patris enim est, & producere, & gubernare.*

36 Nec obstat, quod in Deo sunt tres personæ, & multa attributa; quodque per virtutem religionis coluntur quadam ratione etiam Sancti ac imagines Dei; quia tres personæ diuinae, inquit Sanctus Thomas ibidem ad 1. *sunt vnum principium creationis & gubernationis; & ideo eis vna religio seruitur.* Diuersæ autem rationes attributorum concurrunt ad rationem primi principij; quia Deus producit omnia, & gubernat, sapientia, voluntate, & potentia bonitatis suæ. Sanctis autem, & imaginibus Dei non defertur cultus per virtutem religionis, nisi quatenus aliquo modo ad Deum pertinent, in quibusque colitur ipsa excellentia diuina, ob quam solam religionis virtute coluntur, vt superius dictum.

37 Nec obstat secundo, quod plures sunt actus religionis, non solum speciales, vt vouere, orare, sacrificare &c. Sed etiam generales, vt colere Deum, ei; seruire. Nam & ab eodem habitu diuersi specie actus procedere possunt; & cultus, ac seruitus Dei re ipsa non sunt actus religionis distincti; siquidem eodem actu religionis homo seruit Deo, & colit ipsum.

Nam cultus respicit Dei excellentiam, cui reuerentia debetur. Seruitus autem respicit subiectionem hominis, qui ex sua conditione obligatur ad exhibendam reuerentiam Deo; cum interim in omni actu religionis & excellentiam Dei, & nostram erga Deum subiectionem protestemur; adeo vt ad hæc duo pertineant omnes actus religionis; quia per omnes homo protestatur diuinam excellentiam, & subiectionem sui ad Deum; vel exhibendo aliquid ei, vel verum assumendo aliquid diuinum, vt ait S. Thomas ibidem ad 2.

38 IV. Sed & religio, & sanctitas, tametsi inter se ratione differant, tam essentialiter idem sunt. Ita Sanctus Thomas quæstione 81. artic. 8. Probat & declaratur. Nomine enim sanctitatis duo significantur, & mundities scilicet mentis, & firmitas eiusdem, saltem in ipso mentis habitu fundata, iuxta illud Apostoli Roman. 8. vers. 38. *Certus sum, quia neque mors, neque vita, &c. neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei.* Quo fit, vt sanctitas dicatur dispositio quadam, qua mens hominis se ipsam, suosque actus firmiter applicat & addicit Deo, & refert in Deum ac diuinum cultum. Religio autem dicitur, secundum quod exhibet Deo debitum famulatum, in his, quæ pertinent specialiter ad cultum diuinum, sicut in sacrificijs, oblationibus, & alijs huiusmodi;

cum tamen sanctitas dicatur, secundum quod homo non solum hæc, sed etiam alia virtutum opera refert in Deum; vel secundum quod homo se disponit per bona quadam opera ad cultum diuinum.

39 Quæ ad nominis quæstionem & modum loquendi pertinent. Certe enim religio re ipsa non solum certos quosdam actus diuini cultus, sed etiam aliarum omnium virtutum actus ad diuinum cultum refert.

Quod si quis dicat, nomine sanctitatis proprie ac principaliter significari virtutem charitatis, hominem Deo firmiter vnientis, is etiam, consequenter dicere poterit, sanctitatem esse virtutem distinctam à Religione. Interim quia res aliæ eatenus sanctificantur, & sanctæ dicuntur, quia diuino cultui addicuntur; ideo recte etiam Sanctus Thomas sanctitatem hominis in eo proprie ponenda existimauit, quod se ipsum diuino cultu addixerit.

40 V. Tametsi probabile sit, religionem non distingui à virtute pietatis, obseruantie, & gratitudinis in Deum; probabilius tamen videtur, gratitudinem esse virtutem à religione distinctam: sicut & religio proprie loquendo, distinguitur ab obedientia, & Iustitia erga Deum. Primam partem tradit Lessius l. 2. c. 36. du. 2. n. 15. & videtur innuere S. Thomas q. 106. a. 1. ad 1. vbi ait: *Sicut religio est quadam superexcellens pietas; ita est quadam excellens gratia, siue gratitudo.* Vnde & gratiarum actio ad Deum est inter ea, quæ ad religionem pertinent; quod tamen de actu imperato religionis intelligi potest. Idem significat Caietanus q. 107. a. 3. qui docet, has virtutes, pietatem, obseruantiam, & gratitudinem dupliciter existere; primo formaliter, in suis proprijs speciebus; secundo eminenter, in superiore virtute, quæ est religio. Ratio est; quia earum formalia obiecta quibus formaliter sua officia deferunt, vt est ratio paternitatis, virtutis, ac dignitatis, ac demum beneficentia, excellentissimo modo continentur in obiecto religionis, quod est excellentia diuina; sicut & debita earundem, ob quæ eiusmodi officia deferunt, in debito religionis.

41 Secunda pars probatur; quia pietas quidem erga Deum formaliter nulla datur; cum eius obiectum, quæ est propinquitas sanguinis, respectu nostri proprie ac formaliter in Deo non sit. Ratio autem formalis obiecti obseruantia in Deo est contracta, per propriam rationem formalem obiecti religionis, quæ est excellentia Dei, vt proinde neutra virtus, prout circa Deum versatur, sit specialis virtus à religione distincta.

Sed gratitudo etiam quoad Deum habet suum proprium obiectum formale, quod est debitum ortum ex beneficio, cum debitum religionis fundetur præcise in excellentia diuina abstracto à liberali dantis affectu; qui tamen ipse motiuum esse potest ad actum religionis excitandum, adeo vt ipsa religio hoc sensu quasi imperatue gratitudo dici possit: in quem sensum loquutus videtur Sanctus Thomas loc. cit.

42 Ipsam vero humilitatem seu subiectionem debitam aduersus Deum, verius existimo non distinguere à religione; cum ea ipsa subiectio fundetur tum in excellentia diuina, tum in uilitate nostra; cuius professio quædam & protestatio exhibetur per uirtutem religionis.

Aliter uidetur sentiendum de obedientia aduersus Deum; hæc enim cum formaliter fundetur non in excellentia Dei absolute, sed potius in quadam iurisdictione eiusdem, uidetur habere debitum ac motiuum distinctum à uirtute religionis: sicut etiam in humanis uirtus obseruantia aduersus superiorem, distincta est ab obedientia eidem debita. An autem obedientia aduersus Deum & homines sit una specie, uirtus, disputat. sequente dicetur, ubi de obedientia agemus.

43 Tertia pars de iustitia ita probatur & declaratur. Supponimus enim hoc loco, quod in materia de poenitentia fufius probandum erit, dari in homine aliquam iustitiam erga Deum, cuius proprium officium sit, in omni materia ius illud diuinum, quod in creaturas ratione præditas, in ordine ad quæuis officia ab eis debita, præstanda habet, procurare ac illæsum conseruare. Ab hac ergo iustitia uirtutem religionis specie distinguere, ita probamus. Religio enim, non secus ac inter homines obseruatiua, debitum Deo honorem deseruit, non hac formali ratione, ne ius diuinum per iniuriam lædatur; sed quia præcise eius excellentia talis honor debetur. Qua ratione etiam differt à fidelitate erga Deum, quod hæc uersatur in promissis Deo exsoluendis, præcise ut ei ratione promissionis debentur; Qui titulus etiam in humanis per se non constituit ueram iustitiam.

44 Interim si quis religionis nomen laxè usurpare uelit, ut uiam non specie infima, sed genere proximo uirtutem significet, seu uiam, per collectionem plurium habituum, habentium inter se quandam affinitatem, uel quasi artificialem compositionem in ordine ad honorem Deo integre & ex omni parte illæsum seruandum, ita ut sub se latram, fidelitatem, gratitudinem, & poenitentiam, quin etiam humilitatem & obedientiam aduersus Deum comprehendat, cum eo quidem magnopere contendendum non erit, sed is tamen à consueto usu loquendi Theologorum aberrabit, ut cum Suario 3. parte tom. 4. disp. 17. sect. 2. n. 6. diximus disp. de poenitent. thesi 12.

45 VI. Religio est uirtus supernaturalis ac per se infusa; quamuis imperfecta religionis uirtus etiã acquisita detur. Prima pars est S. Thomæ q. 81. a. 5. ad 3. & q. 82. a. 2. ad 1. & 3. ubi docet, charitatem esse principium & causam religionis & deuotionis. Ratio est. Quia religio simpliciter & absolute dicta, est uirtus, qua Deus, etiam ut obiectum supernaturale est, perfecte colitur; hoc autem non fit nisi per uirtutem infusam religionis: ita quidem, ut cum cæteræ uirtutes morales etiam ex fine quasi extrinseco, non ex propria materia, uirtutem infusam postulent; religio tamen ex proprio obiecto & motiuo intrinseco habitum infusum requirat.

Secunda pars uidetur communis Doctorum. Sicut enim Deus naturali etiam ratione aliquo modo cognoscitur, & colendus intelligitur; ita etiam potest actu proportionato uoluntatis coli: ex quibus actibus frequentatis naturalis & acquisita religionis uirtus comparari potest; qua & ab Ethnicis, & à Christianis peccatoribus re ipsa Deus nonnunquam suo modo colitur, ut in simili de charitate dictum disputat. 2. quæstio. 2. dub. 2.

46 VII. Religio inter uirtutes morales præstantissima est. Ita S. Thomas citat. quæst. 81. artic. 6. Ratio est; quia post uirtutes Theologicas, quæ immediate circa ipsum Deum uersantur, inter cæteras uirtutes morales, eo quæque cæteris paribus præstantior est, quo propius Deum attingit: Religio autem propius accedit & attingit Deum, quam alia uirtutes morales; in quantum operatur ea, quæ directe & immediate ordinantur ad honorem diuinum; formaliter & directe respiciens cultum Dei: Ergo, &c.

47 Nec obstat, quod etiam uirtus humilitatis, & obedientia erga Deum, pari ratione Deum attingere uidentur. Non solum quia uerius est, uirtutem humilitatis erga Deum non esse distinctam à uirtute religionis, ut dictum num. 42. & supra disputation. 3. quæstio. 3. dub. 8. sed etiam quia obedientia erga Deum, cum proprie & formaliter solam rationem superioris imperantis spectet, habet rationem obiectiuam nostra consideratione non paulo inferiorem ipsa ratione obiectiuam religionis, quæ est ipsa infinita Dei excellentia absolute spectata.

DVBIVM III.

Quosnam in genere actus, tum internos, tum externos habeat Religionis uirtus; & speciatim quis & qualis actus religionis sit deuotio.

S. Thomas 2. 2. q. 81. a. 7. & q. 82. aa. 4.

48 **Q**uod ad primum, nempe actus religionis in genere attinet, sequentes assertiones statuimus. I. Actus religionis uniuersim loquendo sunt duplices; alij enim sunt actus religionis immediate per se elicit; alij quasi imperati, seu mediate ac secundo elicit. Hæc assertio est extra controuersiam, & sumitur ex analogia omnium uirtutum reliquarum, ut diximus supra disp. 1. q. 7. dub. 1.

Probatur & declaratur ex dictis dub. præced. num. 26. quia actus immediate ac per se à religione elicitus, est internus actus uoluntatis, quo Deo cultum debitum uolumus; & nihil aliud est, quam profunda & submissa mentis inclinatio coram Deo, qua uoluntas uult profiteri Dei excellentiam, cui in omnibus iure

subesse debeat. Alij actus religionis sunt imperati, quibus nimirum internam illam animi submissionem re ipsa profiteamur; siue in eadem potentia voluntatis, siue in diuersa potentia existant; & siue interim ab aliquo alio virtutis habitu eliciantur, siue per se ad nullam aliam virtutem, quam religionis pertineant, vt ex sequentibus patebit.

49. ASSERTIO II. Actus religionis imperati, quibus nempe re ipsa Dei excellentiam, nostramque submissionem profiteamur, alij sunt externi, alij interni; quibus proinde nonnunquam consummatur religionis virtus. Prima pars est extraneæ controuersiam, & asseritur à S. Thoma quæst. 81. a. 7. Ratio est; quia Deo reuerentiam & honorem exhibemus non propter seipsum, quasi ipse nostro honore indigeat; cum ex se ipso plenus sit gloria, cui nihil à creatura adijci potest: sed propter nos; quia ad ipsam mentis nostre perfectionem pertinet, vt Deum reuerentiamur & honoremus, eique subijciamur; siquidem vnaquæque res hoc ipso perficitur, quod suo superiori subijcitur; sicut corpus per hoc, quod viuificatur ab anima; & aer per hoc, quod illuminatur à sole. Quia vero mens humana ab externis sensibus & sensibilibus pendet, eorumque velut manu ductione indiget, necesse est, in diuino cultu etiam actus quosdam externos & corporales adhiberi: tum vt ijs quasi notis quibusdam & symbolis etiam coram alijs diuinam excellentiam, nostramque erga Deum subiectionem protestemur; tum vt ijs quasi signis quibusdam mens hominis excitetur ad spirituales & internos actus, quibus Deo coniungitur.

50. Nec obstat illud Ioannis 4. v. 24. *spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.* Non enim hic excluditur actus seu cultus externus, sed solum docetur, verum Dei cultum præcipue consistere in actu interno, sine quo actus externus nihil momenti habeat, vt recte exposuit Sanctus Thomas citat. articulo 7. ad 1.

51. Secundam partem tradit S. Thomas q. 81. a. 7. & q. 82. in titulo & q. 84. art. 2. idemque ex communi Doctorum asserit Vasquez lib. 1. de adorato, num. 23. qui in eo omnes pene consentiunt, religionem (quidquid sit de speciali religionis actu, qui adoratio dicitur) pro obiecto habere non tantum actus externos, vt putarunt Bonauentura in 3. dist. 9. art. 2. quæstio, 3. & 4. & Maior q. 1. sed etiam actus internos, quibus proinde ipse religionis cultus nonnunquam consummetur.

Quo sensu etiam veteres Scholastici apud Vasquez lib. 1. cap. 2. num. 190. dixerunt, virtutem religionis pro obiecto habere quoque cultum interiore, qui fide, spe, & charitate Deo exhibetur; quandoquidem tum cæteris internis virtutum actibus, tum his ipsis præcipue Deo nos ipsos subijcimus, eiusque excellentiam in conspectu Dei contestamur. Credimus enim Deo tanquam superiori Magistro & supremæ veritati, cui subijcimus iudicium ac intellectum nostrum; speramus ipsius virtute & omnipotentia bona æterna;

amamus illum, omnia nostra ad eum referendo. Alia ratio est cultus, quem homini exhibemus; quia actus etiam mere internus nota quidem esse potest submissionis Deo inspectori cordium, sed non hominibus. An autem similiter etiam adoratio Dei interno actu consummari possit, inferius q. 2. dicetur.

ASSERTIO III. Tametsi vnaquæque virtus actus aliarum virtutum imperare possit, proprium tamen est tum charitatis, tum religionis, omnes omnium aliarum saltem moralium virtutum actus, in ordine ad suos fines, imperare. Colligitur ex scriptura, quæ speciatim monet, vt omnes actiones nostras imperio religionis ad honorem & gloriam Dei referamus 1. Cor. 10. vers. 31. *Sine ergo manducati sine bibiti, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Et Coloss. 3. vers. 17. *Omne quodcumque facitis, in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini IESU CHRISTI.*

Ratio est; quia sicut charitas est regina omnium virtutum, quæ proinde sua natura omnibus, etiam ipsi religioni, imperare potest; ita religio est princeps omnium virtutum moralium, quibus proinde itidem in ordine ad suum finem, qui est honor & gloria Dei, sua natura imperare potest: cum tamen alioquin virtus inferior superiori nec ita sua natura, nec ita proprie imperet; licet eam vtcunque in ordine ad suum finem mouere ad operandum possit.

Quo sensu late dici potest, religionem etiam 53. ipsis virtutibus Theologicis imperare, vt cum Caietano hic quæstione 81. art. 8. recte docet. Valentia quæstione 1. pun. 2. in eundem sensum etiam Sanctus Thomas cit. art. 8. absolute dixit, sanctitatem, quæ est religio, omnibus virtutibus imperare.

Neque opus est, hoc loco de actibus aliarum virtutum à religione imperatis fufius agere; quando alibi proprios locos habent, quibus explicantur. Solum de actibus religionis tum elicitis, tum imperatis, qui per se ad nullam aliam virtutem pertinent, in præfenti quæstio est, quot & quanam sint; quod sequens assertio declarat.

54. ASSERTIO IV. Actus religionis de quibus hoc loco agendum, vniuersim sunt vndecim; nimirum deuotio, oratio, adoratio, sacrificium, oblatio, primitiæ, decimæ, votum, iuramentum, adiuratio, & laus Dei. Ita S. Thomas q. 82. & 84. & 89. initio. Probatur & declaratur. Aut enim actus religionis sunt interni; aut externi. Interni aut sunt immediate eliciti; aut solum secundario eliciti, seu immediate imperati. Prioris generis est deuotio; posterioris, oratio, vt dicitur.

Actus vero externi, sunt in triplici differentia. Aut enim aliquis suum corpus ad Deum venerandum exhibet, & est adoratio; aut aliquid exterius exterioribus Deo & ad Dei honorem offertur, vel promittitur; & tales sunt sacrificium, oblationes, primitiæ, decimæ, votum: aut denique aliquid diuinum ab hominibus ad eiusdem Dei honorem assumitur, quod est vel sacramentum aliquod, aut ipsum nomen diuinum; è quibus tamen Sacra-

menta alibi proprium sibi locum propriamque tractationem postulant. Quod vero ad diuini nominis assumptionem, quæ huius loci propria est, pertinet, assumitur diuinum nomen ab homine tripliciter; primo per modum *iuramenti*, ad propria verba confirmanda; secundo per modum *adiurationis*, quæ alios ad quiddam faciendum inducimus; tertio per modum *innocationis*, ad orandum vel laudandum; è quibus reliqui quinque actus religionis existunt; de quibus proinde Sanctus Thomas sigillatim agit, & nobis itidem cum eo deinceps agendum, incipiendo à deuotione quam etiam S. Thomas cæteris actibus anteponit.

55 Queritur igitur secundo, quis, & qualis actus sit deuotio; quæue eius sit causa, & quis effectus.

ASSERTIO I. Deuotio est actus voluntatis, seu voluntas prompte faciendi, quod ad Dei seruitium pertinet. Ita Sanctus Thomas quaestio. 82. articulo 1. Probatur & declaratur. Dicitur enim *deuotio à deuotendo*; & sicut olim apud Gentiles *deuotio* dicebatur, qui seipfos Idolis deuouebant ad mortem, pro sui exercitus salute, uti de duobus Decijs refert Liuius libro 8. decade 1. ita apud Christianos deuoti dicuntur, qui seipfos totaliter Deo deuouent, ut ei se totaliter subdant.

Vnde deuotio nihil aliud esse videtur, quam voluntas quædam prompte tradendi se ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatum; seu quod idem est, voluntas prompte faciendi quod ad DEI seruitium pertinet. In quem sensum etiam Exodi 35. vers. 29. dicitur, omnes viros & mulieres mente deuota obtulisse donaria; & ibidem vers. 2. t. Omnis multitudo filiorum Israel obtulerunt mente promptissima atque deuota primitias Domino.

56 ASSERTIO II. Tamen si deuotio causaliter sit actus vniuersalis, mouens scilicet ad actus omnium virtutum, tam corporales, quam spirituales; tam internos, quam externos; formaliter tamen & secundum se est actus specialis. Ita S. Thomas eodem a. 1. ex communi. Probatur, & declaratur: quia sicut religio omnes cæteras virtutes mouet in ordine ad suum finem; ita etiam actus deuotionis ad religionem pertinens, quo religio tanquam medio vititur ad cæteras virtutes mouendas.

In quem sensum Sanctus Thomas ibidem ad 1. ait: *Voluntas mouet alias vires animæ ad suos actus, & voluntas secundum quod est finis, mouet se ipsam ad ea, quæ sunt ad finem. Et ideo cum deuotio sit actus voluntatis hominis offerentis seipsum Deo ad ei seruendum, qui est vltimus finis, consequens est, quod deuotio imponat modum (seu specialem bonitatem) humanis actibus; in quantum scilicet deuote seu religiose fieri dicuntur; siue sint ipsius voluntatis, circa ea, quæ sunt ad finem; siue etiam sint aliarum potentiarum, quæ à voluntate mouentur. Et ibidem ad 2. ait: Deuotio inuenitur in diuersis generibus, non sicut species illorum generum, sed sicut motio mouentis inuenitur virtute in motibus mobilium.*

Nihilominus quia deuotio habet proprium obiectum formale, seu motiuum, ob quod cæ-

teros actus virtutum imperat, nempe ipsum honorem seu gloriam Dei, ad quam omnia refert, fatendum est, eum essentialiter esse specialem quemdam virtutis actum; quando non simpliciter & quomodocunque vult ea, quæ ad Dei seruitium pertinent; quod quidem omnibus virtutibus commune est; sed vult ea, quatenus formaliter ad seruitium adeoq; cultum Dei pertinent.

57 ASSERTIO III. Deuotio est actus proprius & immediate elicited ipsius religionis. Ita S. Thomas q. 82. a. 2. Probatur; quia ad eandem virtutem pertinet, *velle* (hæc vocula videtur redundare) *facere aliquid, & promptam voluntatem habere ad illud faciendum*; quia vtriusq; actus est idem obiectum: quæ de causa etiam Aristoteles 5. Eth. c. 1. docet, iustitiam esse; *qua volunt homines, & operantur iusta*: at vero operari ea, quæ pertinent ad diuinum cultum seu famulatum, proprie ac formaliter pertinet ad religionem, ut dictum: Ergo etiam habere promptam voluntatem ad eadem exequenda, adeoq; etiam esse deuotum, ad religionem tanquam quidam eius actus pertinet.

Ita S. Thomas absolute probat, deuotionem esse actum religionis: at vero esse actum eius immediate elicited, facile ex dictis probatur. Actus enim religionis proximus ac immediate elicited, est is ipse actus voluntatis, quo quis vult seu generatim, ac in omni materia, quidquid ad seruitium & gloriam Dei pertinet, seu etiam in certo aliquo genere materiae, actum aliquem ad eandem Dei gloriam pertinentem efficere, ac in effectum redigere, atq; ita debitam erga Deum subiectionem præstare; è quibus prior est ipse actus deuotionis superius à nobis explicatus.

58 Nec obstat primo, quod etiam per charitatem homo Deo se tradat, & quasi deuoueat, iuxta Dionysium c. 4. de diuinis nominibus, ubi ait: *Diuinus amor exactissimè facit, non finens amantes sui ipsorum esse, sed eorum quæ amant.* Nam ut bene respondet S. Thomas cit. a. 2. ad 1. ad charitatem pertinet immediate, ut homo seipsum tradat Deo, *ad habendum ei per quandam spiritus unionem.* Sed ut homo tradat seipsum Deo (nimirum ob consideratam in ipso propriam rationem excellentiæ, ex dictis du. 2. n. 17.) *ad opera diuini cultus*, in quo proprie deuotionis actus consistit, hoc immediate pertinet ad religionem, mediate autem ad charitatem, quæ est religionis principium.

59 Nec obstat secundo, quod deuotio præcedere videtur charitatem; quia charitas in scripturis significatur per ignem, deuotio vero per pinguedinem, quæ est ignis materia; cum tamen charitas præcedat religionem, ut dictum. Sicut enim pinguedo corporalis generatur per calorem naturalem, & ipsum calorem naturalem conseruat, velut eius nutrimentum; ita etiam charitas & deuotionem causat, quatenus ex amore aliquis redditur promptus ad seruicium amico, & per deuotionem nutritur; sicut & quælibet amicitia conseruatur & augetur per amicabilium operum exercitium & meditationem, ut recte S. Thomas ibidem ad 2.

60 Nec obstat tertio, quod etiam Sanctis deuoti dicimur; sicut etiam & dominis tem-

poralibus; ad quos tamen non est religio. Nam deuotio proprie loquendo, quæ ad Sanctos Dei mortuos vel viuos concipitur, non terminatur ad ipsos, sed *transit in Deum*, in quantum scilicet in ministris Deum veneramur, vt dub. 2. num. 19. generatim dictum. Deuotio autem, quam subditi dicuntur habere ad dominos temporales, alterius est rationis: sicut & temporalibus dominis famulari, differt à famulatu diuino, ex S. Thoma ibidem ad 3.

61 **ASSERTIO IV.** Etsi Deus sit externa & principalis causa efficiens deuotionis; meditatio tamen diuinæ bonitatis, & consideratio nostræ fragilitatis & infirmitatis, eiusdem internæ causæ sunt, ad illam nos maxime disponentes. Ita S. Thomas q. 82. a. 3. Prima pars patet ex Ambrosio super Lucam cap. 9. sub finem, vbi ait: *Deum quos dignatur vocat; & quem vult Religiosum facit: & si voluisset, Samaritanos ex inuotio deuotos fecisset.* Idem patet ex generali doctrina de gratia tom. 2. disp. 6. q. 4. dub. 1. & 4.

62 Secunda pars probatur ex illo psal. 38. vers. 4. *Concaluit cor meum intra me; & in meditatione mea exardescet ignis.* Ratio est; quia cum omnis actus voluntatis ex aliqua consideratione seu intelligentia procedat, necesse est, vt etiam actus deuotionis, quem esse in voluntate diximus, ex accommodata sibi consideratione procedat, ea scilicet, quæ idonea sit voluntatem excitare, vt se prompte diuino obsequio tradat; qualis quidem est duplex illa consideratio, tum diuinæ scilicet bonitatis & beneficiorum ipsius; qua excitatur proxima deuotionis causa, nempe dilectio, secundum illud psal. 72. v. 28. *Mihi adhaerere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam:* tum etiam consideratio nostræ infirmitatis ac fragilitatis; quæ facit, vt exclusa præsumptione, Deo innitatur, nosque ei libenter subiiciamus, iuxta illud psal. 120. v. 1. *Leuavi oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Auxilium meum à Domino, qui fecit caelum & terram.*

63 Etsi vero alta diuinitatis mysteria in meditatione expensa, per se ac sua natura apta sint excitare tum dilectionem, tum deuotionem; ex debilitate tamen humanæ mentis sæpe accidit, vt ea quæ pertinent ad Christi humanitatem, vt potè nobis notiora, per modum cuiusdam *manuductionis*, maxime deuotionem excitent.

64 Nec obstat, quod deuotio frequenter potius inuenitur in quibusdam simplicibus, & in femineo sexu, qui tamen ad meditationem parum sunt idonei. Per accidens enim est, quod nonnunquam scientia, & quidquid excellens est, sit occasio, ob quam homo *confidendo de se ipso*, non se totum Deo tradat, atque ita deuotio impediatur; cum è contra eiusdem excellentiæ defectus in simplicibus, & mulieribus, elatione compressa, maioris deuotionis occasionem præbeat. Qua de causa etiam Caietanus ibidem notat, ab Ecclesia vocari *deuotum femineum sexum*. Si quis tamen sine scientiam, sine aliam quamcunque perfectionem Deo perfecte subiiciat, & ad eius honorem referat, in eo ex hoc ipso deuotionem augeri necesse est, vt docet Sanctus Thomas ibidem ad 3.

Non est ergo in culpa, inquit Caietanus ibidem, scientia doctorum, nec in laude imperfectio mulieris; sed abusus scientia, in magnificando se, & rectius vsus imperfectionis, in non eleuando se. Quo longe melior esset reclus vsus perfectionis, vt scilicet & eam haberet, & ex ea se non magnificeret, vt ipse auctor tam eminentis doctrinæ faciebat.

ASSERTIO V. Effectus quidem deuotionis per se quidem ac principaliter est lætitia & gaudium in Spiritu Sancto; Secundarius autem, & minus principalis, est etiam aliqua secundum Deum tristitia. Ita S. Thomas q. 82. a. 4. Et prima pars patet ex illa collecta Ecclesiæ feria quinta post Latere; *Quos ieiunia vincta castigant, ipsa quoque deuotio sancta lætificet.*

Ratio est; quia deuotio principaliter quidem oritur ex consideratione diuinæ bonitatis; quæ vt per se conciliat lætitiæ & delectationem, secundum illud Psal. 76. vers. 4. *Memor fui Dei, & delectatus sum;* ita per accidens causat tristitiam quandam, in his, qui nondum Deo plene fruuntur; iuxta illud Psal. 41. v. 4. *Fuerunt mihi lachrima mea panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus.*

Secundario autè conciliatur deuotio, ex consideratione propriorum defectuum, vel termini à quo homo per motum voluntatis deuotæ recedit; quæ consideratio per se quidem causat tristitiam; per accidens autem, ob spem diuinæ subuentionis, lætitiæ. Simili modo etiam consideratio Passionis Christi & tristitiam, & lætitiæ diuerso respectu conciliare solet.

Neque repugnat in hac vita; spiritum, qui ex vna parte contribulatur, propter præsentis vitæ defectus, aut piæ compassionis affectum, ex alia parte delectari ex consideratione diuinæ bonitatis, & ex spe diuini auxiliij, vt generatim dictum tom. 2. disp. 1. q. 3. dub. 2. à num. 18.

Et sicut in rebus humanis lachrimæ prorumpunt non solum ex tristitia, sed etiam ex quadam affectus teneritudine, præcipue cum consideratur aliquid delectabile, cum permixtione alicuius tristabilis: sicut solent homines lachrimari ex pietatis affectu, cum recuperant filios vel charos, quos existimabant se perdidisse: ita etiam deuotionis lachrimæ nõ semper acerbæ sunt & luctuosæ, sed nonnunquam etiam cum lætitiæ & gaudio coniunctæ; semper autem dulces; quia etiam tristitia, quæ secundum Deum est, suauiter mentem afficit. Vide S. Thomam ibidem ad 3.

DVBIVM IV.

De Oratione, velut altero actu interno religionis, vniuersim ac in genere; speciatim quid, & quotuplex sit, quibus conueniat; (an etiam Sancti inuocandi); & quas condiciones requirat. &c.

S. Thomas 2. 2. q. 83. aa. 17.

Secundus, & quidem per se internus quoque, actus religionis, vt dictum dub. præcedenti, est oratio, de qua quaritur primo, quis & cuius virtutis actus sit oratio.

ASSERTIO I. Oratio proprie & immediate est actus intellectus, non voluntatis. Ita S. Thomas q. 83. a. 1. ex comuni. Probatur & declaratur. Est enim in presenti sermo de oratione, & significat quandam deprecationem vel petitionem, secundum illud Damasceni l. 3. c. 24. asserentis, orationem esse petitionem decentem à Deo: & Basilij homil. 5. de varijs, quæ est in Martyrem Iuliam, vbi ait: *Oratio est boni cuiuspiam petitio, quæ ad Deum à pijs effunditur.* Quomodo etiam sæpe in scriptura vsurpatur, vt Matthæi 6. vers. 9. *Sic ergo orabitis; Pater noster &c.* Matthæi 26. v. 41. *Vigilate & orate vt non intretis in tentationem.* Marci 11. v. 24. *Omnia quacumq; orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis;* & alibi passim.

Esti nonnunquam oratio generatim accipitur, pro quauis pia mentis eleuatione ad Deum. Quomodo Augustinus serm. 230. de tempore ait: *Quid est oratio, nisi ascensio animæ de terrestribus ad celestia, inquisitio superiorum, inuisibilem desiderium?* Et Damascenus citat. libro 3. fidei orthodoxæ cap. 24. orationem docet esse *ascensum mentis in Deum.* Et eodem sensu Chrysostomus homil. 30. in Genes. Oratio, inquit, *colloquium est cum Deo, quod vt scias, audi Prophetam dicentem: iucundum sit ei colloquium meum,* psal. 103. verum in proposito pro petitione accipitur.

Petitio autem, cum nihil aliud sit, quàm expositio, seu intimatio quædam desiderij ei facta, qui gratuito iuuare possit, necessario efficitur, tam orationem, quàm petitionem, esse actum alicuius potentie locutiua, siue externa, si oratio sit vocalis; aut solum interna, qualis est ratio siue intellectus, si oratio sit mentalis, de qua in presenti loquimur.

Quomodo etiam oratio secundum genus suum conuenit cum imperio, qui itidem est actus rationis intimantis, seu exprimentis actum voluntatis seu desiderij, quo quis aliquid fieri cupiat ab altero. Differunt tamen inter se; tum quod imperium solum dirigitur ad inferiores: oratio vero ad eos, qui oranti non subijciuntur, siue sint æquales, siue sint superiores: tum quod imperium ex suo genere est actus rationis practicæ, adeoque operatiuus, per modum causæ perfectæ, quæ necessitatem agendi inducit; oratio autem est operatiua solum per modum causæ imperfectæ ac dispositiua; hoc ipso,

quod nec persona, ad quam dirigitur, nec effectus, qui postulatur, oranti plene subijcitur.

Idem confirmatur auctoritate Sapientum. Ita enim Aristoteles 1. Ethic. cap. vlt. ait: *Quod ad optima deprecatur (alias incitat) ratio, vt recitat S. Thomas cit. a. 1. Et Isidorus lib. 10. Etymol. c. 4. ait: Orare idem esse, quod dicere;* constat autem dictionem internam pertinere ad intellectum. Et deniq; Cassiodorus in psalmum 38. notat, orationem dici, quasi *oris rationem.*

Nihilominus tamen etiam desiderium pauperum, non secus ac oratio, à Deo exaudiri dicitur, psalmo 10. v. 16. vel quia desiderium est causa petendi; cum petitio sit quodammodo desiderij interpres, vel hoc dicitur ad demonstrandam propensionem exaudiendi; quia scilicet, dum adhuc aliquid in desiderio pauperum est, Deus exaudiat, antequam orationem proponant, secundum illud Isaia 65. v. 24. *Eritis, antequam clament, ego exaudiam,* vt recte notauit S. Thomas ibidem ad 1.

ASSERTIO II. Orationis actus soli creaturae rationali competit; non autem vel Deo, vel brutis animantibus. Ita S. Thomas quæst. 83. art. 10. Ratio sumitur ex dictis: quia oratio est actus rationis ad superiorem, vel certe non subiectum; diuinis autem personis nihil est superius, nec quicquam eis non subiectum; bruta autem animantia carent ratione: Ergo, &c. Quod intelligendum de Deo, & diuinis personis secundum se, siue vt subsistunt in natura diuina: quia filium Dei in assumpta natura humana orasse, & orare posse, constat, & magis patebit quæsitio 2. assert. 3.

Spiritus autem Sanctus dicitur pro nobis postulare, Roman. 8. vers. 26. quia postulantes nos facit: & pulli coruorum inuocare, psal. 146. propter naturale desiderium siue indigentiam, qua omnia suo modo desiderant consequi diuinam bonitatem, vt ait S. Thomas ad 1. & 3.

ASSERTIO III. Oratio ex suo genere est actus non solum honestus ac virtuosus, sed etiam utilis ac necessarius. Ita S. Thomas q. 83. a. 2. Constat ex scriptura passim, præsertim Lucæ 18. vers. 1. *Oportet semper orare, & non deficere.*

Probatur & declaratur. Triplex enim circa orationem fuit antiquorum infidelium error. Quidam enim asserentes, res humanas non regi diuina prouidentia, consequenter sustulerunt orationis usum, quasi vanum & superuacaneum sit orare, & omnino Deum colere. Qui reprehunduntur Malachiæ 3. v. 14. *Dixistis; vanus est, qui seruit Deo.*

Secundo alij asserentes, etiã in rebus humanis omnia ex necessitate contingere, siue ex immutabilitate diuinæ prouidentie, siue ex necessitate stellarum, siue ex connexionem causarum, sustulerunt itidem orationis utilitatem.

Tertio alij affirmarunt quidem, res humanas diuinam prouidentiam regi, neque absoluta necessitate euenire; verum simul addiderunt, dispositionem diuinæ prouidentie variabilem esse, ita vt orationibus, & alijs quæ ad diuinum cultum pertinent, dispositio diuinæ prouidentie immutetur; qui licet usum orationis non sustulerint, male tamen eum exposuerunt, vt de prouidentia

Dei generatim dictum tom. 1. disp. 3. q. 1. Quare ita orationis vsus ac utilitas explicanda est, ut neque rebus humanis diuinæ prouidentie subiectis necessitatem imponamus, neque etiam diuinam dispositionem mutabilem æstimemus.

73 Quod in hunc modum declaratur. Quia enim diuina prouidentia non solum disponit effectus faciendos, sed etiam causas & media, quibus efficiendi sunt, & inter has nonnunquam etiam ipsos actus humanos liberos, qualis est oratio: idcirco necesse est, tum alias actiones humanas, tum etiam orationem ad Deum interuenire, non quidem ut diuina immutetur dispositio, sed ut per eiusmodi actus & orationes impleantur effectus, secundum ordinem diuinæ prouidentie à Deo per hæc media dispositi. Itaque non oramus, ut diuinam dispositionem immutemus: sed ut id impetremus, quod Deus per orationes disposuit implendum, ut scilicet homines postulando mereantur accipere, quod eis Deus Omnipotens ante secula disposuit donare, ut ait S. Gregorius lib. 1. Dialog. cap. 8.

Neque vero idcirco à Deo quæ cupimus, petere necesse est, ut Deo nostras indigentias vel desideria manifestemus; sed ut hac ratione nostram erga Deum submissionem fiduciamque exprimamus; recognoscendo Deum esse bonorum nostrorum auctorem, ut recte notauit Sanctus Thomas eodem artic. 2. ad 3. Ex quibus etiam satis patet, orationem esse actum alicuius virtutis.

74 **ASSERTIO IV.** Oratio est actus religionis, non quidem immediate, sed mediate elicitus; seu quod idem est, per se ac immediate imperatus. Ita S. Thomas q. 83. a. 3. ubi absolute docet, orationem esse actum religionis. Probatum & declaratur; quia ad religionem proprie pertinet, reuerentiam & honorem Deo exhibere. Quo fit, ut omnia illa, per quæ Deo reuerentia exhibetur, pertineant ad religionem, velut actus quidam eiusdem: atqui per orationem homo Deo reuerentiã exhibet, inquantum ei se subijcit, & profitetur oratione, se eo indigere, tanquam auctore suorum bonorum: ergo oratio proprie est actus religionis.

Non tamen esse actum immediate elicitem, ex eo patet, quia est actus diuersæ potentie, scilicet intellectus, non voluntatis, ut dictum assert. 1. & agnoscit S. Thomas cit. art. 3. ad 1. Quia tamen oratio proprie ac per se non est actus alterius virtutis, quam religionis, ipsumque affectum religionis necessario inuoluit, recte dici potest, esse actum mediate elicitem, seu per se ac immediate imperatum religionis, ut in simili de confessione fidei, comparata ad habitum fidei, diximus disp. 1. q. 7. dub. 1.

75 Nec obstat primo, quod oratio, cum ex desiderio impetrandi nascatur, potius ad spem, vel charitatem pertinere videatur; ad quas scilicet virtutes eiusmodi desiderium pertinet, ut fateatur etiam Sanctus Thomas artic. 3. ad 2. Hinc enim solum probatur, orationem quidem à spe imperari & causari, non tamen proprie ac formaliter esse actum spei, sed religionis, cuius ratione ac honestatem proxime continet, utpote intrin-

sece honorem Deo, in professione eiusdem excellentie ac nostræ submissionis positum, deferens.

Nec obstat secundo, quod orationis actus communis est etiam peccatoribus, qui tamen vii charitatis, ita etiam religionis aliarumque moralium infusis habitibus destituuntur. Hinc enim solum probatur, actum orationis in peccatoribus non esse vndeque perfectum, ut qui non ab ipsa virtute infusa religionis, sed solum tum ab habitu spei, tum ab habitu religionis naturali & acquisito proficiscatur. Quod pari ratione etiam de alijs actibus religionis dicendum est.

76 **ASSERTIO V.** Actus orationis inter ceteros religionis actus, post deuotionis actum, est ex suo genere præcipuus ac præstantissimus. Ita S. Thomas quest. 83. a. 3. ad 1. & 3. Probatum; quia eo actus religionis præstantior est, ceteris paribus, quo nobiliorem animæ potentiam afficit, & Deo subijcit; atqui vero per orationem, homo ipsam mentem Deo subijcit, & quodammodo præsentat, iuxta S. Dionysium cap. 3. de diuinis nominibus: Ergo sicut mens humana præminet exterioribus & corporalibus membris, vel exterioribus rebus, quæ ad Dei seruitium applicantur, ita etiam oratio præminet alijs actibus religionis externis: non tamen actui deuotionis, non quod hic sit nobilioris potentie, sed tum quia est actus religionis immediate elicitus; tum quia est actus yniuersalis, quicquid ad Dei cultum pertinet pro obiecto habens, ut superius dictum; tum denique quia in moralibus, ac morali estimatione, præcipuum locum habet voluntas, tanquam potentia formaliter libera, quæ etiam alias potentias ad operandum mouet & applicat.

77 Dixi tamen ex suo genere; quia in particulari nihil obstat, quo minus aliquis actus religionis externus, puta sacrificium, tum cruentum, tum incruentum Christi, ob singularem materiam præstantiam, sit nobilior actu orationis.

Quæritur secundo, ad quem dirigi possit oratio, seu quis oratione sit inuocandus.

78 **ASSERTIO I.** Deus solus tanquam supremus adiutor noster, & bonorum auctor oratione inuocandus est. Ita S. Thomas q. 83. art. 4. Ratio patet; quia ipse est primum & supremum principium, qui vii sua potentia creauit omnia, ita sua prouidentia ac sapientia disponit & gubernat omnia; supremam habens potestatem vitæ & mortis.

Neque de hac re est vlla controversia; nisi quod sectarij huius temporis, ut Catholicæ Ecclesiæ calumniam impingant, quosdam orationis modos minus proprios, & figurate, vel pie explicandos, non proprie ac secundum rigorem verborum accipiendos, & odiose premendos, puta ad crucem Christi, ad B. Virginem &c. nobis obijcere solent, quasi in ijs etiam B. Virginem, aut ipsam Crucifixi imaginem, velut supremos gratiæ fontes & auctores impie inuocemus, quod à Catholicorum mente est alienissimum.

Optime Sanctus Thomas citat. art. 4. Oratio, inquit, porrigitur alicui dupliciter: uno modo, quasi per ipsum (primario) implenda: alio modo, sicut per ipsum impetranda. Primo quidem modo soli Deo oratio-

nens porrigimus; quia omnes orationes nostra ordinari debent ad gratiam & gloriam consequendam; qua solus Deus dat, secundum illud psalmi 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus. Sed secundo modo orationem porrigimus Sanctis Angelis, & hominibus, non ut per eos DEVS nostras petitiones cognoscat, sed ut eorum precibus & meritis orationes nostra fortiantur effectum. Et ideo dicitur Apocalypsis 8. vers. 4. quod ascendis fumus incensurum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli, coram Deo, (ita nempe ut ipsa etiam Sanctorum orationes, Deo ipsi ultimatè representarentur.) Et hoc etiam patet ex ipso modo, quo Ecclesia (in litanij) vitur in orando. Nam à sancta Trinitate petimus, ut nostri misereatur: ab alijs autem Sanctis quibuscumque petimus, ut orent pro nobis. Ita S. Thomas.

Quod tamen non obstat, quo minus diuerso sensu, ac longe inferiori modo, etiam à Sanctis postulare possimus, ut nostri misereantur, nobisque subueniant; nimirum per modum impetrationis, quandoquidè etiam inter homines clientes à suis patronis & intercessoribus petere solèt, ut sui (veluti mediatores, non supremi Principes) misereantur, sibi que subueniant.

79 **ASSERTIO II.** Rectè tamen & vtiliter à nobis etià Sancti orantur & inuocantur, tanquam intercessores apud Deum; non ut per eos Deus nostras petitiones cognoscat, sed ut eorum intercessione petitiones ac desideria nostra efficacius fortiantur effectum. Ita S. Thomas cit. art. 4. & est ex fide certum, contra nostri temporis Sectarios, qui Sanctorum inuocationem impie negant; sequuti ea in re Vigilantium, teste Hieronymo lib. contra eundem, & epist. 53. ad Riparium, itemque Eustathium siue Eutactum, damnatum in Concilio Gangrensi, ut videre est ex epistola Synodali eiusdem: Itemque Petrum de Bruys, & Henricum quendam, aliosque Apostolicos hæreticos, apud S. Bernardum hom. 66. in Cantica & l. 3. vitæ eiusdem cap. 5. Catharos quoque tempore Alexandri III. ut testatur Guido in catalogo hæreticorum; & pauperes de Lugduno, apud eundem, & apud Trithemium in Chronico Anno 1160. & denique Ioannem Wicleffum apud Thomam Waldensè tom. 3. de sacramentalibus c. 108. & seqq.

80 **PROBATUR assertio primo ex scriptura.** Ex qua S. Thomas rectè adducit illud Iob. 5. v. 1. *Voca ergo, si est qui tibi respondeat; & ad aliquem Sanctorum conuertere.* Vbi procul dubio Sancti Angeli intelliguntur; qui si rectè à nobis inuocantur, cur non & alij Sancti, Dei præsentis visione iam beati? quando eadem vtrisque facile suppetit ratio, qua nostras preces intelligant, explicata à nobis tom. 1. disp. 2. q. 6. dub. 10. Neque vero ijs deest voluntas & affectus charitatis, quo nobis benefacere cupiant.

Idem probatur efficaciter ex illo Iob. c. 42. v. 8. & 10. vbi Deus ipse amicis Iob mandat, ut Iobi orationem & deprecationem velut medium vsurpent, quo sibi reconcilietur: *Ite ad seruum meum Iob, & offerite holocaustum pro vobis: Iob autem seruum meum orabit pro vobis: faciem eius suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia.* &c. Et fecerunt, sicut locutus fuerat Dominus ad eos, & suscepit Dominus fa-

ciem Iob. Dominus quoque conuersus est ad penitentem Iob, cum oraret ille pro amicis. Quid nã idem multo magis sentiamus de Sanctis; quorum preces eo efficaciores apud Deum esse credendum est, quo Deo in ipsa beatitudine, coniunctiores sunt?

Idem patet exemplo Moyse Exodi 32. v. 10. & psal. 105. v. 23. vbi dicitur: *Et dixit, ut disperderet eos: si non Moyses electus eius stetit in confractio- ne in conspectu eius.* Ex quibus euidentè est, Deum sæpe orationibus Sanctorum permotum donare beneficia, & condonare peccata, quæ alio qui fortasse condonaturus non fuisset. Huc spectat illud Ieremiæ 15. v. 1. *Si steteris Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* Vbi supponitur, Sanctos pro viuentibus orare, ac proinde etiam vtiliter inuocari; licet eorum preces tanquam diuinæ voluntati subordinatæ re ipsa non semper exaudiantur.

Denique huc spectat, quod etiam Sancti in terris existentes rectè & vtiliter inuocantur, ut patet Ieremiæ 42. v. 2. *Dixeruntque ad Ieremiam Prophetã: Cadat oratio nostra in conspectu tuo, & ora pro nobis Dominum.* Baruch 1. v. 12. *Pro nobis ipsis orate ad Dominum Deum nostrum, quia peccauimus Domino.* &c. Rom. 15. v. 30. *Obsecro vos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem Sancti Spiritus ut adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.* Et Iacobi 5. v. 16. *Orate pro inuicem ut saluemini; multum enim valet deprecatio iusti assidua.* Quod si Sancti adhuc in terra peregrinantes rectè inuocantur, quanto magis in cœlis existentes, ac ipsa Dei, eorumque quæ ad se pertinent visione beati, ut loco cit. explicauimus? Omitto cætera scripturæ loca ex quibus probatur, Sanctos re ipsa pro nobis orare, ut inferius dicitur.

Idem secundo probatur apud citandos, vnanimi consensu SS. Patrum, adeoque perpetuo sensu & praxi Ecclesiæ, quæ est *columna & firmamentum veritatis* 1. Tim. 3. v. 15.

Ratio denique est; quia Deus hoc ipsum, inter cætera, velut optimū salutis mediū ordinauit ad conseruandam mutuo charitatè, nostramque; erga Sanctos humilitatè exercendã, ut postulatis Sanctorum precibus certius & efficacius cõsequeremur, quæ à Deo expectare debemus beneficia: & per se credibile ac rationi valde consentaneū est, interpositis ac multiplicatis intercessoribus, ipsa etiã postulationè efficaciorè reddi. Neque enim dum Sanctos oramus, à Deo auertimur; sed potius illos ipsos tãquã mediatores adhibemus, quibus nostras preces ac desideria Deo efficaciè representemus.

Nec obstat primo, quod Augustinus l. de cura pro mortuis agèda c. 13. 15. & 16. docet; *Nescire mortuos, etiã Sanctos, quid agant viui, etiam eorū filij.* Hoc enim intelligendū est de cognitione naturali Sanctorum, de qua ibidem disserit; ut rectè S. Thomas ibidem ad 2. Interim vero eos, quæ ad se pertinent posse cognoscere, Deo reuelante, ipsemet Augustinus ibidem cap. 15. fatetur.

Nam ut ex S. Gregorio l. 12. Moral. c. 13. rectè S. Thomas ibidem ad 2. ait: *In verbo (saltem casualiter) manifestatur illud, quod decet eos cognoscere de eis, quæ circa nos aguntur, etiam quantum ad interiores motus cordis. Maxime autem excellentiam eorum decet,*

ut cognoscant petitiones ad se factas, vel voce, vel corde. Et ideo petitiones, quas ad eos dirigimus, Deo manifestante cognoscunt. De qua re pluribus loc. cit. Nec obstat secundo, quod oratio sit actus religionis; quâ tamen Sancti per se non coluntur: quia ut recte respondet Sanctus Thomas cit. articulo 4. ad 1. *illi soli impendimus orando religionis cultum, à quo quærimus obtinere quod oramus; quia in hoc protestamur eum bonorum nostrorum auctorem: non autem eis, quos requirimus quasi interpellatores nostros apud Deum.* Itaque oratio illa est actus religionis, non quatenus formaliter & immediate ad sanctos pertinet, hac enim ratione est actus dulciæ; sed quatenus vltimate ad ipsum Deum per Sanctos propitiandum dirigitur. Testimonia vero SS. Patrum, sicut & solutiones aliarum obiectionum, videri possunt apud Valentiam hic q. 2. pu. 7. & apud Bellarminum lib. 1. de Sanctorum beatitudine cap. 19. & 20.

85 **ASSERTIO III.** Sancti in cœlis re ipsa orant pro nobis. Ita Sanctus Thomas quæstione 83. articulo 11. Probatur ex Scriptura 2. Machab. cap. 15. vers. 14. *Hic est fratrum amator, & populi Israel: hic est qui multum orat pro populo, & uniuersa sancta ciuitate, Ieremias Propheta Dei.* Quod si Sancti in limbo existentes pro viuentibus orabant, quanto magis Sancti in cœlis existentes? Item Apocalypsis 8. vers. 4. *Ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli, coram Deo.* Et denique de ipso Christo Sancto Sanctorum Hebr. 7. vers. 25. dicitur: *Vnde & saluare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis.* Et Rom. 8. v. 34. *CHRISTVS IESVS, qui mortuus est; imo qui & resurrexit, qui est ad dextram, qui etiam interpellat pro nobis.* Quod tamen an de oratione etiam explicita accipiendum sit, dicendum est suo loco de Incarnatione tomo 4.

86 Ratio est; quia ut recte ait S. Thomas; cum oratio pro alijs facta ex charitate proueniat, ideo quanto Sancti, qui sunt in patria, sunt perfectioris charitatis, tanto magis orant pro viatoribus, qui orationibus viuari possunt: & quanto sunt Deo coniunctiores, tanto eorum orationes sunt efficaciores. Habet enim hoc diuinus ordo, ut ex superiorum excellentia (quidpiâ) in inferiora refundatur; sicut ex claritate solis in aerem.

Ex quibus refellitur error Vigilantij, asserentis, nos quidem, dum viuimus, mutuo pro nobis orare posse: postquam autem mortui fuerimus, nullius pro alio exaudiendam esse orationem; præsertim cum Martyres vltionem sui sanguinis obsecrantes, impetrare nequeant. Quem optime refellens S. Hieronymus epist. contra Vigilantium post 53. ait: *si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti, quando pro se adhuc debent esse solliciti, pro alijs orant; quanto magis post coronas, victorias, & triumphos?*

87 Et quamuis Sanctorum orationes in cœlis nihil mereantur, habent tamen gratiam impetrandi, ex præcedentibus eorum meritis, & ex diuina acceptance, ut ait S. Thomas ibidem ad 1. & dictum tom. 2. disputatione 6. quæstione 6. dub. 2. à num. 44.

Et licet etiâ quod Deus efficaciter vult, semper impletur; quia tamen quædam vult per media, in quibus etiam sunt orationes Sanctorum ut dictum n. 73. non sunt hæc superuacaneæ existimandæ; quando etiam Sancti non petunt, nisi quod existimant suis orationibus implendum, secundum Dei voluntatem.

88 Neque ideo necesse est, inuocationem Superioris Sancti semper efficaciorē esse, quam inferioris; imo fieri potest, ut inuocatio inferioris Sancti efficacior sit; vel quia deuotius imploratur, vel quia Deus vult eius sanctitatem declarare, ut ait S. Thomas ibidem ad 4.

89 Et quia Sancti viuētes meruerunt, ut pro nobis orarent; ideo inuocamus eos nominibus, quibus hic vocabantur; quibus etiam nobis magis innotescunt: & iterum propter fidem Resurrectionis insinuandam. Sicut etiam Exodi 3. vers. 6. dicitur: *Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob.* Hac ergo etiâ de causa dicimus Sancti Petre ora pro nobis, etiam si anima Petri non sit Petrus, ut notauit S. Thomas ibidem ad 5.

Nec dubium, Sanctos in cœlis orare etiam pro animabus in purgatorio, ut recte cum S. Thomas in 4. d. 45. q. 3. a. 3. ad 6. docet Azor tom. 1. lib. 9. cap. 10. q. 12. fauente ipso vsu Ecclesiæ; dum in litanijs pro moribundis inuocantur Sancti; etsi contrarium dixisse videatur Sotus in 4. d. 45. q. 3. a. 2. ad finem.

90 **ASSERTIO IV.** Sancti tamen, qui sunt in purgatorio, nec à nobis inuocandi sunt; nec pro nobis orare solent. Ita S. Thomas cit. q. 83. a. 4. ad 3. ubi ait: *illi qui sunt in hoc mundo, aut in purgatorio, nondum fruuntur visione Verbi, ut possint cognoscere ea, quæ nos cogitamus, vel dicimus. Et ideo eorum suffragia non imploramus orando (oratione scilicet mentali, vel quæ ad absentes fiat: sed à viujs petimus colloquendo.* Et a. 11. ad 3. ait: *illi qui sunt in purgatorio, etsi sint superiores nobis propter impeccabilitatem, sunt tamen inferiores, quantum ad penas, quas patiuntur. Et secundum hoc non sunt in statu orandi, sed magis, ut oretur pro eis.* Idem docent Alensis 4. part. q. 26. m. 3. a. 4. ad 4. & communiter alij.

Ratio est: quia sicut inter homines ij, qui ob delicta quædam exoluenda, iussu Principis in carceres compacti sunt, non solent habere accessum ad Principem, nec pro alijs supplicando interuenire, etiam si gratia Principis non plane excederint: ita de animabus purgatorij cogitandū. Præterquam quod ordinariæ nec per reuelationē quidem Dei cognoscant ea, quæ apud nos aguntur, ut ex S. Thoma dictum.

91 Oppositum tamen sentit Ioannes Medina de Orat. q. 4. & fauet Sotus in 4. d. 45. q. 3. art. 1. moti historia, quam refert S. Gregorius lib. 4. dial. c. 40. de Paschasio, cuius anima penitus purgatorij expiatur; & nihilominus eiusdem inuocari meritis & precibus mirabilia quædam efficiebantur. Ad quod tamen bene S. Thomas in 4. d. 15. q. 4. a. 5. q. 2. ad 3. respondet; *Paschasius in purgatorio non orabat pro alijs; sed oratio ad eum facta exaudita est, propter fidem (scilicet confidentiam) orantium; qui scilicet eum beatum esse putabant.*

92 An autem Sancti olim in limbo existentes inuocati fuerint, aut pro uiuentibus orarint, alia quæstio est. Certe orasse, negari non potest; & constat exemplo Ieremiæ cit. Machab. 2. Ordinarie tamen inuocatos, aut inuocandos fuisse, non existimo; ut colligitur ex adducta ratione S. Thomæ a. 4. ad 3. quia nimirum fruitione Dei nondum beati, ordinarie cognoscere non poterant ea, quæ nos cogitamus, vel etiam dicimus.

Quæ etiam causa est, cur in veteri testamento, Sanctorum quidem defunctorum merita DEO fuerint representata, ad eum demerendum, vel placandum; Memento Domine Abraham, Isaac, &c. nunquam tamen oratio ad aliquem Sanctorum directa legatur.

Quæritur tertio, quid, & pro quibus orandum sit.

93 **ASSERTIO I.** Non solum bona spiritualia, sed etiam temporalia à Deo recte postulantur; ita tamen ut illa, quia ita bona sunt, ut nemini mala esse possint, absolute; hæc uero quia etiam mala & nociua esse possunt (ut sunt honores, diuitiæ, & similia temporalia bona) non omnino absolute, sed ad bonum, salutaremque usum, seu quatenus animæ salutem non sunt noxia, postulanda sint. Ita S. Thomas q. 83. a. 5. & 6. & constat ex ipsa oratione Dominica; in qua & spiritualia bona, & temporalia postulantur.

94 Idem S. Thomas recte in hunc modum declarat. Nam ut refert Valerius lib. 7. cap. 2. Socrates nihil ultra petendum à Dijs immortalibus arbitrabatur, quam ut bona (indefinite) tribuerent, quia hi demum sciunt, quid unicuique esset utile. Nos autem plerumque id uotis expetimus, quod non impetrasse melius foret. Quæ quidem sententia, inquit S. Thomas cit. a. 5. aliquantulum uera est, quantum ad illa, quæ possunt malum euentum habere; quibus etiam homo potest bene & mali uti. Sicut diuitiæ, quæ ut ibidem dicitur, multis exitio fuerunt: Honores qui complures pessundederunt; Regna, quorum exitus sepe miserabiles cernuntur: Splendida coniugia, quæ nonnunquam funditus domos euertunt.

Sunt tamen quædam bona, quibus homo male uti non potest, quæ scilicet malum euentum habere non possunt. Hæc autem sunt, quibus beatificamur, & quibus beatitudinem mereamur; quæ quidem Sancti orando absolute petunt, secundum illud psalmi 79. v. 4. *Ostende faciem tuam, & salui erimus.* Et iterum psalm. 118. v. 35. *Deduc me in semitam mandatorum tuorum.* Et psal. 142. v. 10. *Duce me facere uoluntatem tuam.*

95 Quia tamen etiam bona temporalia, etsi per se expetenda non sint, sunt tamen quædam adminicula uitæ recte instituendæ, in quantum & per ea uita corporalis sustentatur, & nobis uelut instrumenta deseruiunt, ad actus uirtutum, ut dicitur tom. 2. disp. 1. q. 5. dub. 5. iuxta Aristotelem 1. Ethic. cap. 8. licite ea ad eundem finem petuntur.

Vnde Augustinus epist. 121. cap. 6. & 7. *Sufficientiam uitæ non indecenter uult, quisquis eam uult, & non amplius: quæ quidem non appetitur propter seipsam, sed propter salutem corporis, & congruentem habitum personæ hominis, ut non sit inconueniens eis, cum*

quibus uiuendum est. Ista ergo cum habentur, ut teneantur; cum non habentur, ut habeantur orandum est. Ex quibus patet tota assertio.

96 **ASSERTIO II.** Non tantum pro nobis ipsis, sed etiam pro alijs, & quidem pro inimicis orandum est. Ita S. Thomas q. 83. a. 7. & 8. Et patet ex scriptura Matthæi 5. v. 44. *Orate pro persequentibus, & calumniantibus uos.* Iacobi 5. v. 16. *Orate pro inuicem, ut saluemini.* Ratio est; quia eisdem diligere, ac bona ipsdem uelle debemus, ut suo loco de charitate dictum.

Et quia diligere inimicos seu bonum ipsdem uelle in genere quidem tenemur; non autem in speciali, nisi secundum præparationem animi, vel in necessitatis articulo, ideo etiã necessitatis est, ut in communibus orationibus nostris, quas pro alijs facimus, inimicos non excludamus: ut autem pro eis specialiter oremus, perfectionis est, non necessitatis; nisi in aliquo casu speciali, ut ait S. Thomas cit. a. 8. De qua re plura de charitate disp. 2. q. 3. dub. 1.

97 Nec obstat primo, quod orationes nostræ in ordine ad ultimam salutem non profunt, nisi prædestinatis; quia nihilominus, ut sapienter docet S. Thomas a. 7. ad 3. & pro peccatoribus omnibus orandum est, ut conuertantur: & pro iustis, ut perseuerent & proficiant; licet orantes non pro omnibus exaudiantur; sed pro prædestinatis, non autem præcitis ad mortem.

Sicut etiam correctio, qua fratres corrigimus, effectum (ultimum) habet in prædestinatis, non in reprobatis secundum illud Ecclesiastæ 7. v. 14. *Nemo potest corrigere, quem Deus despexerit.* Vnde etiam I. Ioannis 5. v. 16. dicitur: *Qui scit, fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, peccat, & dabitur ei uita, peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem: non pro illo dico, ut roget quis.* Sicut ergo nulli, quamdiu uiuit hic subrahendum est correctionis beneficium; quia non possumus prædestinatos distinguere à reprobatis, ut docet Augustinus lib. de corrept. & grat. cap. 15. ita etiam nulli est denegandum orationis suffragium.

98 Pro iustis etiam est orandum, triplici ratione. 1. quia multorum preces facilius exaudiuntur. 2. ut à multis gratiæ agantur Deo, ob beneficia iustis, in aliorum etiam utilitatem, collata. 3. ut maiores non superbiaht, dum considerant, se minorum suffragijs indigere.

99 Nec obstat secundo, quod Sancti nonnunquam uindictam de inimicis petunt, deque ea lætantur. Psalm. 57. v. 11. & Apocal. 6. v. 10. ubi dicitur: *Uisite quo non uindictas sanguinem nostrum, &c.* Nam ut docet S. Thomas a. 8. ad 1. & 3. eiusmodi imprecationes quatuor modis intelligi possunt, absque serâ, uel culpabili imprecatione mali. 1. per modum prædictionis; in quantum Prophetæ solent per modum imprecantis futura prædicere, iuxta Augustinum l. 1. de sermone Domini in monte c. 42. uel 21. 2. prout quædam temporalia peccatoribus quandoque à Deo, correctionis causa immittuntur: qua ratione licet etiam orando petere, aliqua temporalia mala inimicorum, ut corrigantur. 3. quia non intelliguntur de ipsis hominibus, qui peccat; sed abstracte, de regno peccati; ut scilicet correctione hominum peccata destruantur. 4.

quatenus licet, conformare voluntatem suam diuine iustitiæ, circa damnationem perseverantium in peccato, vt dictum pluribus tomo 2. disput. 2. q. 6. dub. 6.

100 **ASSERTIO III.** Ea quæ à nobis petenda sunt, recte in precatone Dominica, velut oratione perfectissima, exprimentur. Ita S. Thomas quæst. 83. a. 9. ex Augustino epist. 121. cap. 12. & lib. 2. de ferm. Dom. in monte cap. 10. vel 5. & in enchiridio cap. 115.

Probatur & declaratur. Quia in oratione Dominica non solum petuntur omnia, quæ recte desiderare possumus; sed etiam eo ordine, quo desideranda sunt, vt scilicet potiora ceteris anteponamus. Duo enim sunt vniuersim, quæ postulantur & recte desiderantur, primo finis; deinde ea, quæ sunt ad finem. Finis noster est Deus, in quem noster affectus tendit dupliciter; primo eoq; nobiliiori modo; in quantum volumus gloriam Dei; secundo in quantum volumus frui gloria eiusdẽ; quorũ primum pertinet ad dilectionẽ Dei, qua Deum in seipso diligimus; secundum vero pertinet ad dilectionem, qua diligimus nos in Deo. Quare prima & potissima petitio est; *sanctificetur nomen tuum*; hac enim petimus gloriam Dei. Secunda, *Adueniat regnum tuum*, qua petimus, ad gloriam Dei & regni eius peruenire.

101 Ea vero quæ sunt ad finem, alia ad eum per se conducunt, alia vero per accidens. Per se quidẽ, bona ad eundem finem vtilia idq; vel directe & principaliter, per modum meriti, quo beatitudinem meremur, Deo obediendo; & huc pertinet tertia petitio, *Fiat voluntas tua, sicut in celo, & in terra*: Vel instrumentaliter, & velut quiddam coadiuuans nos ad merendum; & huc pertinet quarta petitio, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*; siue hoc intelligatur de pane sacramentali, cuius quotidianus usus proficit homini, in quo etiam intelliguntur omnia alia sacramenta: siue etiam intelligatur de pane corporali, vt per panem intelligatur omnis sufficientia victus, iuxta Augustinum epist. 121. cap. 11. quia & Eucharistia est præcipuum Sacramentum, & panis est præcipuus cibus. Quo sensu etiã voculam *super substantiale*, hoc est, præcipuum exponit Hieronymus Matth. 6. & ad Titũ 2.

102 Per accidens autem aliquid conducit ad beatitudinem, per modum remouentis (malum) prohibens. Tria autem sunt mala, quæ nos à beatitudine prohibent. Primum quidem & præcipue peccatum; quo spectat quinta petitio; *Dimitte nobis debita nostra*; secundo tentatio impediens obseruationem diuinæ legis; quo pertinet sexta petitio, *Et ne nos inducas in tentationem*, postulando scilicet, non vt non tentemur, sed vt non tentatione vincamur. Tertio, *pænalis præsens*, vt quæ impedit sufficientiam (ac felicem statum) vitæ; & huc spectat vltima petitio, *Libera nos à malo*. Vbi cum oratio sit interpres desiderij, ordo petitionum non respondet ordini executionis, sed ordini desiderij. siue intentionis; in quo prius est finis quam ea quæ sunt ad finem; & consecutio boni, quam remouit mali, vt ait S. Thomas ibidem ad 2.

103 Quæritur quarto, qualis esse debeat oratio, ad hoc vt sit efficax,

ASSERTIO I. Oratio necessario debet esse attendita. Ita S. Thomas q. 83. a. 13. Probatur & declaratur. Triplex enim est effectus orationis; primus quidem cõmunis omnibus actibus charitate informatis, quod est, *mereri*. Secundus, eique proprius est *impetrare*; & ad neutrum quidẽ effectum requiritur, vt actualis attentio per totum orationis decursum perduret; sed necessariũ tamen est, vt vis primæ intentionis, qua quis adorandum accessit, non sit interrupta, & saltẽ virtualiter permaneat. Tertius effectus est quædã *spiritualis reflexio mentis*; & ad hunc necessariũ requiritur actualis attentio, iuxta illud 1. Cor. 14. v. 14. *Si orem lingua, spiritus meus orat; mens autem mea sine fructu est.*

104 Est autem triplex attentio, quæ orationi vocali potest adhiberi. Vna qua attenditur ad verba, ne quis in eis erret: Secunda, qua attenditur ad sensum verborum. Tertia, qua attenditur ad finem orationis, scilicet ad Deum, & ad rẽ, pro qua oratur; quæ quidẽ est maxime necessaria (saltẽ in principio concepta) & potest etiam esse communis idem. An autem in decursu orationis prima sine cæteris sufficiat, dicitur dubio sequenti.

105 Ex quibus etiam colligitur, qua ratione mentis euagatio impedit orationis fructum. Si quis enim ex proposito in oratione mente euagetur, talis euagatio peccatũ est, & impedit orationis fructũ. Euagatio vero mentis, quæ fit præter propositũ, orationis fructum (intellige primum & secundũ) non tollit, vt docet S. Thomas ibidẽ ad 3. ex Basilio ferm. de orando Deum, vbi ait: *Si vero debilitatus à peccato fixe nequis orare, quantumcumq; poteris, te ipsum cohibeas; & Deus ignoscit; eo quod nõ ex negligentia, sed ex fragilitate non poteris, vt oportet, assistere corã eo.*

106 **ASSERTIO II.** Oratio etiam constans & perseverans esse debet; et si vt actu reipsa semper perduret, minime necessariũ est. Ita S. Thomas q. 83. a. 13. Priua pars patet ex scriptura, Matth. 7. v. 7. *Petite, & dabitur vobis; quærite & inuenietis; pulsate & aperietur vobis.* Idem habetur Luc. 11. v. 9. Et ibidẽ v. 8. additur: *si ille perseverauerit pulsans, dico vobis, & si nõ dabit illi surgens, eo quod amicus eius sit, propter improbitatẽ tamẽ eius surget, & dabit illi quantum habet necessarios.* Idẽ probat exemplũ Christi, qui & in orando pnoctauit, & eandẽ orationẽ ter repetijt. & plixius orauit, Luc. 6. v. 12. Matth. 26. De qua importunitate & perseverantia orationis luculente differit Cassianus collat. 11. cap. 33.

107 Idem patet ex alijs scripturæ locis, vbi præcipitur continuo orare, Luc. 18. vers. 2. *Oportet semper orare, & non desicere.* Et 1. ad Thessal. 5. v. 16. *Sine intermissione orate.* Quorum verborum sensus non est, ipsum in se orationis actum semper esse continuandum, vt veteres quidam heretici Messaliani, siue Saliari, apud Epiphaniũ contra hæres. hæres. 80. & Augustinũ hæres. 57. dicebant; satis est, vim & causã orationis, quæ est deuotio erga Deum, siue desiderium charitatis, actu siue virtute semper durare; ita vt omnia in gloriã Dei referamus, vt dicitur 1. Cor. 10. Vnde Augustinus cit, epist. 121. c. 9. ait: *In ipsa fide, spe, & charitate, continuo desiderio, semper oramus.*

108 Et quia cuiusque rei quantitas debet esse proportio-

portionata fini, sicut quantitas potionis sanitati, conueniens est; ut oratio tantum durescat, quantum est vile ad excitandum interioris desiderij feruorem. Cum vero hanc mensuram excedit, ita ut sine tadio durare non possit, tum oratio priuata & arbitraria non est ulterius pro- tendenda.

Vnde Augustinus ibidem cap. 10. Dicuntur, inquit, Fratres in Ægypto crebras quidem habere orationes, sed eas tamen breuissimas, & rapim quodammodo incalatas; ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum necessaria est, per productiores moras euanescat arg. hebetetur intentio: ac per hoc ipsi satis offendunt, hanc intentionem, sicut non est obtundenda, si perdurare non potest, ita si perdurauerit, cito non esse rumpendam. Idem habet Cassianus libro 2. de Instit. cenob. cap. 10.

Oratio vero communis, atq; debita, uti defectu actualis deuotionis intermittenda non est; ita par est, ut communis etiam ac publicæ orationis diurnitatis ad communem populi deuotionem sit accommodata, iuxta S. Thomam ibidem.

109 ASSERTIO III. Ad bonitatem, adeoque; efficaciam orationis requiruntur etiam aliarum virtutum actus, speciatim, humilitatis, fidei, & spei. Ita S. Thomas q. 83. a. 15. Ratio est. Fides enim est necessaria ex parte Dei, quem oramus, ut scilicet credamus, nos ab eo posse obtinere quod petimus.

Quo spectat etiam Fiducia, seu spes id ipsum obtinendi, de qua 1. Ioannis 5. v. 14. Hæc est fiducia, quam habemus ad Deum: quia quodcumq; petierimus secundum voluntatem eius, audit nos, Et scimus quia audit nos quidquid petierimus: scimus quoniam habemus petitiones, quas postulamus ab eo. Et Iacobi 1. v. 6. Postulet autem infide nihil habet: qui enim habet astrat similibus est fluctui maris, qui à vento mouetur & circumferitur. Non ergo æstimet homo ille, quod accipiat aliquid à Domino. Quæ verba iuxta sensum assertionis 1. quæ sit 3. intelligenda sunt, ut mox etiam dicitur assertionem sequente, & 6.

Humilitas autem est necessaria, ex parte ipsius petentis, qui suam indigentiam recognoscit. Est etiam & deuotio necessaria, tanquam primus religionis actus, necessarius ad omnes consequentes, ut ait S. Thomas: quod intelligendum iuxta dicta quæ sito 1. assert. 4. ne quis putet, orationem peccatoris non exaudiri; de quo infra assert. 7.

110 ASSERTIO IV. Ad certam imperationem eius, quod petitur, necessarium est ex parte ipsius rei, quæ petitur, ut sit necessaria ad salutem, vel certe ad eam conducatur. Ita S. Thomas q. 83. a. 15. ad 2. Colligatur ex illo Christi Ioan. 14. v. 13. & c. 16. v. 23. Amen amen dico vobis: si quid petieritis Patre in nomine meo, dabit vobis. Usq; modo non petistis quidquam in nomine meo: hoc est, in nomine Christi Saluatoris, adeoque; ad salutem pertinens, ut explicat etiam Augustinus tract. 102. in Ioann. Ratio est; quia cætera bona, uti per se non cadunt sub merito, ut dictum tom. 2. disp. 6. q. 6. du. 10. ita nec infallibiliter oratione impetrantur; quæ si bona est, non nisi ad salutem petentis ordinatur.

111 ASSERTIO V. Ad infallibilitatem impetrationis eius rei, quæ petitur, etiam requiritur, ut orans pro seipso petat. Ita S. Thomas q. 83. a. 7. ad 2. & a. 15. ad 2. iuxta illud Ierm. 15. v. 1. Si steteris Moyses &

Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Idem docet Augustinus tract. 102. in Ioanē ubi ait: Ita sane intelligendus quod ait: Dabit vobis: ut ea beneficia significata sciatur his verbis, quæ proprie ad eos pertinent, qui petunt. Exaudiuntur quippe omnes Sancti pro seipsis, non autem pro omnibus exaudiuntur, vel amici, vel inimici sui, vel quibuslibet alijs; quia non utcumque dictum est, dabit, sed dabit vobis.

Ratio est; quia cum ea, quæ ad salutem alterius pertinent, plurimum etiam ex eius arbitrio pendeant, fieri facile potest, ut oratio pro alio facta non impetret, etiam si fiat pie, & perseueranter, & de pertinentibus ad salutem, propter impedimentum, quod est ex parte eius, pro quo oratur. Si quis vero pro seipso debito modo oret, iam hoc ipso habet efficacax desiderium impetrandi quod petit: efficacax autem dici non potest, nisi remoueat impedimenta, quæ ex sua parte postulato effectui obstant.

112 ASSERTIO VI. Quatuor igitur sunt conditiones, quibus concurrentibus semper aliquis impetrat quod petit; ut scilicet pro se petat, necessaria ad salutem, pie, & perseueranter. Ita S. Thomas q. 83. art. 15. ad 2. conuenienter S. Basilio serm. de orando Deum ubi ait: Ideo quandoq; petis, & non accipis; quia perperam postulasti, vel infideliter, vel leuiter, vel non conferentia tibi, vel destitisti. Ratio sumitur ex dictis, quibus prædictæ quatuor conditiones satis explicatæ sunt. Pietas enim ad attentionem, cæteraq; conditiones assertionem 1. & 3. explicatas pertinet: reliqua sigillatim iam antea declarata sunt.

113 Dices; ad salutem etiam pertinet perseuerantia, quæ tamen sub infallibile merito non cadit, ut suo loco dictum tomo 2. disp. 6. q. 6. du. 9. nec adeo etiam infallibiliter oratione impetrari posse videtur.

Respondeo posse, si supradictæ conditiones adsint: sed quia effectus ille, ex sua propria & speciali ratione, non confertur, nec conferri potest, ante finem vitæ, necesse est perseuerantiæ conditionem ita explicari, ut oratio ac petitio seria eiusdem gratiæ ad finem usq; vitæ constanter perduret; quo facta, nunquam fiet, ut oratio eo effectu frustreretur. Si quis enim postea ex gratia excedat, necesse est, hoc ipso desiderium efficacax & serium perseuerantiæ fuisse relaxatum: alias enim homo utique perseuerasset; cum in eius arbitrio, cum diuina gratia, positum fuerit perseuerare, ut pluribus dictum est. tom. 2. disput. 6. q. 6. du. 9.

114 Præter has tamen conditiones, plura adminicula orationis, ad impetrandum vtilia, refert Cassianus Collat. 9. c. 33. ubi ait: Diuersas exauditionum causas esse, secundum animarum diuersum ac variis statibus, euangelica sine prophetica testantur eloquia &c. Et mox numerat 1. Plurium consensum, ex Matth. 18. II. Fidei plenitudinem grano sinapis comparatam Matth. 13. III. Eleemosynarum fructum, Eccli 29. IV. Emendationem vitæ, & opera misericordiæ, Iesai. 58. V. Tribulationum pressuram psal. 119. & Exod. 22. &c.

115 ASSERTIO VII. Ut vero is, qui orat, in gratia sit constitutus, tamen ad imperationem orationis non requiratur, stantibus supradictis quatuor conditionibus, requiritur tamen ad meritum eius

eius de condigno. Ita S. Thomas quæst 83. art. 15. & 16.

Prior pars probatur ex scriptura & Patribus, qui de exauditione orationis vniuersaliter loquuntur, speciatim Augustinus tractat. 44. in Ioannem: *Si peccatores, inquit, non exaudiret Deus; frustra Publicanus dixisset, Domine propitius esto mihi peccatori; qui tamen iustificatus discessit.* Et Chrysostomus seu auctor operis imperfecti in Matthæum homil. 18. *Omnis qui petit accipit, id est, siue iustus sit, siue peccator.*

Ratio est; quia orationis impetratio non nititur iustitia, sed gratia & misericordia, ac liberali promissione Dei. *Habet enim oratio efficaciam impetrandi ex gratia Dei, quem oramus, qui etiam nos ad orandum inducit.* Vnde etiam Augustinus serm. 29. de verb. Dom. *Non nos hortaretur, ut peteremus, nisi dare vellet.*

116 Nec obstat illud cæci Ioannis 9. vers. 31. *Scimus, quia peccatores Deus non audit.* Nam ut Augustinus tract. 44. in Ioannem ait, illud verbum est *cæci adhuc inuncti*, id est, nondum perfecte adhuc illuminati; & ideo non est ratum; quamuis possit ratificari, ut ait S. Thomas 2. 6. ad 2. si intelligatur de peccatore, in quantum est peccator, siue secundum desiderium peccati, in hoc enim à Deo non auditur ex misericordia; sed quandoque auditur ad vindictam; dum Deus permittit peccatorem adhuc amplius ruere in peccata: siquidem Deus quadam negat propitius, quæ concedit iratus, iuxta Augustinum tract. 73. in Ioannem & serm. 53. de verbis Domini. Quo sensu etiam intelligitur illud Pro. 28. v. 9. *Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.*

117 Et quamuis oratio peccatoris non possit esse pia, quasi procedens ex habitu vel effectu charitatis, potest tamen esse pia, tum ex parte rei, quæ petitur, si petat aliquid ad pietatem pertinens; tum etiam quoad affectum fidei & spei, ipsiusque religionis saltem naturalis, ut indicat S. Thomas ibidem ad 2.

118 Dices; quid si peccator ipsius odij erga proximum peccato affectus sit, nūquid exaudietur; quamuis contra seipsum oret, illud: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus &c?* Respondet Sanctus Thomas ibidem ad 3. orationem Dominicam proferri ex persona communi totius Ecclesie. Et ideo si aliquis nolens dimittere debita, proximo, dicat orationem Dominicam, non mentitur; quamuis hoc quod dicit, non sit verum, quantum ad suam personam: est enim verum, quantum ad personam Ecclesie, extra quam est merito. Et ideo fructus orationis caret: idque satis colligitur ex Eccli 28. versu 1. 2. 3. 4. 5. *Quandoque tamen aliqui peccatores parati sunt debitoribus suis dimittere: & ideo ipsi orantes exaudiantur, secundum illud Eccli 28. v. 2. Relinque proximo tuo nocentem: & tunc deprecanti tibi peccata soluentur.*

119 Secunda pars assertionis patet ex generali doctrina de merito to. 2. disp. 6. q. 6. du. 2. & 4. vbi ex communi docuimus, ad meritum de condigno requiri statum gratiæ, & affectum charitatis. In quæ sensum S. Thomas cit. a. 15. *Oratio, inquit, sicut & quilibet alius actus virtutis, habet efficaciam merendi in quantum pro-*

cedit ex radice charitatis, seu ut mox ait, quatenus procedit à charitate. De qua re plura loco citato. Queritur quinto, quotuplex sit oratio.

120 Respondetur breuiter, orationem generatim acceptam, pro ut significat *ascensum mentis in Deum*, duobus potissimum modis diuidi. Primo enim oratio alia est pure mentalis; qualis respectu quidem Dei inspectoris cordium, ex suo genere sufficit, & salutaris est. Alia autem est vocalis; qualis necessario esse debet oratio, quæ per ministros Ecclesie, in persona totius fidelis populi Deo offertur: hæc enim necesse est, ut toti populo innotescat, seu quantum est ex suo genere, innotescere possit: quod fieri non posset, nisi esset vocalis.

121 Alia est ratio orationis priuatæ ac singularis; cui tamè nihilominus vocalis sermo recte adiungitur. Primo ad excusandam interioris deuotionem; quia per exteriora signa mouetur mens hominis tum secundum apprehensionem, tum etiam secundum affectionem, iuxta Augustinum epist. 12. r. c. 9. Cuius pinde etiã deuotionis, in oratione priuata, quoad usum vocis, potissimum habenda est ratio. Si enim mens per vocis formationem distrahatur, vel qualitercuq; impediatur; vti solet accidere, cum mens sine huiusmodi signis est sufficienter ad deuotionem parata, à voce abstinendum erit, iuxta illud psal. 29. v. 1. *Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea.* Ex exemplum Annæ, quæ loquebatur in corde suo 1. Regum 1. v. 13.

Secundo ad reddendum debitum, quo obstricti sumus ad seruiendum Deo, non solum mente, sed etiã corpore; idque præcipue conuenit orationi, quatenus est satisfactoria, iuxta illud Osæ 14. v. 3. *Omnem aufer iniquitatē, accipe bonū, & reddemus vitulos labiorum nostrorum.*

Tertio ob quandam redundantiã ab anima in corpore, ex vehementi affectione, secundum illud psalmi 15. v. 9. *Propter hoc latatum est cor meum, & exultauit lingua mea, ut pluribus docet S. Thomas a. 12.*

122 Secundo diuiditur oratio in has quatuor velut species, seu partes orationis relatas ab Apostolo 1. Tim. 2. vers. 1. nimirum *obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones.* Quæ S. Thomas cit. q. 83. a. 17. ita explicat, ut etiam in eandem orationem omnia conueniant; ita scilicet, ut obsecratio petitioni adiungat rationem motiua, ob quam oratio fit exaudienda; oratio significet eleuationem mentis ad Deum in quavis oratione necessariam &c. Sicut in collecta Trinitatis, inquit, quod dicitur, *Omnipotens sempiternus Deus, pertinet ad orationis ascensum in Deum. Quod dicitur, Qui dedisti famulis tuis, pertinet ad gratiarum actionem. Quod dicitur, Presta quasumus. &c. pertinet ad postulationem. Quod in fine ponitur, Per Dominum nostrum. &c. pertinet ad obsecrationem. Et ita in pluribus Ecclesia collectis hæc quatuor possunt attendi. Ita Sanctus Thomas.*

Quamuis in Collationibus Patrum, apud Cassianum e. 10. 11. 12. & 13. hæc quatuor ita explicantur, ut diuersas quasi orationis species significant; nimirum ut obsecratio sit imploratio pro peccatis: oratio, cum aliquid Deo vouemus: postulatio, cum pro alijs petimus. &c. sed primum, inquit, S. Thomas, melius est.

Illud

Illud mirum, quod indicat Augustinus lib. 9. Confes. cap. 13. preces nonnunquam ad Deum fundi, etiam pro re, quæ iam impetrata putatur. Nimirum quia Deus, pro sua benignitate, aliquando preces exaudit, priusquam fundantur. Quod tamen extraordinarium videtur.

123 Sexto quæri potest, quo loco, tempore, & gestu corporis orandum sit, speciatim an quouis loco & situ corporis saltem priuatim orare liceat.

Respondeo breuiter I. In omni loco fas esse Deum priuatim orare, si debita animi reuerentia non desit. Ita Chrysostomus orat. sua postrema de pseudopropheta & falsis Doctoribus, adiuncta nouæ editioni Ephrem monet ut in omni loco, etiam in lecto oremus: *Et tu igitur, inquit, Pater, ne expectes diem vel horam, sed etiam cum dormies ora, & in via, & dum cubas, & cum surgis; & in quocunque loco.* Ratio est, quia si nullus locus adeo vilis est, cui Deus suam substantiâ non communicet, non obstabit etiam vilitas loci orationi ad Deum ubique præsentem fundendæ: quando etiam Angeli in omni loco præsentem Deum intuentur, ac pro nobis orant.

124 II. Neque tempus certum oratio priuata deponit. Itaque die & nocte; inter prandium, cenam, ludum, ac in omni negotiorum genere orare licet. Nihil enim hic certi quippiam præscriptum aut vetitum; quasi certo quodam tempore liceat; alio non liceat.

125 III. Neque etiam per se certus corporis gestus aut situs necessarius est. Tertullianus quidæ de orat. cap. 12. inter alias quasdam antiquas orantium superstitiones, reprehendit, sedentem orare, si fiat quasi ex consilio & debita opera. At vero Monachos olim sedentes orasse, patet ex Cassiano lib. 2. de Institut. Cœnob. cap. 12. & confirmat hodie receptus Ecclesiæ vsus, etiam in publico & solennibus precibus. Nihilominus tamen Monachis subinde etiam consuetum fuisse, expensis brachijs orare, patet ex eodem Cassiano ibidem cap. 7. Imo etiam orasse simul, & manibus laborasse, docet idem cap. 14. Denique etiam inter cubandum recte orari Deum, superius ex Sancto Chrysostomo retulimus.

126 Septimo & ultimo quæritur, an & quandoam iure naturali obliget orationis præceptum.

Respondeo, nullum dubium esse, quin etiam secluso omni præcepto positivo, extet præceptum naturale & diuinum de oratione, ut satis ex scripturis superius relatis colligitur.

Sed tempus determinare difficile est. Probabile est, quod docent Angelus V. oratio, num. 20. Medina Cod. de orat. q. 11. Nauarrus de horis Canonicis cap. 3. n. 14 & sequitur Azor tom. I. cap. 10. q. 14. obligare id præceptum. Primo in casu grauis tentationis, vel afflictionis; cum salus animæ periclitatur. Secundo in probabili mortis periculo, cui auertendo necessaria videatur oratio; quibus non male addit Syluester V. oratio quæst. 8. quando etiam proximus no-

ster in graui mortis corporalis, aut spiritualis periculo constitutus, eiusmodi auxilio egere videtur. Ut si duos districtis gladijs inter se acriter dimicantes, & de vita periclitantes videas, quibus aliter succurrere non possis, quam oratione ad DEVM, quasi subito & iaculatorie effusa.

127 Quidquid Durandus in 4. distinct. 15. quæst. 12. & Paludanus quæst. 5. a. 1. in contrarium dicant, multa esse iuris naturalis præcepta, & in his etiam ipsum orandi & ieiunandi præceptum, quæ nullum certum tempus determinant: quod quidem in ordine ad impetranda ordinaria Dei auxilia, quæ ad corporis, aut animæ salutem necessaria sunt, extra prædictos casus necessitatis, verum existimo; quia uti hæc petere aliquando lege naturali iubemur, ita si quis subinde ea postulet, non censendus erit peccare contra legem naturalem, etiam si tempus certum non obseruet, quidquid Syluester loc. citat. de primo instanti seu tempore vsus rationis dixerit, de quo tom. 2. disputat. 4. quæstione 5. dub. 4. Die autem dominico aut festo orare quidem tenemur, sed non proprie ex præcepto naturali, sed positio Ecclesiæ, ut inferius dicetur.

DVBIVM V.

De Horis Canonicis; quid, & quanam sint; à quibus recitanda; quid recitandum; quomodo, & qua deuotione, tum externa, tum interna; quo loco & tempore recitanda; & qua causa non recitantem excusent.

Ad S. Thom. 2. 2. q. 83.

128 Pæcularis quidam modus & ritus orandi est ille, qui Horis Canonicis continetur, de quibus proinde hoc loco agendum, etsi S. Thomas de his particulatim nihil agat.

Quæritur igitur primo, quid, & quanam sint horæ canonicae.

Respondeo breuiter I. horas canonicas dici eas, quæ ex præscripto Canonum certis horis recitandæ sunt: quæ etiam quia per modum quasi debiti officij, nomine Ecclesiæ persoluuntur, absolute dici solent *officium diuinum*, seu *Ecclesiasticum*: quod proinde recte describitur, certa quædam & publica ratio laudandi & orandi Deum non sola mente, sed voce, auctoritate Ecclesiastica instituta, ut etiam tradunt Nauarrus cap. 7. de orat. numero 1. & Bellarminus lib. 1. de bonis operibus cap. 10.

129 II. Constat diuinum hoc officium ex Nocturnis, Laudibus, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperis, & Completorio, velut maioribus quibusdam partibus; quæ etiam ab alijs intercisè recitari possunt: ex psalmis vero, hymnis, le-

tionibus, Canticis, Antiphonis, responsorijs, Litanis, versibus, collectis, velut minoribus, ex quibus ipsæ partes maiores integrantur.

130 III. Numerantur horæ Canonicae communiter septem, vt videre est in Clementina vnica, de reliquijs & veneratione Sanctorum, & supponitur in Bulla seu Extrauagante Pij V. quæ incipit *Ex proximo*; iuxta illud Davidis psalmi, 118. *Septies in die laudem dixi tibi*. Nimirum: Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ, Completorium, Matutinum cum laudibus. Quæ proinde postrema duo communi computatione vnam horam, seu officium nocturnum constituunt: etsi per se non incommode, diuidi possint: & iam olim separatim celebrari consueverint: quod etiamnum hodie in nocte Natalis Domini obseruari solet. Qua de causa etiam Rabanus de instit. Clericorum libro 2. cap. 2. Nauarrus de orat. cap. 3. numero 27. alijque nonnulli octo horas numerant & distinguunt, de qua re non est contendendum.

Probabilius item videtur, etiam Primam & Completorium ex Apostolorum traditione descendere, vt docent iuxta citat. Clement. vnic. Durandus lib. 2. de ritibus cap. 7. & Turrianus in notis ad Clement. c. 34. Azor tom. 1. lib. 10. cap. 2. q. 11. & Suarez lib. 4. cap. 6. de orat. etsi contrarium tradant Cassianus lib. 3. de cœnobijs cap. 4. & Isidorus l. 2. de officijs cap. 23. quibus fauet Bellarminus lib. 1. de bonis operibus in particulari cap. 11.

131 De quibus horis multa passim extant veterum testimonia, speciatim Clementis Romani lib. 8. Constit. Apostolicæ cap. 40. Cypriani serm. 6. de oratione Dominica, Athanasij lib. de virginit. Ambrosij in psalm. 118. term. 8. & de virginit. Basilij serm. 1. de institut. Monachorum, & in questionibus fuis explicatis q. 37. Hieronymi epist. 27. ad Eustochium de obitu Paulæ; Chrysostomi homil. 59. ad populum Antiochenum, Augustini serm. 55. de tempore, Cassiani lib. 2. & 3. de institut. Cœnobit. Sancti Benedicti in Regula cap. 16. Isidori lib. 1. de officijs diuinis, Amalarij l. 4. de officijs Ecclesiasticis, Hugonis de S. Victore lib. 2. de officijs Ecclesiasticis, Rupertii Tuitiensis lib. 1. de diuinis officijs, & Rabani lib. 2. de instit. Cleric. cap. 9.

132 IV. Nec desunt singulis horis confirmandis exempla scripturarum. De Prima extat illud Davidis psalm. 118. vers. 148. *Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua*. De Tertia illud Apostolorum Act. 2. vers. 16. quando circa horam diei tertiam, orantes, acceperunt Spiritum Sanctum. De Sexta illud Principis Apostolorum Act. 10. vers. 9. cum eadem hora in superiorem partem ædium, orationis causa, ascendit. De Nona illud SS. Apostolorum Petri & Ioannis, quando ascenderunt in templum, ad horam orationis nonam, Act. 3. v. 1.

De Vesperis illud Davidis psalmi 140. vers. 2. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum*. Pro Completorio facit illud eiusdem psalmi 131. vers. 3. *Si ascendero in lectum strati mei, si deder*

ro somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis; donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob. De Nocturnis illud psalmi 118. vers. 62. *Media nocte surgebam ad confitendum tibi*.

Huc spectat exemplum Christi, qui pernoctauit in oratione, Luca 6. v. 12. & exemplum Apostolorum, qui media nocte laudantes & orantes Deum, è carcere liberati sunt, Act. 16. v. 25. De Laudibus matutinis sunt, illa Regij Vatis, psalm. 5. v. 4. *Mane exaudies vocem meam; mane assabo tibi, & videbo. &c.* Et psalm. 62. v. 7. *In matutinis meditabor in te*. Et psalm. 118. v. 148. *Præuenerunt oculi mei ad te diluculo: vt meditarer eloquia tua*.

V. Rationes, quæ eiusdem orationis conuenientiam ostendunt sunt istæ. Prima; septem diebus opus creationis diuinæ consummatum est, Genesis. 1. ac rursus diebus octo, diuinæ recreationis opus peractum est, incipiendo à die Palmarum vsque ad Resurrectionis diem: quod proinde beneficium merito totidem horis, (siue septem, siue octo numerare placeat) recolumus.

Secunda, vt in honorem Sanctissimæ Trinitatis tertia quaque hora, tam diurna, quam nocturna, Deum collaudent illi, qui speciatim diuino seruitio ac ministerio addicti sunt; quando & mundo militantium vigilæ, antiquo more, ita distribui solent, vt docent Cyprianus serm. 6. de oration. Dominica, Isidorus lib. de eccles. off. cap. 19. & Rabanus de instit. Cleric. lib. 2.

Tertia causa est, vt singula singulis horis suppliciorum Christi genera percurrentes, grata mente passionem Domini recolamus. Quod qua ratione fiat, sequentes versiculi declarant, iuxta Glossam cap. 10. de celebrat. miss.

*Hæc sunt, septenis propter quæ psallimus horis,
Matutina legas Christum, qui crimina purgat;
Prima replet spurijs, causam dat Tertia mortis;
Sexta cruci nectitur: status eius dona bipartit:
Vespera deponit: tumulo Completa reponit.*

134 Quarto huc spectant alia beneficia, quæ diuersis horis recte commemorantur. Etenim hora matutina Deus populum suum à seruitute Ægyptiaca liberauit, Exodi 14. Hæc item hora natus est nobis Saluator, Luc. 2. Idemque victor à mortuis resurgens, de morte triumphauit, suosque captiuos redemit, Luc. 24.

Hora prima, hoc est, orto iam sole, Christus apparuit SS. mulieribus Marci 16. qua etiam hora priore vitæ suæ tempore Christus solitus erat ad templum conuenire, populo similiter mane ad eum audiendum copiose conflente, Luc. 21.

Hora tertia descendit Spiritus Sanctus super Apostolos Act. 2. Quod in memoriam nobis reuocat hymnus, eadem hora decantari solitus: *Nunc Sancte nobis spiritus. &c.*

Hora sexta Petrus à Deo præceptum accepit, de admittendis in Ecclesiam Gentibus, Act. 10. & Coapostolus eius Paulus eadem hora conuersus est, Act.

est, Act. 22. Hac itidem hora Dominus Noster discipulis suis recumbentibus, & ipsis cernentibus, est eleuatus in caelum, Lucæ 24. Marci 16. Act. 1.

Hora *nona* Cornelius Centurio Angelorum ministerio ad Petrum adductus fuit. Act. 10. & eadem hora cætus Apostolorum ad orandum conuenire consueuerat Act. 3.

Hora *vesperarum* cum sero factum esset, Christus in vltima cœna Sacramentum Corporis & Sanguinis sui instituit, pedesque discipulorum lauit, Matthæi 26. Ioannis 13. Eadem hora discipulis euntibus in Emaus, in forma peregrini manifestus apparuit, Lucæ vltimo.

Hora *completorij* guttas sudauit sanguineas, Lucæ 22. Denique hac ipsa hora deputata fuit custodia à Pilato, pro eius sacratissimo Corpore, Matthæi vltimo.

135 VI. Singulæ vero partes officij canonici etsi non habeant auctores sacros siue canonicos; habent tamen veteres, eosque magni nominis, vt speciatim de *lectionibus matutini*, quæ ad secundum & tertium Nocturnum legi solent, ex præscriptis eorum nominibus patet. *Responsoria* iam tempore Sancti Benedicti vsurpata fuisse, constat ex regula eiusdem capit. 9. & sequent. Eorum (magna saltem ex parte) auctorem fuisse S. Ambrosium, tradunt Walfridus libro 1. de rebus ecclesiasticis. capit. 5. & Bellarminus cap. 16. *Versiculos* præfatis temporibus fuisse consuetos, iam ante annos octingentos scripsit Amalarius de ordine Antiphonarum capit. 1. *Antiphonarum* auctorem S. Ignatium, exemplo Angeli edoctum, faciunt Socrates libro 6. histo. cap. 8. Nicephorus libro 13. cap. 8. Amalarius libro 4. de officijs capit. 7. *Collectas* sic appellatas, quod aliorum preces & vota in vnum quasi fascem colligantur, ante mille & ducentos annos in vsu fuisse, constat ex Concilio Agathensi cap. 30. & Cassiano lib. 2. cap. 7. de instit. monachorum.

136 Quod denique ad modum eas preces recitandi attinet, antiquissimum esse ritum in Ecclesia, psalmos alternis choris recitandi, indubiatum est. Sane Tertullianus lib. ad uxorem dicit, *psalmum inter duos sonare*; eumque modum psallendi Angelorum exemplo didicisse, & Ecclesiam Antiochena tradidisse S. Ignatiū, scribit Socrates lib. 6. histo. cap. 8.

Ex quibus omnibus manifestum est, quam imperite ac impie nostri temporis Nouatores, sequuti hac in re veteres hæreticos Waldenses, siue pauperes de Lugduno, teste Siluio de orig. Bohem. cap. 35. & Wicleffum teste Waldensi tomo 3. capit. 27. hunc ritum orandi DEVM velut inutilem, ac superstitiosum reprehendant.

137 Quaritur secundo, à quibus horæ recitandæ sint.

Respondetur sequentibus pronuntiatis. I. Tres vniuersim sunt tituli, ad horas canonicas recitandas obligantes, Ordo, Beneficium, & Religionis professio. Primo enim, quod ad ordinem attinet, omnes Clerici in maioribus constituti, hoc

est, Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi, obligantur sub peccato mortali, ad recitandas preces horarias; etiam si nullum penitus beneficium habeant, nec vllò Religionis voto sint obstricti, ex Capit. *Presbyter Capit. Dolentes*, de celebrat. misfa.

Minoribus vero initiati, licet ex decentia quadam, ad maiorem orationis frequentiam teneantur, quam laici; communi tamen, & stricta lege nõ obstringuntur ad vllas certas preces, vt ex canonibus tradunt Sotus de iustitia l. 10. q. 5. a. 3. Gregorius de Valentia hic quæst. 2. pun. 10. §. 2. & Sa V. *horæ*.

Neq; Episcopus propria auctoritate potest ordinandis imponere perpetuam, vel etiam diuturnam obligationem, recitandi certum orationis pensum: esto possit obligare illos, vt ter, vel quater psalmos penitentiales, aliasue similes preces moderatas recitent; vt notant Azor l. 10. c. 5. q. 4. Suarez cap. 16. n. 15. & Lessius nu. 46. quod ipsum tamen non minus probabiliter negant Sotus & Valentia locis citatis, rati solum ex conuenientia quadam eiusmodi preces esse persoluendas.

138 II. Quod vero secundo ad beneficium attinet, ea lege tenentur omnes, qui habent beneficium Ecclesiasticum, seu simplex illud sit, seu curatum; etiam præstimoniale tantum, aut aliam quancunque præbendam, titulo clericali, vt decernit Pius V. in Extrauaganti, *Ex proximo*. Multo vero maxime ad hoc tenentur Canonici, qui fere non habent aliud officium, amplis & opulenti prærunque beneficijs respondens, quam horarum canonicarum recitationem, vt plurius dicitur infra numero 161. & dubio sequenti numero 199. At vero qui pensionem vt Clerici percipiunt, tenentur vi eiusdem legis Ecclesiasticæ, saltem officium B. Virginis quotidie recitare.

139 III. Inter *Capellanus* vero distinguendum est. Si enim *collatiue* sint, quæ scilicet auctoritate Summi Pontificis, vel Episcopi, eo sine instituta sunt, vt iure, immunitate, & priuilegijs Ecclesiasticis fruuntur, cum vere & proprie beneficia Ecclesiastica sint, sine controuersia, ex omnium sententia, ad horas obligant. Si vero priuata tantum auctoritate sint à fundatoribus, testatoribus, &c. instituta, cum proprie beneficia Ecclesiastica non sint, per se ad horas minime obligant, vt ex communi tradit Lopez instruct. confess. part. 2. cap. 94.

140 IV. *Coadiutores* itidem etsi teneantur ad id, ad quod dati sunt Coadiutores, ratione tamen Coadiutorie non tenentur ad horas, licet futuri sint aliquando Successores; quia *Coadiutoria* non est beneficium, vt ex communi tradit Nauarrus comment. de orat. cap. 20. numero 18.

Hinc *cooperatores*, quos Parochi suo quandoque arbitrio assumunt, si præter parochi stipendium, aliud beneficium non habeant, neutiquam tenentur ad persolutionem horarum, ratione beneficij; quare nec restitutionis

oneri subiacent: quod tamen locum non habet, si peculiaria pro cooperatores beneficia fundata sint, iuxta Nauarrum loc. citat. itemque Azor capit. 4. quæstione 1. Suarez cap. 22. numero 19.

141 V. Nec tenuitas beneficij perse ab horarum recitatione, ex veriori, excusat, vt tradunt Nauarrus c. 7. n. 27. Couarruias l. 7. variat. c. 13. n. 8. Valentia cit. q. 2. pu. 10. Beia casu 54. Azor c. 3. q. 3. Toletus cap. 14. conuenienter cit. Bullæ Pij V.

Etsi contraria sententia Soti libro 10. de iustit. q. 5. art. 3. quam sequuntur Arragonius hic q. 83. artic. 12. alijque recentiores, & ex parte Suarez cap. 21. & Lessius cap. 34. numero 169. non omnino improbabilis videatur: præsertim si beneficiatus alia seruitia beneficio illi annexa præstet, & tamen nihilominus vix quartam partem mediocris sustentationis ex illo percipiat, vt limitant Suarez cap. 21. & Lessius capit. 34. numero 169.

142 At vero qui aut titulum beneficij nondum, consequutus est, aut solum titulum sine possessione habet, nisi hanc sua culpa non habeat; aut qui nullos penitus fructus ex beneficio, nec per se, nec per alios; nec præsentem, nec futuro tempore percipit, aut percipere potest, ad horas non tenetur, vt ex communi tradunt Caietanus & Sa V. hora Nauarrus num. 28. cap. 20. de oratione. Sotus, Valentia locis cit. Azor q. 6. Suarez c. 19. n. 1. & cap. 20. & Lessius libro 2. cap. 34. num. 167. & 168.

Secus si per beneficiarium stet, quò minus fructus percipiat; aut si eos saltem in futurum perse, aut suos hæredes percepturus sit, iuxta citatos: vt nec liberatur beneficiatus, qui quotidianas distributiones ad bonam partem sustentationis sufficientes percipit; etiam si de reliquo corpore nihil participet, vt tradunt Nauarrus manual. 25. numero 103. Lopez 2. p. capit. 94. Azor libro 10. cap. 4. quæstione 6. Toletus lib. 2. cap. 14. Valentia hic q. 2. pu. 10. Aragonius q. 83. a. 12. du. 4. Lessius cap. 34. du. 3. r. qui limitat, nisi contraria consuetudo legitime præscripta eos excuset.

143 VI. Tertio ratione Religionis ad recitationem diuini officij tenentur omnes Religiosi choro adstricti, vt tradunt omnes, *Conuersi* autem, siue fratres *Laici*, vt vocant, & nouitij, lege communi ad hoc non tenentur. Quamquam & illud non tam obius aliquod commune, quam ob peculiare Religionum consuetudines & instituta seruandum sit: etsi merito existimetur, ipsam consuetudinem, in eiusmodi Religionibus, vim legis obtinere, vt post alios tradunt Sotus libro 10. de iustit. quæstione 5. articulo 3. & Bartholomæus Medina cap. 14. quidquid Aragonius quæst. 83. articulo 11. dixerit, chorum professos non peccare mortaliter, si semel aut iterum horas præmittant.

144 Nec verum est, quod docet Paludanus in 4. dist. 15. q. 5. a. 1. *conuersos* illos obstringi ad certas alias preces loco diuini officij dicendas; hoc enim velut sine fundamento dictum merito reiiciunt.

Syluester V. hora q. 2. Nauarrus cit. commentar. n. 16. Sotus & Suarez loc. cit.

Neque ab ea obligatione absoluitur Religiosus choro destinatus, qui vel sponte ex Monasterio profugit; vel qui per legitimam dispensationem, aut extra Monasterium viuit, aut à choro est liberatus; secus est si Prælati auctoritate constitutur in gradu Laicorum seu Conuerforum, vt videre est apud Nauarrum n. 20. Azorium q. 5. & 8. Suarez cap. 17. n. 8. & 9.

Queritur tertio, quid in specie recitandum sit.

Statuimus sequentia. I. Mortaliter peccat, qui vnam ex septem horis, vel notabilem eius partem (qualis merito censetur etiam dimidia cuiusque minimæ horæ, vt ex communi notauit Sa V. hora) sciens atque volens, absque rationabili causa, intermitte, vt habet communis Doctorum sententia; & colligitur ex citatis supra canonibus.

Neque tamen si quis vna simplici voluntate, totum officium dicere negligat, plura quam vnum, peccata perpetrat; dummodo propositum non interrompat, vt ex communi tradunt Syluester V. hora quæst. 12. Nauarrus cap. 7. numero 6. Azor cap. 7. quæst. 4. Sa V. hora num. 13. Suarez cap. 25. num. 18. quia nimirum omnes horæ, inter se, velut partes quædam, subordinatæ, vnum vnus diei integrum officium constituunt; etsi contrarium dixerint Tabiena V. hora q. 18. & Lessius n. 53.

II. Quando tamen alternatim horæ dicuntur, fatis est audire quæ a socio proferuntur, vt ex communi docent Paludanus in 4. dist. 45. qu. 2. Nauarrus de orat. c. 10. n. 16. Syluester V. hora q. 7. idq; etiam si minus forte distincte percipiantur omnia, vt addit Sa V. hora n. 9.

Ministrantes etiam in choro, & iuxta officij rationem occupati, thuribulum v. g. afferendo & c. partem neglectam repetere non tenentur, vt habet communis apud citatos, & fatis probatur ex ipso Ecclesiæ vsu, cui ratio fauet; quia ex præscripto deseruiens orationis ritui, orare quodammodo censetur.

Quæ tamen aut secreto dici solent, aut organo, alijque instrumentis musicis sine voce representantur, necessario recitanda videntur; illa quidem à singulis, vt omnes fatentur; hæc vero saltem ab vno, cæteris audientibus, vt colligitur ex cit. canonibus & bullis, quæ vocalem recitationem requirunt: etsi quoad posteriorem partem, (de organo) contrarium dixerint Nauarrus c. 21. num. 15. & Suarez cap. 8. numero 7. quæ opinio tuta videtur, si forte consuetudine ita præscriptum fuerit.

147 Quod si in alternata eiusmodi recitatione, ab vno choro plures sint socij, non est scrupulose repetendum, quod à socio chori dictum, vnus forte omiserit, vt tradunt Azor cap. 7. quæstio. 9. & Suarez cap. 12. num. 2. & cap. 25. numero 3. Et possunt lectiones vel singulæ à singulis, vel omnes ab vno legi, vt docent Azor & Suarez locis citatis.

Idem seruari potest, in alijs precibus, etiam

voti seu penitentiae causa recitandis, vt tradunt Nauarrus capit. 10. numero 20. Azor lib. 10. capit. 7. questio. 10. Suarez libro 3. de orat. cap. 9. num. 14.

148 III. Psalmos autem Graduales, & Penitentiales; officium item B. MARIE Virginis, & Defunctorum, & similia, quae horis aliquando solent adiungi, iuxta formam noui Breuiarij à Pio V. reformati, communi lege nemo tenetur sub peccato dicere, vt habet communis Doctorum sententia, & colligitur tum ex bulla Pij V. tum ex ipso modo loquendi rubricae Breuiarij. Vi autem peculiaris regulae, vel consuetudinis quinam ad haec teneantur, ex propria regula & consuetudine discendum.

Et quamuis consuetudini recitandi officium B. Virginis in choro, si quae antea erat, per nouum Breuiarium Pij V. nihil fuerit derogatum, in priuata tamen recitatione extra chorum, nulla superest obligatio, vbi nouum Breuiarium receptum est, vt docent Aragonius hic q. 83. art. 12. dub. 5. & Azor cap. 13. q. 3. & colligitur ex citata bulla Pij V.

Alia est ratio officij Defunctorum in die animarum, itemq; Litaniarum, diebus S. Marci & Rogationum; haec enim etiam ex praeepto esse necessario recitanda tradunt Graffius numero 52. numero 20. & Suarez cap. 25. numero 8. & 9. & colligitur ex rubricis specialibus eorundem dierum; quae vel imperitio loquendi modo videntur; vel certe ea ipsa, quae diximus, consuetudo officio ita annectunt, vt eodem censu vtraque habere videantur.

149 IV. Praeepto autem Ecclesiae non satisfacit, qui horas, quae placet forma, recitat. Dicit enim debent secundum ordinem Breuiarij, quo legitime, iuxta bullam Pij V. Breuiario praefixam, vtitur Ecclesia, ad quam quisque spectat. Quod certum quidem est, si derelictio in choro sermo sit, vt habet communis Doctorum sententia, & manifeste patet ex bulla citata.

Priuatum autem, & seclusa confusione ac scandalo, posse quemuis perfoluere horas secundum formam Breuiarij Romani, non omnino improbabiler tradunt Nauarrus libro 3. consiliorum consil. 15. de celebrat. Missarum, Caietanus V. hora cap. 2. Sa numero 6. Emanuel Rodericus tom. 1. questio. 42. cap. 13. & Lessius numero 74. quamuis aliqui negent conformiter citata Bulla.

150 V. Neque licet alicui officium vnus Breuiarij cum altero eiusdem breuiarij commutare, v. g. dicere de Sancto aliquo, quando dicendum esset de feria, vel recitare sub duplici, cum sub semiduplici dicendum esset. Id enim si fiat absq; rationabili causa, qualis non est priuata deuotio, minimum venialis noxa incurretur, vt docent Syluester V. hora, q. 12. Caietanus ibidem cap. 2. Sotus l. 10. q. 5. a. 4. Azor c. 10. q. 2. Lessius c. 37. n. 77. aliquorum autem sententia mortalis; vt docet Toletus lib. 2. cap. 13. & inclinatur Valentia hic q. 2. punct. 10. §. 3.

Qui etiam addunt; teneri talem si praescriptum tempus nondum sit elapsum, repetere debitum.

officium; quod tamen ipsum negant Caietanus, Syluester, Azor, Lessius loc. cit. Certe si bona fide ea commutatio facta sit, nulla videtur obligatio repetitionis, vt habet communis apud citatos.

Aliud vero aequiuale, ommissis horis, dicere, per se vtiq; mortale est, vt habet communis Doctorum sententia, contra Sa V. Hora editionis antiquae. Quod etiam idem ibidem n. 10. aliiq; nonnulli dicunt, nihil referre, an horae priuatum latine, an graece, an hebraice dicatur, non videtur probandum, vt in simili de Missa communiter docetur, & colligitur ex rubricis & bullis, quae certum, idq; latinum Breuiarium latinis praescribunt.

151 Queritur quarto, qua deuotione, quouo modo diuinum officium recitandum.

Respondetur: Circa modum horas recitandi quatuor spectari possunt, nimirum deuotio, seu attentio, continuatio, ordo, & vocalis oratio, de quibus haec statuimus.

I. Duplex est deuotio ad horarum recitationem, requisita, interna vna; externa altera. Illa est proprietas seu applicatio quaedam animi ad Deum, laudandum & orandum: haec vero est promptitudo ad psallendum, standum, flectendum genua &c. prout ordo diuini officij postulat. Priore voluntarie carens inter officij diuini celebrationem, ita vt nunquam animum vere applicarit ad Deum orandum, vel laudandum, nec intentione quidem virtualiter inclusa in generali proposito, suo muneri satisfaciendi; cum hic tamen modus sit orationi intrinsecus, mortaliter peccat, vt ex communis tradunt Nauarrus c. 13. de oratione n. 17. Azor c. 12. q. 4. Val. q. 2. pu. 10. Suar. l. 3. de orat. c. 3. n. 6.

Posteriori deuotione destitutus (saluo cantu, si quis ad eum in choro spectatum sit obligatus) dummodo absit scandalum & contemptus, non peccat, nisi venialiter, vt tradunt citati.

152 II. Deuotioni affinis est attentio: quae triplex est, vt docet S. Thomas hic questio. 83. artic. 13. Prima ad verba, ne in his erretur; altera ad sententiam & rem significatam; tertia ad ipsum DEUM, qui oratur vel laudatur, aut ad id quod petitur, tanquam à Deo impetrandum. Quarum prima & vltima tantum necessaria est, non autem media; nisi hanc in locum vltimae placeat subrogare, vt habet communis Doctorum sententia.

Nec probatur quod nonnulli dicunt, spectatum Sa V. hora, & Toletus libro 2. cap. 13. sufficere ad verba attendere: nisi forsitan hoc ita intelligatur, vt simul animus rite orandi, Deumque laudandi non desit, nec adeo mens ad alia sit voluntarie distracta: quo tamen ipso etiam attentio tertia non deest.

153 Certe attentio, quanta satis est, ne in verbis erretur, esse alioqui potest, cum voluntaria & perpetua quasi distractione & euagatione mentis ad ea, quae ab oratione sunt alienissima; praesertim si initio quis prouiderit, vt officium in libro ordine ac consequenter dispositum habeat, quem tamen praeepto orandi satisfacere, nemo dixerit.

Quod si quis omni euagatione voluntaria exclusa, praesupposito semel animo Deum orandi, in

decurfu

decurfu orationis perpetuo mentem aduertat solum ad verba, vt absque errore proferantur, sufficiens ea quidem erit attentio ad peccatum vitandum, sed simul ieiuna & arida, ac moraliter vix possibilis, præsertim in eo, qui facilitatem orandi & arte & consuetudine dudum sibi comparauit; cuius mens vt alijs cogitationibus seclusis, ad sola verba perpetuo sit intenta, fieri vix potest.

Quomodo conciliari possunt diuersi auctores; quorum nonnulli dicunt, sufficere solam attentionem ad verba, in quibus præter citatos sunt etiam Nauarrus c. 20. de orat. n. 28. Suarez l. 3. c. 4. & l. 4. c. 26. & Lessius n. 69. alij negant, in quibus Gregorius de Valentia cit. q. 2. pun. 10. §. 4. Medina q. 14. de orat. & Bellarminus c. 18. fauente non parum S. Thoma loc. cit. vbi tertiam attentionem vel *maxime necessariam* esse asserit, vt dictum dubio præcedente.

154 III. Neque tamen necesse est, vt toto orationis tempore, actualiter duret attentio; sufficit enim si virtualiter perseueret, vt cum S. Thoma loco cit. communiter omnes fatentur; ita nimirum vt postquam aliquis animo Deum orandi ad preceptionem accessit, eamque cœpit, postea sciens volensq; animū non mutet, directe nimirum vel indirecte mentem ad alia ab oratione aliena diuertendo.

Voluntarie enim & cum plena deliberatione seu aduertentia notabilem horæ partem (nisi ita recitans proponat repetere) distracte recitare mortale est; cum onere totum officium, aut eam saltem partem, quæ distracte recitata est, repetendi: dummodo tempus horis præfixum non sit elapsum, vt docent ex communi Nauarrus c. 13 Maior in 4. dist. 12. q. 7. Sa V. hora Aragonius cit. a. 13. Petrus Nauarrus lib. 2. c. 2. n. 202. Valentia q. 2. pun. 10. §. 4. etsi ita repetendum negent Antoninus & Medina apud Aragonium loc. cit.

Quin imo beneficiarius secundum probabilitatem, etiam ad restitutionem tenebitur, iuxta dicenda dub. sequenti, vt recte Valentia & Aragonius locis cit. contra Sotum, Cordubam, & Toletum lib. 2. cap. 14.

155 IV. Neq; tamen ab orationis attentione alienum est, inter psallendum, de mysterio aliquo vitæ aut Passionis Christi pie meditari, vt habet communis apud citatos.

Sed & potest quis die festo simul duobus præceptis satisfacere, audiendo scilicet Missam, & horas perfoluendo, vt docent Caietanus & Valentia, quidquid Nauarrus alijq; nonnulli dubitent.

Quod si homo scrupulosus sit, rectius fecerit, si nihil repetat, quamdiu ei certo non constet, se voluntarie fuisse distractum; quamtuuis in fine psalmi aut horæ, distractionem deprehendat, nec recorderetur se vllum psalmum aut versum dixisse; dummodo nec contrarium illi constet; quia probabiliter credere potest, se omnia dixisse, præsertim si libro vsus fuerit, aut alias in ijs memoriter pronuntiandis non soleat errare, vt docent Maior in 4. dist. 12. q. 7. Nauarrus c. 13. à num. 29. Caietanus V. hora, Petrus Nauarrus l. 2. de resti-

tut. c. 2. n. 234. & Suarez lib. 4. cap. 26. De qua re plura tom. 2. disputatione 2. quæstione 6. dub. 5.

V. Secundo ad modum eiusdem orationis spectat, vt horæ singulæ continuatæ non interruptæ dicantur. Hoc enim absque rationabili causa faciens, vt minimum veniale irreuerentiâ committit, vt omnes fatentur: secundum aliquos, in quibus Nauarrus cap. 16. num. 75. & Medina q. 16. de orat. Azor cap. 8. quæst. 5. si notabilis sit interruptio, mortalem; cum obligatione priorum horæ partem repetendi, si tempus necdum elapsum sit.

Sed cum substantia orationis nihilominus retineatur, eaque circumstantia tanti momenti esse non videatur, rectius utrumque negat Caietanus V. hora cap. 4. & Aragonius q. 83. a. 12. Peltanus lib. 3. de bonis operibus lib. 6. & Lessius num. 57. Hoc certum, licite prohibito Laudes à Matutino separari, modo initio earundem rursus præmittatur *Pater & Ave*, vt monet Nauarrus cap. 13. num. 6. & nunc ipsæ recentiores rubricæ notant.

VI. Tertio requiritur ordo, ita vt posterior hora non anteponatur priori; quod tamen si extra chorum fiat, secluso scandalo & contemptu, non maius, quam veniale peccatum censetur; quia hæc ordinis inuersio nec continet grauem deformitatem, nec quidquam de horarum substantia diminit.

Ex causa autem rationabili id omnino licitum erit, vt ex communi docent Aragonius & Sa locis cit. post Antoninum 3. part. tit. 13. c. 4. §. 4. Syluestrum V. hora q. 9. & 12.

Hinc si quis ad chorum obligatus, tardius accedat, cœptam horam profequi debet, & postea repetere id, quod neglexit, vt docent Nauarrus cap. 3. num. 66. Toletus cap. 13. Sa V. hora n. 8. Aragonius loc. cit.

Eadem de causa euocatus è choro, ad audiendas confessiones, his finitis, ad chorum rediens, cum suis collegis recitabit sequentem, priore nondum dicta, vt ijdem docent.

Sicut etiam quiuis alius à persona vel infirma, vel graui ad dicendas horas inuitatus, eidem se in hora dicenda conformare poterit, dummodo prætermissa hora postea dicatur, vt docent Toletus loc. cit. Azor cap. 10. Suarez cap. 13.

Addunt Philarchus cap. 6. & Suarez loc. cit. si expletis psalmis matutinis, desit liber aut commoditas ratione itineris, dicendi lectiones, & instant occupationes, quæ debitam deuotionem in laudibus impedituræ credantur, posse aliquem lectiones differre, & cætera profequi. Sed quia hic non tantum ordo perturbatur, sed oratio notabiliter interruptur, equidem non existimo sufficere solam causam maioris deuotionis.

VII. Quarto circa modum orandi horas obseruandum est, vt *vocaliter*, & quidem integre & distincte recitentur iuxta capit. Dolentes, de celebrat. Missarum, & concilium Basileense sess. 21. Neque tamen opus est, vt vel propinque adstantes recitantem, vel recitans seipsum audiat: sufficit, vt quocunq; minimo sono seu voce, absq; syllaba-

barum

barum confusione, seu corruptione, distincte, pronuntientur, vt ex communi recte Valentia & Arragonius locis cit. contra Medinam: esto interim, ita orans hoc ipso, seclusis impedimentis comuniter saltem à seipso possit percipi. Sola autem mente horas dicere, tutum non est, vt ex communi docet Sa V. *horæ*.

160 Quæritur quinto, quo loco recitandæ sint. *horæ*.

Respondetur. I. Precum ordinariorum locus verus & proprius Ecclesia est. Priuatim tamen in quouis honesto & opportuno loco dici possunt ab ijs, qui ad chorum obligati non sunt, vt habetur ex Concilio Basileensi sess. 21.

II. Qui vero ad chorum deputati sunt, iure communi, horas in choro, & non alibi dicere, debent, iuxta capit. vltimum dist. 92. & capit. 1. de celebrat. Missarum. Et vero in Ecclesijs Cathedralibus, regularibus, & Collegiatis, quotidie, ex præcepto Ecclesiæ, publice dicendum est officium canonicum, vt habetur Clement. 1. de celebrat. Missarum.

Semel tamen aut iterum per annum, secluso scandalo & contemptu, horas in choro negligens, non videtur mortalis culpæ arguendus esse, vt docent Caietanus & Valentia.

Imo Religiosi etiam choro destinati per se, non videntur peccare mortaliter, si extra chorum horas recitent, nisi vbi speciali constitutione hoc fuerit ita declaratum, vt notauit Suarez lib. 4. de horis canonicis cap. 12. n. 15. & indicat Caietanus V. *horæ*.

Beneficiarius tamen, si à choro absit, distributiones quotidianas non lucratur, nisi morbo, vel alia graui causa, quam iura exprimunt, domi detineatur: de quo tamen etiam consuetudo cuiusque loci consulenda erit, vt pluribus differit Alexander Moneta de distributionibus, & pluribus dicitur dub. 6.

161 III. An vero Canonici diuinum officium solummodo audiētes, seu meditantes, aut domi priuatim recitantes; vel præsentēs quidem in choro, verum submissa, non alta cum alijs voce psallentes huic præcepto satisfaciunt, inter Doctores controuertitur. Ac dubitandū minime est, quin audientes tantum nullatenus satisfaciunt, adeoque nisi domi saltem recitent, subiaceant restitutionis oneri, vt communis habet Doctorum sententia apud Nauarrum c. 17. de orat. à num. 25. & patet ex citata bulla Pij V. & Concilio Tridentino sess. 24. cap. 12. vbi ipsi etiam Canonici ad horas recitandas obligantur: quidquid in contrarium sane improbabiler & sine fundamento, adde etiam obiter & obscure significat Caietanus V. *horæ*, dum ait, maiores in choro non debere cantare, sed meditari, quæ ab inferioribus dicuntur: quem bene refellit Nauarrus loco citato, præter ceteros Doctores, quos dubio sequenti referemus, tam eos, qui docent, Canonicos iure etiam naturali teneri ad restitutionem ob omittas horas Canonicas, quam qui negant.

162 Deinde certum quoque est illud, teneri Canonicos iure communi ad psallendum in choro,

& ad id etiam ab Episcopis compellendos, vt præscribit Concilium Tridentinum loc. cit.

At nihilominus probabile est, ijs in locis, vbi consuetudo obtinuit, vt Canonici non psallant, sed ipsorum vices Capellani & Vicarij eorundem subeant, non psallentes à peccato & restitutionis onere excusari, quamdiu quidē à Summo Pontifice, vel ab Ordinarijs ad psallendum non compelluntur; modo & pensum horarium priuatim absoluant, & psallentibus in choro, saltem exteriore quadam deuotione & attentione, sine confabulationibus & deambulationibus, reuerenter assistant, vt docent Caietanus loc. cit. Petrus Nauarrus lib. 2. de restitut. cap. 2. à numero 217. & plerique recentiores; fauente Concilio Basiliensi sess. 21. §. 3. vbi præcipitur, vt Canonici *choro deuote præsentēs seruent gravitatem; non confabulantes, colloquentes, literas, aut alias scripturas legentes*: etsi non pauci absolute ac simpliciter eisdem etiam ad psallendum obligentur, vt videre est apud Caietanus tom. 1. opusc. vlt. responf. 8. Beiam casu 55. & alios.

163 Quæritur sexto, quo tempore *horæ* Canonice recitandæ sint. Respondetur. I. Tempus officij Canonici, prout scilicet Matutinum, horasque intermedias, vsque ad Completorium, inclusive comprehendit, ex prima quidem institutione, durat à media nocte vsque ad mediam noctem sequentem: at vero vi receptæ consuetudinis, est totum illud spacium, quod inter vespers vnus dici, vsque ad mediam noctem alterius interiectum est, ita vt mortale non sit, intra hoc spacium quamcunque ex horis Canonicis recitare; dummodo vesperi præcedentis diei plus non recitetur, quam Matutinum & Laudes. Media vero nocte sequentis diei transacta, cessat obligatio præcedentis diei. Ita habet communis sententia apud Nauarrum cap. 3. de oratione numero 58. Valentiam hic quæstione 2. puncto. §. 5. post Sanctum Thomam quodlib. 5. articulo 28.

164 II. Proprium vero ac peculiare tempus cuiusque *horæ*, ex prima sui institutione, in *Prima* quidem, *Tertia*, *Sexta*, *Nona*, est id ipsum, quod per eas horas designatur; nempe prima, tertia, sexta, & nona hora, ab ortu solis; iuxta diuisionem veterum, qui diem artificialem in duodecim æquales horas, & in totidem horas noctem diuidebant, vt videre est apud Amalarium præfat. libri de ord. Antiph. & apud Athanasium lib. de virginit. Basilium quæst. fuse explicatis quæstione 37. & Hieronymum epistol. ad Eustochium.

Vesperæ porro secundum eandem diuisionem, vesperi dicendæ sunt, sole nimirum in occasum vergente, ita vt propius ab occasu, quam à meridie distet; *Completorium* vero post occasum eiusdem. *Matutinum* denique post medium noctis sub auroram; quamquam Nocturni olim quibusdam in locis à Laudibus separabantur, & præcipue media nocte decantabantur, vt videre est apud citatos, & Bellarminum de bonis operibus lib. 1. cap. 11.

165 III. Neque tamen hæc temporà, vi receptæ consue-

consuetudinis, adeo stricte & ad amissim obseruanda sunt, quasi peccatum sit; in priuata horarum recitatione, recepta piorum & doctorum consuetudini sese conformare: cum Matutinum vna cum Laudibus licite priuatim dicatur vespere præcedentis diei, (declarato iam antea num. præced.) iuxta S. Thomam quodlib. 5. a. 28. Bellarminum cap. 18. Azor cap. 9. q. 5. Suarez cap. 27. num. 14.

Vbi etiam ex eadem consuetudine illud merito obseruatur, iuxta consuetam in Germania horarum distributionem, vt matutina in hyeme etiam ante horam quartam vespertinam licite dicantur; v. g. circa horam tertiam vespertinam: quia eo tempore sol, cum circa horam quartam vel quintam occidat, iam ab hora tertia propior est occasui, quam meridiei; cuius tamen contrarium in æstate accidit, vbi sol primum circa septimam vel octauam diei horam occidit; adeo vt ab hora quarta primum sol propius ab occasu, quam à meridie distet.

166 IV. Neque peccatum etiam est veniale, si quis iuxta de causa, non obseruet tempus singulis horis destinatum, vt omnes docent.

Attamen sine causa tempus Canonicum, contra receptam Ecclesiæ legem & consuetudinem notabiliter inuertere (vt si *Matutinum*, vel *Prima* diceretur primum post meridiem) graue peccatum veniale est; eoque grauius, quo longius à præfinito tempore receditur, vt iidem docent.

Semper tamen consultius est, ob futuras occupationes, quæ deuotam horarum recitationem postea impedituræ videantur, tempus anteuertere. Ita enim Capit. *Presbyter* de celebrat. Missarum ex Consilio Agathensi, suadetur Parocho, ad opus rurale exituro, vt mane dicat horas omnes vsque ad vespertas inclusiue; quod intelligi debet si occupationibus ita distineatur, vt constituto tempore preces ægre persolvere possit.

167 V. Reatum vero peccati mortalis haud effugiet is, qui primas vespertas (loquendo de officio alicuius Sancti integro, prout nimirum primas & secundas vespertas includit) in diem sequentem reijcit, vt habet communis sensus Doctorum; non solum quia probabile est, eas nullo modo pertinere ad officium seu pensum sequentis diei; sed etiam quia valde notabilis & absurda est ea temporis inuersio: quamuis quocumque tandem casu pridie dictæ non sint, postero die videantur dicendæ, cum reuera ad eius diei officium ac solemnitatem pertineant, vt colligitur ex mente Doctorum S. Thomæ quodlib. 5. art. vlt. ad 1. Azorij lib. 10. cap. 9. quæst. 7. etsi idem contrarium asserat cap. 10. quæstion. 3. vti & Suarez lib. 4. de orat. cap. 24. numero 2. quæ sententia probabilis est, & practice tutata.

168 VI. In choro autem, eo diligentius, secundum receptam legem aut consuetudinem cuiusque loci, tempora horis singulis statuta obseruanda sunt, quo facilius alioqui scandalum oritur, & Christiani populi deuotio impeditur: secluso tamen scandalo, raro mortale peccatum

erit, tempus nonnihil immutare, vt habet communis Doctorum sententia: secus si tempus valde notabiliter immutaretur; vt si vespere in Quadragesima dicerentur post prandium, vt docet Suarez cit. cap. 27. n. 9.

VII. *Primam* Missæ celebrationi postponere, per se nullum est peccatum; etiam si absque omni causa fiat, vt habet communis sententia apud Nauarrum cap. 3. de orat. cap. 70. & Syluestrum V. *Missæ*. 1. q. 6. imo id etiam nonnunquam esse poterit conuenientius, vt si sacrum in hyeme longe ante ortum solis dicendum sit, vt notauit Bellarminus cit. lib. 1. cap. 18.

Inter Missam autem & Matutinum etsi multi hunc ordinem statuant, vt doceat esse peccatum mortale, citra iustam causam Matutinum & Laudes Missæ postponere, in quibus sunt Durandus lib. 4. de rit. cap. 24. Gabriel lect. 13. in Canon. Nauarrus cap. 15. de orat. num. 7. & cap. 21. n. 29. Angles de Missa num. 42. Azor lib. 10. cap. 28. q. 17. &c. idque in publica & solemnitate principalis celebratione, & loquendo de publica horarum recitatione, non immerito verum censent Suarez 3. part. tom. 3. disp. 82. sect. 1. & lib. 4. de orat. c. 24. n. 6. Pinellus lib. 2. de Missa c. 13.

Loquendo tamen de priuata horarum recitatione, multo probabilius est, non esse plusquam veniale, etiam sine causa Matutinum Missæ postponere, vt docent Syluester V. *Missæ* 1. num. 6. Aragonius hic quæst. 83. artic. 12. dub. 5. Sorus lib. 10. de iustitia quæst. 5. a. 4. Bellarminus citat. cap. 18. Sa V. *Missæ* num. 22. Suarez 3. part. tom. 3. disp. 82. sect. 1. & probabilem iudicant Valentia loc. citat. §. 2. Toletus lib. 2. cap. 1. Henriquez lib. 9. cap. 24. num. 7. & alij plerique recentiores; eo quod opposita sententia nullo solido nitatur fundamento.

Imo Ioannes Salas de leg. disp. 19. sect. 11. n. 92. in eo nullam plane culpam agnoscit; quod tamen velut contra communem non probatur; præsertim quia regulæ Missalis obfistunt. Atvero ex causa etiam non admodum graui, Matutinum Missæ postponere, nullum est peccatum, vt docent Bellarminus, Suarez, Pinellus, Azor, loc. cit. & Toletus lib. 2. cap. 1.

Queritur septimo, quæ causæ non recitantes excusent.

Respondetur I. Quatuor generatim sunt causæ à peccato excusantes. Prima est cæcitas, aut alia grauis infirmitas, quæ scilicet adeo hominem affligat, aut impediatur, vt vel nullo modo, aut certe non absque notabili valetudinis detrimento (quo in casu si res sit dubia, pij & periti Medici consilio standum est) officium recitare queat; nec solus, nec cum socio, nec totum simul, aliqua diei hora, qua minus urgeat morbus, nec ex parte, &c.

Quod si cæcus (eadem est ratio carentis Breuiario) possit horas, & quidem officium totum memoriter recitare, nemo dubitat, quin ad hoc ipsum teneatur. Idem censendum, si horam aliquam integram, seu præcipuam eius partem memoriter teneat, quâdoquidem singulæ horæ sunt quædam plura integra, etsi partialia, vt indicant

Nauarrus cap. 11. de orat. num. 15. Philiarchus c. 10. Azor c. 13. q. 4. & expresse Suarez c. 28. nu. 24. fatente Soto lib. 10. q. 5. a. 3.

Secus est, si partem tantum aliquam, seu minus præcipuam partem ita recitare queat, ut docent citati; sicut qui integram Missam dicere non potest, non tenetur dicere partem; imo nec audire exiguam particulam Missæ, qui totam; vel maiore partem non potest, ut docet Philiarchus, Azor, Suarez locis citat.

172 Quod si dubitetur, num infirmus probabiliter excusatus ab officio integre dicendo, dicere possit unam alteramve horam, credibile est, eum pronuntiandum esse liberum, ex benigna Ecclesiæ interpretatione, ne scrupuli noxie multiplicentur, ut docent Philiarchus loc. citat. & Suarez num. 27.

Nec male Nauarrus cap. 25. Manual. num. 100. grauem infirmitatem censet illam, quæ non admittit colloquia de serijs rebus, aut rerum arduarum tractationem, vel dispositionem. Qualis sane communiter non est febris quartana, vel tertiana, utpote quæ fere semper tempus concedit à morbo vacuum, quo horæ commode recitari possint, iuxta Nauarrum loc. citat.

173 II. Secunda causa, est repentina & grauis occupatio, quam quis absque scandalo & peccato, aut graui suo aliorumque incommodo nec differre; nec vllatenus cum recitatione horarum perficere potest: qualis quidem raro obuenit, licet grauissima subinde maximeque necessaria negotia occurrant; ut sunt cura infirmorum, concio, confessionum auditio, lectio in publico concursu. In talibus siquidem casibus, fere semper anticipari, aut postponi possunt horæ, antequam elabatur præfinitum temporis spatium.

174 III. Tertia causa est inculpata earentia breuiarij: si quis apud infideles captiuus detineatur, vel in solitudine versetur, aut in itinere aliquo breuiarium amiserit, nec eius copiam habere possit: excusatur enim tunc impotentia, ut omnes fatentur.

Quod si quis sua culpa breuiario careat, eo quod in mare v. g. illud sponte proiecerit, is tam diu peccato omissionis obnoxius est, quam diu eum de spontanea proiectione non poenitet. Si vero eum postea de hac ipsa poeniteat, ommissio amplius non imputabitur ei ad culpam, quam diu breuiarium aliud habere non potest, ut habet communis, & generatim dictum tom. 2. disp. 4. q. 4. dub. 3.

Sicut tamen cæcus, ita etiam talis, tenetur memoriter recitare eam officij partem notabilem, quam memoriter tenet, quidquid Sotus subdubitet: idemque suo modo de infirmo, vel impedito ratione occupationis sentiendum, ut superius dictum num. 171.

175 IV. Quarta causa est dispensatio Summi Pontificis, (non Episcopi, nisi in dubio, per modum interpretationis;) quæ tamen raro imo nunquam concedi solet, nisi ex causa, & facta simul commutatione in aliud quidpiam. Li-

berat tamen ea Pontificis dispensatio ab hac legis obligatione, etiam sine legitima causa facta, ut ex communi docent Valentia, Aragonius, Toletus locis cit. Nisi forte in ipsa fundatione à beneficiario requiratur horarum recitatio: huic enim fundationi per se à Summo Pontifice derogari non posset, absque rationabili causa, ut ex communi doctrina colligitur.

Tenuitas vero beneficij ex probabiliore non excusatur; nec quod quis fructus ex beneficio sua culpa non capiat, ut superius dictum num. 141. nec quod quis sit excommunicatus, suspensus, degradatus; quamuis hunc obligare, Sa V. h. durum censeat: nec suscepta peregrinatio, vel studium.

An vero, & qua ratione hæc in re cum subditis dispensare possint Prælati Regulares, disputatur. Negant simpliciter Nauarrus cap. 11. numero 25. & Durantus lib. 3. de rit. cap. 27. numero 4. Plus satis fortasse tribuit Lessius cap. 37. numero 51. Consulenda videtur consuetudo recepta & præscripta, iuxta Suarez num. 42. Sane qui vi solius regulæ tenentur, facilius per Prælatos ab ea obligatione eximi possunt. Cum cæteris videtur similis ratio, quæ est in ieiunio Ecclesiastico, seruata propotione.

V. Legitime, modo hæctenus explicato, à 176 recitatione horarum excusatus, non tenetur audire alios recitantes; aut mente meditari; vel alias preces earum loco persoluere; vel alium suo loco substituere. Onus enim hoc personale est, precesque hæc determinate, non aliæ sub præceptum cadunt; ex communi.

177 VI. Vnde colliges, puerum, qui forte beneficium siue Canonicatum valide obtinuit, attamen ob infirmitatem horas recitare nequit, teneri quidem ad studium necessariæ scientiæ, quæ primum acquirendæ; attamen ad beneficij resignationem interim non teneri; nec ad æquiualens recitandum (quamquam hoc consultissimum est; nisi forte ab Episcopo hoc ei iniunctum sit, ut ex communi docet Nauarrus cap. 12. de orat. num. 24. & lib. 1. consil. 1. de ætate ordinandorum.

178 Cum quæritur, an talis teneatur saltem per alium supplere horas, distinguendum est. Si enim beneficium, quod obtinet, requirit seruitium, à quo necdum ab Episcopo sit exemptus, tenebitur alium suo loco substituere, qui beneficio inseruiat, & horas recitet, ut recte Lopez 2. part. cap. 94. ex communi. At si seruitium non requirat, aut rationabili de causa ab eo interim per Episcopum liberatus sit, non tenebitur alium substituere, ut docet Nauarrus de orat. loc. citat. Idem dicendum de milite, qui subito in Clericum mutatus, beneficium obtinet; nec tamen legere aut orare potest, iuxta eundem.

Quod si Pontifex ipse conferat beneficium puero, quem scit non posse legere, censetur eum simul liberare ab onere recitandi officium, donec adhibito studio sciat legere; secus

si ignorauerit, cum non posse legere, vt ex com-
muni Azor quæst. 12.

DVBIVM VI.

*An, & qua restitutio facienda, ob
omissas horas Canonicas.*

Ad S. Thom. 2. 2. q. 83.

179 **H**abet hæc dubitatio specialem difficultatem,
quæ proinde seorsim paulo accuratius ex-
plicanda est. Et supponendum est primo, dubi-
tationem procedere tatum de ijs, qui ratione be-
neficii seu fructuum, quas ab Ecclesia percipiunt,
obligantur ad recitandas horas Canonicas. Alias
enim, puta qui solum ratione ordinis Sacri, aut
ratione professæ religionis ad horas dicendas te-
nentur, etiam si Capellanas non collatiuas, tan-
quam Principum Officiales habeant, vt dictum
dub. præced. num. 139. quamuis omitendo ho-
ras peccent mortaliter, constat tamen, ad nullam
restitutionem teneri; quando nulla lex, neque
naturalis, neque positua ea de re extat.

180 **S**upponendum secundo, ante Concilium La-
teranense sub Leone X. nullam extitisse legem
Ecclesiasticam, de restitutione, ob omillas ho-
ras faciendâ: in eo vero Concilio sessio. 6.
Canon. 9. nouam legem hac de re latam in hæc
verba: *Statuimus & ordinamus, vt quilibet habens
beneficium cum cura, vel sine cura, si post sex men-
ses ab obtento beneficio, diuinum officium non dixerit
legitimo impedimento cessante, beneficiorum suorum
fructus suos non faciat, pro rata omissionis officij &
temporis: sed eos tanquam iniuste perceptos in fabri-
cas huiusmodi beneficiorum vel pauperum eleemosynas
erogare teneatur.*

Et additur: *si vero ultra dictum tempus, in si-
mili negligentia contumaciter permanserit, legitima
monitione precedente, beneficio ipso priuetur, cum
propter officium decur beneficium. Intelligitur autem of-
ficium omittere quoad hoc, vt beneficio priuari possit, qui
per quindecim dies illud bis saltem non dixerit.* Ita

181 **C**anon; cuius tamen posteriorem hanc partem
constat non esse vsu receptam.

Circa priorem vero partem, Pius V. in Extra-
uagante, quæ incipit, *Ex primo Lateranensi Conci-
lio*, apertius declarare volens, quod in dicta
constitutione de rata parte fructuum restituenda
dicitur, ita decernit: *Statuimus vt qui horas omnes
Canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit, omnes
beneficij seu beneficiorum suorum fructus, qui illi vel
illis diebus responderent, si quotidie diuiderentur: qui
vero Matutinum tantum, dimidiam; qui ceteras o-
mnes horas, aliam dimidiam; qui harum singulas, sex-
tam partem fructuum eiusdem diei amittat, &c.*

182 **Q**uibus ita positis, circa eam restitutionem
primo difficultas est, siue vel hæc ipsa, vel alia
restitutio iure etiam naturali faciendâ à benefi-
ciarijs omittentibus horas. De qua re sunt duæ
sententiæ. Primam tradunt Sotus lib. 10. de
iustit. quæst. 5. articulo 6. Gregorius de Valen-
tia hic disputat. 6. quæst. 2. punct. 10. §. 8. &
Couarruias lib. 3. variar. resolut. cap. 13. num.

13. qui citat etiam Calderinum, Decium, &
alios. Hi docent, restituere aliquam par-
tem, pro rata omissionis officij & temporis,
esse de iure naturæ; non autem determinatam
eam, quæ in bulla Pij V. postmodum præscri-
pta est. Quod iam antea senserunt etiam A-
drianus in 4. quæstion. an Clericus restituere
teneatur, Angelus V. hora, numero 11. & a-
lij. Rationes inferius adducentur.

183 **S**ecunda sententia est, eos iure naturali ad
nullam restitutionem teneri. Quam senten-
tiam esse communem testatur Couarruias loc.
citat. eamque expresse tradit Syluester V. Cleri-
cus 4. numero 16. post Innocentium, Ioan-
nem Andream, Antonium de Butrio, & Pa-
normitanum in capit. 1. de celebratione Mis-
sarum. Idem tradunt Rosella V. hora, Nauar-
rus cap. 7. de orat. numero 31. & cap. 10. nu-
mero. 37. Toletus lib. 2. cap. 12. Azor lib. 10.
cap. 14. quæstione 1. Salas tractat. de legibus
sect. 1. numero 24. Lessius libro 2. capit. 34.
dub. 32.

184 **V**t autem hac in re veritas liquidius eluce-
scat, notandum est, duplicis generis beneficia
ad propositum distingui posse. Quædam enim
certas sibi functiones & officia vendicant, ex
ipso iure diuino obeunda; quæ hoc ipso nimi-
rum, quod talia sunt, absque vlla alia institu-
tione ac præceptione, obligant ad certam ali-
quam animarum curam; quæ de causa etiam
curata beneficia vocantur; vt sunt Episcopa-
tus, Parochiæ, &c. Alia sunt beneficia, quæ
non tantum secundum se, sed etiam quoad of-
ficia sua, mere pendent ab humana institutione,
seu Fundatoris, seu Pontificis, vt sunt simplices
Canonicatus, Capellanæ.

185 **I**am de beneficiarijs primi ordinis certum es-
se debet, eos ob prætermittas horas Canoni-
cas, iure naturali, & secluso peculiari Eccle-
siæ decreto, ad nullam restitutionem teneri.
Ratio est manifesta. Quia isti præcisè, ex
vi sui beneficii non tenentur ad recitandas ho-
ras Canonicas, sed solum ex Ecclesiæ præce-
pto.

186 **N**on minus certum est, etiam Capellanos, &
Concionatores, seu Cooperatores, & similes
beneficiarios; quorum officium ex ipsa funda-
tione in horarum recitatione non consistit, sed
vel in eo, vt certum Missarum numerum perfol-
uant, vel Parochum in Sacramentorum admi-
nistratione, verbique diuini prædicatione adiu-
uent, iure naturæ ob omillas horas Canonicas
ad nullam restitutionem teneri, ob eandem ra-
tionem.

187 **I**llud ergo solummodo in dubium vocari po-
test, an Canonici, & alij, si qui sunt similes
beneficiarij, qui ex ipsa fundatione, nullum
fere aliud officium habent, quam horarum re-
citationem, teneantur iure naturali ad resti-
tutionem. Sunt enim pro vtraque parte
argumenta non leuia. Pro negatiua qui-
dem, hæc sequentia. I. Quia etiam hæc be-
neficia ex sua fundatione, seu originali &

prima

prima, seu vi consuetudinis contracta, plus non videntur requirere, quam vt tum per orationes & preces arbitrarías, tum etiam quibusdam ministerijs publicis, si quando ordo quemque tetigerit, Ecclesiæ suæ seruiant; saltem iuxta probabilem multorum sententiam, qui dicunt, Canonicos hoc tempore, ipsique in locis, vbi talis consuetudo nemine contradicente inualuit, non teneri ad psallendum in choro per se, sed satis esse, vt hoc per alios faciant, & ipsi interim ea, quæ dicuntur, attente meditentur, vel certe, reuerenter assistant, quod post Caietanum V. hora, & Petrum Nauarrum de restitut. lib. 2. cap. 2. num. 217. probabile putat Lessius lib. 2. de iust. cap. 34. dub. 33. Liberati ergo vi consuetudinis à publica recitatione, ad quam proprie respexisse videntur Fundatores, videntur consequenter etiam, quantum est ex vi Fundationis, liberi à priuata, ad quam respexisse Fundatores illi non videntur.

187 II. Quia probabile est, etiam ipsos Fundatores saltem certum quoddam eiusmodi horarum Canonicarum pensum non requisuisse; sed simpliciter sua bona in Ecclesiam contulisse, vt ex ijs Dei & Ecclesiæ famuli & ministri canonice & collegialiter inter se viuentes, alerentur, qui iuxta modum ab eis, eorumque superiore Episcopo constituendum, diuino cultui vacarent.

Quod ex eo etiam colligitur, quod in diuersis Episcopatibus est diuersum officium, vtique non ab ipsis sæcularibus Fundatoribus, sed ab Episcopo vniuersiuique Ecclesiæ cum Capituli consensu constitutum, & præscriptum: quod etiamnum etiam ab eis iustis de causis mutari possit, si nulla Pontificis prohibitio obstat.

188 III. Quia esto, ex ipsa Fundatoris voluntate ad certum eiusmodi pensum teneantur, tamen non constat, beneficium sub hac quasi conditione velut stipendium fuisse constitutum, vt horas recitent: quin potius videri potest probabile, eiusmodi fructus absolute fuisse assignatos in sustentationem, cum obligatione orandi; eo fere modo, quo Monasterijs sua bona ac redditus fuisse assignatos constat.

189 Id vero probabile redditur, non solum ex eo, quod officium Ecclesiasticum non est aliquid pretio æstimabile, pro quo merces accipi possit; quam rationem adfert Lessius lib. 2. cap. 34. dub. 32. numero 180. sed etiam quia in omnibus, aut plerisque Canonicorum Ecclesijs, olim erant Monachi, aut Canonici Regulares, qui eiusmodi pactis onerosis, adeoque sub onere restitutionis, ad horas dicendas, ex ipsa fundatione non erant obligati.

190 IV. Quia esto, per modum diurni laboris, pro fructibus velut stipendio & mercede, persoluendum sit certum hoc horarum officium; ac proinde esto etiam, aliqua à negligentibus satisfactio facienda sit; tamen certe præcise stando iure naturæ, plus non videtur requiri, quam vt tales vel fructus restituant, vel certe

omissum officium compensent; sicut famulus in iniuncto officio negligens satisfacit, si aut pecunia, aut propria industria damnum illatum compenset. Imo ad aliquid faciendum obligatus ex iustitia, si non faciat certo tempore, videtur potius obligatus ad hoc faciendum alio tempore, quam ad pecuniariam compensationem faciendam.

V. Si esset iure naturæ facienda restitutio, tunc male, & ante Concilium Lateranense, tanto tempore eius rei commonitio à Pontificibus fuisset prætermissa; & nunc etiam post Concilium Lateranense, Pius V in cit. bulla omittentem horas, per sex menses, à beneficii consecutione, liberum à restitutione indicasset; quando debitum iuris naturalis à Pontificibus saltem vniuersim, & absque causa relaxari non potest.

VI. Si iure naturæ esset debita restitutio, tunc Ecclesiæ vel Fundatori debita esset; cum tamen Pontifex sub disunctione, aut Ecclesiæ, aut pauperibus faciendam esse restitutionem iubeat. Item facienda ab omittente horas restitutio esset, etiam cum absque culpa officium præmittitur; exemplo operarij ad diurnum laborem, conducti &c.

Propter has rationes, pro sententia negatiua, vniuersim de quouis beneficiario, qualecunque officium negligente ita concludit Lessius loc. cit. *Beneficiarius (officio suo non satisfaciens) non subtrahit aliquid pretio æstimabile; ac proinde non tenetur (iure naturæ) illud per restitutionem fructuum compensare: sed vel manet obligatus, vt id quod omisit adhuc præstet, per se, vel per alium; vt si omisit Sacra pro Fundatore dicenda: vel obligatio cum tempore euasit, eo quod opus esset annexum tempori; & proinde per lapsum temporis factum sit impossibile, & sic solum tenetur dolere de peccatis, cum proposito emendationis; vt si officium precum non soluit. Quod si illæ preces non essent singulis diebus additæ, deberet eas postea recitare. Ita Lessius. Sed hæc sententia vniuersim hoc modo pronuntiata nimis videtur laxa, vt inferius dicitur.*

Igitur pro contraria sententia, quæ iure naturæ talem restitutionem faciendam docet, facit primo, quod datum pro officio per modum stipendij, restitutioni obnoxium est, si non præstetur officium; iniuste enim & sine titulo accipitur: Seu quod idem est; Datum ob causam, causa non secuta, iure non retinetur: atqui beneficium datur pro officio per modum stipendij, saltem quoad ratam partem: Ergo &c.

Minor probatur tum ex cit. Concilio Lateranensi, tum ex capit. vltim. de rescriptis in 6. vbi Pontifex nullum nouum ius statuens, sed rationem statuendi iuris assignans, *Beneficium dari propter officium*: Denique Lessius & alij contrariæ sententiæ auctores fatentur, etiam stando præcise iure naturali, beneficiarios ex iustitia teneri ad sua officia Ecclesiastica. At vero hæc obligatio illis injici non potuit, nisi ratione beneficii per modum stipendij assignati &c.

194 Vnde secundo ita licet argumentari. Omnis iniqua subtractio rei alienæ, seu quæ alteri ex iustitia debita est, ad restitutionem obligat: at qui beneficiarius officium suum negligens subtrahit alteri rem suam, seu ad quam Fundator, siue Ecclesia ius habebat, vt fatentur aduersarij: Ergo tenetur ad aliquam restitutionem, vel ipsius nimirum neglecti officij, vel fructuum respondentium prætermissio officio: Atqui ad prius iure naturæ non tenetur; quia officium prætermissum certo tempore obligatum, postquam semel neglectum est, præstari amplius non potest, nec debet: Ergo tenetur ad restitutionem fructuum. Plura inferius. In hac re, esto hæc

195 **ASSERTIO I.** Omnis beneficiarius iure naturæ tenetur ad restituendos eos fructus, qui respondent prætermissio officio, ad quod vel ex ipsa fundatione, vel iure diuino, ex ipso titulo erat obligatus; nisi prætermissum officium tempore obligatum non fuerit; tunc enim satis est, id per se, vel per alium supplere.

Primam partem tanquam certam supponimus ex dictis supra disp. 4. quest. 6. dub. 7. cum ageremus de restitutione faciendâ a beneficiario nõ residente; vbi ex comuni docuimus, non residentes, & officia prætermittentes, teneri iure naturali ad restitutionem fructuum, tum ipsi non residentia, tum officio prætermissio respondentium. Idem supposuimus, ex communi, cum de restitutione fructuum superfluum, & male impensorum ageremus dub. 8. vbi diximus clericos esse dominos eorum fructuum, quos accipiunt velut stipendium laboris pro officio; Quæ communis etiam Nauarri, aliorumque Doctorum sententia est. Id ipsum demum supposuimus cit. q. 6. dub. 1. cum ageremus de restitutione faciendâ, ob violatam iustitiam distributiuam, in distributione beneficiorum. Vbi diximus ex communi & veriori sententia, beneficia dari potius ex iustitia commutatiua, tanquam stipendia laboris, quam ex distributiua velut ornamenta personarum.

196 Quod præter superius dicta, probatur ex scriptura, in qua semper eiusmodi beneficia stipendijs comparantur. Vt Num. 18. v. 21. *Filijs autem Leui dedi omnes decimas Israelis in possessionem, pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis.* Et infra v. 31. de decimis dicitur: *Quia pretium est pro ministerio.* Item Lucæ 10. v. 7. de ministris Evangelicis dicitur. *Dignus est operarius mercede sua.* Et 1. Cor. 9. v. 7. *Qui militat suis stipendijs utramquam?* Et v. 13. *Nescitis, quoniam qui in sacramento operantur, quæ de sacramento sunt, edunt, & qui altari deseruiunt, cum altari participant?* Ita & Dominus ordinauit ijs, qui Euangelium annunciant, de Euangelio vivere. Et 1. Timoth. 5. v. 17. *Qui bene præsentant Presbyteri, duplici honore digni habeantur; maxime qui laborant in verbo & doctrina.* Dicit enim scriptura, (Deuteronom. 25. vers. 4.) *Non alligabis os boni trituranti.*

197 Ex quibus locis colligitur, saltem eos fructus, qui beneficiarijs debentur, ex iure diuino, vt sunt primitiæ & decimæ, seu generatim, su-

stentatio Episcopis & Parochis ministrantibus conueniens, dari ac deberi plane ex iustitia, tanquam stipendia laboris. Quo fit, vt etiam vicissim beneficiarij teneantur ex iustitia ad eiusmodi officia, vt recte etiam docet Lopez part. 2. cap. 97.

In eundem sensum etiam Bernardus epist. 2. ad Fulconem, generatim de Clericis seu Canonicis ait: *Quia surgis ad vigilas, vadis ad missas, horis chororum nocturnis diurnisque frequentas, bene facis: sic Ecclesie præbendam gratis non accipis. Dignum est, vt qui altario deseruiunt, de altario uiuant. &c. Et sermon. super illud. Ecce nos reliquimus: indignus (Clericus) lana & lacte conuincitur, si non pascat oues, si non uigilat in custodia gregis, iudicium sibi manducat & uelut. &c. Sumptus Ecclesiasticos gratis habere te reputas?* Et certa beneficia dari ex iustitia commutatiua tanquam stipendia laboris, quomodocumque tandem, seu principaliter, seu minus principaliter, nemo quod sciam negat. Quæ ratione autem absque simonia hoc accidat, dicitur inferius de simonia questione 8. dub. 2.

198 Secundam partem statuimus cum Lessio supra ex communi. Ratio utriusque partis est. Quia quando aliquis prætermittit officium certo tempore adstrictum, tunc uoluntas conductoris non est, vt id postea alio tempore fiat, sed vt pecunia eius ratione accepta restituatur. Vt si Legatus in causa, quæ non nisi certo tempore expediri debet, ad Principem missus, oportunitum ac præstitutum tempus negligat, is non debet alio tempore proficisci, sed acceptum neglecti muneris stipendium restituere. At uero si opus seu officium neglectum, non erat certo tempore alligatum, tunc adhuc alio tempore præstandum erit, vt patet quotidiano exemplo in famulo.

199 **ASSERTIO II.** Satis quidem probabilis est prima sententia negatiua superius adducta; sed contraria probabilior est, uidelicet Canonicos naturali iure ad aliquam restitutionem teneri, ob omittas horas. Prima pars probatur, tum auctoritate, tum rationibus pro prima sententia superius adductis.

Secunda pars assertionis ex eo probatur; quia affirmatiua sententia primo auctoritate priori non cedit; eandemque, licet absque distinctione beneficiorum, tradit Vasquez 1. 2. tom. 2. disputatione 106. numero 32. & 33. vbi ait: *Cum redditus dentur propter officium, iure naturali debebat beneficiarius orare pro populo; quod nisi faceret, non posset frui fructibus: id quod eodem modo seruandum est nunc, postquam Ecclesia determinauit genus officij.* Idem supponit disputat. 168. numero 28. vbi generatim ait: *Beneficium ex sui institutione datur propter officium.* Et numero 33. in eandem sententiam citat Simancam; qui tamen male, etiam determinatum restitutionis modum, à Pio V. præscriptum, iuris naturalis esse docuit.

200 Secundo hæc sententia melioribus nititur rationibus; quæ rursus amplius confirmantur ex Concilio Agathensi cap. 26. vti refer-

tur causa 1. quæstione 1. cap. vlt. vbi dicitur: Clerici omnes, qui Ecclesie fideliter vigilanterq; deseruiunt, stipendia sanctis laboribus debita, secundum seruitij sui meritum, per ordinationem canonum, à sacerdotibus consequantur. vbi Canon supponit, beneficia esse stipendia laborum, & pro meritis seruitij debita: Ergo cum Canonici aliud præne officium non habeant, certe ipso iure naturæ tenentur ad horas persoluendas, velut ad seruitium, pro quo stipendium accipiunt; & ex consequenti ad restitutionem, nisi faciant.

201 Ad argumenta vero contrariæ sententiæ, quatenus huic veriori aduersatur, ita respondetur. Ad primum. Esto consuetudo in quibusdam locis derogat veteri obligationi Canonorum, de officio Canonico persoluedo, quoad modum & locum, vt videlicet in choro & musice, ab eis pronuntietur; non tamen derogat, nec iure potest derogare huic officio quoad substantiam; saltem quamdiu aliud officium in eius locum ab Ecclesia non subrogatur.

Ad secundum respondetur: etsi certus iste precandi modus per Ecclesiam sit determinatus, tamen certe post factam ab Ecclesia determinationem, tenentur Canonici, ex ipsa ratione, beneficia, hoc iam ipsum velut præcipuum officium requirentis, ad horas persoluendas, vt dictum.

202 Ad tertium respondetur. Fatemur, si de expressa fundatorum intentione loquamur, eam nec in omnibus eandem fuisse; nec vero quod ad propositum attinet, esse debuisse. Complures enim testati sunt, se bona sua tanquam puram elemosynam, pro remedio animarum suarum, in sustentationem Dei famulorum, seu Ecclesiæ ministrorum offerre: sicut de monasterijs dictum est, & videre est apud Ioannem Molanum lib. 3. de Canon. cap. 4. Quomodo etiam Lopez citat. part. 2. capit. 2. dicit, multa bona maioribus Ecclesijs collata fuisse, munificentia Regum & Principum, non tanquam stipendia laborum, neque ob laborem spirituales, velut causam, seu conditionem; sed velut modum duntaxat, tanquam incitamenta & adiumenta maioris virtutis, &c.

Verum siue hæc, siue alia fuerit fundatorum intentio, fatendum tamen est, postquam Ecclesia ex eiusmodi foundationibus beneficia ac præbendas constituit, dandas scilicet propter officium, tanquam stipendia laboris; tam cæteros beneficiarios, quam Canonicos, non minus iure naturali, etiam secluso omni alio Ecclesiæ decreto, ob prætermittas horas, siue officium requisitum, ad restitutionem teneri, quam si ab ipsis fundatoribus eiusmodi conditio fuisset adiecta: quandoquidem ea ipsa quoque saltem implicite fuit mens fundatorum, vt eiusmodi prouentus iuxta piam Ecclesiæ dispositionem, eo modo dispensarentur, qui tam ad priuatum ipsorum, quam publicum Ecclesiæ bonum videretur accommodatissimus.

203 Ad primam confirmationem respondetur, falsam esse, in eiusmodi spiritualibus officijs non posse interuenire aliquam cõuentionem iustitiæ,

vt infra de simonia generatim & ex communi dicitur.

Ad secundam confirmationem respondeo, negati non posse, quin olim alius fuerit Canonorum status, quam sit hodie. Etsi enim nomen vtrumque tam regularis quam secularis Canonici, in eo sensu, quo nunc cõmuniter vsurpatur, multo sit recentius, quam ipsum Canonorum institutum, ac potius ex collapsa veteri Canonorum disciplina ortum; tamen quantum ad rem ipsam constat, Canonicos olim, sicut in eo quidem à Monachis discrepabant, quod communiter ac vniuersim votis monasticis obligati non essent; ita in eo etiam cum illis conuenisse, quod absque bonorum Ecclesiasticorum proprietate, in communi, iuxta Apostolicam regulam, qua nihil quisque suum dicebat, vitam agebant, vt notarunt Molanus lib. 1. de Canon. cap. 6. 12. & 13. & Azor lib. 12. cap. 2. q. 2.

204 Idque patet ex Concilio Moguntino celebrato sub Carolo Magno cap. 9. vbi dicitur: Decretum, vt Canonici & Clerici canonicè viuam. &c. in vnoquoq; Episcopatu, simul manducent & dormiant. Et in Concilio Turonensi cap. 23. Canonici & Clerici ciuitatum, qui in Episcopis conuersantur, considerauimus vt in claustris habitantes, simul omnes in suo dormitorio dormiant, simulque in vno refectorio reficiantur; quo facilius possint ad horas canonicas celebrandas occurrere; ac de vita ac conuersatione sua admoneri & doceri. Vltimum & vestimentum iuxta facultatem Episcopi accipiant &c.

Et addit Molanus lib. 1. cap. 12. nullas Ecclesias, ab initio temporis ac institutionis suæ, in canonicali professione perdurasse, nec vnquam veri nominis monasteria fuisse; cum non appareat, ijs in locis rescidisse Canonicos regulares, qui ex dissoluta veteri Canonorum disciplina postmodum exorti sunt. Ita Molanus.

205 Postea vero primum laxata disciplina, proprietatesque sequuta est, vt particulatim refert Trithemius in Hirsaugiæ chronico ad annum 975. Sub Theodorico, inquit, Archiepiscopo Treuirensi, Canonici maioris Ecclesiæ ibidem, abiecta vita regulari, quam hucusque in eadem Ecclesia maiores eorum continuauerunt, desierunt esse regulares, & facti sunt nomine & conuersatione seculares. Quorum exemplo malo Canonici quoque S. Paulini Treuirenses, in Confluentia, Moguntinenses, Wormatienses, Spirenses, & complurium aliarum Ecclesiarum, diuersis quidem temporibus, sed vno impietatis spiritu, regularis vita communitatem abiecerunt. Qui proinde vtilius quidam auctor apud Molanum lib. 1. cap. 14. scribit, ceperunt seculares fieri, seorsum habitare ac propria habere, & annuos prouentus inter se distribuere.

206 Qua de causa etiam apud Surium ad 31. Octobris, in vita S. Wolfgangi cap. 7. & 20. scribitur, eum in hac re multum laborasse, vt Canonicos rursus ad communem vitam reduceret.

Ex quibus patet, in veteribus Canonorum Ecclesijs, nondum fuisse istam præbendarum & beneficiorum diuisionem, vt quæ postea primum, laxata disciplina, conuenientibus, ac demum

consentientibus Ecclesiarum Prælati, ita facta est, ut sua cuique præbenda velut certum pro labore stipendium assignaretur. Vnde saltem ex eo tempore, quidquid sit de priori, dicimus, Canonicos omittentes horas iure naturæ ad restitutionem teneri.

207 Ad quartum respondetur. Quando quis præmittit officium, ex primaria Conductoris intentione, nulli certo tempori additum, tunc semel omisissum potest compensari & impleri alio tempore: at si officium fuerit certo tempori adstrictum, uti sunt horæ Canonicae, debet ab omittente restitui stipendium præmissi officij ex dictis.

Ut proinde parum etiam probabilis videatur sententia Suarj libro 4. cap. 29. numer. 11. & 12. hanc compensationem, abstrahendo à iure positivo, sufficienter fieri posse in bonis spiritualibus, puta aut horis canonicis omisissis reiterandis, aut alijs æquivalentibus precibus dicendis; eo fere modo quo Presbyter Missas ex stipendio accepto hac hebdomade sibi dicendas negligens, compensare potest, totidem alia hebdomade legendo: nisi auctor hic locutus sit, abstrahendo à determinatione illa Ecclesiae, qua horarum recitatio singulis diebus, tanquam particulare ac proprium pensum diurnum fuit attributum.

208 Ad quintum respondetur, olim non fuisse opus tali declaratione; tum quia beneficia & præbendæ nondum erant ita in singulos diuisæ, ut dictum; tum quia maior adhuc vigeat disciplina; & postea mali mores poscebant bonas leges.

Pius autem V. primis sex mensibus sub tanto onere ad horas non obligans, quadam Episcopi interpretatione usus est, in ea re, quæ iuxta fundatorum interpretatiuam voluntatem, Pontificum rationabili dispositioni merito subiacet: maxime quia fundatores ipsi initio id officium velut conditionem determinate non requirebant, ut dictum; & par erat, ut initio tempus aliquod velut discendi studio tributum, ab ea obligatione restituendi liberum relinqueretur.

209 Ad sextum respondetur, bona Ecclesiae, quæ Ministrorum stipendijs & sustentationi non sunt debita, esse tum ipsius Ecclesiae fabricæ, instrumentisque diuini cultus, tum pauperibus attribuenda, ex ipsa fundatorum intentione: Ergo cum reditus isti, respondentes præmissis officio, non debeantur Ecclesiae ministris, iure fabricæ Ecclesiae, aut pauperibus applicati sunt. De quo tamen inferius plura.

Quod autem ab omittentibus sine culpa non exigatur restitutio, fit tum ex benignitate fundatorum, & Ecclesiae; tum ex ipsa rei æquitate; quia beneficiarij non se habent sicut mercenarij, sed sicut magni alicuius Domini officiales; qui si forte per ægritudinem, officium exequi nequeant, nihilominus ratione ipsius tituli stipendium recipiunt; nec etiam in his paucorum dierum negligentia per se censetur notabilis.

210 Secunda difficultas est, quid & quantum restituum sit, ob prætermisissas horas. Respondetur, ante omnia distinguendum esse inter restitutionem iure naturali debitam, & eam, quæ ex decretis Ecclesiae superius adductis facienda est. Nam de restitutione iure naturali debita, & quomodo, stando iure naturali, rata omissionis officij ac temporis pars determinanda sit, explicatum est iam superius disputatione 4. quæstione 6. de restitut. honorum Ecclesiasticorum dub. 6. Hoc certum est, determinatam illam restitutionem Iure canonico præscriptam, non esse Iuris naturalis, ut omnes communiter supponunt, & magis ex sequentibus patebit, quicquid Simanca relatus nu. 199. in contrarium dixerit.

Quod vero ad ius posituum attinet, duplex dubitatio occurrit. Prima; quia Pius V. loc. cit. statuit, ut omittens omnes horas vno die, teneatur restituere omnes fructus eidem diei respondentis: si vero certam partem officij, certam etiam partem aliquotam omnium fructuum eiusdem diei &c. Vbi quaeritur, an vocula *omnium fructuum eiusdem diei*, intelligenda sit de omnibus fructibus, qui huic diei respondent, si omnes fructus totius beneficij per singulos dies æqua portione diuiderentur; an vero tantum de fructibus vnius diei, qui secundum prudentis iudicium, habito respectu ad alia onera & officia beneficiarij, respondent officio horarum canonicarum.

211 Altera dubitatio est. Nam in eadem Extravagante Pij V. dicitur, *omittentem vnam ex sex horis minoribus teneri ad restituendam sextam partem fructuum eiusdem diei*. Vbi quaeritur, debeat ne restituere sextam partem omnium fructuum eius diei; an vero tantum sextam dimidiæ partis fructuum eius diei. Primum enim quidem indicat contextus verborum eiusdem bullæ. Sed posterius probat ratio. Si enim primum dicatur, tunc manifeste sequitur, eum qui tres horas minores prætermiserit, debere restituere tantum, quantum si omnes sex prætermisisset; qui vero quatuor vel quinque horas minores prætermisit, multo plus restituere debere, quam qui omnes sex horas omisit, ut cuius consideranti facile patet. Nam qui omnes sex horas minores prætermittit, solum debet restituere dimidiam partem fructuum eius diei, ut in bulla dicitur: quod si ergo vnam horam minorem prætermittens debet restituere sextam partem omnium fructuum eiusdem diei; tunc omittens tres horas debet restituere tres sextas, adeoque dimidium fructuum eiusdem diei, omittens vero quatuor horas debet restituere quatuor sextas, omittens quinque horas debet restituere quinque sextas; adeoque multo plus quam dimidium fructuum eiusdem diei; siquidem quatuor sextæ vna sexta parte; quinque vero sextæ duabus sextis partibus superant dimidium fructuum vnius diei, quod non nisi tres sextas complectitur. Consequens autem absurdum esse, nemo facile negauerit.

Ad

212 Ad primam dubitationem respondeo, negari quidem vix posse, quin bulla priorem sensum intendat, attamen de facto probabilem nihilominus, & satis in praxi tutam esse eorum sententiam, qui restitutionis obligationem ad posteriorem sensum restringunt; ac proinde docent, posse omittentem horas, ratione aliorum officiorum, aliquam sibi partem stipendij, eiusmodi officijs, iuxta viri prudentis arbitrium respondentem, reservare.

Prima pars huius resolutionis satis colligitur ex verbis bullæ superius relatis; quam sic etiam accipiunt Navarrus manual. cap. 25. num. 122. Valentia quæstione 2. punct. 10. §. 8. Angles 4. sentent. part. 2. de restitut. Grassius part. 1. libro 2. cap. 51. Azor tom. 1. libro 10. capit. 14. quæstione 5. Vasquez 1. 2. disputatione 68. numero 35. Lessius hic numero 167. qui proinde ob hanc etiam potissimum causam docent restitutionem à Pontifice præscriptam non esse debitam iure naturali. Etsi Beia casu 55. ipsam quoque Pontificis bullam ad posteriorem sensum accommodare nitatur.

213 Secunda pars ex eo probatur. Quia legis sensus, uti etiam valor, multum pender à consuetudine, adeoque sapientum interpretatione: atqui viri sapientes non nisi posteriori sensu obligare bullam, nec aliter esse receptam docent. Ita enim speciatim docent Sotus libro 10. de iustit. quæstione 5. articulo 3. Carbo quæstio. 61. de restitut. Ludovicus Beia casu 55. in fine., Tolerus libro 2. cap. 20. Henriquez libro 3. cap. 13. numero 2. Aragonius hic quæstione 83. articulo 13. Bartholomæus Medina libro 1. Institut. cap. 14. §. 11. Sa V. Beneficium num. 58. Lessius numero 177. Lopez 2. part. capit. 75. qui tamen male dubitat, an lex ista ad restitutionem obliget ante sententiam; cum decretum Concilij Lateranensis à Pio V. confirmatum, absolute restitutionem imperet. Vide, quæ diximus hac de re disput. 4. qu. 6. dub. 7. num. 181.

214 Neque tamen inter istos auctores in particulari satis convenit, quotam partem fructuum beneficiarj, horas vno die omittentes, restituere teneantur. Etenim Beia, alijque nonnulli ex citatis, à Parocho quartam, ab alijs tertiam partem fructuum vni diei respondentium exigunt.

Henriquez loc. cit. refert praxin ita hunc rigorem moderari, ut Parochus & Episcopus horas omnes vna die omittentes quintam partem pro rata restituant, reliquas quatuor ratione tituli, & aliorum onerum retineant; Canonicus quartam partem restituat; alij beneficiarj tertiam; quod etiam docet Sa loc. cit.

Lessio vero loc. cit. hæc moderatio præsertim quoad Canonicos, qui non habent, inquit, aliud onus, quam precum, nimis laxa videtur. Sed cum Canonici, præter horarum recitationem, etiam choro interesse debeant, & nonnunquam in publicis officijs ministrare, ipsoque saltem vestitu Ecclesiæ ministros se profiteri teneantur, non est improbable, eos si cætera hæc faciant,

supposita illa sapientum praxi, satisfacere, si tertiam saltem partem restituant.

215 Quod vero Sotus, etiam supposito Concilij Lateranensis decreto (quod ipsum contra omnium Codicum fidem aliter legere conatur, quasi legendum sit, non, post sex menses, sed per sex menses) existimat, eum qui horas Canonicas vno tantum vel altero die, intra anni spatium omitat, ad nullam restitutionem teneri, quod cum auctario docet etiam Medina q. 16. de orat. contra vero eum, qui primis sex mensibus horas omitat, nihilominus ad restitutionem teneri, pro rata parte, id communiter ab omnibus rejicitur; quamquam utcumque, stando præcise iure naturali, verum censeri utcumque probabiliter posset, ut ex dictis colligitur; primum quidem dictum generatim, quoad omnes beneficiarios; secundum, saltem quoad Canonicos, naturali iure obligatos ad restitutionem, ut dictum n. 199.

Ad secundam dubitationem respondetur, in ea tangi difficultatem, hæc tamen (dum hæc scilicet doceo & scribo) à nemine, quod sciam, pertractatam, nisi quod memini, eam ante annos fere triginta in publica Academiæ Ingolstadiensis disputatione ventilatam fuisse, atque ita decisam, ut plane defenderetur, dictum illud Pontificis intelligendum, uti quidem contextus verborum postulare videtur, de sexta parte omnium fructuum vnius diei, non obstante illo corollario, quod velut absurdum inde deduxim. Id enim propterea absurdum non esse dicebant, quod præsumatur, quatuor tantum, vel quinque horas omittentem, suam voluntatem omittendi sæpius iterasse, secus, si omnes horas sex minores omiserit.

Sed hoc nemo non videt gratis dici; nec sane mihi persuaderi quæ potuit, eam esse mentem Pontificis.

216 Quocirca ante viginti quatuor circiter annos, nimirum 1601. Monachij primū hanc ipsam materiam explicans, contrariā sententiā amplexus fuit, & mox publica disputatione defendi; nimirum ab omittentibus vnam ex sex minoribus horis non sextam partem omnium fructuum vnius diei, sed sextam duntaxat dimidiæ partis esse restituendam, quod postea etiam ab alijs communiter probatum & defensum aduertit, & nunc denuo mihi vel maxime comprobatur.

Ratio est; quia cum intelligentia dictorum ex causis sit assumenda, dicendi; nec sermoni res, sed rei sit sermo subiectus, c. 6. de signif. verbor. cumque; ut rubrica ibidem dicit, verba aliquando sint intelligenda, non secundum quod sonant, sed secundum mentem proferentis, Et ut Glossa ibidem ait, ad extraneum sensum sint trahenda, ubi res intermaliter salva esse non potest. considerans etiā, quod non debet aliquis considerare verba, sed voluntatem; cum non intentio verbis, sed verba intentioni debeant deferri cap. In his, eodem tit. equidem semper exillimaui, decretū Pontificis ita intelligendū, ut ex eo nullū absurdū sequatur; ac proinde dubitare nunquam potui, quin Pontifex solum de sexta dimidiæ partis loquatur.

Præsertim cum ad hunc ipsum etiam sensum, verba bullæ superius num. 181. relata non diffculter admodum aptari possint; si nempe verba illa fructuum eius diei indefinite accipiantur, &

post illud verbum *Sextam* *de* *re* *novis* repetatur siue intelligatur vocula, *dimidia*, quæ bis immediate antea fuerat posita, vt plane res ipsa & mens Pontificis exigunt, nec, vt opinor, alio sensu vsquam sunt recepta.

217 Tertia difficultas est, cui sit faciendâ hæc restitutio. Respondetur breuiter ex bulla Pij V. esse faciendam fabricæ Ecclesiæ, vel pauperibus, siue illius loci, vbi beneficium situm est, siue alterius; vt recte Lessius num. 177. quia Concilium & bulla generatim loquuntur: & quidem inter pauperes numerando etiam ipsum beneficiarium, si vere pauper est, vt generatim disp. 4. quæst. 6. dub. 14. ex communi dictum est.

Id vero intelligendum videtur: nisi ex iusta consuetudine, vel statuto, quod alij amittunt, accrescat alijs, qui intersunt officio, vt inter Canonicos fieri solet, quoad distributiones, & interdum etiam quoad ipsum corpus fructuum, vt cum Nauarro numero 123. notarunt etiam Lessius loc. citat. & Toletus libro 2. cap. 12. Quamquam cum res hæc omnis ex Ecclesiæ dispositione pendeat, eaque relatis superius decretis absolute ac generatim Ecclesiæ fabricæ aut pauperibus faciendam iubeat restitutionem, equidem non damnarim, si id etiam inter Canonicos absolute obseruetur.

Addit Lessius num. 177. credere se, quando res est ocella, & Canonici restituendo distributiones, vel alios fructus suum peccatum proderent, posse in alios vsus pios expendere. De qua re ex communibus causis à restitutione excusantibus iudicandum, vid. disp. 4. q. 6. dub. 16.

218 Quarta difficultas est, an ea constitutio Concilij Lateranensis, itemque bulla Pij V. quoad restitutionis obligationem, sit vsu recepta, adeoque simpliciter & absolute etiam in conscientia obligans.

De hac re non omnes eodem modo sentiunt, & loquuntur. Sotus loc. citat. de constitutione illa Concilij Lateranensis loquens ait: *Hoc capitulum* (etiam quoad restitutionis obligationem) *nondum plene, quod sciam, vsu est more receptum est.* Toletus loc. citat. similiter dubitat, an id sit vsu receptum.

Contra vero Azor loc. citat. *Non est, inquit, quod dicat, huiusmodi constitutionem (Pij V.) non esse vsu receptam; quia viri pietate & doctrina clarissimi, restitutionem fructuum debere, iuxta eam constitutionem.* Vasquez etiam citat. 1. 2. disputatio. ne 168. num. 32. *Videmus, inquit, iam vsu communi absque ulla difficultate ita receptam, vt restitutio ante sententiam fiat.* Eodem modo Nauarrus Manuali cap. 21. numero 122. & de orat. cap. 7. numero 32. Couarruuias libro 3. variarum. cap. 13. Bellarminus de orat. cap. 19. Henriquez, Valentia, Sa, Lessius locis citat. recentioresque scriptores omnes vbique supponunt, eiusmodi constitutiones, quoad restitutionis obligationem, esse receptas; etsi non quoad hoc, vt contumaciter horas negligens, etiam beneficio priuetur, vt recte dixit Sotus loc. cit. Sicut etiam his in locis à viris doctis & pijs passim praticari satis constat.

Quocirca breuiter dico, licet decretum illud Lateranense, quoad priuationem beneficij, nec illa Pij V. bulla, secundum rigorem illum, quem ipsa verba secundum literam præferunt, recepta non sit, iuxta ea, quæ superius secunda difficultate à num. 210. docuimus; esse tamen, ita omnino receptam, vt ab omittentibus horas, ex fructibus officio horario respondentibus, restituenda sit rata illa pars à Pio V. Pontifice definita, prout in resolutione eiusdem difficultatis secunda diximus: id quod ex dictis satis colligitur.

Et sane meo iudicio temerarius esset ille, qui contra recentem adeo & consentientem testificationem virorum grauissimorum, ex omnibus pene Christiani orbis prouincijs, puta Italia, Germaniæ, Hispaniæ, asserere audeat, eam bullam non esse vsu receptam, velletque hoc prætextu in praxi ab ea recedere.

Neque obstat hæsitatio Soti, qui bullam Pij V. nondum viderat: sicut nec Toletus cit. cap. 12. mentionem facit, nisi Concilij Lateranensis, imo in recentiori editione dubitationis eiusmodi prorsus non meminit: præterquam quod isti intelligi possunt de omnimoda & plena acceptatione eiusmodi constitutionum in eo rigore, quem verba præ se ferre videntur, vt paulo superius retuli.

QVÆSTIO II.

De actibus exterioribus Religionis, siue Latriæ; ac primum de adoratione Dei, Sanctorum, rerumque ac imaginum sacrarum.

S. Thomas 2. 2. q. 84. aa. 3.

Ræclat quidem S. Thomas hoc loco solum de adoratione DEI, vti etiam locus ipse proprie postulat: at vero propter similitudinem & connexionem rerum, à nobis hæc res paulo generalius tractanda est; prout scilicet adoratio non solum ad Deum, sed etiam ad Sanctos, aliasque res, & imagines sacras referri potest; vti iam antea etiam in proluxa & luculenta disputatione hac de re edita fecimus, quam ipsam hoc loco paulo magis ad scholastica doctrina methodum reuocabimus.

Absoluetur igitur hæc quæstio septem dubitationibus. I. De adoratione in genere eiusque adeo notione, ratione, varietate, & distinctione ab ijs, cum quibus nonnullam affinitatem habet. II. De adoratione sacra DEI, CHRISTI hominis, & Sanctorum. III. De adoratione sacra Reliquiarum, Imaginum, & rerum sacrarum inanimatarum; an sint adoranda. IV. De ratione & modo adorationis rerum eiusmodi inanimatarum; speciatim qua circa eam certa; qua in controuersia sint; quæque vocum in ea re consuetarum sit ratio & significatio. V. An imagines etiam proprie villo modo adoranda siue colenda sint; itemque an ipsa etiam in se tanquam obiectum Quod terminent actum adorationis seu cultus non tantum ratione signi exterioris, sed etiam ratione interne submissionis. VI. An & qua ratione imagines simul cum exemplari, eodemque cultu coli possint. VII. Vtrum nihilominus imagines & reliquia sacra secundum se, & per se etiam, tanquam totum obiectum materiale cultus, quod immediate ac directe colatur, adorari aliquo licet inferiori cultu possint; non adorato formaliter & directe exemplari.

DVBIUM I.

De adoratione in genere; eiusque adeo notione, ratione, varietate, & distinctione ab ijs, cum quibus nonnullam affinitatem habet.

S. Thomas 2. 2. q. 84. a. 1. & q. 103. a. 1. & 2.

Adorationis vocula non eodem modo vbiq; sumitur. Nonnunquam enim generatim significat quemcunque actum religionis internam vel externam, quo honor diuinus Deo deferatur, vt notauit Gregorius de Valentia hic q. 3. pun. 1. Qua ratione etiam actum orationis & sacrificij comprehendit. Vt cum apud Plinium l. 28. c. 2. legitur: Cur & fascinationibus adoratione peculiari occupamur? Vbi Lexicographus: Adorationem hic pro religione posuit, vel potius precatione. Item Genes. 22. v. 5. Abraham de oratione vel sacrificio peragendo locutus: Ego, inquit, & puer, illuc vsq; properantes, postquam adorauerimus, reuertemur ad vos. Et Ioan. 4. v. 23. Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate. Et Pater tales querit, qui adorent eum.

Quo fere sensu etiam Suarez 3. p. tom. 1. disp. 54. lect. 5. & Corduba lib. 1. q. 5. dub. 6. docent;

adorationem significare nonnunquam quodlibet signum externum reuerentiæ vel submissionis erga alterum. Verum proprie ac in proposito sumitur pro externo ac speciali quodam actu seu nota reuerentiæ ac honoris, qua per certum quendam motum ac gesturam corporis alteri reuerentiæ exhibetur.

Ad cuius proinde rationem generalem, prout ab adoratione Dei abstrahit, explicandam, (in qua re quidam passim hallucinantur) necesse est hæc quinque ordine explicare. 1. Quæ sit illa nota seu gestus corporis, ad rationem adorationis sufficiens. 2. Quis alter ille, cui iure exhibetur. 3. Quæ excellentia, ob quam alteri proprie exhibetur. 4. Quæ illa animi submitio, cuius nota existit adoratio. 5. A quo possit recte exhiberi.

Sic enim explicatum habebimus. 1. obiectum materiale quod adorationis. 2. obiectum materiale

cui. 3.

cui. 3. rationem formalem obiectiuam eiusdem obiecti cui. 4. obiectum formale quod, adeoque ipsam adorationis rationem formalem; quæ ab illa submissione, velut ab eo, quod in adoratione potissimum est, desumitur, iuxta S. Thomam hic q. 84. a. 2. ad 2. ubi ait: *Sicut oratio primordialiter est quidem in mente, secundario autem verbis exprimitur: ita etiam adoratio principaliter quidem in interiori Dei reuerentia consistit, secundario autem in quibusdam corporalibus humilitatis signis: sicut genu flectimus nostram infirmitatem designantes, in comparatione ad Deum, prosternimus autem nos quasi proficientes nos nibilesse ex nobis.* Deniq; explicatum habebimus subiectum adorationis. Ex quibus demum etiam facile colligetur adorationis varietas, & distinctio ab ijs, cum quibus nonnullam affinitatem habet.

4 Quæritur igitur primo, quæ sit illa nota, quæ gestus corporis, ad rationem adorationis sufficiens.

Respondetur, eam ex nominis etymologia, quæ tamè apud scriptores varie assignatur, commodissime explicari. Etenim primo Laurentius Valla lib. 5. elegant. cap. 11. vocem illam ab orando derivat: quasi idem sit adorare, quod ad aliquem orare, seu ore precari. Adorare, inquit, ab oro, quod est precor, componitur; supplicare à plico, quod genu, poplitemque, aut cervicem plicamus, cum à potentiore aliquod magnum quid precamur. Idem habet Bonaventura in 3. dist. 9. a. 1. q. 4. & supponere videntur pleriq; alij Scholastici Doctores.

Cum qua notione ad vnguem conspirat vulgaris vocula Germanici idiomatis (*Anbetten*) adorationem exprimens. Iuxta quam etiam nominis notionem, fatendum esset, neque imagines, neq; reliquias, aut alias res sacras inanimas adorandas esse, utpote quas ore precari, seu inuocare non licet.

5 Sed aut hæc nominis etymologia vera non est; aut sane ab Etymo plurimum deflexit usus & germana significatio nominis; quod ipsemet Valla ibidem notauit: *Et tamen, inquit, adorare sine ore, sine voce fit, non sine plicatione genuum ac corporis: supplicare sine plicatione genuum ac gestu corporis; non sine ore ac voce.* &c. Nosque rebus mutis ac sensu carentibus non supplicamus, sed adorationis honorem exhibemus, ut Regum statuis, signis, vestibus, literis, alijsque similibus; & præcipue picturis, imaginibusque, tum Dei, tum Sanctorum, tum ipsius etiam crucis; quam sapientes adorant, stulti etiam orant.

Vnde etiam ea, quæ ab auctoribus tam sacris, quam profanis proprie dici solet adoratio, nõ est oratio; sed actus ab oratione distinctus, ut inferius patebit. Certe omnes Theologi, cū S. Thoma hic q. 83. & 84. orationem, & adorationem, tanquã duos distinctos actus religionis commemorat. Eadem apud Græcos vocū differētia est. Nam quod latinis adoratio, græcis est *προσκύνησις*, quasi admotio, seu versus aliquē motio; quod illis inuocatio seu oratio supplicatis, his *προσευχη* dicitur.

6 Secundo eiusdem vocis originē Nonius Marcellus de propriet. ferm. ita assignat: *Ador, ait, frumenti genus est, quod epulis & immolationibus sacris primum putatur: unde & adorare, propitiare religiones,*

potest dictum videri. Fauet huic sententiæ, quod Sextus Pompeius Festus de verbor. significat. in hæc verba scripsit: *Ador Farris genus, eorum quondam appellatum, ab edendo, vel quod aduratur, ut fiat tostum, unde in sacrificio mola salsa efficitur.* Sed nec ista etymologia satis probatur. Si enim proba esset, sequeretur, immolationes seu sacrificia maxime proprie adorationem esse; cum tamen & ipsi isti tanquam duo distincti actus apud S. Thomam hic q. 84. & 85. aliosque Theologos habeantur; idq; ex communi latine loquentium usu. Quare etiam Iustus Lipsius lib. 2. Electorum cap. 6. hanc derivationem velut inane Grammaticorum acumen deridet.

7 Qui proinde hanc tertiam eius nominis etymologiam ibidē his verbis refert & probat: *Osculorū, inquit, ratio alia est magis superstitiosa, & quasi cultus. Verebantur enim plerumq; Deos ipsos ore profano suo tangere, sed eminus stantes manum porrigebant, eamq; statim reuerenter ad os suum referebant & suauabantur. Hic habitus receptissimus, & velut solemnis adorantium fuit; quem mihi ingerunt scriptorum loci multi. Plinius: In adorando dextram ad osculum referimus. Minutius Felix in Octauio: Cecilius simulachro Serapidis denotato, ut vulgus superstitiosus solet, manum ori admoventes osculum labris impreffit. Apuleius apologia priore: Nulli Deo ad hoc aus supplicavit; nullum templum frequentauit: si sanum aliquod praterat, nefas habet adorandi gratia manum labris admovent. Et lib. 5. Milesiarum de psyche: Multi denique cinum, & aduenæ copiosi inaccessæ formosissimæ admiratione stupidi, & admoventes oribus suis dextras, primore digiti in erectum pollicem resident, ut ipsam proorsum Deam venerem religiosis adorationibus venerabantur.*

8 Pergit Lipsius: *Nec Romani solum hic ritum, sed Syris olim & Orienti. In sacra historia Iobi cap. 31. Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare & oscularis sum manum ore meo, id est, si lunam aut solem adoravi: (quomodo etiam interpretatur Hieronymus commentario in Olee cap. 13. initio.) Vetus interpres 3. Regum 19. Quorum genua non sunt incuruata ante Baal, & omne os, quod non adorauit eum, osculans manum. Hieronymus in Rufinum. Qui adorant, solent deosculari manum, & capita submittere; & sæpius in hebræorum phrasi deosculatio est adoratio. Atque ego latinis ipsi hinc censeo formatum adorandi verbum; quia manus ad ora admoventur. Ita Lipsius.*

9 Qui huc etiam refert huius sæculi morem, quem seruiliter, inquit, adulatio seruat. Fere enim aulicæ ille musca, cum potentiores salutat, vestem, aut aliquam partem corporis manu illi tangunt, eamque statim cum veneratione quadam ad os reportant. Nec dubitabis, quin super hoc vestigium sit prisca illius adorationis. Hæc libere auctor.

Et vero placet illa nobis ipsius etymologiæ ratio; utpote vim ac vsum voculæ adorationis in aliquo gestu corporis, cultus gratia vsurpato, sitæ quam maxime exprimens. Vnde primum etiam adorandi modum, seu potius primæ eius notæ externæ speciem habemus, qua fit adoratio, nimirum in venerabunda manus ad os admotione positam.

Neque tamen ex hac etymologia vsq; adeo restringen-

stringendus est germanus vsus & significatio nominis, vt solam manus ad ora applicationem, reuerentiae & honoris causa factam, adorationem esse putemus. Nam cum adoratio gentibus omnibus sit ac semper fuerit communis; non tamen idem aut vnus semperq; inuariatus fuit adorationis ritus, vt pote ex arbitrio & institutione humana dependens rationemq; signi ex instituto significantis habens. Quin imo vti pro diuersitate temporis, sexus, aut personarum, caetera honoris symbola variantur; ita etiam adorationis.

Quare solutio calceamentorum, adeoq; nuditas pedum olim religioni & reuerentiae data, ac praecipua Moysi, Exodi 3. vers. 5. iam augustissimum Missae sacrificium celebranti in vitio ponitur, vt docent Syluester V. *Missae* 1. Henriquez libro 9. cap. 29. & Suarez de Missa disputatione 82. section. 2. & 3. Item *omnis vir orans aut propheta velato capite, deturpat caput suum. Omnis autem mulier orans, aut propheta non velato capite, deturpat caput suum* 1. Cor. 11. v. 5. Qui ergo gestus seu habitus corporis in vitis pro venerationis symbolo habetur, in mulieribus probri ducitur.

Sed & in ipsis viris detectio capitis apud veteres quidem Romanos, Europaeosque nostrates, honoris seu reuerentiae nota est, vt videre est apud Lipsium in amphitheatro c. 19. & 20. & libro 1. Electorum cap. 23. Iulium Barbaranum tom. 1. tit. Reuerentiae genera; at eadem tamen multis alijs gentibus inusitata: quamquam & Romanos, inquit Lipsius, dum sacrificabant, capite seimus fuisse velato; idque praescio quodam obuioso ritu, & nostris tamen moribus alieno. Sicut ergo pleaque nomina originem quidem à certa affectione, vsu, aut modorei, quam appellant, fortuntur, attamen ipso vsu ac genuino significato multo patent latius: ita etiam adoratio licet primitus ab admotione manus ad ora dicta sit, res tamen ipsa multo latius diffunditur.

Etenim secundo constat, eos, qui humi procumbentes, ad pedes alicuius reuerentiae causa, aduoluerentur, vel maxime adorasse fuisse existimatos, vt passim ex scriptura constat, siue de politica & ciuili, siue de sacra adoratione loquamur Genesis 18. vers. 2. Abraham tres viros (Angelos) adorauit in terram. Genesis 19. v. 1. Lot duos Angelos adorauit pronus in terram. Genesis 24. vers. 52. Puer Abraham adorauit in terram Dominum. Genesis 33. vers. 3. Iacob progrediens adorauit pronus in terram septies. Genesis 43. v. 26. & c. 50. v. 18. Fratres Ioseph adorauerunt ipsum proni in terram. Genesis 48. v. 12. Ioseph coram patre adorauit pronus in terram. Num. 22. v. 31. Balaam adorauit Angelum pronus in terram. Iosue 5. vers. 15. Videns & cognoscens Angelum Iosue, cecidit pronus in terram, & adorans ait: Quid Dominus meus loquitur ad seruum suum? Ruth 2. versu 10. Cadens in faciem suam, & adorans super terram dixit ad Booz.

Item 1. Regum 20. vers. 41. Dauid cadens pronus in terram adorauit tentio. 1. Regum 24. v. 9. Inclians se Dauid pronus in terram adorauit Saul. 1. Regum 25. v. 23. Abigail procidit coram Dauid super faciem suam, & adorauit super terram, & cecidit ad

pedes eius. 1. Regum 28. v. 14. Saul coram Samuele excitato, inclinauit se super faciem suam, in terra, & adorauit. 2. Regum 9. v. 6. Miphiboseth coram Dauid corruit in faciem suam & adorauit. 2. Regum 14. v. 22. Cadens Ioab super faciem suam in terram adorauit, & benedixit Regi. Et ibidem v. 33. Ablalon adorauit super faciem terra coram Dauid. 2. Regum 24. v. 21. Areuna egressus adorauit Regem pro no vultu in terram. 3. Regum 1. v. 23. Nathan adorauit Regem pronus in terram. 4. Regum 4. v. 37. Sunamitis corruit ad pedes Elisae, & adorauit super terram. 1. Paralipomenon 21. v. 21. Ornan adorauit Dauid pronus in terram. 2. Paralipomenon 7. v. 3. Omnes filij Israel corruentes proni in terram super pavimentum stratum lapide, adorauerunt & laudauerunt Dominum. Iob 1. v. 20. Corruens in terram adorauit. Psalmo 94. v. 6. Venite adoremus, & procidamus. Isaia 46. v. 6. Idololatrae procidunt & adorant. Isaia 49. vers. 23. Velui in terram demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent. Isaia 60. v. 14. Et venient ad te curui filyeorum, qui humiliauerunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum. Danielis 3. v. 15. Prostrernite vos, & adorate statuam, quam feci. Ecv. 5. & 6. Cadentes adorate statuam auream. &c. si quis autem non prostratus adorauerit, &c.

Item in nouo testamento, Matthaei 2. vers. 11. Magi procidentes adorauerunt Christum. Matthaei 4. v. 9. Si cadens adorauerit me. Ioannis 9. v. 38. Caeus sanatus procidens adorauit Christum. Act. 10. v. 25. Cornelius procidens ad pedes Petri adorauit. Apocalypsis 3. v. 9. Adorent ante pedes tuos, Apocalyp. 22. v. 8. Cecidi vt adorarem, ante pedes Angeli. Quae futurus hic referre placuit, quia deinceps etiam vsui futura sunt.

Atq; hac de causa fortasse Barnabas Briffonius in suo lexico, vniuersam adorationis vim exprimere volens dixit; Adorare est procumbendo venerari. Sed non recte, vt partim ex dictis liquet, partim ex sequentibus manifestius fiet.

Etenim tertio non obscure scriptura pluribus in locis indicat, adorationem quandoque sine procumbentis gestu, sola genuum, aut capitis inflexione, etiam à stantibus fuisse peractam. Genesis 24. v. 26. Seruus Abrahæ inclinauit se, & adorauit Dominum. Genesis 33. Ancilla Iacob, & filij earum incuruati sunt. Accessit quoq; Lia cum pueris suis, & cum similiter adorassent, extremi Ioseph & Rachel adorauerunt. Genesis 37. v. 7. Putabam nos ligare manipulos in agro, & quasi consergere manipulis meum, & stare, vestrosque manipulos circumstantes adorare manipulum meum. Exodi 12. v. 27. Incuruati populus adorauit. 3. Regum 1. v. 16. Inclinauit se Bethsabee, & adorauit Regem. 3. Regum 8. v. 54. Salomon adorans Dominum, vtrumq; genu in terram fixit, & manus expandit in caelum. 4. Regum 1. v. 13. Princeps quinquagenarius curruauit genua contra Eliam.

Item 4. Regum 5. v. 8. ait Naaman: Quando ingreditur Dominus meus templum Remmon, vt adoret, & illa innitente (non vtiq; prostrato) super manum meam, si adorauero in templo Remmon, adorante eo, in eodem loco &c. 2. Paralipomenon 29. vers. 30. Leuitae Deum incuruato genu adorauerunt. Esther 3. v. 2. Cuncti serui Regis flectebant genua, & adorabant Aman, &c. solus Mardocheus non flectebat genu, neq; adorabat

12

13

cunt

eum. i. Esdra 9. v. 5. In sacrificio vespertino surrexi de afflictione mea, & scisso pallio & tunica, curuaui genua mea, & expandi manus meas ad Dominum. Daniel c. 6. v. 10. Contra Hierusalem flebat genua sua, & adorabat tribus temporibus in die. Marci 15. v. 19. Ponentes genua adorabant eum.

Huc spectat illud Isaia 45. vers. 29. *Mibi curuabitur omne genu, Et quod 3. Regum 19. v. 18. dicitur: Derelinquam michi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt incuruata ante Baal. Et illud Philipp. 2. v. 10. In nomine IESU omne genu flectatur.*

Quem adorationis modum refert etiam Sanctus Thomas hic q. 84. a. 2. ad 2. Eundem tradit Benedictus Pererius to. 4. in Genesim c. 33. n. 2. addens etiam istum, qui ad præcedentem reuocari potest, & fiebat per incuruationem corporis, declinando scilicet caput, cum modica corporis demissione. Et vtrique ad stipulatur præfens inter homines consuetudo.

15 Quartus adorationis modus fiebat per oscula impressa ei, qui adorabatur, præcipue secundum genua. De qua re Plinius l. 11. c. 45. *Homini genibus, inquit, quedam religio inest, obseruatione gentium. Hæc supplices attingunt: adhæc manus tendunt; hæc ut aras adorant &c.* qui ritus etiam hodie apud quasdam nationes cernitur.

Huc pertinet illud psalmi 2. vers. 12. iuxta lectionem hebraicam, *Osculamini filium*, id est, adorate; pro quo nos legimus: *Apprehendite disciplinam; nempe filij Dei*, quod proinde eundem sensum reddit. Et Exodij 8. v. 7. Moyses egressus in occursum cognati sui, *adorauit, & osculatus est eum*. Taceo oris, menti, manus, pedis, vestis, & postis oscula, quæ itidem ad quandam adorationis speciem veteri more pertinuisse, fuisse probant Lipsius 2. Electorum cap. 23. & Barbaranus loc. cit.

16 Quamquam oris osculum non tam adorationis, quam amoris signum videtur. Vnde Macarius in VII. synodo epistola synodali ad Imperatorem adione 7. referens illud Matthæi 13. & Luca 15. de Pharisæis amantibus primos recubitus in conuiujs, & salutationes in foro: *Certum est, inquit, ἀσπασμὸς, id est, salutationem, hoc loco a Domino appellari ἀσπασμὸς, id est, adorationem. Pharisæi enim glorioso animo præditi, & seipfos iustos existimantes, ab omnibus adorari studebant. Non enim ore osculari petebant: fuisse enim hoc humilitatis signum, & haudquaquam Pharisæi supercilij.*

17 Quinto etiam capitis detectio, cum debita animi submissione facta, non incongrue adorationi tribui potest. Nam cum pileus sit libertatis insigne, velut erga alterum seruitutem proficitur ille, qui ipsi pileum ponit; quamquam fateor, non semper honorariam hanc refectionem capitis adorationis rationem habere; sed quandoque simplicis honoris, pro ratione circumstantiarum: quod tamen nihil obstat, quo minus iuxta alias circumstantias, etiam pro adorationis nota habeatur, vt supra n. 10. indicauimus.

Recte Pererius tom. 3. in Genes. cap. 23. numero 25. & cap. 17. numero 7. *Scire conuenit, hebraicum Sahah, quod latine redditur adoro, indifferenter*

& in vniuersum significare reuerentiam & honorem, qui per exteriorem corporis motum, hoc est, inclinationem capitis & pectoris, vel refectionem capitis, vel procubatum in genua, aut in terram exhibetur cuiusque persona excellentis dignitatis, aut potestatis, vel humane, vel Angelicæ, vel diuinæ. Vasquez itidem l. 2. de ador. n. 371. & 387. nudationem capitis vocat notam adorationis.

Idem significat Adrianus Epistola ad Constantinum & Irenen, dum ait: *Qualis vero iste est adorationis honor? Perfecto non alius, quam is, qua nos peccatores quoque inuicem prosequimur, saluantes nos inter nos per honorationem & dilectionem.* Et Anastasius Episcopus Theopoleos in VII. synodo adione 4. generatim ait; *Adorationem esse honoris alicui (cum submissione) exhibiti veluti emphasim.*

18 Confentiunt his cæteri Theologi cum S. Thomas hoc loco, qui nullo certo motu ac gestu corporis adorationem circumferunt: cum quibus proinde fatendum, omnem illum corporis motum seu gestum esse sufficientem adorationis notam, quæ iuxta receptum patriæ seu gentis alicuius morem, ad illam animi submissionem, adorationis propriam, significandam idonea est. Cuius ratio est; quia vt dictum, cum gestus ille seu nota submissionis ex institutione humana dependeat, fieri potest, vt tum apud diuersas nationes & populos, tum etiam diuerso tempore, apud eandem, diuersissime varietur; ipsa interim adorationis ratione vbiq; eadem existente.

19 Quæritur secundo, cuiam personæ vel rei iure exhiberi possit adoratio.

Respondeo ex dictis quæstio præcedenti, certum esse, iure ac legitime exhiberi, I. Deo, vero. II. Christo homini, qui & ipse Deus est. III. Angelis; non autem diabolo, propter perpetuum in malo obstinationem, & eam, quam cum hominibus habet implacabilem inimicitiam, vt ex comuni & certa docet S. Thomas 2. 2. q. 103. art. 2. ad 2. IV. Hominibus viuentibus, tum sacris, quæ tales; in quibus etiam numerandi sacro oleo vincti Reges, & Prophetæ, in specie Dauid, Elias, & Eliasus; tum alijs; in quibus habemus Iacob, Elau, Ioseph, vt superius à n. 11. ex scripturis retulimus.

Quibus addo ista, Genesim 23. v. 7. *Resurrexit Abraham, & adorauit populum serræ, filios videlicet Hebræos.* 2. Regum 18. v. 21. *Adorauit Chusi Iob, & cucurrit.* 2. Regum 2. v. 19. *Salomon Rex surrexit in occursum matris, adorauitq; eam.* Iudith 10. v. 20. *Adorauit eum (Holofernè) posternens se super terram.*

V. Hominibus sanctis demortuis, seu potius animabus defunctorum, vt Samuelis iuxta veriorè explanationem 1. Reg. 28. VI. deniq; etiã rebus inanimatis adoratio recte tribuitur: tum sacris, iuxta illud psal. 89. v. 5. *Adorate scabellum pedum eius*, tum etiam prophanis, vt purpura Regis; quod multis testimonijs ex iure ciuili, probat Briffonius loc. cit. & passim testantur SS. Patres.

20 Quod si contra hæc, quandoq; aliqui adorationem recusarunt, aut per accidens fecerunt; quia loco & modo inopportuno postulata, vt de Mardochoo quidam sentiunt; vel diuinam creaturæ tribui noluerunt, vt de Paulo & Barnaba constat Act. 14. & de eodem Mardochoo docent

S. Thomas hic q. 84. a. 1. Lyranus Esther cap. 3. & Pererius in Genesim tom. 3. cap. 17. num. 7. ex communi. Vel denique ex submissione aut benevolentia affectu à se remouerunt; in quibus Angelus respectu Ioannis Apocalypsis 19. Petrus respectu Cornelij Act. 10. vt ex veriori docent Vasquez & Pererius loc. cit. & rursus cap. 23. Genesim. num. 25.

21 Optime hac de re S. Thomas cit. q. 84. a. 1. ad 1. *Secundum reuerentiam, quæ creaturæ excellenti debetur, Nathan adorauit David: secundum autem reuerentiam, quæ debetur Deo, Mardocheus noluit adorare Aman, timens ne honorem Dei transferret ad hominem, vt dicitur Esther 13. Et similiter secundum reuerentiam debitam creaturæ excellenti, Abraham adorauit Angelos; et etiam Iosue, vt legitur Iosua 5. Quamuis possit intelligi, quod adorauerint adoratione latræ Deum, qui in persona Angeli apparebat & loquebatur. Secundum autem reuerentiam, quæ debetur Deo, prohibitus est Ioannes Angelum adorare, Apocal. vlt. Tum ad ostendendum dignitatem hominis, quam adeptus est per Christum, vt Angelis aequetur; vnde ibi subditur: Conferens tuus sum & fratrum tuorum: tum etiam ad excludendum idololatriæ occasionem; vnde subditur: Deum adora.*

22 Fatemur tamen interim, adorationis nomen per antonomasiam & excellentiam ita nonnunquam accipi, vt adoratione latræ soli Deo debitam significet, adeoque soli Deo tributur. In quem sensum Hieronymus contra Vigilantium. *Qui,* inquit, *o insanè caput, aliquando Martyres adorauit? quis hominem putauit Deum? Qui tamen apologia aduersus Rufinum: Protinus, inquit, concito gradu Bethlehem meam reuersus sum ubi adorauit præsepe & incunabula saluatoris.*

Eundem modum loquendi vsurpant nonnunquam alij Patres, vt Athanasius serm. 3. contra Arrianos, Ambrosius in cap. 1. ad Rom. Augustinus lib. de vera & falsa religione c. 55. Leo serm. 2. de Natiuitate, Epiphanius de hæres. c. 9. Fulgentius lib. ad Donat. c. 4. Damascenus l. 4. fidei c. 3. Ionas Aurelianus lib. 1. de adorat. & ipsum Concilium Ephesinum tom. 6. cap. 1. Eodem respicit vulgare carmen.

Effigiem Christi, dum transis, semper honora:

Non tamen effigiem, sed quem designat, adora:

Nisi malis, adorationem hic vulgariter orationem significare.

23 Sed & scriptura subinde eidem loquendi modo fauet. Vt Deuteron. 6. v. 13. & Matthæi 4. v. 10. dicitur: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias;* prout etiam intellexerunt Valentia hic q. 3. pun. 1. & Vasquez l. 1. de adorat. n. 153. licet aliter intelligat Pererius tom. 3. in Genesim cap. 23. n. 25. cum Augustino q. 61. in Genesim. Huic similis est etiam locus ille 1. Tim. 1. v. 17. *soli Deo honor & gloria.*

Imo etiã prophani Scriptores nonnunquam ita loquuti videntur. Lampridius in Alexandro Imperatore: *Ipse adorari se vult; cū iam cepisset Helio-gabalus adorari more Persarum.* Eutropius lib. 9. de Diocletiano: *Adorari se iussit; cū ante eū cuncti salutarerent.* Quod explicans quasi Dio lib. penult. *Primum Cesaris (Caligula) se adorari instituit vt Deū.*

Quod & de Diocletiano referunt Aurelius Victor par. 2. n. 39. & Cassiodorus in Chronico n. 1040.

Vnde Pererius tom. 4. in Genesim c. 32. num. 2. scribit: *Latium verbum adorandi fere non est in vsu, neque apud Theologos, neque in vulgari Christianorum sermone, nisi in veri soliusque Dei cultu.*

24 Sed hæc nihil obstant, quò minus iuxta receptissimam phrasin scripturæ superius commemoratam, iuxta frequentissimam Patrum etiam latinorum, (vt inferius magis patebit) ac prophetarum scriptorum, nec infrequentè etiã Theologorum vsum, iuxta vim ac notionem nominis, iuxta ipsissimam adorationis essentiam, fateamur, atq; ita etiam cum videbitur, loquamur, vere ac proprie etiã alia præter Deum adorari, de quibus superius dictum: Nisi quis contendere velit, solum quoq; Deum bonum; solum Patrem, ac Magistrum vocandum esse; soli illi, (non alijs) gloriam & honorem habendum; quod nemo dixerit.

Quod igitur de dulia non male dixit Bonauentura 3. dist. 9. art. 2. q. 4. nomen illud tripliciter dici: *Primo modo, inquit, dicitur dulia secundum quandam analogiam: alio modo secundum antonomasiam; & tertio modo secundum significationem propriam:* hoc etiam de voce adorationis verissime dici potest. Secundum propriam enim significationem dicitur actum voluntatis, quo quis per aliquem corporis gestum exhibet notam submissionis alteri, ob illius excellentiam. Secundum analogiam significat quamlibet notam submissionis erga alterum. Secundum antonomasiam significat solius Dei adorationem.

25 Tertio quaeritur, quanam sit excellentia illa, ob quam proprie adoratio cuiusdam defertur.

Respondeo. Hac in re vniuersim certum, & extra controuersiam est; eam quæ primaria & vltimata sit adorandi ratio, aliam esse non posse, quam excellentiam substantiæ intellectualis; hæc enim sola vt honoris, ita adorationis vltimus terminus est. Immediata vero & minus principalis, ac secundaria ratio adorandi esse potest etiam excellentia quædam inferior, & ex intellectuali substantia participata, vt constat in adoratione rerum inanimatarum; quod inferius magis declarabitur.

In particulari denique, excellentia vel ratio adorandi alia est increata & infinita; alia creata & finita; hæc rursus vel ordinis supernaturalis est, à qua res aliquo modo sit & dicatur *sacra*; vel ordinis naturalis: illa *sacra* seu religiosæ; hæc *politica* adorationis formalis terminus est.

Quamquam & Deum quoque vt bonum naturale, adoratione, quæ sit ordinis naturalis, coli posse, nullum est dubium, vt in simili de dilectione Dei suo loco diximus disp. 2. q. 2. dub. 2. quæ tamen nihilominus adoratio licet supernaturalis non sit, *sacra* tamen dicitur, non profana; quia ad obiectum & excellentiam sacram terminatur.

26 Quaeritur quarto, quanam illa sit animi submitio, cuius nota est exterior adorationis gestus.

Respondeo, eam non esse eandem, respectu cuiusvis adorantis, aut rei adoratæ. Sicut enim inter has, quoad excellentiæ rationem, magna dif-

ferentia esse solet, ita etiam submissionis secundum rectum dictamen exhibendæ, non potest non esse diuersissima ratio: Idque non tantum, cum diuersi adorationis ritus seu modi vsurpantur, sed etiam cum iidem.

Quod in adoratione Dei & creaturæ alicuius est manifestissimum. Licet enim externus ritus adorationis, respectu utrorumque sæpe sit idem: tam Deo enim, quam hominibus genu flectimus, & utrisque caput aperimus: submitto tamen interna, per exteriorem ritum significata, est diuersissima. Deo enim adorans se submittit, tanquam summo, infinito, & independenti bono ac Domino, per infimam quandam animi demissionem ac seruitutem, soli Deo debitam: creaturæ vero solum tanquam limitato bono; idque accommodatè adeoque aliter & aliter, iuxta variam eius excellentiam, & adorantis conditionem. Quo fit, ut licet externus adorationis gestus sit inuariatus, ipsa tamen adoratio sæpe sit diuersissima.

Quod si excellentia in re adorata nulla appareat, aut sane adorantis submitto eidem non respondeat, sed excellentiam eiusdem excedat, vana & superstitiosa erit adoratio.

27 Quinto deniq; & postremo quaritur, à quonam adoratio recte possit exhiberi.

Respondetur, cum ex parte adorantis plane necessarium sit, ut is rem adorandam concipiat, tanquam aliquo modo se superiorem, seu præstantiorem; idcirco Deus quidem secundum se adorare neminem potest: Christus secundum humanitatem adorat Deum, ut patet ex gestu orantis in horto: Angeli adorant Deum & Christum hominem; Hebræorum 9. vers. 6. & quin etiam inter illos ipsos alij alios, omnes autem B. Virginem suo modo adorent, non est dubitandum. Homines certe, & Angelos, & seipsos mutuo recte adorare posse, ex dictis n. 19. perspicuum est. Ita etiam in adoratione rerum inanimatarum, seruata proportione, necesse est, ut eæ ab adorante concipiantur, ut aliquo modo præstantiores.

28

Attamen sicut necesse non est, ut res quælibet adorata sit absolute & simpliciter excellentior eo, qui adorat, ut recte notauit Sanctus Thomas 2. 2. quæstione 103. articulo 2. Alioquin enim nec sanctior minus sanctum nec æqualis æqualem; nec filius aut subditus iustus parentem aut Regem peccatorem; nec vllus imaginem Regis, vel Dei adorare posset: ita etiam opus non est, ut adorans se alteri tanquam vndeunque & absolute superiori vel digniori submittat: satis est, rem adorandam ut quadam sane ratione, & secundum quid excellentiorem apprehendi, ut docet Sanctus Thomas ibidem, iuxta illud ad Philipp. 2. v. 3. *In humilitate superiores sibi inuicem arbitantes; non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum.*

Vnde Sanctus Thomas cit. quæst. 103. art. 2. ad 3. *In quolibet, inquit, inuenitur aliquid, ex quo potest quis eum superiorem reputare, & secundum hoc etiam omnes se inuicem debent honore præuenire, iuxta Apostolum ad Rom. 12. v. 10. *Honore inuicem**

præuenientes. Et ibidem in corp. *Non enim oportet, inquit, quod ille qui honoratur, sit excellentior honorante; sed forte quibusdam alijs; vel etiam ipso honorante, quantum ad aliquid, & non simpliciter.* Atque hæc de ratione adorationis vniuersim acceptæ, prout à certo obiecto seu termino abstractit, dicta sunt.

Ex quibus colligitur primo, adorationem quatuor minimum actus deposcere. Primus est iudicium speculatiuum intellectus de alterius excellentia; qui actus pro diuersitate obiecti, vel ad fidem, aut similem habitum supernaturalem intellectus, vel ad naturalem mentis solertiam & vim cognoscendi pertinet.

Secundus actus est iudicium practicum, seu dictamen intellectus, eidem hic & nunc pro ratione excellentiæ cultum congruum cum debita animi submissione, deferendum; qui est actus prudentiæ.

Tertius est actus voluntatis, huic iudicio consentientis; adeoque submittentis alteri, ac simul actum aliquem alium, velut obiectum ac medium eligentis, quo talis protestatio submissionis fiat, qui actus in adoratione præcipuus est, & velut actus immediate elicitus, ad eam ipsam virtutem obseruantiam pertinet, qua pro ratione suæ conditionis res aliqua colitur.

Quartus est aliquis actus externus, velut nota submissionis, & vltimate consummatis adorationem; qui actus etiam in recto, ipso nomine adorationis significatur, & dici potest vel per se ac immediate imperatus, vel mediate elicitus eiusdem virtutis. Quam doctrinam fere etiam habet Bellarminus lib. 1. de Sanctis cap. 12. & in simili tradidimus supra generatim de religione agentes quæst. 1. dub. 2. n. 25.

Colligitur secundo, quotuplex sit adoratio. Nam primo adoratio late accepta à S. Thoma quæst. 84. a. 2. duplex constituitur; interna videlicet, quam reuerentiam & deuotionem interiorum appellat, qualis etiam in scriptura Angelis tribuitur, Heb. 1. v. 6. altera externa, illa pro obiecto habet ipsos actus fidei, spei & charitatis, quatenus his ipsis nos Deo subiicimus, ut q. 1. dub. 1. suo loco dictum; hæc vero pro obiecto habet actum externum. Qua de causa etiam pleriq; veteres Theologi apud Vasquez de adorat. l. 1. c. 2. n. 190. dixerunt, adorationem pro obiecto habere etiam cultum interiorum, qui fide, spe, & charitate Deo exhibetur, ut etiam loco cit. diximus.

Hicque loquendi modus confirmari potest ex eo, quia etiam oratio, licet iuxta vocis etymon vocalem solummodo orationem significet, quæ solo ore pronuntiat; nemo tamen facile negarit, orationem mentalem vere & proprie orationem esse, maxime quando actus mere internus nota esse potest submissionis Deo cordium inspector, non hominibus, ut quæst. præced. cit. dub. 1. dictum.

Sed reuera adoratio proprie dicta, tam ex prima impositione, quam proprio & recepto vsu loquendi, notam externam cuiusdã gestus corporei

denotat.

denotat, atque ita proprie nulla datur adoratio mere interna, vt pluribus tradit Vasquez lib. 1. de adorat. cap. 4. & à potiori Bonauentura in. 3. dist. 9. art. 2. quæst. 3. & Maior q. 1. Quo fit vt ea diuisio adorationis tantum sit analogi analogata.

31 Qualis est etiam illa, qua adoratio externa diuiditur in *externam tantum*, carentem scilicet interna submissione, qualem milites Pilati Christo impie detulerunt; & *mixtam*, seu ex vtraque, interna scilicet & interna, constatam, quæ sola proprie adoratio est, vt ex dictis constat. Potest tamè alio sensu adoratio proprie etiam in externam & internam diuidi, vt sit diuisio non totius vniuersalis in partes subiectiuas, sed totius integri in partes integrantes, iuxta hæcenus dicta n. 29.

Secundo adoratio alia est *sacra* & religiosa, ordinisq; supernaturalis; alia *politica* & civilis, ac ordinis naturalis; quarum vtraque proprie ac vniuoce dicta adoratio est, vt ex dictis constat num. 25.

32 Tertio adoratio alia est *absoluta*, solius intellectualis creaturæ propria, vt dictum num. 25. alia *respectiua*, quæ rebus etiam inanimatis, propter excellentiam intellectualis creaturæ tribuitur. Quam diuisionem etiam Durandus, Hollcot, Payua, & alij, qui negant, res inanimatas proprie coli, vt inferius dicitur dub. 5. analogam dicere necesse habeant: nobis tamen, qui res etiam inanimatas proprie coli censemus, vniuocam dicere licet, iuxta ea, quæ inferius trademus cit. dub. 5. Quanquã nec id necesse est dicere; cum accidens analogice quidè, sed nihilominus etiam proprie fit & dicatur ens, vt ibidem notamus n. 134.

33 Quarto adoratio alia est *latria*, ac propria excellentiæ diuinæ; alia communi Theologorum vsu appropriato nomine dicitur *dulia* (quo tamen nomine etiam latria nonnunquam per antonomasiam afficitur) & excellentiam creatam respicit, atque essentialiter à priori distinguitur, iuxta S. Thomam 2. 2. quæst. 25. art. 1. & quæst. 81. a. 4. & quæst. 103. & communem; quidquid dixerit Marsilius in 3. q. 8. a. 1. ad 3.

Et hæc quoque diuisio simul & vniuoca est, licet aliter Bellarminus lib. de sanctis cap. 12. & adæquata, si de habitibus intelligatur, & ad religiosam adorationem non restringatur. Qua notione iam olim S. Thomæ quæst. 103. articulo 3. & 4. vsurpata *dulia*, rursus in *duliam inferiorem*, & *hyperduliam* diuiditur: sed quæ nomina iam recentiori vsu soli fere adoratio ni sacræ accommodantur, vt pluribus suo loco dicitur.

34 Colligitur tertio, quid de alijs vocibus sentiendum, quæ cum adoratione affinitatem habent; quales sunt bona existimatio, honor, laus, gloria, cultus, veneratio, reuerentia. *Bona enim existimatio* sola intellectus recte de altero sentientis actio est, & potest sine cæteris omnibus consistere, cætera autem sine illa minime.

Honor testimonium quodlibet excellentiæ est, ac proinde fere genus ad cætera, quæ subiunximus, iuxta Aristotelem 1. Ethic. cap. 8. & lib. 8. cap. 8. & Sanctum Thomam 2. 2. quæstion.

103. corp. & ad 3. vbi simul recte addit, Deum quidem honorari proprie, ipsosque homines apud Deum etiam sola mente; dum scilicet aliquis recogitat vel Dei excellentiam, vel etiam alterius hominis coram Deo: & vero apud homines honorari neminem posse, nisi accedant signa exteriora, vel verborum, puta cum aliquis ore pronuntiat excellentiam alicuius, vel factis, sicut inclinationibus, obuiationibus, & alijs huiusmodi, vel etiam exterioribus rebus, puta in munerum oblatione, aut imaginum institutione, vel alijs huiusmodi.

Laus in verbis consistit iuxta S. Thomam loco citato ad 3. & Gellium lib. 2. cap. 6. Male proinde à Cornelio Frontone definita, *secunda existimatio recte factorum*, cum addendum fuisset, *verbis expressa*. Alia Aristotelis 1. Ethic. 12. apud S. Thomam loc. cit. inter laudem & honorem distinctio, quasi laus tantum sit circa *bonitatem alicuius in ordine ad finem*; cum honor sit *etiam optimorum, quæ non sunt ad finem*, non est vsu recepta, vt bene notauit Vasquez lib. 1. n. 3.

Gloria est frequens de aliquo fama, eum laude, iuxta Ciceronem 2. de inuent. seu vt S. Thomas loc. cit. ex Augustino lib. 83. q. 31. ait, *Praclara cum laude notitia*, quæ prioris effectus est.

Cultus seu colere Vasquio lib. 1. n. 5 idem videtur esse, quod honorare; quocirca etiam inferioribus tribui censet. Sed rectius Nonio Marcello idem est, quod venerari, ex communi, vt apparet, recte loquentium vsu, vt etiam dictum superius q. 1. dub. 2. n. 25. Cui præstat auctoritatem Cicero 2. de lege Agraria: *Non eos in Deorum immortalium numero venerandos à nobis, sed colendos putatis?* Et 1. de nat. Deorum: *Nam quæ præstans natura Deorum hominum pietate coleretur, cum æterna esset & beatissima. Habet enim venerationem iustam, quidquid excellit.*

Porro *venerari*, inquit Paulus Diaconus, à *ueneria* & *orando* compositum esse videtur. Insuper factis. Rectius dicitur, esse cum quadam animi submissione honorare, siue per gestum aliquem corporis, eius submissionis indicem, siue alia ratione. Quocirca etiam *laudibus gratijsque aliquæ venerari*, dixit Tacitus lib. 12. Eodem modo sacrificijs & votis Deum venerari ac colere vere ac proprie dicimur, non item adorare.

Reuerentia proprie interiorem potius affectura submissionis significare videtur, iuxta Sanctum Thomam loc. citat. & quæst. 81. art. 2. ad 1. quam aliquam ipsius notam. Vulgariter tamen pro quauis honoris nota accipitur; & vtrouis modo ab adoratione distinguitur.

Habet tamen hæc tria præ cæteris supradictis maximam inter se affinitatem. Quocirca etiam à Vasquio lib. 1. num. 4. & 5. idem significare putantur; nec nisi aliquo modo superiori tribuuntur; sicut è contrario bona existimatio, honor, & laus etiam est de æqualibus, aut inferioribus, iuxta Sanctum Thomam citat. quæst. 103. art. 2. Vnde Deus licet honorare Sanctos dicitur, non tamen colere, venerari, aut reuereri. Optime Augustinus lib. cont. ferm. Arriani cap. 23. *Honorat omnis, qui adorat; non tamen adorat omnis qui honorat.*

Addit S. Thomas cit. quæst. 103. art. 1. ad 1. reuerentiam ex una parte esse primum motuum ad honorandum, in quantum scilicet aliquis ex reuerentia, quam habet ad aliquem, eum honorat. Ex alia vero parte, inquit, est honoris finis; in quantum scilicet aliquis ad hoc honoratur, ut in reuerentia habeatur ab alijs. Atque hæc de communi ratione adorationis fati.

DVBIUM II.

De adoratione sacra Dei, Christi hominis, & Sanctorum.

S. Thomas 2. 2. q. 84. a. 1. & 3.

38 **P**ostquam rationem adorationis in genere, eiusque varietatem explicauimus, sequitur, ut speciatim de adoratione sacra, eiusque terminis, hoc est, rebus ijs, quæ pie adorantur, sigillatim agamus.

Cum autem eæ vniuersim duplicis sint generis, quedam scilicet intellectu prædita, ut sunt Deus, Christus homo, alijsq; Sancti; alia vero sint rationis expertes, ut sunt reliquæ & imagines sacrae, aliaque res inanimatae, prout aliquem ordinem ad Deum, aut alias personas sacras habent; in hoc quidem dubio, solum de adoratione sacra rerum prioris generis, in sequenti vero dubio de adoratione rerum inanimatarum agemus.

Primo igitur quæritur, an, qua ratione & vbi Deus sit adorandus.

39 **A**SSERTIO I. Deum propria quadam, eaque omnium perfectissima & excellentissima adoratione latræ adorandum esse, non solum positio, sed etiam naturali præcepto, euidenter constat. Est extra controuersiam, & quantum ad præceptum diuinum spectat, constat ex scriptura Deuteronom. 6. v. 13. & Matthæi 4. v. 10. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias.*

40 **P**ræceptum diuinum naturale colligitur ex ipsa ratione naturali, qua constat, cuique personæ seu naturæ intelligenti & sanctæ, pro ratione suæ excellentiæ ac dignitatis, condignum adorationis honorem esse tribuendum. Cum ergo Deus, sit natura summæ ac infinitæ excellentiæ ac dignitatis, fatendum est, eum propria quadam, & quidem perfectissima ac excellentissima adoratione esse colendum. Quæ quidem non est alia, quam adoratio latræ, siue Religionis: siquidem latræ vox proprie significat actum seruitutis soli Deo tanquam summo omnium Domino debita; cum adoratio, quæ hominibus vel Angelis tribuitur, solum sit actus dulæ, ut dictum dub. præced. n. 33. & declarauit Augustinus l. 1. de Trinitate cap. 6. vbi ait: *Iubemur non seruire creaturæ, sed Creatori* (Rom. 1. v. 25.) *non eo modo, quo iubemur per charitatem seruire inuicem* (Galat. 5. v. 15.) *quod est græce δουλεύειν, sed eo modo quo tantum Deo seruitur, quod est græce λατρεύειν. Unde idololatras dicuntur, qui simulachris eam seruitutem exhibent, quæ debetur Deo. Secundum hanc enim seruitutem dictum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Nam & hoc distinctius in græca scriptura inuenitur λατρεύειν enim habet.*

41 **A**SSERTIO II. Adoratio Dei propria, non ex ipso ritu externo adorationis, corporisque gestu, sed interna animi demissione ac reuerentia defumitur. Ita Gregorius de Valentia hic q. 3. punct. 2. & Vasquez lib. 1. de adoratione num. 90. conuenienter S. Thomæ cit. quæst. 84. a. 1. ad 1. ex communi. Probatur ex dictis dub. præced. num. 1. 1. & 2. 6. ex quibus constat, infimos quosque adorationis gestus, pura corporis prostrationem, flexionem genuum. &c. etiam hominibus recte fuisse exhibitos; ut speciatim liquet Genes. 33. v. 3. quando Iacob adorauit Esau, *prostrans in terram.* Et Genes. 43. v. 26. & cap. 50. v. 18. Filij Iacob adorauerunt Ioseph prostrati in terram.

Ratio est; quia cum in adoratione quiddam, quasi materiale sit ipse ritus seu gestus corporis, non est necesse, ut per eum ipsum adoratio Dei propria discernatur ab ea, quæ creaturis exhibetur. Quo fit, ut quoad externum præcise ritum, nulla adoratio, seu naturali & diuino præcepto, seu perpetua & inuariabili consuetudine, seu positua aliqua lege, ita Dei propria sit, quin etiam alijs rebus communis esse possit, adeoque nulla adoratio præcise ex nota exteriori discerni possit, an sit latræ, vel dulæ.

Quamquam indecens apud nonnullos mundi seruos abusus est, demissiori corporis gestu venerari homines, quam Deum; quod etiam notauit Augustinus lib. 10. de ciuit. cap. 4. & ex eodem S. Thomæ cit. q. 84. a. 1. ad 1.

42 **E** contrario vero cum interna animi submissio ac reuerentia quasi anima sit & vita adorationis, ratioque formalis, qua externus adorationis motus quasi determinatur, necesse est, eam ita Dei propriam esse, ut absque manifesta idololatrya nulli creaturæ tribui vnquam possit, eo modo, quo Deo tribuitur, ut recte S. Thomæ loc. cit. Respondet enim hæc demissio rationi formali obiecti, seu termini adorationis, hoc est, excellentiæ rei adorandæ, quæ utiq; Deo propria est; nec vlli creaturæ secundum se comunicabilis.

43 **A**SSERTIO III. Ratio formalis, ob quam Deus proprie adoratur, est ipsa excellentia diuinæ dignitatis seu ratio primi principij; quæ proinde vnum specie adorationis cultum ad virtutem religionis pertinentem constituit. Ita Vasquez l. 1. de adorat. disp. 2. Lessius de relig. n. 50. post S. Thomam q. 81. a. 3. Alensem, Gabrielem, & communem, contra Cordubam l. 1. q. 5. dub. 2. qui pro diuersis quibusdã attributis Dei diuersos adorationis actus assignat. Probatur & declaratur assertio. Ratio enim formalis, ob quam Deus proprie adoratur, non est bonitas Dei; hanc enim charitas respicit: nec cætera attributa singula; quando singula non continent formaliter excellentiam vnde quæque infinitam, sed infinitam solum in suo genere, ut suo loco tomo 1. disp. 2. dictum: Ergo necesse est, ut sit ipsa infinita excellentia ac dignitas diuinæ naturæ, contenta in ipsa ratione primi principij, in quo includuntur omnes omnium attributorum perfectiones.

44 **Q**uo fit, ut quamuis alijs atque alijs Deum colendi modis alia etiam atque alia attributa diuina expressius & significantius honorentur;—

sacrif-

Sacrificium enim respicit Deum, vt Dominum omnium & auctorem vitæ & mortis: oratio, vt infinite potentem & liberalem: iuramentum, vt fidelem & veracem, &c. vt post Augustinum q. 94. in Exodum & Glossam in illud psalmi 7. Domine DEVS in te speravi, notarunt Vasquez n. 54. & Lessius n. 27. nihilominus tamen vnicus sit adorationis cultus, ad vnica specie virtutem religionis pertinens, vt etiam de religione generatim dictum quæst. præced. dub. 2. n. 36.

45 **ASSERTIO IV.** Licet ex natura rei, adeoque per se & physice loquendo, Deus non solum in homine, sed etiam in quavis alia re creata, tanquam in vestigio quodam aut imagine sua recte adorari possit; re ipsa interim vere ac proprie non adorata, sed coram ipsa exercendo signa diuini honoris, eaque ad rem ipsam applicando: tamen moraliter loquendo, nec publice res quælibet, in hunc usum recte proponeretur; nec priuatim etiam in qualibet recte Deus adoraretur; tum ob periculum scandalum & erroris, tum ob speciem superstitionis & indecentiæ. Ita conuenienter S. Thomæ quæst. 84. art. 1. ad 1. docent Paludanus in 3. distinct. 9. quæst. 1. Caietanus 2. 2. q. 103. art. 3. ad 4. Vasquez lib. 3. disp. 1. cap. 1. & 2. contra Alensem 3. part. quæst. 30. mem. 3. a. 2. & Waldensem tom. 3. cap. 156. qui negant, etiam per se loquendo, Deum in quavis re creata recte adorari posse.

Ratio primæ partis est; quia cum Deus per quamlibet creaturam etiam vilissimam ac minimam, tanquam per vestigium quoddam repræsentetur, ac simul in ea intime præsens inexistat, etiam præcise est ex natura rei, nihil obstat, quo minus Deus in re qualibet, vti per intellectum præsens omnino honore dignus agnoscitur, ita etiam per affectum voluntatis, cum debita reuerentia colatur.

46 Quia tamē res quædam, secundum humanam existimationem, vilissimæ sunt, ac prorsus fœdæ; aliæ vero ob ipsam dignitatem suam & excellentiam, etiam per se ac proprio cultu dignæ sunt, idcirco quo minus in rebus prioris generis Deum externa adoratione colamus, obstat indecentia; respectu autem posterioris generis, obstat tum species quædam superstitionis, tum periculum scandalum & erroris; ne videlicet per se diuino cultu colantur, aut coli videantur, vt in secunda parte assertionis dictum est. Ita etiam Ionas Aurelianus lib. 1. de adorat. imaginum negat, colendum esse aut asinum, in quo Christum equitavit, aut manum eorum, qui Christum crucifixerunt, &c. Eandem rationem reddit S. Thomas infra quæstio 3.

47 **ASSERTIO V.** Tametsi quidem adoratio per se ac principaliter non requirat determinatum locum; tamen secundum quandam decentiam, etiam peculiaria loca communi ac publicæ adorationi destinantur. Ita S. Thomæ q. 84. a. 3. Et colligitur ex Isaia 56. v. 7. Lucæ 19. v. 46. *Domus mea, domus orationis est.* Ratio est: quia adoratio potissimum consistit in interiori deuotione mentis, quæ Deum apprehendit quasi non comprehensum aliquo loco; cui præinde independenter & sine

respectu loci, vbique reuerentia potest exhiberi; vt etiam de oratione dictum quæst. 1. dub. 4. num. 123.

Nihilominus tamen determinatus locus destinatur adorationi, præsertim publicæ & communi, non propter Deum, qui adoratur, quasi loco concludatur, sed propter ipsos adorantes: Et hoc triplici ratione, inquit S. Thomas cit. a. 3. ad 2. primo quidem propter loci consecrationem, ex qua specialem deuotionem concipiunt orantes, vt magis exaudiantur: sicut patet ex oratione Salomonis 3. Regum 8. secundo propter sacra mysteria, & alia sanctitatis signa, quæ ibi continentur. Tertio propter concursum multorum adorantium, ex quo fit oratio magis exaudibilis, secundum illud Matthei 18. *ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum.*

48 Quin etiam secundum quandam decentiam, ac morem veteris Ecclesiæ, adoramus *versus orientem*, quem veteres Ecclesiæ plerumque respiciunt. Primo quidem inquit S. Thomas ibidem ad 3. propter diuinæ Mæstatis indicium, quod nobis manifestatur in motu calis; qui est ab oriente. Secundo propter paradisum in oriente constitutum, vt legitur Genesis 2. secundum literam LXX. Interpretum: quasi queramus ad paradisum redire. Tertio propter Christum, qui est lux mundi, & oriens nominatur, Zacharia 6. *Et qui ascendit super caelum calis ad orientem, psalm. 67. & ab oriente etiam expectatur venturus, secundum illud Matthei 24. sicut fulgur exit ab oriente, & pariet usque ad occidentem; ita erit & aduentus filij hominis.* Hæc S. Thomas.

49 Quæritur secundo, an & qua ratione Christus homo sit adorandus.

Respondeo, hæc de re ex instituto agi cum S. Thoma in 3. part. q. 25. & à nobis tomo 4. disp. 1. q. 7. dub. 7. Interim hoc loco breuiter supponimus sequentia.

I. Christum hominem, cum simul & Deus sit, eadem adoratione, qua Deus adoratur, adeoque perfectissima latria adorandum esse, vt constat ex Concilio Ephesino can. 8. & V. Synodo collat. 8. can. 9. & Cõcilio Triditino sess. 13. c. 5. & cã. 6.

50 II. Etiam Christum vt hominem, si uocula vt non reduplicatiue, sed specificatiue accipiatur; adeoque humanitatem Christi simul cum Verbo eadem adoratione latriæ recte simul coli & adorari; sed diuersa ratione. Quia Verbum est adorationis seu latriæ obiectum *per se, absolutum, & primarium*, intrinsece continens rationem adorandi: at vero humanitas tantum est obiectum eius adorationis *materiale*, & quidem *secundarium* tantum, & quasi *respectiuum*; hoc est, quod propter excellentiam non propriam sibi, sed quasi alienam ita colitur; ita vt solum ex consequenti & per aliud ita colatur. Quemadmodum corpus vna cum persona qualibet recte simul colitur, etiam si excellentia, propter quam colitur, sit in anima, non in corpore. Ita cum S. Thoma 3. part. q. 25. a. 1. & 2. habet communis Doctorum sententia, quidquid pauci quidam apud Vasquez l. 1. de adorat. n. 26. in contrarium dixerint.

51 III. Fatendum nihilominus, Christum præcise vt hominem, adeoque etiam humanitatem ipsius secundum se nude spectatam; recte subinde coli posse, (passim enim ita coli, nec decet, nec

expedit, cū regulariter res sumo, quo potest cultu colenda sit) inferiori aliquo cultu; quē cōmūniter *hyperdulia* vocant: in quo ratio colendi sit dignitas eius & excellentia creata, nempe vel ipsa gratia vnionis, quo casu à quibusdā hic cultus vocatur etiam *latría* quādam *imperfecta*, & secundum quid, ac probabiliter ab ipsa virtute religionis procedit; vel gratia habitualis, & sanctitas creata animæ eius inhærens; quo casu etiam proprie *hyperdulia* vocatur; at iuxtam veriorem habitum non differt à *dulia* cæteris Sanctis delata.

Ita fere docet S. Thomas 3. part. q. 25. a. 2. vbi ait: *Alio modo potest intelligi adoratio humanitatis Christi, quæ sit ratione humanitatis Christi perfecta omni munere gratiarum: & sic adoratio humanitatis Christi non est adoratio latría, sed adoratio duliæ: ita scilicet quod vna & eadem persona CHRISTI adoretur adoratione latría, propter suam diuinitatem, & adoratione duliæ propter perfectionem humanitatis.* Vbi *dulia* non potest non cultum *latría* inferiorem significare; quidquid de *dulia* in alio significato subnectat. Idemq; ex cōmuni docent Suarez 3. part. tom. 1. disp. 53. sect. 2. & 3, Valentia ibidem q. 24. pun. 1.

52 Ratio est. Nam ex vna parte etiam ipsa humanitas Christi secundum se, quatenus excellenti dignitate creata & eximij gratiæ donis, supra omnem parā creaturam eminet, honore, vtique & cultu aliquo digna est; neque tamen, vt sic digna est supremo cultu *latría* soli Deo debito, cū ea ratio excellentiæ duntaxat sit creata, vt dictum; ex altera vero parte, sicut absurdum non est, quando CHRISTVS colitur *latría*, simul etiam coadorari humanitatem; ita absurdū quoq; non est, Christo vt homine adorato, ex consequenti, & quasi per accidens, eodem minori cultu coadorari diuinitatem, & omnia, quæ cum Christo homine re ipsa coniuncta sunt. Ergo nihil obstat quo minus humanitas Christi, seu Christus vt homo & secundum humanam naturam colatur inferiori cultu.

Nec obstat Concilium Ephesinum anathematismo 8. eiusdemue expositio in Concilio V. Constantinop. collat. 8. can. 9. nec alij Patres, dum vnam tantum Christi adorationem asserunt, & duas damnant. Agunt enim isti solummodo contra Nestorianos, diuidentes personas in Christo, adeoq; etiam adorationes ex parte personæ, velut totalis termini adorationis, duplicantes. Non autem agunt contra eos, qui cum vnam Christi adorationem ex parte personæ, tanquam termini completi & totalis agnoscant, adorationē Christi solum duplicant secundum duplicem adorandirationem, vel in ordine ad duos terminos incompletos, aut vnum completum, & alterum incompletum, vt pluribus persequitur Suarez cit. disp. 53. sect. 2.

53 IV. Quod si humanitas Christi re ipsa à Verbo separata poneretur, nec ipsi quidē cultus concedens esset denegandus. Et vero spectata secundum excellentiam quādam mere respectiuam, quæ nihil aliud est, quam habitudo ad Verbum, cui erat vnica, coli posset instar alicuius sacræ reliquiæ,

adeoq; secundario & per accidens etiam eodem cultu cum ipso Verbo, cui per cogitationem coniungitur, iuxta ea, quæ de cultu reliquiarum & imaginū dicemus du. 5. Spectata vero secundum excellentiam & dignitatem absolutā & intrinsicam, adorari posset ea adoratione, quæ ei debetur propter creatā & habitualia dona gratiæ & gloriæ; non tamen ea, quæ debetur eidem propter gratiam vnionis, vt fufse declarant Suarez loc. citat. sect. 3. & Vasquez de adorat. lib. 1. n. 59. & ex dictis colligitur.

V. Errauit igitur Wicleffus apud Waldensem. to. 1. doct. fid. a. 3. c. 44. dum asseruit, Christi humanitatem à verbo diuisam, in propria persona, adorandam esse adoratione perfecta *latría*, ob beneficium redemptionis; quin potius etiā nunc de facto, nulla facta separatione reali humanitatis à Verbo, hoc redemptionis titulo Christus præcise vt homo (cum vt sic non sit Redemptor, vt prima causa simpliciter, sed tantum vt prima secundum quid, nempe in ratione meriti & satisfactionis) non potest perfecta *latría* coli, sed minori cultu; ad eum reuocando, qui eidem debetur ob gratiā vnionis, qua tota Redemptoris dignitas nititur, vt recte Suarez cit. sect. 2. & 3.

Plurā cum S. Thoma 3. par. q. 25. vbi simul etiam declarabimus, an Christus etiā in celis propter ac formaliter oret, idq; vt faciat à nobis inuocari possit. Sicut etiam de adoratione Christi in Sacramento, ipsiusq; adeo Sacramenti Eucharistiæ adoratione agendum est ibidem, in materia de Eucharistia.

Queritur tertio, an & qua ratione tum B. Virgo, tum cæteri Sancti adorandi sint. Respondeo (præter ea, quæ de adoratione B. Virginis dicemus cit. tom. 4. disp. 1. q. 7. dub. 7.) sequentibus assertionibus.

ASSERTIO I. Cum Sanctis omnibus, tum præcipue Matri Virgini adoratio plusquam ciuilibus, adeoq; sacræ seu *religiōsæ* (nō religionis, seu *latría*) iure debetur. Est de hęc ex II. Synodo Nicæna act. 2. 3. & 4. & Concilio Tridentino sess. 25. Decreto de inuocat. veneratione, & reliquijs Sanctorum, &c. Ratio est, quia præditi sunt excellentia quādam supernaturali & sacræ; cui itidē nō nisi sacræ adoratio respondet. Idem ex simili patet ex dictis quæst. præc. du. 4. vbi probauimus, Sanctos recte inuocari.

ASSERTIO II. B. Virgo proprie colitur cultu *hyperduliæ*: idq; duplici titulo; nempe & maternitatis, seu cuiusdam proximæ Consanguinitatis cum Christo Filio Dei; & singularis sanctimoniac gloriæ, qua super omnes Angelorum choros euecta est. Prima pars est cōmuni Doctorū, apud S. Thomam 2. 2. q. 103 a. 4. ad 2. & Suarez 3. part. 2. du. 1. sect. 2. qui etiam consanguinitatē illam cum Christo Filio Dei *affinitatem cū Deo* recte appellant, etsi neget Vasquez l. 1. de adorat. n. 22. Ratio est; quia *hyperdulia* est potissima species *duliæ* cōmūniter sumptæ, & vt ex ipsa notione nōminis patet, *duliæ*, quæ cæteris Sanctis debetur, excellentior. Iure ergo debetur Matri Dei, quæ hac ipsa dignitate Sanctos omnes plurimum superat.

Posteriorem partem assertionis recte tradit Vasquez lib. 1. de adorat. n. 186. et si Paludanus in 3. dist. 9. q. 2. respectu singularis sanctimoniam, Sanctus Thomas autem loc. cit. & 3. part. q. 25. art. 5. Caietanus ibidem, & Gabriel lect. 49. in Canonem, ob consanguinitatem seu affinitatem illam, cultui B. Virginis nomen hyperdulia potissimum tribuere videantur. Ratio est; quia utroque titulo B. Virgo excellentia & dignitate cæteris omnibus Sanctis longo intervallo antecellit, siue interior cultus ille sit eiusdem speciei cum cultu aliorum Sanctorum, siue non, de quo dub. sequenti.

57 **ASSERTIO III.** Esto vero ex probabili quorundam Doctorum sententia, dignior adoratio debeat B. Virgini, tã propter eximiam vitæ sanctitatem, quam propter Maternitatem, & sanguinem cum Christo coniunctionem: nihil tamen obstat, quominus posterior hic cultus à virtute religionis procedat; cum alter ille non sit specie diuersus à cultu duliæ, alijs Sanctis deferri solito.

Primam partem absolute tradit Vasquez lib. 1. de adorat. num. 102. ex Augustino tract. 10. in Ioannem, & epist. 38. & lib. de virginit. cap. 3. Iustino q. 136. Cypriano serm. de Passione Domini; et si cum alijs absolute contrarium sentiat Suarez 3. part. tom. 2. disp. 1. sect. 2. Ratio eius sententiæ sumitur tum ex illo Lucae 11. vers. 28. *Quin imo beati, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud; ubi sanctitas præferri videtur titulo maternitatis.* Tum quia moraliter maior & dignior est coniunctio filiationis adoptiue, & amicitie cum Deo, quam carnalis consanguinitatis, quæ absolute etiam in homine peccatore esse poterat. Ex quibus satis patet probabilitas eius sententiæ: quamvis opposita sententia Suarez, & aliorum forte sit probabilior, vt dicitur tomo 4. disp. 1. q. 7. dub. 7.

58 Posteriorem partem indicat Suarez loc. citat. licet Sanctus Thomas, alijque Theologi locis cit. hyperdulam absolute videantur constituere habitum & virtutem distinctam, tam à latría, quam à dulia, qua cæteri Sancti coluntur. Ratio est; quia cultus ille prior totus est respectiuus, eiusque principalis ratio obiectiua est Verbum incarnatum, adeoque excellentia increata, quæ religionis virtute colitur. Ratio autem obiectiua posterioris cultus non differt à ratione obiectiua duliæ, qua cæteri Sancti coluntur, nisi secundum magis & minus, quæ non constituunt differentiam essentialem.

59 **ASSERTIO IV.** Præter duplicem illam cultus rationem, potest B. Virgo, quantum saltem est ex ipsa rei natura, adorari *per accidens*, simul cum ipso Deo, cui per cogitationem coniungitur, etiam cultu, qui sit perfectæ latriæ; in quantum cõcipitur vel vt eximia quædam imago Dei; vel quasi per modum excellentissimæ cuiusdam reliquiæ sacræ, ob Sanctissimam & peculiarem contactum Filij Dei: et si ratione scandali & periculi errandi, hic cultus communiter non sit adhibendus. Ita docent Caietanus 3. part. quæst. 25. art. 3. Vasquez lib. 1. de adorat. à num. 196.

alijque recentiores. Et ad sensum posterioris partis assertionis, recte intelligitur Sanctus Thomas 3. part. quæst. 25. art. 3. ad 3. & art. 5. cum absolute negat, B. Virginem, aut vllam creaturam rationalem, etiam per accidens latriæ cultu colendam. Expresse enim erroris occasionem, velut causam assertionis prætexit. Verba eius sunt cit. art. 3. ad 3. *Creatura rationali debetur reuerentia propter seipsam: & ideo si creatura rationali, in qua est imago DEI, exhiberetur adoratio latría, posset esse erroris occasio, vt scilicet motus adorantis sisteret in homine, in quantum est res quædam, & non referretur in DEUM, cuius est imago. Quod non potest contingere de imagine sculpea, vel picta in materia sensibili.* Ita Sanctus Thomas, qui tamen hic quæstione 84. articulo 1. ad 1. expresse fatetur, Deum etiam in Angelis representantibus Deum, in veteri testamento potuisse coli latría. Ratio sumitur ex dictis quæstio 1. assert. 4. & magis patebit ex ijs, quæ de cultu imaginum & reliquiarum dicentur dub. 6.

60 **ASSERTIO V.** Sanctorum cultus sacer in genere quintuplex distingui potest. Declaratur assertio. Primus enim ille est, quo coluntur solum improprie; eo quod Deus in illis colatur, velut in sua creatura & imagine; qui vtiq; latriæ cultus est. Et tamen hic cultus vt in alijs rebus creatis, per se & ex sua natura non est illicitus, moraliter tamen & regulariter erga Sanctos non est adhibendus, vt speciatim de B. Virgine dictum assert. præcedenti.

Secundus cultus est, quo coluntur ipsi velut templa, serui, filij, amici, & domestici Dei, ob excellentiam Dei increatam; qui cultus respectiuus est, & ex veriori sententia, quamvis vera & perfecta latría non sit, sed eã multo inferior, ad ipsam religionis virtutem pertinet, vt docet etiam Lessius l. 2. c. 36. dub. 2. n. 15. & dictum in simili assert. 3. quicquid Vasquez l. 1. de adorat. n. 166. neget, eum cultu ad virtutem religionis pertinere.

Tertius cultus est, quo coluntur ob intrinsicam & absolutam excellentiam gratiæ ac donorum spiritualium; qui cultus proprie ad dulie virtutem pertinet, à religione distincta, iuxta comunem; quia habet rationem colendi diuersam à latría.

Quartus, quo coluntur velut capaces eiusmodi donorum, & ad ea diuinitus destinati; quæ dignitas Sanctis cum impijs communis est; & erga hos, quam illos maiori ratione vsurpabilis; cum in illis inueniatur excellentior ratio colendi, nõ autem in impijs. Atque hic cultus habitu à priori non differt; cum primaria ratio colendi sit eadem.

Quintus cultus est, quo coluntur ob officia seu munera sacra, quæ iuxta diuinam ordinationem in Ecclesia obeunt: vt Sacerdotis, Episcopi, Vicarij Christi &c.

Et in his rursum distinctione videtur opus. Nã vt Legatus Regis (quod recte notauit Bellarminus lib. 2. de cultu imag. cap. 20) dupliciter coli solet. Primo quidem perinde, ac si Rex ipse esset, honore plane regio: quod tunc præcipue vsuuenit, cum Legatus sui Regis nomine matrimonium contrahit, aut possessionem accipit,

Deinde iuxta propriam dignitatem Legati, à regia veluti derivatam, cultu quodam inferiori: ita in proposito Vicarius CHRISTI duplici potest honore coli. Primo per simplicem mentis apprehensionem agnoscendo quodammodo in illo Christum, cuius personam & munus sustinet: & hoc modo, eodem cultu, quo Christus vt homo colitur, adorari posset; ita quidē vt talis cultus proprie ac per se ad Christū, per accidens vero solum, & relative ad eius Vicarium tenderet: quod tamen honoris genus existimo consuetum non esse. Secundo iuxta propriam dignitatem Vicarij, à CHRISTI dignitate, quam vt homo & supremus Ecclesiæ moderator habet, derivatam, honore quodam inferiori: quem ipsum tamen ad eum habitum pertinere censeo, quo Christus itidem vt homo colitur, vt paulo antea n. 60. in simili dictum. Eadem est ratio aliorum officiorum seruata proportione.

Potest vero tertio in his officijs considerari ordo non ad superiorem Deum, vel Christum, sed ad inferiores, quorum salutem & supernaturalem perfectionem spectant, vt est ratio Doctoris, Pastoris, seu Magistri spiritualis. Et sub hac ratione, ij qui his officijs funguntur, videntur coli eodem habitu, quo subditi ipsi coluntur, ob similem perfectionem; cum ratio primaria cultus, quæ nimirum est ipsa supernaturalis salus & perfectio in subditis procuranda, (abstrahendo ab eius applicatione) vtrobique videatur eadem.

Ratio verò generalis totius huius assertionis ac doctrinæ est; quia cultus sacer seu religiosus, in genere est, ac dicitur ille, qui pro ratione obiectiua habet rationem seu perfectionem sacram. Talis vero varie reperitur in hoc omni, quem diximus, Sanctorum cultu, vt explicatum est.

Atque ex dictis nonnulla inter eas virtutes, quibus DEVM ac proximum supernaturaliter amamus vel colimus, similitudo & differentia facile colligitur. Conueniunt primo. Quia sicut virtus illa qua Deus propter suam excellentiam colitur, distincta est ab ea virtute, qua colitur Sanctus propter suam, non diuinam excellentiam: ita etiam charitas, qua Deus propter se amatur, distincta virtus est ab ea, qua amatur proximus propter seipsum; quæ quidem nec est virtus aliqua generalis, nec virtus aliqua supernaturalis à spe & charitate distincta; sed vel habitus amicitie naturalis, vel ipsa virtus spei; per quam & nobis, & proximo, prout vnum quiddam nobiscum est, diuinum bonū volumus, vt dictum superius de charitate disp. 2. q. 2. dub. 2.

Secundo. Vt virtus, qua colitur res creata, propter increatam excellentiam Dei, eadem est cum virtute religionis; ita charitas, qua amatur Deus propter se, & proximus propter Deū, idem habitus charitatis est.

Tertio. Vti per charitatem amatur, non solum Deus, sed etiam reliqua omnia propter Deum; etiam si in se proprie ac intrinsece rationem formalem obiecti charitatis, quæ est diuina & increata bonitas, non habeant: ita etiam per religionis virtutem non tantum colitur Deus, sed

etiam alia quædam propter diuinam excellentiam, etiam si in se formaliter & intrinsece hæc non participant.

Quarto. Sicut tamen amor ille, respectu aliarum rerum rationis expertium, formaliter non est amor amicitie, sed potius concupiscentie: ita honor iste respectu aliarum rerum extra Deum, non est perfectus honor patriæ, sed cuiusdam inferioris cultus; etiam si interim ab eadem virtute religionis prodeat, ac etiam materialiter ac re ipsa vnus idemque cultus sit, vt magis declarabitur dub. 4. & 6.

Differunt autem primo; quia amor proximi præcipue commendatus & vsuatus, est is ipse amor, quo proximus diligitur propter Deum. Honor vero seu cultus quo Sancti coluntur, maxime vsuatus est ille, quo coluntur propter creatam suam excellentiam, quando hæc vel maxime propria est cuiusque Sancti excellentia.

Secundo differunt; quia dum Sancti amantur propter intrinsecam perfectionem gratiæ, amantur eodem habitu charitatis quo Deus amatur: at vero ob eandem perfectionem coluntur habitu à religione distincto, vt dictum etiam superius quæst. 1. dub. 2. vbi etiam eius reiterationes assignauimus.

Et ad vtrumque hoc discrimen sæpius respexit S. Thomas speciatim 2. 2. quæstio. 25. articulo 1. ad 2. & quæstio. 8. art. 4. ad 3. & q. 130. a. 3. ad 2.

Ratio generalis vtriusque diuersitatis esse videtur: quia in perfectione gratiæ, in quantum bonitas quædam supernaturalis est, hoc præcipue attenditur; quod hominem ad Deum ordinat, eique nos amicos facit, qua ratione ipsam formalem rationem obiecti charitatis induit: at vero eadem perfectio, prout honoris obiectum est, spectatur proprie & formaliter, non vt ipsum hominem Deo gratum facit; nec vt diuinæ excellentiæ quædam particula vel imago est: sed vt absoluta quædam perfectio & excellentia, hominis propria est; quæ proinde vt sic ratione formalem obiecti religionis non induit. Idem indicat Sanctus Thomas loc. cit.

DVBIVM III.

De adoratione sacra Reliquiarum, Imaginum, & rerum sacrarum inanimatarum, an sint adoranda.

S. Thomas 2. 2. q. 84. a. 1. & 3. part. q. 25. a. 3. 4. & 5.

Est hoc alterum genus rerum sacrarum, de quibus queri potest, an & qua ratione sint adoranda vel colenda, cultu etiam sacro & religioso, de qua re quidem nihil hic particulatim agit S. Thomas, sed in 3. part. loc. cit. Sed quia proprie ad materiã adoratione pertinet, nobis hoc loco tractanda est visa; & prius quidem hac dubitatione solum quoad quæstionem an est: de modo vero eiusdem cultus agatur dubijs sequentibus.

ASSERTIO

68 ASSERTIO I. Ex fide constat, atque inter omnes Catholicos conuenit, Sanctorum reliquias & imagines, aliaque sacra monumenta, aliqua tandem ratione honoranda & veneranda esse. Ita S. Thomas cit. 3. part. articulo 3. 4. & 6. alijque Doctores Catholici omnes, cõtra veteres ac novos Iconomachos huiusque temporis Sectarios: qui in hac re omnes conueniunt, imagines sanctorum non esse colendas: tamen nonnulli, contra quos disputat etiam VII. synodus imagines saltem ad memoriam habendas & retinendas esse dixerint: quod etiam docent libri Carolini, de quibus infra. Sicut etiam Lutherani hodie à Calvinistis differunt, quod isti imagines simpliciter abolendas; illi non nisi ad recordationem retinendas astruant.

69 Constat vero assertio ex pluribus Concilijs, speciatim ex Synodo VI. canone 82. Synodo VII. seu Nicæna II. act. 7. quæ pro imaginum SS. cultu ex instituto celebrata fuit, item ex Concilio Romano, sub Gregorio III. & Stephano III. & denique ex Concilio Tridentino sess. 25. in proprio decreto, his verbis: *Sanctorum quoque Martyrum, & aliorum cum Christo uiuentium sancta corpora, & uia membra fuerunt Christi, & templum Spiritus sancti, ab ipso ad æternam uitam suscitanda & glorificanda, à fidelibus ueneranda esse, per quæ multa beneficia à Deo hominibus præstantur, (docendum est: ita ut affirmantes sanctorum reliquias uenerationem atque honorem non deberi, uel eas, aliaque sacra monumenta à fidelibus inutiliter honorari, atque eorum (de reliquijs & monumentis sacris loquitur) opus impetrandæ causæ, sanctorum memorias frustra frequentari, omnino damnandos esse; prout iam pridem eos damnauit, & nunc etiam damnat Ecclesia. Imagines porro Christi, Deiparæ Virginis, & aliorum sanctorum, in templis præsertim habendas & retinendas, eis debitu honorem & uenerationem impetrandam esse.*

70 Idem probatur ex scriptura Exodi 25. v. 22. & cap. 37. v. 7. & Numeror. 7. v. 89. & 3. Regum 6. v. 23. ubi duo Cherubim in oraculo arcæ ita positi fuerunt, ut adorantibus Deum, in arca representatum, una cum ipso Deo obijcerentur, adeoque simul quodammodo condorarentur. Idem patet ex illo psal. 89. v. 5. *Adorate scabellum pedum eius.*

71 Accedit perpetuus usus Ecclesiæ, miraculis confirmatus. Christus ipse imaginem suam ad Abagarum Edessæ Regem, utiq; in honore habendam misit, quæ saepe postea miraculis coruscavit, apud Baronium Anno 31. & Anno 545. 586. 610. 621. 678. 944. Item Christo uiuente, mulier à sanguinis fluxu per eum curata, imaginem Christi ex ære fusam erexit Panneade; quæ ad trecentos & amplius annos, usque ad Iuliani Apostatæ tempora, conseruata, omnis generis morbos curauit, apud Eusebium libro 7. cap. 14. De Christi imagine, effigie pastoris quem perditam referentis, sculpi solita, testatur Tertullianus de pudicit. cap. 6. & 10. Et uideri possunt hac de re Paulinus epist. 12. & Natali 9. & 10. S. Felic. Basilii orat. in S. Barlah. Gregorius Nyssenus orat. in Theol. Augustinus 1. de cõsensu Euang. c. 10. & alij. Plura etiã de hoc argumento disserui in Anatomia Conf. August. demonstrat. 9. §. 5.

Ratio assertionis est; quia ualde consentaneum est humanis moribus, ipsiq; rationi naturali, etiam imagines eorum colere & uenerari, quia aliqua excellentia pollere uidentur; quandoquidem in imagine, illi ipsi quorũ imago est, representantur & honorantur: sicut è cõtrario magna ei cõtumelia irrogari cõsetur cuius imago dehonestatur.

72 ASSERTIO II. Præceptum hoc de honorandis imaginibus, quantum ad id, quod in eo est negatiuum, ne uidelicet à quoquam dehonestentur, cõstat ipso iure naturali: quoad ipsum uero usum & cultum positiuum in Ecclesia, constat ex traditione Apostolorum. Prior pars patet ex dictis.

Secundam partem tradit S. Thomas q. 25. a. 3. ad 4. ubi cum obiectum fuisset, nihil uideri in cultu diuino faciendum, nisi quod est à Deo institutum; neque tamen ullam traditionem in scriptura inueniri de adorandis imaginibus, respondet his uerbis: *Apostoli familiari instinctu Spiritus sancti quadam Ecclesijs tradiderunt seruanda, quæ non reliquerunt in scriptis, sed in obseruatione Ecclesiæ, per successionem fidelium. Unde ipse Apostolus dicit 2. ad Thess. 2. State & tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, scilicet ore prolatum, siue per epistolam, scilicet scripto transmissam. Et inter huiusmodi traditiones est imaginum Christi adoratio. Unde & B. Lucas dicitur depinxisse Christi imaginem, quæ Romæ habetur. Ita S. Thomas.*

Ratio est; quia absolute fieri potuisset, ut nullus in Ecclesia esset imaginum sacrarum usus, saltem ad uenerationem pertinens: siquidem iuris & præcepti naturalis non est, imagines fabricari, etiam eorum, quos maxime ueneramus.

73 ASSERTIO III. Sed & imagines etiam ipsius Dei, ac SS. Trinitatis recte construuntur, & ad cultum ac uenerationem proponuntur. Ita communis Doctorum sententia, etsi necdum ex fide certa, apud Waldensem to. 3. doctrin. cap. 155. Paludanum in 3. distinctione 9. articulo 2. Caetanum 3. part. q. 25. a. 3. Catharinum opusc. de adorat. imagin. Andradium Payuam lib. vltim. defensionis Concil. Trident. Sanderum lib. 1. de imag. cap. 4. Turrianum lib. 3. de charact. dogm. Molanum cap. 3. de picturis, Bellarminum 1. 2. de Ecclesia triumphante cap. 8. & Vasquez lib. 2. numero 45. quidquid in contrarium dixerint, non solum Wicleffus apud Waldensem loc. cit. & Calvinus lib. 5. Institut. cap. 11. sed ex Catholicis olim etiam Henricus quodl. 10. q. 6. Durandus in 3. dist. 9. q. 2. ad 4. Abulensis in c. 4. Deuterion. q. 5. & Aiala de traditionibus 3. par. tract. de imag. qui imagines Dei siue Trinitatis absolute ut illicitas reiecerunt: quæ sententia licet nõ plane hæretica, temeraria tamen merito censetur apud citatos.

74 Probatur assertio, tum ex recepto palâ Ecclesiæ usu; tum ex Concilio Trident. loc. cit. quod uti eiusmodi imagines absolute faciendas, aut retinendas non præcipit, ita nec prohibet: imo uero potius & ipsas, & ipsarũ etiam proinde cultũ approbat inferius his uerbis: *Nulla falsi dogmatis imagines, & rudibus periculosi erroris occasionem præbentes statuatur. Quod si aliquando historias & narrationes sacre scripturæ, cum id indoctæ plebi expediret,*

exprimi

exprimi et figurari contigerit, doceatur populus, non propterea diuinitatem figurari, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit.

Ratio assertionis est; tum quia in veteri testamento, per varias corporearum rerum imagines DEVS olim representatus fuit; tum quia speciatim Danielis 7. v. 9. DEVS sedisse & apparuisse dicitur, tanquam antiquus dierum, cuius vestimentum candidum quasi nix, et capilli capitis quasi lana munda: Cur non ergo ita depingi posset? Denique Angeli, quantumuis spirituales & incorporei, ipsius Dei mandato, olim figurabantur, ut dictum: cur non etiam Deus ita figurari possit?

75 ASSERTIO IV. Sed & absque hæsitacione fatendum, imagines non solum venerandas & colendas, sed etiam adorandas esse; si vti par est, adorationis vocabulum non ex vulgari germanici idiomatis interpretatione, sed iuxta verum ac proprium nominis significatum, dubio primo explicatum, accipiatur.

Probat & declaratur assertio. Sunt enim ex Catholicis nonnulli, speciatim Bonauentura in 3. dist. 9. a. 2. q. 4. alijque nonnulli recentiores, qui vel adorationem ab orando dictam rati, vel ad vocem germanicam eidem respondentem respicientes, vel adorationem iuxta principale significatum accipientes, negant imagines, aliasque res inanimatas esse adorandas: Sicut etiam Concilium Tridentinum de cultu imaginum loquens, voce adorationis non vitur. Quibus etiam accedit Hieronymus contra Vigilantium, & in c. 3. Danielis, & alij qui asserunt, solum Deum adorandum esse. In quibus etiam Gregorius l. 9. epist. 9. l. 7. epist. 53. ait: *Sed hoc sollicitè fraternitas sua admoneat, ut ex visione rei gesta ardorem compunctionis percipiant, et in adorationem solum Omnipotentis Sanctissimæ Trinitatis humiliter prosternantur.*

76 Sed hæc suppositis ijs, quæ dubio 1. de vsu vocabuli adorationis fuisse tradidimus, nihil obstant, quo minus imagines, aliasque res sacræ inanimatæ proprie adorari dicantur. Sic enim non solum frequenter græci Patres loquuntur, vtentes uocula *προσκύνησις*; sed etiam latini, atque ipsi Scholastici cum S. Thoma 3. p. q. 25. a. 3. & 4. dum Christi crucem & imagines latræ colendas & adorandas docent, vt inferius dicemus.

Vnde cum in VII. Synodo act. 4. ex Anastasio Episcopo Theopoleos ea verba recitata fuissent, *Adorationem esse honoris alicui exhibiti emphasim, seu symbolum; colligit Tharastius ibidem hanc conclusionem: Omnes igitur, qui sacras imagines venerari confitentur, adorationem autem recusant, à S. Patre (Anastasio) tamquam hypocrita redarguuntur.*

77 Et in eadem Synodo Epiphanius act. 6. *Quapropter, inquit, non indignari habebimus eas (imagines) honore, saluatione, ueneratione, debitamque illis adorationem dare debemus. Sine igitur placebit saluationem, siue adorationem appellare, idem profecto erit: modo sciamus, excludi latræ; hæc enim est alia à simplici adoratione.*

Et act. 7. Tharastius in epist. ad Imperatores: *Sunt autem (imagines) adoranda quoque, hoc est, seruanda et amanda. Idem enim significant hæc, iuxta antiquam Græcæ dialecton. Et infra: Quæ sane adora-*

tio nihil est aliud, quam saluatio, siue amplexum malis appellare, cum reuerentia tamen factura, vt satis ibidem significatur.

Vt manifestum sit, eos Patres, qui secus loquuntur, solum adorationem illam autonomaticam Deo soli propriam, aut etiam absolutam uenerationem adorationis, imaginibus denegasse, vt legenti patebit. Quo sensu etiã Epiphanius cit. Synodo VII. act. 6. ait: *Non enim Christiani adorationem in spiritu et ueritate imaginibus exhibuerunt, neque etiã diuina Crucis effigiei. Quæ omnia ex dubio primo cit. liquent, & magis patebunt ex sequentibus.*

79 Cæterum contra hanc Catholicam doctrinam occurrunt graues obiectiones & difficultates, quibus probari uidentur, imagines sacræ colendas non esse, præsertim publico in Ecclesiæ cultu. Prima sumitur ex Concilio Elibertino can. 36. ubi dicitur: *Placuit picturas in Ecclesia esse non debere; ne quod colitur aut adoratur, in parietibus depingatur. Qui canon tamen errori hæreticorum nullo modo patrocinetur, asserentium, imagines colendas non esse, eum potius supponat, eas recte coli; indicat tamẽ, eas in Ecclesia depictas non esse habendas.*

80 Ad hoc respondent aliqui, Concilium illud Prouinciale fuisse, nec approbatum; & tum in hoc, tum in alijs nonnullis errasse; cuius tamen error nihil cæteris plena auctoritate firmatis Concilij derogare debeat. Sed sine causa sufficiente, in re tam liquida, & continuo Ecclesiæ vsu probata, damnantur tot Patres, vt pluribus deducit Vasquez lib. 2. de adorat. à num. 121.

Secundo alij, speciatim Alanus Copus dialogo 5. c. 16. Sixtus Senensis l. 5. bibliothecæ, Aiala de tradition. 3. part. tract. de imag. ex Iuone Carnotensi decret. part. 3. c. 40. dicunt, imagines & picturas eiusmodi fuisse prohibitas, ob periculum idololatriæ, quod tum temporis in populo Christiano erat. Sed huic interpretationi ratio Concilij non consonat: præsertim quando ab eo non absolute imagines, sed solum picturæ in Ecclesia prohibentur, vt dictum.

81 Tertio igitur probabilis alij id factum dicunt, vt Paganis, eo tempore adhuc grassantibus, maleficij & impietatis materia subtraheretur. Ita Alanus loc. cit. Sanderus l. 2. de imag. c. 4. Turrianus, l. 3. de dogmat. charact. Sed addendũ, cum Aiala loc. cit. & Vasquez à n. 132. non absolute prohibitum fuisse usum & picturam imaginum; sed solummodo, ne immediate in ipsis templi parietibus depictæ, tum incurfionibus & ludibrijs Ethnicorum, tum alijs temporũ ac cœli iniurijs expositæ, dedecorarentur. Qua ratione etiã olim phibitum erat, crucem in parimento sculperẽ, ne pedibus proculcaretur. Cui explicationi præsens etiam facies Hispaniarũ ex parte respondere fertur, vt videre est apud Aiala loc. cit. & Vasquez à n. 132.

Omitto, quod Baronius Anno Christi 57. asserit, eum canonẽ merito uideri posse suppositiũ, quod aliqui scriptores non solum Catholici, sed etiã Iconoclastæ hæretici, in quibus ipse etiã Claudius Taurinensis Hispanus nullã vspia eius mentionem fecerunt. Sed hoc non videtur firmum: quia canon ille Iconoclastis nullo modo patrocinetur, vt dictum.

82 Secunda difficultas sumitur ex Epiphano, qui in epistola ad Ioanem Episcopum Hierosolymitanum ita scribit: *Præterea audiui quosdam murmurare contra me, quando simul pergebam ad sanctum locum, qui vocatur Bethel, ubi collectam tecum ex more ecclesiastico facerem, et venissem ad villam, qua dicitur Anablaha, vidissem, ibi præteriens lucernam ardentem &c. inveni velum pendens in foribus eiusdem Ecclesie, tinctum atq; depictum, & habere imaginem, quasi Christi vel Sancti cuiusdam; non enim memini cuius imago fuerit. Cum ergo hoc vidissem, in Ecclesia Christi, contra auctoritatem scripturarum, hominis pendere imaginem, scidi illud (velum) & magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvoluerent.*

83 In hac difficultate rursus variant sententiæ. Primo enim Alphonus à Castro V. *Imagines*, Epiphaniū idcirco inter Iconomachos refert; cuius vnus authoritas totius Ecclesie consuetudinem non debeat euertere. Sed cum Synodus VII. atq; etiam Damascenus, alijq; apud Vasquez lib. 2. de ador. à numero 148. Epiphaniū ab hoc errore diserte purgent, non decet tantum virum tam magni erroris, in re non obscura, sed liquida fugillare.

Secundo Waldensis tom. 3. cap. 157. ait Epiphaniū Zelo quodam, sed non secundum scientiam comotum, velum id confregisse, ob periculū erroris Anthropomorphitarum cauendum. Sed hoc, quia verbis Epiphaniij non consonat, merito rejicitur.

Tertio Sixtus Senensis lib. 5. biblioth. annot. 247. post Damascenum orat. 1. de imag. dicit, id ab eo factum fuisse, propter alium abusum tollendum, forte etiam ob periculum idololatriæ auerendum, quod lucerna ardens indicare queat: Sed nec hoc satis probatur; quando etiamnum lucernæ ardentes ad Sanctorum imagines absque vlla superstitione appenduntur.

Quarto alij probabilis respondent, aut totā epistolam illam, aut sane verba illa esse supposititia. Prius asserit Alanus Copus dial. 5. cap. 2. r. Posterius tradunt Sanderus cap. 4. de imag. Suarez 3. part. tom. 1. disp. 54. sect. 1. Bellarminus lib. 2. de Ecclesia triumphante cap. 9. & Baronius tom. 4. Anno 300. numero 92. Sicut etiam olim consimilia quædam veterum scriptorum testimonia recte eliserunt VII. Synodus & Damascenus orat. 2. de imag. Nec vero desunt huic responsioni probabilia argumenta apud citatos.

84 Quinto tamen non minus placet responsio Vasquij lib. 2. à num. 148. & Suarij loc. cit. post Mariū Victorinum, qui dicunt, Epiphaniū de imagine prophani hominis in Ecclesia, quasi Christi, vel Sancti cuiusdam esset, pendens, loquutum, cui sacer cultus superstitione delatus fuisse videretur, appensā etiam lucerna. &c. Hunc enim sensum & patiuntur verba, & tum aliæ circumstantiæ, tum illud indicat, quod Epiphanius per contemptum vocat *hominis* imaginem: quod de imagine, quam Christi, aut Sancti esse putaret, vir sanctus & sapiens nunquam

dixisset; multo minus eam contra auctoritatem scripturæ in Ecclesia pependisse.

85 Tertia difficultas sumitur ex libris, quos appellat Carolinos Anno 1549. sub apocrypho nomine *Eli: Phili:* primum in lucem editos, qui imaginū cultum & adorationem reprehendunt.

Respondeo ex communi doctorum virorum huius ætatis sententia, certis & claris argumentis constare, eos libros ab hæreticis quibusdam, aut sane erroneis scriptos esse; non autem, quod volunt hodie sectarij, à Carolo Magno Imperatore; vt qui eos ipsi Adriano I. Pontifici confutandos misit, vt ex libro eiusdem Adriani de eodem argumento patet.

86 Quare vt recte notauit Suarez loc. cit. sect. 3. (licet aliter Vasquez lib. 2. num. 219.) non satis cautus fuit Genebrardus in Chronico Anni 796. dum non solum Concilium Francofordiense, de quo inferius, sed etiam auctores librorum Carolinorum idem cum Synodo VII. sensisse ratus scribit: *Nam libri illi quatuor, qui nomine Caroli Magni, & Synodi Francofordiense circumferuntur, & quos superbe hæretici contra Nicenam ostentant, passim inculcant; retinendas esse Sanctorum imagines, in ornamentum Ecclesie, & memoriam rerum gestarum (hec enim eorum verba sunt in præfatione, & lib. 2. cap. 2. & alibi:) seque dumtaxat armant aduersus nescio quam prætentam imaginum adorationem, quam nec Nicæna ipsa agnouit. Iconomachos autem expugnant, cum alibi, tum præfatione libri 1. &c. cum tamen palam sit, in ijs libris imaginum cultum ac venerationem absolute improbari.*

In eo autem Sectariorum huius temporis vanitas egregie elucet, dum insuper etiam Ludouicum Caroli Magni filium in suæ confortium impietatis, & Iconomachorum partes trahunt: qui tamen ipse etiam patris pietatem imitatus, librum Claudij Taurinensis, impij Iconoclaste, consimili impietate refertum, ad Ionam Aurelianensem misit refutandum, teste eodem Iona in epistola ad Carolum Caluum filium Ludouici Pij, qui parenti defuncto successerat scripta, quæ extat tom. 5. bibliothecæ sacræ.

87 Quarta difficultas desumitur ex Concilio Francofordiensi, in quo damnata fertur VII. Synodus, Nicæna II. ipseque adeo cultus imaginum omnino sublatus, vt colligi videtur ex præfatione librorum Carolinorum, Hincmaro Rhemensis, Aimoino, Reginone, Abbate Urspergeni, & alijs.

88 Ad hoc respondent primo Alanus Copus dial. 4. c. 18. & 19. & dial. 5. c. 12. & 13. Sanderus l. 2. de imag. cap. 5. Surius tom. 3. Conciliorum præfatione ad Synodum Francofurtensem, Suarez 3. part. tom. 1. disp. 54. sect. 3. & Seuerinus Binius tom. 3. concil. part. 1. notationibus ad concilium Francofurtense, in eo concilio non damnatam Synodum Nicænam; sed pseudosynodum Constantinopolitanā hæreticam contra imagines celebratam, quam Græci interdum septimā vocant; quæ sententia & in ipsis verbis obiectæ historiæ habet fundamentum, & alijs non leuibus nititur rationibus & coniecturis, desumptis ex Concilio Senonensi in decret. fid. c. 14. Paulo

Æmilio l. 2. de gestis Francorum, Blondo cap. 2. l. r. Sabellico lib. & Æneade 8. Nauclero generat. 27. item Platina, Adriano &c.

88 Secundo Genebrardus in chronico Anni 794. Bellarminus libro 2. de imag. cap. 14. & Baronius eodem anno 794. num. 35. non minus probabiliter existimant, in Francofurtenſi concilio damnatam secundam Nicenam Synodum, non errore iuris, sed facti, eo quod falso persuasum haberent Patres, in ea decretam imaginibus fuisse adorationē patriæ Deo propriam: quæ sententia fundamentum nonnullum habet, tum in præfatione librorum Carolinorum, tum in ipsis libris Carolinis; ut & in fragmento quodam Hincmari lib. contra Iandunensem Episcopum c. 20. apud Alanum Copum loc. cit. ubi ita plane refertur Concilij sententia.

89 Tertio Vasquez lib. 2. de adorat. disp. 7. c. 5. & sequentibus, totam hanc narrationem, quod in Concilio Francofordiensi damnata sit synodus illa Nicæna, niti ait partim mendaci, partim fucata relatione præfationis librorum Carolinorū, imponentis Synodo Nicænæ eum, quem supra diximus, errorem; ex qua primum Hincmarus, ac deinde alij posteriores historici, nullo fidei, sed facti errore decepti fuerint; damnationem enim illam non factam à Concilio Francofordiensi; sed à Cœciliabulo quodam eiusdem temporis, & forte loci; cuius etiam nutu & auctoritate libri Carolini sint cōscripti. Vbi tamen simul Vasquez antiquam præfationem librorum Carolinorum confundit cum recenti præfatione Eli Philii; quod etiam alijs quibusdam accidit.

90 Cæterum cum & in authenticis actis Concilij Francofordiensiſ, hac de re in neutram partem quicquam extet; neque vllus Catholicorum in ijs horum quicquam se vidisse attestetur; neq; vel Adrianus Papa, vel Ionas Aurelianensis, qui circa illud fere tempus hanc materiam ex instituto contra hæreticos tractarunt; vti nec Walfridus eiusdem fere ætatis auctor; nec Paulus diaconus; Sigebertus, Zonaras, Cedrenus &c. vllam huius rei mentionē faciant: cumq; historicicæteri inter se omnes, nec iidem etiam satis secum ipsis, hac in re consentiant; & præterea tam præfatio librorum Carolinorum, quam fragmentum illud Hincmari iure suspecta sint, & pro eumentitis haberi possint: deniq; cum nouitia ac spuria illa acta Concilij Francofordiensiſ, quæ hoc nomine recens à Sæctarijs edita sunt nullâ auctoritatē iure promerantur; quandoquidem editores nec exemplar, nec locū certa fide designant, ex quo ea deprompserint; neque etiam ad verbum acta eius Concilij referant; sicut alioquin facere debuissent, si fidem dictis serio conciliare voluissent: non improbabilius vniuersim dici potest, cum Suario & Biniio locis citatis, nihil quidquam in eo Concilio Francofordiensi circa imagines denuo decretum; multo minus libros Carolinos integros ab eo Concilio, aut Carolo Magno cōscriptos. Vnde cum tandem historici illi antiquiores, seu ex fama scriptoꝝ aliquo ab hæreticis sparso, seu ex traditione incerta, eam, quam male inter se coherentē scripserunt, relationem

hauserint, vt pluribus etiam contra Goldastum, Zuinghamum differit Iacobus Gretferus in horto Crucis part. 1.

91 Hoc interim apud omnes orthodoxos certum est, si Concilium Francofordiense quacumq; demū ratione damnauit Synodū Nicenam II. nihil huic piudicare debere: non solū quod hoc generale fuit, illud Prouinciale, & quod hanc partem nunquam à Pontifice approbatum; sed etiam quia ipsimet aduersarij Magdeburgenses centur. 8. cap. 9. fatentur, Adrianum, eiusque Legatos quoad hoc non consensisse, sed repugnasse Concilio.

92 Quintam difficultatem parit liber, Parisiensis Synodi nomine, nuper Anno 1596. Francoforti editus, in quo docetur, crucis quidem imaginem colendam, cæteras vero solius memorie, non autem vllius cultus causā habendas ac retinendas esse.

Sed hunc librum sine editoris, codicis, & loci, vnde depromptus sit, nomine editū nihil moramur. Detraherent huic non ita pridem eumentiti tituli vestri Bellarminus libro singulari cōtra Synodum Parisiensem, ac Baronius Annaliū to. 9. Año 700. n. 94. & Anno 800. num. 25. & titulum quidem ipsum synodi Parisiensis ab impostore confectum, ex ipso libri contextu probarunt; cum priuata, quedam solum collatio, non Concilium, aut Ecclesiasticam synodus fuerit: rem vero ipsam nullo firmitatis robore subsistere, luculenter demonstrarunt.

93 Ionam porro Aurelianensem, & Hincmarum Rhemensem, aliasq; consimilis notā viros, ceteroqui doctos ac pios, etsi quidē Baronius loc. cit. alijq; nonnulli inter eiusdem erroris Sæctatores recenseant; nos tamen sequuti Vasquii l. 2. n. 370. id hætenus facere non audemus; ne pari censura complures etiā alios Patres, qui non ab simili stylo subinde vsi deprehenduntur apud Vasquii l. 2. n. 370. notare cogamur. Et in his ipsum quoque Concilium Moguntinum Año 1549. c. 41. nostro æuo celebratū; in quo hæc ad verbum habentur: *Imaginum vsum velut pro erudienda plebe, omnium animis excitandis vtilem, in Ecclesijs nostris retineri serio mandamus: dummodo Pastores nostri populum accuratè moneant, imagines non ad id proponi, vt adoremus aut colamus eas, sed vt quid adorare, aut quarum rerum vtiliter meminisse debeamus, per imagines recordemur.* &c.

94 Adorationem nempe & cultum, aut profusū diuinum, aut absolutū, seu quo vltimate tandem ipsæ ac propter se imagines colantur, respiciunt, vt ex adiunctis, & alijs eorum auctorum locis clarum esse potest.

Neque sane, meo quidem sensu, blandius tinnit illud Leontij, recitatum in VII. synodo act. 6. tom. 4. post medium: *Scias quod & ego per cælum, terram, mare, ligna, lapides, reliquias, templa, crucē, Angelos, homines, per omnē deniq; creaturā, vñibilem & inuisibilem, omnium auctori Domino & factori soli adorationē & cultū exhibeam. &c.* quam illud Ionæ Aurelianensis l. 1. de adorat. imag. *Simantur à se imagines Sanctorū, non vt adorentur, sed potius vt quandā*

pu libri.

pulchritudinem reddant, & quandam rerum præteritarum memoriam sensibus imperitorum ingenerent, in Ecclesijs depingi. Creaturam vero adorari, eiq. aliquid diuina seruitutis impendi, nefas ducimus, &c. vbi vides, Ionam seipsum satis perspicue ad Catholicorum sensum interpretantem.

Sed & Hincmarum ab Illyrico, & Goldasto falso aut dolose citatum notauit etiam Iacobus Gretferus loco cit.

95 Ex alijs vero Concilijs, quæ pro se allegant sectarij, duo illis relinquuntur; nimirum Constantinopolitanum sub Leone Imperatore Iconomacho; siue id ex Episcopis congregatum, siue potius, quod existimat Vasquez lib. 2. n. 202. ex prophætis hominibus. Alterum item Constantinopolitanum. (quod Bartholomæus Carranza in compendio conciliorum, & Sixtus Senensis lib. 5. annotat. 247. Ephesinum dicunt) sub Constantino Copronymo Imperatore, digno tali nomine, dignum talibus affectis concilium: in quo nec pro Romano Pontifice, nec pro græcis Patriarchis quiquam adfuit; quem etiam idcirco *concursum* prophanorum hominum appellauit Zonaras, Cedrenus vero, *impium*; septima autem Synodus Nicæna act. 3. & 6. execrabilem, prophanam, & adulterinam Synodum vocant. De qua re plura Vasquez cit. lib. 2. à num. 202. & Iacobus Gretferus lib. 2. de Cruce cap. 69.

96 Sexta difficultas sumitur ex scriptura, & vsu veteris testamenti, quo omnis imaginum vsus cultusque prohibitus fuisse videtur. Exodi 20. Leuitici 26. Deuteronomij 4. & 5. & Isaïæ 42. Porro quamuis hac de re Catholici Doctores varie sentiant, nostra tamen sententia in sequentibus pronuntiatæ consistit.

Primo dicimus, ex ipsa quidem rei natura, tunc non solum rerum aliarum, quod extra controuersiam est; sed nec DEI quidem ipsius, aut sacrosanctæ Trinitatis imagines fuisse prohibitas, quidquid Abulensis in cap. 4. Deuteronomij, q. 4. & 5. & Clitonensis in Damascenum lib. 4. de fide cap. 17. dixerint. Patet ex assert. 4. huius dubij. Ius enim naturale idem est in vtroque testamento.

97 Secundo dico, nec iure quidam diuino positio vnuerfim omnem vsum imaginum eo tempore illicitum & sublatum fuisse. Patet ex imaginibus Cherubin, ad arcam testamenti ipsius Dei iussu fabricatis & collocatis, Exodi 37. v. 7. Neque de hoc potest esse inter Catholicos vlla dissensio.

Tertio; Nec vnuerfim illicita fuit ac prohibita omnis imaginum fabricatio, structura, & vsus, etiam proprio arbitratu introductus & assumptus, quicquid nonnulli dixerint. Patet hoc euidenter exemplo Salomonis 3. Regum 7. quo ad hoc ipsum institutum comprobandum vitur Leontius libro 5. relatus in VII. Synodo action. 4. vbi ait: *At dicit mihi: Moysi à DEO iussu est, ut huiusmodi sculptilia in templo ponenda curaret. Ego sane hoc ipsum etiam dico; sed Salomon inde digressus, plura in templo apparuit (vt præter Cherubinos, figuras palmarum, malogranatorum, bouum, Leonum 3. Reg. 7.) quæ tamen DEVS non mandauerat, quæ nec tabernaculum testimonij habuit, neque templum, quod vidit Ezechiel: non tamen in hoc à DEO in crimen vocatus est Salomon. Nam in gloriam*

DEI quemadmodum etiam nos, eiusmodi effigies excogitauit.

Idem fatetur Vasquez libro 2. de adorat. num. 97. vbi ait: *Licet enim iussu DEI fecerit duos Cherubimorum ex auro fusili, iuxta arcam; duos tamen alios ex lignis oliuarum, qui erant ante illam, bouum quoque, & Leonum, & Cherubimorum aliorum, palmarum & malogranatorum figuras in templo DEI, similiter & Leuculos in throno suo, absque vlllo DEI iussu, ex sua mente & sensu posuit. Populus quoque in moneta illa effigiem Casari voluntate sua, non ex DEI mandato recepit. Ita Vasquez. Quod non satis aduertit Catharinus opusc. de adorat. imag. cum alijs, dum vnuerfim videtur negare, imaginum structurum fuisse eo tempore licitam; nisi cum Deus ipse, qui suæ legi derogare poterat, id præcepisset.*

99 Quarto existimamus, neque ipsum quoque imaginum cultum, seu structuram ad eam formam & situm, quo accommodatæ essent venerationi, vnuerfim fuisse eo tempore prohibitum. Ita aperte Damascenus lib. 4. de fide cap. 17. cum ait: *Quid ergo cause fuit, quamobrem Moisaicus populus tabernaculum illud, quod celestium rerum figuram gerebat, undique adoraret? At quippe DEVS Moysi: Vide ut omnia facias, iuxta formam tibi ostensam in monte. Quid Cherubim illa, quæ propitiatorium obumbrabant, an non humanarum manuum opera erant?*

Eodem modo Hieronymus epist. 17. ad Marcellam: *Venerabantur, inquit, quondam Iudæi sancta sanctorum; quia ibi erant Cherubin, &c.*

100 Fatetur hoc tandem ipse Vasquez lib. 2. de adorat. num. 101. & 102. (etsi contrarium significet num. 67. & 98.) Ait enim, *totum sacerdotis, ingredientis semel in anno tabernaculum, cultum & venerationem in arcam ipsam, & propitiatorium, tanquam in thronum & suppedaneum ipsius DEI fuisse relatum, &c. Arca vero & propitiatorium vtique non erant proprie thronus & suppedaneum Dei. Sed imago tantum quædam, seu figura & signum illius.*

Idem Vasquez ibidem inferius ita loquitur. *Cum vero Damascenus 4. de fid. cap. 17. videtur asserere, Cherubinis exhibitam adorationem, nihil aliud dicere voluit, quam ipsi non separatim à toto propitiatorio, tanquam imaginibus Angelorum, sed coniunctim cum tota Arca, tanquam throno Dei, honorem aliquem exhibitum fuisse: quod non inficiamur.*

Mox deinde respondens ad illud ex Hieronymo relatum ait; *hoc ipsum ex ea epistola Hieronymi, & nihil aliud colligitur. Nec enim ibi tantum dicitur, sancta sanctorum in veneratione illi populo fuisse quia ibi erant Cherubin; sed additur etiam, & propitiatorium, & arca testamenti, manna, & virga Aaron, & altare aureum. Non quia per se Cherubim adorarentur, sed quia hæc omnia simul, vt diximus, venerandæ efficerent totum tabernaculum; vt omnibus simul vna adoratio corporalis exhibita, in Deum auctorem omnium spiritu directæ transfret.*

101 Adorabantur ergo istæ imagines saltem simul: & per modum vnus, cum ipso tabernaculo: quod quidem earum adorationi nihil obstat; cum etiamnum imagines, iuxta hunc auctorem, non adorentur, nisi ex consequenti, & simul cum prototipo.

Qui mox etiam in istius sententiæ confirmationem addit hæc verba: *Idem clarissime restatur Athanasius, cuius verba refert Damascenus orat. de imag. ex lib. de quæst. ad Antiochum cap. 38. Ibi enim ostendens modum, quo nos imagines colimus, inquit; sicut & Iudeus olim legis tabulas, & duo Cherubin aurea, & sculptilia quedam adorabat; non lapidis aurive naturam colens, sed Dominum, qui ea ut ferent præceperat.* Hactenus Vasquez. Adorabantur ergo etiam in veteri testamento imagines, ad eum modum, quo à nobis adorantur, quando simul cum prototypo adorantur.

Denique ad vetus testamentum pertinet illud psalm. 89. vers. 5. *Adorate scabellum pedum eius;* quod de propitiatorio, velut scabello quasi quodam, cui Deus inter Cherubim sedens velut insisteret, intelligitur.

102 Quinto tamen nihilominus fatemur, cultum imaginum eo tempore non fuisse ita promiscue vsu receptum, vt quouis loco, vel ad cultum erigerentur, vel quacunque ratione erectæ colerentur; hoc enim præter ea, quæ diximus, satis probant argumenta Vasquez lib. 2. de adorat. à numero 7. Quinimo admittimus, extra templum vel tabernaculum, non fuisse adoratas; quod etiam de serpente æneo probabilior habere videtur sententia Vasquij lib. 2. num. 90. licet aliter sentiant Catharinus de imag. cap. 2. & Sanders lib. 2. de imag. cap. 3. imo nec in templo, nisi circa arcam DEI positas; vt ipsa simul cum DEO, adeoque DEVS ipse cum suis quasi stipulatoribus seu aula sua coleretur, non autem vel imagines ipsæ seorsim & secundum se, vel solum cum aliquo prototypo creato, quod immediate repræsentarent: vt scilicet ita magis omne idololatriæ periculum & occasio vitaretur.

Quod indicasse etiam videtur Tertullianus libro 2. contra Marcionem. capite 22. cum ait: *Sic & Cherubim, & Seraphim aurea in arca figuratum exemplum, certe simplex ornamentum, accommodata suggestui, longe diversus habendo causus ab idololatriæ conditione, ob quam similitudo prohibetur, non videntur similitudinum prohibitarum legi refragari: non in eo similitudinis statu deprehensa, ob quem similitudo prohibetur.* Quanquam Pammelius hoc loco solum à Tertulliano doceri putat, in veteri lege fuisse prohibitum, similitudines & effigies pro Dijs adorari.

Idem probatur ex ipsa praxi adeoque sensu eius populi, cui extra templum nullæ ad cultum vnamquam fuisse imagines videntur.

103 Sexto probabile quidem est, nullam imaginem, siue DEI, siue creaturæ alicuius, ad cultum fieri potuisse à Iudæis, absque expresso Dei mandato; neque mandatum ab eo vquam fuisse datum, nisi de imaginibus eo modo, situ, ac formæ faciendis & erigendis, iuxta quem simul ipse cum iisdem, aut potius in ijs ipse adoraretur, vt ex Tertulliano loco citat. colligi censet Vasquez libro 2. numero 95. Probabilius tamen videntur contrarium; vide-

licet clauso scandalo, & idololatriæ periculo, non fuisse vlla lege diuina positua vniuersim Iudæis imaginum structuram etiam ad cultum prohibitam, adeoque nec imaginum cultum, suo loco & tempore, nisi idololatricum & superstitiosum.

Hoc probat factum Salomonis cit. Regum 3. cap. 7. qui Cherubinos illos in templo, suo iudicio, absque DEI mandato factos, non alio situ, modo ac forma collocasse videtur, quam alij duo Cherubini Dei mandato facti, & ad cultum propositi constructi erant. Accedit, quod Damascenus & Hieronymus locis cit. generatim loquuntur de Cherubinis circum arcam positos, absque restrictione ad eos, qui ex mandato Dei facti erant. Denique difficile fuisset adoranti, alteros ab alteris cogitatione fecernere, & alios quidem adorare, alios in eodem loco ac situ constitutos, non item: nec huius rei vllum in scriptura, Patribus, aut historia extare videtur vestigium.

104 Sed quis ergo tandem, inquit, sensus fuit illius præcepti Iudæis dati in locis scripturæ adductis, vt sculptile ne facerent; si nec sensus iste fuit, vt nullum facerent ad vllum vsu; saluo interim, si quod aliud in particulari casu expressum DEI mandatum datum fuisset; vt sentit Vasquez libro 2. de adorat. numero 67. post Richardum, Henricum, itemque Catharinum, Aialam, Sotum, Horantium, Alanum Copum, Clitouzum locis citatis; & quoad imagines Dei, Alensem, Albertum, Bonauenturam, Marfilium, Abulensem, &c. Nec iste; vt nullum facerent forma ac modo adorationi accommodato, vt docet idem Vasquez num. 67. & 98. Nec vero etiam hoc solum illicitum sibi esse Iudæi putarunt, imagines ad cultum idololatricum facere, easque tanquam idola colere; vt vltro supra concessimus.

105 Respondeo, & dico septimo, directe eo præcepto solum prohibitum fuisse Iudæis, facere sculptile ad cultum idololatricum, aut superstitiosum: dereliquo vero, etsi diuino illo quidem præcepto nihil mandatum esset; nihilominus tamen Iudæi per se, ipso naturali præcepto, eum imaginum vsu vitare tenebantur, qui vel scandalum alijs, aut idololatriæ periculum sibi creare poterat: quin etiam ipsis populi rectoribus liberum relinquebatur, circa imaginum vsu, eam moderationem præscribere, quæ pro temporis ratione, populo ad idololatriam prono, esset magis accommodata. Quo factum videtur, vt communi tandem consensu & consuetudine (quæ vim legis habere potuit) minus late imaginum vsus pateret, quam nunc in noua lege omni idololatriæ periculo eliminato, vt supra dictum.

106 Neque illud etiam male quis dixerit; cum diuinus cultus eo tempore tam enucleate, etiam quoad res minimas, diuinis legibus ac præceptis esset explicatus, non fuisse fas populo priuata quidem auctoritate, ac suo arbitrio, nouas & peculiare ceremonias introducere; adeoque nec imagines ad cultum priuatum sibi fabricare: non quidem, vt illius præcepti, de non faciendo sculptili, sed generalis

illius, *Non addetis, neque minuetis, &c.* & nihilominus tamen ipsis Synagoga Moderatoribus liberum fuisse, publica auctoritate, quod in hoc genere, e re communis videretur statuere. De qua re pluribus disserui relatione de Colloquio Ratisponensi cap. 4. & 8. & Apologia præfat. cap. 5. & 9.

107 Hæc vero sententia super ea, quæ hæcenus dicta sunt, probatur primum auctoritate grauissima multorum Theologorum, qui ita sentiunt, speciatim S. Thomæ 3. part. q. 25. a. 3. ad 1. Caietani ibidem, Waldensis, Castro, Turtecremata, & aliorum, quos sequuntur Bellarminus lib. 2. de Sanctorum beatitud. cap. 7. Gregorius de Valentia hic q. 11. punct. 6. & Suarez 3. part. tom. 1. disp. 54. sect. 2. quidquid alij non pauci superius relati in contrarium dixerunt.

Secundo probatur ex ipso contextu eius præcepti Exodi enim 20. v. 3. hæc omnia pro vno præcepto Decalogi referuntur: *Non habebis Deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neq. omnem similitudinem, quæ est in celo de super, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles: Ego sum Dominus Deus tuus.* Secundum oppositam autem sententiam, fatendum esset his verbis tria præcepta contineri, quæ ratione non solum decem verba, seu præcepta Decalogi conficerentur, sed duodecim: vel certe, si quod nonnulli faciunt, duo postrema coniungantur, vnde decim.

108 Accedit quod iuxta communem Patrum sententiam, omnia præcepta decalogi sunt moralia & naturalia, solo illo excepto de sanctificando sabbato; cum tamen nunc ex opposita sententia etiam primum, magna saltem ex parte, ceremoniale esset.

Tertio idem probatur ex eo, quod vbiunque hoc præceptum traditur, semper adiungitur aliquid per modum quasi explanationis. ex quo cultus & adoratio imaginis instar Dei solum prohibita intelligatur, vt loc. cit. Exodi 20. *Non adorabis ea, neque*

109 *coles: Ego sum Dominus.* Et paulo post: *Non facies tibi Deos aureos & argenteos, &c.* Similiter Deuteronomij 4. v. 15. *Non vidistis aliquam similitudinem in die, quæ loquutus est vobis Dominus in Horeb, de medio ignis; ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi, vel femina, &c. ne forte eleuatis oculis ad caelum videas solem, & lunam, & omnia astra caeli, & errore deceptus, adores ea, & colas, quæ creauit Dominus DEVS tuus, &c.* Deuter. 5. v. 8. *Non facies tibi sculptile, nec similitudinem omnium &c.* Non adorabis ea, & non coles. Ego enim sum Dominus. Item Leuit. 26. v. 1. *Non facietis vobis idolum & sculptile, nec titulos erigatis, nec insigne lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis ea. Ego enim sum Dominus DEVS vester.* Denique Isaia 42. v. 8. *Ego Dominus; hoc est nomen meum: gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculpsitibus, &c.*

110 Ex quibus facile patet responsio ad obiectionem sectariorum, quam ex hoc præcepto veteris testamenti desumunt. Aut enim hoc præcepto absolute prohibitum non fuit, imagines colere, vt ex veriori sententia superius probauimus: aut certe hoc præceptum positium & ceremoniale fuit, ad ludæos solum, non ad Christianos pertinens, vt ex dictis liquet.

***

Tom. 111.

DVBIVM IV.

De ratione & modo adorationis rerum inanimatarum; speciatim quæ circa eam certa; quæ in controuersia sint; quæque votum in ea re consuetarum sit significatio.

6. Thomas 2. 2. q. 84. a. 1. & 3. part. q. 25. a. 3. 4. & 6.

111 **T**Ria sunt explicanda. 1. quæ in hac re sint certa. 2. quæ controuersia. 3. quæ ad terminorum explanationem pertinent. Quantû ad primum, circa modum colendi reliquias, imagines, aliasque res sacras inanimatas, certum, & apud omnes Catholicos indubitatum est primò imagines, aliasque res sacras, saltem eatenus recte coli, & adorari, quatenus coram illis, & per illas colitur & adoratur exemplar, indicio imaginis ad memoriam reuocatum, vt constat tum aliunde, tum ex Concilio Tridentino sess. 25. in proprio decreto.

Hic vero modus colendi imagines, & improprimus, & adeo exploratus est, vt eum nec auctores librorum Carolinorum, aut Synodi Parisiensis, alijque qui inter Iconomachorum græcorum errorem, & Nicænæ Synodi ac Catholicæ Ecclesiæ sententiam, mediam, atque hoc ipso auiam ingressi sunt viam; imo nec hodierni Lutherani vniuersim re ipsa negasse, aut negare videantur; quidquid sit interim de modo loquendi. Dicunt enim illi quidem, imagines habendas solum ad memoriam, non ad cultum & deuotionem; at non negant, sed potius hoc ipso tacite agnoscunt, coram illis, & per illas coli & adorari posse exemplar: qui est ipse modus quidam (improprius) colendi imagines representantes exemplar.

112 Secundo certum, & extra controuersiam est, imagines aliasque res inanimatas, quocunque tandem modo colantur, certe tamen propter se, vltimate, seu ob excellentiam suam propriam & absolutam, colendas aut venerandas neutiquam esse; sed vltimate ac principaliter solum propter prototypum, siue exemplar, eiusque excellentiam, tanquam ob rationem formalem obiecti; quandoquidem ipsa etiam imago formaliter spectata, & essentialem ordinem habet ad prototypum, & omnem suam excellentiam ab illo participatam habet.

Qua ratione etiam ab omnibus Catholicis imaginum cultus dicitur *respectus*, non absolutus: & consentiunt pariter omnes, quamcunque rem inanimatam, propter se & suam excellentiam, vltimate colere fas non esse, vt videre est apud Bellarminum, Suarez, Vasquez, & alios citandos.

113 Quare circumspicte intelligendus Azorius tom. 1. lib. 9. cap. 6. quæst. 5. vbi ita refert quorundam Catholicorum sententiam, quasi dixerint, posse etiam imagines coli & adorari *propter se*, quod qui-

Nna 2

dem

dem non nisi de immediata, secundaria, ac minus principali, adeoque inadæquata adorandi ratione intelligi potest: nisi forte Typographi incuria posita sit vocula *Propter se*, pro vocula *Per se*, idque non semel, sed iterato sapius errore, certe quidem eo modo loquentem Catholicum hæcenus neminem legi.

Dices, imago in se habet figuram & similitudinem alterius: ergo in se habet rationem, propter quam adoretur, adeoque propter se, post adorari. Respondeo, figuram præcisè, cum absolutum quiddam sit, proprie non esse rationem colendæ imaginis; relationem vero similitudinis ad ipsam exemplar, & quidem ab eodem expressæ, dici quidem potest minus principalis colendi ratio sed non principalis, & vltimata; cum hoc ipso, quod ea ratio solum respectiua est ad prototypum, simul prototypum tanquam principalem rationem colendi menti obijciat.

114 Tertio certum, imagines, aliaque res inanimas, nunquam ita coli seu adorari licite possent, ut cultus hic in ipsis penitus & vndeque sistat: quin potius fatentur omnes, imaginis cultum aliquo tandem modo referri & pertinere etiam ad exemplar; quod proinde aliqua ratione simul adoretur & colatur, non quidem semper tanquam obiectum Quod, directe, immediate, & formaliter intentum, sed saltem indirecte, mediate, & virtualiter, hoc ipso, quod exemplar est obiectum Quo, seu ratio formalis, propter quam colitur imago ut dictum.

Sicut enim cum seruus aut Legatus Regis, ob ipsam Regem, decenti honore colitur, ex consequenti & indirecte, seu virtualiter ac mediate etiam honoratur, Rex: ita cum imago non colatur, nisi propter exemplar, non solum tanquam ob finem remotum, sed etiam velut ob rationem formalem obiectiuam, necessario efficitur, ut ex consequenti, indirecte, virtualiter, ac mediate semper etiam simul colatur exemplar.

115 Quocirca etiam Iacob, qui Hebr. 11. vers. 21. *fastigium virgæ*, ipsius Ioseph adorasse dicitur, Genesis 47. vers. 31. adorasse dicitur *Dominum*. Nam ut Ribera ibidem ait; *adorauit Iacob sceptrum filij sui, honorans in eo regiam potestatem à Deo illi datam, magisque DEVM ipsum adorans, qui olim id per quietem reuelauerat Ioseph; & videns DEI promissa impleta, filiumque suum quem vnice amabat, prope ad regni fastigium eleuatum, qui & fauere fratribus posset, & corpus suum ad terram promissionis reducere, tantorum bonorum auctorem DEVM, plenus lætitiæ, adoratione illa filio exhibita reuerebatur, &c.*

Quod quidem pro innumeris Conciliorum & SS. Patrum locis explicandis, ac probe intelligendis diligenter annotandum est: ne dum identidem repetunt, in imaginibus exemplar coli, putemus imagines ipsas proprie aut per se coli non posse. Qua ratione, intelligitur etiam illud Basilij lib. de Spiritu sancto cap. 18. asserentis, *esse vnã glorificationem imaginis, & exemplaris; & quod indidit Iohannes Presbyter in VII. Synodo action. 4. non esse duas adorationes, sed vnã ipsius imaginis, & exemplaris, ut rursus dicitur dub. 7.*

116 Quod dictum etiam ex eo confirmatur, quod tam iuxta scripturam sacrã quam SS. Patrum phrasin, ipse etiam honor seu obsequium, quod Christi seruis defertur, Christo ipsi deferri dicitur Matthæi 25. v. 40. *Quamdiu fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Et in VII. Synodo action. 4. in dialogo Leontij dicitur: *Honor, qui sanctis impenditur, in ipsum (DEVM) recurrit. Qui Martyrem colit, DEVM ipsum colit: qui Matrem ipsius adorat, ipsi honorem assignat: qui Apostolum honore prosequitur, ipsum, qui Apostolum misit, honorat.* Idem habent Basilij orat. in SS. quatuor Martyres, Hieronymus epist. 53. Ambrosius serm. 6. Damascenus lib. 4. de fide cap. 17. Germanus Patriarcha in epistola ad Ioannem, quæ recitatur in citata Synodo eadem actione.

Quare si ad hoc, ut honorari quispiam in altero dicatur, sufficit esse finem vltimum venerationis; quod plerumque fit in allatis exemplis, multo magis sufficit, esse totam quasi rationem ac fundamentum venerationis, ut est exemplar respectu adorationis imaginum: quod optime etiam notauit Suarez 3. part. tom. 1. disp. 54. section. 5. post medium, & agnoscit Vasquez lib. 2. de adorat. num. 284.

117 Quartum certum, & inter Catholicos indubitatum est, esse quasdam externas adorationis generatim sumptæ, seu potius cultus notas & actus, qui vtrumque tandem circa imagines & coram imaginibus exerceri videantur, ipsis tamen imaginibus simpliciter & absolute loquendo, non exhibeantur; quales sunt, sacrificium, oratio, laus exemplaris, ut ex communi docet Suarez citat. disp. 54. sub finem, & Vasquez lib. 2. disp. 9. cap. 4. num. 433.

Qui hac in re secuti sunt Augustinum lib. 10. de ciuit. cap. 4. vbi ait: *Multa de cultu diuino usurpata sunt, quæ honoribus deferuntur humanis; siue humilitate nimia, siue adulatione pestifera: ita tamen, ut quibus ea deferuntur, homines haberentur, qui dicuntur colendi & venerandi, si autem multum eis additur, & adorandi. Quis vero sacrificandum censuit, nisi ei, quem Deum aut sciuit, aut putauit, aut finxit?*

Cuius rationem assignat Suarez loc. cit. quod eiusmodi actus præcisè respiciant personam intelligentem, vt talis est, abstrahendo ab his, quæ illi extrinsecus adiuncta sunt; quo fit ut per eos solum colantur ipsæ personæ, ad quas diriguntur, non autem imagines, & veltres, nec similia.

118 Addo, per eiusmodi notas directe significari eam animi submissionem vel existimationem, quæ cum imaginibus communicari nullo modo potest; cum animi submissio, per alias honoris notas formaliter & expresse significata sæpe tam exemplari, quam imaginibus suo modo communis esse possit, ut inferius magis declarabitur. Significant enim reliquæ adorationis notæ ex suo genere iuxta humanam institutionem, animi submissionem, sub generali quadam ratione, quibuslibet rebus aliquo modo excellentioribus communicabili; illa vero quæ diximus honoris symbola, sub speciali quadam ratione, quæ non nisi ad certas personas intelligentes apte referantur.

Atque

119 Atque hæc omnia, quæ inter Catholicos certa esse diximus, quasi totidem etiam verbis traduntur in Concilio Tridentino session. 25. decreto de cultu Sanctorum & imaginum. ubi dicitur: *Imagines porro Christi, Deiparæ Virginis, & aliorum sanctorum, in templis præsertim habendas & retinendas, eisque debitum honorem & venerationem impertendam.* (En primum certum:) *Non quod credatur inesse aliqua in ijs diuinitas, vel virtus, propter quam sint colenda:* (En secundum:) *vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda; velut olim fiebat à Genibus, quæ in idolis spem suam collocabant:* (Ecce quartum:) *sed quoniam honor qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illa representant; ita ut per imagines quas osculamur, & coram quibus caput aperiimus, & procumbimus, Christum adoremus, & sanctos, quorum illa similitudines gerunt, veneremur* (En tertium certum:) *Id quod Conciliorum, præsertim vero, II. Nicænæ Synodi decretis, contra imaginum oppugnatores est sancitum. Ita Concilium Triden-*

120 Cui non abs re erit subiungere integram collaudatam ab eo II. Nicænæ Synodi hæc de re definitionem, ex Anastasij versione, relata apud Baronium Anno 787. numero 40. *Hinc ita se habentibus, regia quasi euntes semita, sequentes diuinitus inspiratum S.S. Patrum nostrorum magisterium, & Catholica traditionem Ecclesiæ (nam Spiritus sancti hanc esse nouimus, qui nimirum in ipsa habetur) definimus in omni certitudine & diligentia, sicut figuram prætiosam & viuificam Crucis, ita venerabiles ac sanctas imagines proponendas, tam de coloribus, & taxellis, quam ex alia materia, congruenter in sanctis Dei Ecclesijs, & sacris vasis, ac vestibus, & in parietibus, ac in tabulis, domibus, & vijs, tam videlicet, imaginem Domini Dei & saluatoris nostri IESU Christi, quam intemerata Domine nostre, sanctæ Dei Genitricis eius, honorabiliumque Angelorum, & omnium Sanctorum simul & aliorum virorum: Quanto enim frequentius per imaginalem formationem videntur, tanto qui has contemplantur, alacrius eriguntur ad primitiuorum (seu prototyporum) earum memoriam & desiderium; & ad osculum, & ad honorariam his (imaginibus) adorationem tribuendam; non tamen ad veram latriam, quæ secundum fidem est, quæque solum diuinam naturam decet impertendam. Ita & istis, sicuti figura viuifica Crucis, & sanctis Euangelij, & reliquis sacris monumentis, incensorum & luminum oblatio, ad harum honorem efficiendum exhibetur; quemadmodum & antiquis pie consuetudinis erat. Imaginis enim honor ad primitiuum transit, & qui adorat imaginem, adorat in ea depicti substantiam seu personam. Ita Concilium Nicænæ II.*

121 Hæc vero cum certa sint, ut ad secundum huius dubitationis quæsitum veniamus, circa modum colendi imagines, & reliquias Sanctorum, aliasque res sacras inanimatas, quatuor alia controuersa sunt, inter Scholasticos, nec paruis difficultatibus implicata. Prima difficultas & controuersa est, an eiusmodi res possint villo modo vere ac proprie coli siue adorari; an vero tantum abusive & improprie sint colenda. Secunda difficultas, quæ re ipsa cum priori coincidit, nec ab ea nisi nomine differt,

ut videbimus, est, an villo modo etiam in se, tanquam verum & proprie dictum obiectum quod, terminet actum adorationis, non tantum ratione signi exterioris, sed etiam ratione internæ submissio- nis & affectus, sine quo nulla vera adoratio subsistit.

Tertia; an simul cum prototypo & quidem eadem adoratione, qua prototypum coli & adorari possint. Quarta; utrum secundum se & per se etiam coli & adorari possint, non adorato directe exemplari; & quo cultu.

122 Sunt enim de singulis variæ Doctorum sententiæ. Quidam enim absolute docent, imagines improprie tantum, & per accidens, non autem vere ac proprie coli posse; quod tamen alij non satis tutum existimant. Alij fatentur quidem, proprie coli; sed ita, ut ad illas solum pertineant externa signa honoris, non autem internus affectus honoris seu submissio- nis, quod alijs itidem non sine ratione improbat. Rursum plerique veteres Scholastici docent, imagines simul & eodem cultu cum prototypo venerandas; quod alij negant. Denique complures asserunt, imagines per se coli non posse, sed solum cum prototypo: alij vtrouis modo recte coli asserunt, ut inferius sigillatim declarabitur.

123 Jam vero, quod ad tertium huius dubitationis, quæsitum attinet; vt in vniuersa hac disceptatione, vera sententia deinceps explicanda melius intelligatur, notandum est, & continuo quasi præ oculis habendum, ex Suario 3. part. tom. 1. disputat. 54. sect. 5. & fere etiam Vasquez lib. 2. de adorat. disputat. 8. cap. 14. numero 385. imaginem lacram tribus modis considerari posse: primo materialiter & physice, vt res quædam est naturalis, seu artificialis huius materiæ, figuræ, &c. abstracto à representatione, alijsque reatiuis & moralibus perfectionibus, quas habet, seu in quantum imago, seu in quantum res sacra.

Secundo considerari potest, prout signum est rei sacræ siue ipsius exemplaris, eidemque exemplari reatiue oppositum, scilicet non solum constans tali materia vel figura, sed etiam habens insuper relationem representationis. Qua ratione etiam consideratur imago vt imago, etsi non vt actu exercens munus imaginis, prout Caietanus inferius loquitur, estque in numero rerum sacrarum, quæ solum denominatione & reatiue tales dicuntur, vt patet ex VII. Synodo articulo 7. in definitione fidei, & ex epistola Adriani de imag. quæ extat inter epistolas Pontificum.

124 Tertio considerari potest imago vt imago in actu exercito, seu vt Caietanus 3. part. quæst. 25. art. 3. 4. & 5. loquitur, vt actu exercet munus imaginis, non tantum actualiter quocumque modo representando prototypum, sed etiam prout in se quasi secundum representationem viuam continet exemplar, eoque velut animata est. Quæ consideratio à priori differt; quia hic directe sola consideratur imago, tamen oblique simul significetur prototypum, tanquam alter terminus correlatiuus: hic directe consideratur tam imago, quam prototypum, per modum vnius æquati obiecti; quod dicere possumus, imaginem prototypo animatam, seu prototy-

pum imagine vestitum, non realiter, nec per errorem seu falsitatem ullam concipientis, quia non iudicat, aut imaginem, aut in imagine vere esse Christum, sed per simplicem apprehensionem, ac viam representationem exemplaris in imagine, ac si adesset; quo modo filij in imagine suos concipiunt parentes &c. Quæ diuersæ considerationes etiam ad res alias inanimatas seruata proportione, accommodari non difficulter possunt.

Omitto quartam considerationem imaginis, qua imago nonnunquam materialiter quidem, & veluti res quædam, sed secundum quoddam esse morale, non materiale, vel artificiale spectari potest; nempe prout vel sacra quædam reliquia est, Sancti alicuius contactu sanctificata; qualis est imago Veronicæ, Imago B. Virginis à S. Luca depicta, &c. vel vt est peculiari quadam prece Ecclesiæ benedicta: quales quidem imagines rursus peculiari quadam ratione, in rerum sacramentorum numero computantur.

125 Sed hanc imaginis considerationem hoc loco prætermitto, vt dixi; tum quia non est communis omni imagini sacræ, sed aliquarum dumtaxat propria; tum quia ratio hæc imagini communis est cum alijs rebus sacræ, de quibus proprie iam non loquimur.

Nec obstat, quod Sanctus Thomas cit. 3. part. quæst. 25. art. 3. alijque Doctores communiter, duplicem tantum considerationem imaginis referunt, nempe vt res est, & vt est imago, nempe munus imaginis actu exercens; quia vt recte notauit Suarez loc. cit. isti tertiam considerationem imaginis secundo loco numeratam, ideo prætermiserunt, tum quod ea communis aliquo modo esset rebus sacræ, quæ itidem vim quandam habent representandi principalem terminum, ad quem referuntur; tum quia explicari propria & difficiliore adoratione imaginis cum exemplari, alia implicite quadammodo exposita censeripotera.

126 Notandum secundo, iuxta variam hanc imaginis considerationem, quatuor modos distingui posse, quibus siue de facto, siue de iure imagines colantur. Primus, vt imago non solum colatur in se, secundum se, siue per se, sed etiam *propter se*; ita vt ipsa secundum se sit totum & adæquatum adorationis obiectum, non solum Quod, sed etiam Quo; seu quod idem est, vt non solum sit illud quod proprie per se & directe colitur, sed etiam aliqua intrinseca eius excellentia, seu respectiua, seu absoluta, sit tota ratio colendi imaginem, tanquam vltimum terminum, & obiectum cultus, in quo penitus & omni modo sistatur. Et hic cultus imaginis fere respondet imagini secundum primam considerationem; sed quem iam superius, in primo certo, tanquam illicitum & superstitiosum exclusimus.

127 Secundus priori directe oppositus est ille, quo ita imago colitur, vt nullo modo sit illud, quod proprie & in se colitur, sed tantum sit occasio, seu memoratiuum signum, quo mediante exemplar in memoriam reuocatum colitur, esto coram imagine: quod genus cultus in primis significatur per illa verba: *Per imaginem, seu coram ima-*

gine colere prototypum, Vbi etiam consideratur imago, iuxta secundam considerationem superius explicatam; cuius tamen alius vsus esse potest, vt dicitur.

Tertius, vt dirigatur cultus siue adoratio, tam ad exemplar, representatum, quam ad imaginem, in qua representatur, ex vitroque per viam apprehensionem intellectus, conficiendo vnum obiectum adæquatum, ad quod proprie terminetur cultus, quodque sit adæquata materia, circa quam versetur adoratio ex mente ac intentione adorantis. Quo modo alias in cultu ciuili, petrona quæpiam excellens solet esse tota materia cultus, non solum vt constat anima, sed etiam corpore; etsi non æque principaliter eiusmodi cultus ad partem vtramque, hominis terminetur. Atque hic cultus respondet tertie considerationi imaginis.

128 Quartus, vt adoratio dirigatur ad solam imaginem (iuxta secundam eius considerationem) tanquam ad materiam seu rem directe adoratam; ad exemplar verò solum vt ad rationem adorandi; esto hoc ipso indirecte & quasi virtualiter simul etiam exemplar adorari intelligatur, vt superius dictum, in tertio certo. Quo quidem casu etiam imago non quidem propter se, sed in se tamen, & per se colitur & adoratur: sicut etiam proximus vere etiam in se per charitatem diligitur, etsi non nisi propter Deum.

129 Et ad hos ipsos etiam diuersos modos colendi imagines, relatos itidem à Suarez cit. disp. 54. sect. 4. reuocantur illi ipsi modi diuersi colendi rem aliquam, quos ex alijs auctoribus, præcipue vero ex Gabriele, in 3. distinct. 9. quæst. 1. refert Bellarminus lib. 2. de Sanctis, seu de Ecclesia triumphante cap. 21. vbi triplicem modum colendi distinguit. Id enim quod honoratur primo honorari posse per se, vel per accidens: secundo *propter se*, vel *propter aliud*: tertio *proprie*, vel *improprie*. Quos loquendi modos ad modos diuersos colendi imagines superius explicatos accommodando, iuxta mentem, & declarationem Bellarmini, & communem Doctorum, dicendum est, primo modo colendi imagines, superius relato, sed illicito, imagines coli non tantum proprie & per se, sed etiam propter se; secundo modo non nisi improprie, tertio, proprie quidem, sed per accidens: quarto, non solum proprie, sed etiam per se.

130 Et licet alioqui Bellarmini explicatio, quam superius dictis loquendi modis adhibet, per se satis apta, & plana videatur, quin & communiter apud alios Theologos recepta; video tamen eos non hoc sensu ab omnibus vsurpari. Nam Bellarminus per *accidens* adorari intelligit omne illud, quod cum nec sit suppositum, nec ratio adorandi, coniunctum tamen est supposito, quod per se adoratur. Cum qua acceptione conuenit etiam illa, qua per accidens adorari intelligitur, quod non ratione sui, sed ratione alterius adoratur; licet interim animus ac mens adorantis verè in illam etiam rem, quæ adorari per accidens dicitur, terminetur.

Sicut etiam apud Philosophos, per *accidens* moueri dicuntur, quæ concomitanter, vel tanquam partes, vel tanquam accidentia mouentur;

licet.

licet in se vere afficiantur motu, vt recte ad hoc institutum notauit Suarez loc. cit. sect. 3. & 4. in hunc sensum explicans Maiorem, & Capreolum, assentes, imagines solum coli per accidens, vt inferius dicitur.

Alij vero, in quibus Vasquez libro 2. de adorat. disputat. 8. cap. 8. 9. & 12. per accidens adorari intelligunt, ad quod opus quidem externum adorationis, cum simplici affectu, sed animus tamen adorantis, ac interna submissio nequaquam refertur.

Eodem modo ambigua est vox adorari secundum se, saepe enim usurpatur pro eo, quod est adorari in se, adeoque vere, saltem vt obiectum materiale, seu vt partem materialis obiecti, terminare actum adorationis: prout saepe etiam loquitur Suarez loc. citat. At vero Caietanus 3. part. quaestione 25. articulo 3. & Gregorius de Valentia hic disput. 6. quaestione 11. punct. 6. usurpant pro eo, quod est, propter se, vel sine habitudine ad aliud adorari. Eodem modo particulam per se Palacius in 3. dist. 9. disput. 1. & particulam in se Tartaretus in 3. dist. 9. epilog. de adorat. confundunt, cum particula secundum se: quas etiam ipse Sanctus Thomas, non satis accurate distinguit, vt videbimus.

Quare in his omnibus, ad vitandam aequiuocationem, diligenter distinguenda sunt vocabula; neque tam de vocibus, quam de re, ipsa disceptandum, saluo tamen semper sano loquendi modo.

Quibus ita constitutis ac velut pro terminorum explicatione suppositis, singulae illae difficultates circa modum colendi imagines, aliaque res sacras inanimatas, singillatim deinceps explicandae sunt.

D V B I V M V.

An imagines sacrae proprie vllō modo adorandae siue colendae sint; itemque an ipsa etiam in se tanquam obiectum Quod terminent actum adorationis seu cultus, non tantum ratione signi exterioris, sed etiam ratione interna submissiois.

S. Thomas 2. 2. quaest. 84. art. 1. & 3. part. 1. q. 2. 3. 4. & 6.

132 Prima igitur difficultas & controuersia est, ex ijs, quas dubio praecedenti proposuimus, an imagines vllō modo etiam proprie adorandae siue colendae sint; seu quod tantundem est, an imagines proprie dicantur coli & adorari, an vero improprie tantum & abusiue. Nec vis ponitur in vocabulo adorationis de quo dub. 3. sed quaestio generatim est, an proprie colantur.

Neque verò defuit ex Catholicis, qui aperte asserunt, imagines improprie tantum, & per acci-

dens, non autem vere ac proprie coli posse. Ita Durandus in 3. distinct. 9. quaestione 2. num. 9. & 11. qui cum nullum alium imaginis cultum agnoscat, quam quo simul ipsa cum prototypo colatur, ait: *Proprie loquendo, nunquam reuerentia exemplaris vel signati debetur signo vel imagini: sed quia loquendum est, inquit, vt plures, ideo commune dictum sic exponendum est, quod protanto dicitur imago subtractione imaginis adorari eadem adoratione cum re, cuius est imago, quia ad praesentiam imaginis seu signi, fit rememoratio rei quam rememoratum adoramus.* Et ibidem num. 8. & 14. generatim docet, rem inanimatam, quae non est subiectum susceptuum sanctitatis, non posse esse secundum se terminum adorationis.

Eodem modo loquuntur Holkot in lib. Sap. lect. 157. & Picus Mirandulanus in Apolog. quaestione 3. Item Viguerius Instit. Theol. cap. 5. §. 5. v. 12. ait; *proprie loquendo non est adorationem imaginis, sed rei representatae coram imagine &c.* Et sic clare, inquit, loquendo, est adoratio Christi, coram imagine Crucifixi, quae ad memoriam reuocat &c. Qui idem docent etiam de sacris reliquijs.

Fauet etiam in modo loquendi Caietanus 3. part. quaestione 25. art. 3. 4. & 5. vbi docet, imaginem esse tantum conditionem adorandi exemplar; & honorem non exhiberi conditioni adoratae rei, sed rationi adorandi, quae est exemplar.

Fauent etiam Petrus Cluniacensis episc. 2. contra Petrobrvianos cap. de venerat. crucis sub finem. & Ionas Aurelianensis lib. de cultu imag. à principio, & Castro V. adoratio, & Didacus de Tarpia 3. part. quaestione 25. art. 3. & seq. Citari etiam solent Alensis & Henricus; sed quos in benigniorem sensum interpretari conatur Suarez 3. part. tom. 1. disp. 54. sect. 3.

Sicut nec huc pertinent illi, qui adorationem imaginum comparatam cum adoratione prototypi, quo cum simul colantur, vocant analogicam, in quibus sunt Gabriel in canonem lect. 49. & in 3. distinct. 9. quaestione 1. artic. 2. & Corduba lib. 1. quaestione 5. dub. 4. quia non omne quod analogice tale est, hoc ipso solum improprietate est, vt constat de accidente, quod analogice quidem, sed proprie ens est.

Ceterum sine dubitatione simpliciter & absolute fatendum est, imagines, & reliquias Sanctorum, aliaque res sacras, non solum abusiue & improprie, sed etiam vere & proprie, licet respectiue colendas & adorandas esse. Ita ex mente omnium quasi veterum Theologorum, contra citatos, adeo constanter & firmiter tradunt recentiores, vt oppositam Durandi sententiam etiam graui censura notent. Bartholomaeus quidem Medina 3. part. quaestione 25. art. 3. ait, *periculosam esse ac temerariam, & haeresin sapere; additque, Victoriam docuisse, illam esse haeticam.*

Catharinus opusc. de cultu imag. ait, hunc modum loquendi parum differt ab eo, qui omnem adorationis terminum ab imaginibus auferat. Gregorius de Valentia loco citato dicit, istos minus circumspecte loquutos. Suarez citat. sect. 5. sub finem ait, *falsissimum, & à sensu Conciliorum & Sanctorum alienum esse, dicere, imaginem nunquam vere adorari, aut non magis adorabilem esse,*

quam sit terra, cuius osculo Deus adoretur. Imo etiam Dionysius Carthusianus in 3. dist. 9 postquam Durandi sententiam verbatim retulisset, ait, eam *videri doctrinam rituique Ecclesie aliquantulum derogare.* Et Ferrariensis 3. cont. Gent. cap. 20. vocat eam a *Catholica fide alienam.*

Aliter Valquez lib. 2. de adorat. num. 390 ubi cum Durandi sententiam recitasset, subiungit: *Quem loquendi modum aliqui magis seuerè censent & notant, quam par esset. Nec enim de hac re quidquam in fide definitum video: imò septima synodus non multum curat, quomodo imaginum adoratio appelletur.*

135 Sed probatur communis, & vera doctrina, primo quidem ex Concilijs & Patribus, idque varijs modis. Primo cum simpliciter absolute docent, asserunt, ac etiam sub anathemate definiunt, imagines colendas & venerandas esse, vt patet ex Concilio Tridentino cit. sess. 25. & Concilio Nicæno II. act. 7. & ex omnibus testimonijs, quæ ibidem pro hac re adducuntur; anathemate simul denunciatio ijs, qui negant imagines esse venerandas. Mirum autem esset, quod nec ipsi Patres quandoque dixerunt, imagines non esse colendas, nec alios ita loquentes ferendos putarunt, si non nisi improprie & abusive colendæ dicuntur; quandoquidem alias quod non nisi improprie tale est, recte ac simpliciter negari solet tale esse.

136 Secundo id apertius indicant SS. Patres, cum non tantum simpliciter imagines adorari dicunt, sed simul etiam eiusmodi emphaticis & energeticis particulis additis vtuntur, quæ non nisi veram ac propriam adorationem denotent. Qualia sunt hæc in cit. Concilio Nicæno prolata & probata. Act. 1. Basiliius in sua confess. ait: *Honorifice veneror venerandas imagines, suscipio, & amplector.* Act. 2. Adrianus in epist. *Ex animi desiderio eas veneramur.* Ibidem Tharastius: *Has desiderio nostro adoramus, vt in nomine Christi, Deiparæ, & Sanctorum factas.* Et infra Euthymius Episcopus Sardenfium: *Venerandas imagines ex toto corde, cum debito honore, & saluatoria adoratione suscipio.* Et Elias Episcopus Cretæ: *perfecte eas adorans, &c.* Item ex Gennadio vt habetur tom. 3. Augustini lib. 1. de Ecclesiast. dogmat. cap. 73. recipitur illa sententia: *Sanctorum corpora, & præcipue Beatorum Martyrum reliquias, ac si Christi membra, sincerissime honoranda.* Et act. 7. in epistola Synodali, dum explicatur, quid sit *προσκύνησις* siue adoratio imaginibus debita, dicitur, præpositionem *πρός* Ad, intentionem significare desiderij.

137 Tertio id ipsum docent Sancti, dum asserunt, eo modo coli prototypa in imaginibus, quo Deus colitur in sanctis, vt retulimus dub. 4. n. 16. In his autem ita colitur Deus, vt nihilominus ipsi etiam sancti proprie colantur, vt omnes Catholici fatentur.

Quarto in eadem Synodo VII. sæpe dicitur imagines, etiam Christi, adorari quidem, sed non perfecta latria, sed potius diuersa adoratione: atqui si adorare imaginem Christi, non est aliud, quam coram ea adorari Christum, certe latria adorari diceretur.

Quinto, quia in eadem Synodo act. 3. non solum dicitur, adorari exemplar in imagine, sed etiam adorari imago propter exemplar; quæ loquutio

propriam imaginis potius, quam exemplaris adorationem denotat.

138 Sexto in eadem Synodo act. 6. ab Epiphano dantur illi, qui imaginum vsus ad memoriam solum restringunt, his verbis: *Qui vero dicunt, sufficere vsus imaginum ad memoriam solum, non vero ad saluationem (seu venerationem) eas habendas; illud quidem recipientes, hoc vero recusantes, semprobi quidam tenentur, & falsoueri vt ita dicam, deprehenduntur; altera quidem parte veritatem confitentis, ex altera vero peruerse agentes.* In quo errore fuerunt etiam illi, qui libros Carolinos composuerunt, vt dub. 3. dicimus. Atqui iuxta eam sententiam, quam retulimus, imagines re ipsa solum ad memoriam vlturpantur; non autem ad venerationem, saltem proprie loquendo; etsi coram illis & per illas colantur prototypa: quod non obstat; quia nec prædici Iconomachi repugnasse videntur, quominus in presentia imaginum possent adorari exemplaria, vt recte notauit Suarez loc. cit. & tacite agnoscit Valquez lib. 2. disp. 8. cap. 7. n. 316. cum etiam hodie apud Lutheranos in quibusdam locis, ad hunc vsum Christi crucifixi imagines prostare videantur.

139 Secundo probatur eadem doctrina ratione. Nam primo; quod coram imagine honoratur prototypum, per id reuera non honoratur imago sed solum prototypum: ergo si non aliter imago honoratur, rectissime negari potest honorari; quod tamen nemo Catholicus dixerit.

Deinde si imago improprie tantum honoratur, proprie autem loquendo non honoratur, sequitur melius, & magis proprie loquutus fuisse, ac etiam num loqui Iconomachos, seu veteres, seu recentiores, negantes imagines colendas esse, quam Concilia & Patres, dicentes, esse colendas: sed consequens est absurdissimum. Maior est evidens; Minor probatur, si enim melius ac magis proprie loquuti fuissent, immerito fuissent damnati: quia nemo damnandus est propterea, quod dimissa impropria locutione, sermonis proprietatem retinet: at illi merito damnantur ab omnibus Catholicis. Ergo &c.

Nec est vllum argumentum alicuius momenti pro contraria sententia, vt magis patebit ex sequentibus. Et fortasse, inquit Bellarminus lib. 2. de cultu imag. cap. 21. auctores oppositæ opinionis; hoc solum dicere voluerunt, nimirum honorem proprium exemplaris non posse exhiberi imagini, nisi improprie, de honore autem inferiore nihil dixerunt. Quod si ita est, ab eis non dissentimus. Ita Bellarminus. Sed cuius interpretatio benignior videtur, quam verior, vt tum ex adductis verbis authorum liquet, tum mox ex difficultate sequenti patebit.

140 Secunda igitur difficultas & controuersia est, an imagines, aliæque res sacræ vilo modo etiam in se, tanquam verum & proprie dictum obiectum Quod, aut sanè eius quædam pars materialis, terminent actum adorationis seu cultus, non tantum ratione signi exterioris, sed etiam ratione internæ submissionis & affectus, sine quo nulla vera adoratio subsistit.

Et vero præter auctores iam antea citatos & refutatos difficultate præcedente, sunt insuper etiam alij, qui etsi aperte doceant, imagines vere & pro-

prie colendas, aut certe id non negent, ita tamen suam sententiam declarant, ut non nisi verbo tenus à reiecta superius sententia discrepare videantur. Docent enim, non aliter, nec alia ratione colimagine, nisi quia illis, seu coram illis, & circa illas, exhibentur externa signa honoris, ut genuflexio, deosculatio, inclinatio, vel apertio capitis &c. cum tamen interim internus affectus honoris seu submissionis nullo modo dirigatur ad imaginem, sed solum ad prototypum.

Ita docet Didacus siue Iacobus Payua Andradius lib. 9. orthodox. explicat. ubi ait: *Quamquam si corporis motus, externamque venerationem spectes, imago ipsa colatur; animus certe, qui pietatis religionisque sedes est, nihil minus quam lignum, colores, atq. imaginem intuetur; sed totus in re, quam imago refert, positus est.* Idem significat Castro V. adoratio, cum ait: *Deniq. adoratio ipsa est coram Cruce fit, mens tamen nostra ad id solum fertur, quod crux ipsa representat, Dei scilicet Filium, olim in cruce pendentem.* Fauet etiam quoad imagines Palacius 3. sent. dist. 9. disp. 1. in fine.

Idem expresse docet Vasquez lib. 2. de adorat. disp. 8. cap. 8. 9. 12. ubi maiorem honorem imaginibus non concedit, quam per accidens, & in signo externo, deriuato ab affectu seruitutis, siue submissionis circa exemplar; ita ut honor ille, quo imago ipsa colitur non sit nisi signum externum honoris, cum simplici affectu illud exhibendi. Quod etiam repetit eadem disp. cap. 13. ubi Payuæ sententiam refert & approbat. Idem docet cap. 15. licet ibidem simul defendere conetur, imagines nihilominus vere & proprie, non analogice dici venerandas & adorandas.

Vnde etiam eam sententiam, quæ solum improprie imagines adorari asserit, non vult in re falsam videri: imo suam sententiam cum illa re ipsa eandem facit lib. 2. disp. 6. cap. 1. num. 66. *Quod autem Durandus, inquit, Picus Mirandulanus, & Holkot, asseruerant, osculum, inclinationem corporis, & alia signa esse proprie adorationem, cultum, & reuerentiam exemplaris; ipsius autem imaginis, non nisi improprie, & latiore significatione, in modo loquendi solum, non re ipsa alyis Catholicis aduersantur.* Et disp. 8. cap. 3. num. 273. addit, eosdem, *quamuis in modo loquendi variant, & se putent ceteris scholasticis aduersari, ab hac tamen sententia (quam ipse sequitur) re ipsa non differre.*

Eandem sententiam sequitur Lessius lib. 2. de Relig. cap. 3. num. 19. ubi ait: *Imagines Christi, & alie res inanimatae, non sunt capaces honoris formalis; sicut nec contumelia, aut iniuria; cum non possint hæc apprehendere; nec sint capaces ullius excellentiæ supernaturalis rationalem. Itaque solum possunt coli per accidens, & actu materiali & externo honoris, qui ut ad illas terminatur, non est honor formaliter, sed solum materialis actus honoris: est autem formaliter honor, ut terminatur ad exemplar.*

Eidem sententiæ fauent Turrianus lib. 1. pro Canonibus Apostolorum cap. 25. & ex veteribus Scholasticis nonnulli apud Suarez 3. part. tom. 1. disp. 54. sect. 4.

Sed & Valentia hic q. 11. punct. 6. & Azor tom. 1. lib. 9. cap. 6. q. 5. ambigue loquuntur: qui tamen si recte expendantur, plus non volunt, quam ima-

gines non propter se (ita usurpare videtur Valentia particulam *secundum se*) nec sine relatione ad aliud coli, neque in ipsis imaginibus vltimate fitti.

Nihilominus pro certo habendum est, non tantum externa signa honoris, cum simplici affectu ea exhibendi, sed etiam ipsum internum affectum reuerentiæ, & cultus, seu adorationis, ad imagines & reliquias Sanctorum vere & proprie deriuari, siue tanquam ad materiale obiectum totale, siue ut ad partem materialis obiecti, de quo iam nihil definimus. Ita speciatim docent Bartholomæus Medina 3. part. q. 25. a. 4. Catharinus tract. de imag. Albertus Pius lib. 8. cont. Erasmmum, Sanderus lib. 2. de imag. cap. vlt. Bellarminus lib. 2. cap. 2. Suarez tom. 1. 3. part. disp. 54. sect. 5. & 3. tom. disp. 8. sect. 8. & quoad reliquias expresse Gregorius de Valentia loc. cit. & multi tam veteres, quam recentiores dub. vlt. citandi.

Idem plane ex antiquis Scholasticis sensit S. Thomas, & apertius tradiderunt Capreolus, & Ferrarientis inferius citandi, item Maior 3. dist. 9. q. 1. Gabriel ibidem, & super canonem lect. 49. & Paludanus in 3. dist. 9. q. 1. ubi ait, imaginem *verè adorari, licet solum propter exemplar.* Et infra, *absurdum esse dicit principium, nihil irrationale esse adorandum in se: quia licet non propter se, tamen in se adorari potest & debet.* Vbi cum imagines adorari sentiat, absque eo quod formaliter & directe adoretur exemplar, necessario sentit, etiam internum affectum reuerentiæ & honoris ad imaginem referri.

Neque vero hæc doctrina minus certa videtur, quam præcedens, de propria imaginum veneratione, ut etiam censuit Suarez loc. cit. cum opposita sententia, à priori, quam refutauimus, in re non differat, ut eius auctores fatentur, sed solum in modo loquendi, qui re eadem supposita, non est melior, sed potius deterior, magisque improprius, vt bene etiam dixit Suarez loc. cit.

Vnde probatur nostra sententia primò omnibus testimonijs Conciliorum & Patrum, pro resolutione præcedentis controuersiæ allatis, è quibus maxime notanda verba Synodi VII. afferentis, *imagines ex affectu, ex animi desiderio, ex toto corde, cum debito honore, perfecte adorandas &c.* Secundo probatur eadem doctrina sequentibus rationibus. Prima ratio est. Vt aliquis actus humanus verè & proprie denominet rem aliquam per modum obiecti, necesse est, ut intima essentia actus, nullo essentiali excluso, multo minus eo, quod in ipso præcipuum, & velut anima totius actus est, feratur in eiusmodi rem, tanquam in obiectum seu materiam suam: atqui secundum sententiam, quam refellimus, actus adorationis seu cultus, secundum ea, quæ sunt de eius intrinseca ratione, imò secundum id, quod in ipso præcipuum est, non fertur in imagines, aut res alias inanimatas: Ergo iuxta eandem sententiam, actus adorationis non vere & proprie denominat imagines; quod tamen ipsi pernegant. Maior patet inductione: & ratio est. Quia denominari obiectum aliquod ab actu, supponit actum circa ipsum versari: atqui non potest circa ipsum versari, si ipse actus secundum suam essentiam ad illud non terminetur.

Minor probatur. Quia de essentia adorationis

& ho-

& honoris, est, ipse affectus internus seu intentio honoris, vt docent omnes, & agnoscit Vasquez lib. 1. disp. 1. cap. 4. & lib. 3. disp. 1. cap. 6. num. 43. vbi ait: *Adoratio duobus constat, & affectu seruitutis (siue submissionis) erga rem excellentem, cui notam submissionis deferre desideramus, & ipsa nota exteriori.* Idem confirmat lib. 2. disp. 8. cap. 8. & cap. 12. num. 361. vbi ait: *Actum adorationis in ratione cultus, honoris, & adorationis duobus consistit, unum est nota exterior submissionis, vt genuflexio &c. alterum, submissionis affectus, quo quis ex apprehensione excellentiæ & dignitatis, alicui vt excellenti notam illam vult exhibere, sine quo nota exterior non esset adoratio & cultus, cum ea fieri posset animo quoque iocis, aut irrisioms.*

Vnde etiam Leontius dialog. 5. contra Iudæos relato & probato in Synodo VII act. 4. & à Damasceno orat. 3. de imag. ait: *Ergo vt saepe dixi, in omni saluatione & adoratione intentio ipsa requiritur.* Quo spectat etiam illud Aristotelis, honorem esse in honorante; nimirum ratione internæ submissionis & affectus, sine quo nullus est honor.

145 Secunda ratio. Aut opposita sententia intelligit, eatenus solum proprie coli imagines, quatenus re ipsa per externam actionem (accedente simul consensu voluntatis) coram imagine, vel circa imaginem, externa honoris signa exercentur, v. g. apertio capitis, genuflexio, osculum &c. aut præterea requirit, vt ex peculiari quodam affectu voluntatis ad imaginem referantur, quasi videlicet eius etiam causa, adeoque in eius honorem & quasi commodum facta. Si secundum, habemus intentum; quia is ipse est internus quidam affectus reuerentiæ & honoris.

Si primum dicunt, vt sane videntur dicere, tum sequi videntur hæc absurda. I. Imagines non magis proprie coli, quam colitur terra, cui in honore Dei osculum infigitur; quod videtur contra communem sensum fidelium.

II. Non magis coli imaginem ratione representationis, adeoque vt formaliter imago, quam ipsam eius materiam: &c. quod est contra Concilium Nicænum act. 4. vbi Leontius: *Imaginem, inquit, Christi adorans, non lignorum aut colorum materiam adorabat, sed inanimatum charactere Christi.*

146 III. Non minus dici posse imagini sacrificari, aut eam inuocari, quam externis gestibus corporis adorari; cum vtraque honoris signa æqualiter coram imagine, seu circa imaginem exercentur: id quod tamen est contra Concilium Tridentinum relatum dub. 4. num. 119.

IV. Sequitur, eum non errare, qui cum aliquin admittat, coram imaginibus, & circa imagines, ex simplici affectu & proposito voluntatis, posse externa honoris signa exerceri, asserat tamen, imaginem esse tantum conditionem, qua mediantem exemplar colatur; siquidem re ipsa opposita sententia plus honoris imaginibus non tribuit; nec verò vllum proprium imaginis cultum tueri potest: id vero à Caietano, & à Tapia, aliisque nonnullis superius assertum merito reprehendit Vasquez lib. 2. disp. 8. cap. 7. num. 316. & 318. quia, inquit, *incederemus in sententiam Iconomachorum, qui ad solam recordationem exemplarium imagines retinebant.*

147 V. Tandem sequi videtur, Iconomachos illos

saltem re ipsa non errasse, qui ad memoriam imagines retinendas esse docuerunt, negantes earum adorationem: quia nec isti negasse inueniuntur, posse coram imaginibus, aut circa imagines exerceri externa signa honoris, ex affectu erga prototypa, vt recte notauit Suarez cit. disput. 54. sect. 4. & tacite agnoscit Vasquez loc. cit. & patet etiam ex quorundam Lutheranorum nostri temporis more, qui crucifixi imaginem in medio templi expositam retinent, nec vitæ auersa ab ea facie precationem instituant. Consequens autem illud planè est absurdum, vt constat ex verbis septimæ Synodi act. 6. superius difficult. 1. relatis.

148 Tertia ratio sumitur ex duobus exemplis, quibus auctores quoque contrariæ sententiæ adorationem imaginum recte explicari docent. Primum desumitur à virtute iustitiæ, quod pariter referunt Suarez loc. cit. sect. 5. sub finem & Vasquez lib. 2. num. 329. Sicut enim religio versatur circa alterum, nempe ratione prædictum; ita etiam iustitiæ. Et tamen hoc non obstante, potest aliquando iustitiæ actus seu affectus internus immediate versari etiam circa rem expertem rationis, puta equum, quem, seruus, siue conductor ex iustitiâ bene tractare debet; etsi in hoc obiecto affectus iustitiæ vltimate non conquiescat: Ergo etiam adorationis actus, non solum ratione signi externi, sed etiam ratione affectus interni submissionis, poterit versari non solum circa ipsum principale obiectum intelligens, quod est prototypum, sed etiam circa imaginem, etsi vltimate in hoc non sistendo.

149 Dices: hunc ipsum tamen affectum erga equum, prout formaliter erga equum est, non esse affectum iustitiæ; quia vt sic non est ad alterum: Ergo pariter etiam affectus erga imaginem, qua talis, non erit affectus venerationis siue adorationis. Respondeo, vtrumque; tam antecedens, quam consequens, verum esse reduplicatiue, non specificatiue. loquendo; hoc est, ille affectus erga equum non habet quidem rationem iustitiæ, ex eo præcise, quod ad equum dirigitur; sed reuera etiam qui ad equum dirigitur, est verus affectus iustitiæ, non erga equum præcise, tanquam erga vltimum terminum, sed erga dominum. Ita etiam affectus submissionis seu venerationis erga imaginem, non habet quidem rationem actus religionis, seu dulciæ, præcise ex eo, quod circa imaginem versatur; sed tamen is ipse, etiam reuera versatur circa imaginem, in ordine tamen ad exemplar, siue propter exemplar, à quo vltimate rationem virtutis religionis, siue dulciæ participat.

150 Alterum exemplum petitur à charitate, quatenus circa Deum, & hominem versatur; quod verbis ipsius Vasquez referam, qui hoc ipso exemplo vitur, etsi id aliter applicet lib. 3. disp. 1. c. 6. n. 37. *Si proximus, inquit, sit solum materia diligendi Deum, quia bonum quod in ipse est, aut ei desideramus, non concupiscimus, quatenus bonum illius est, & ex complacentia ipsius, sed quatenus Dei bonum quodammodo in eo apprehenditur, & ex complacentia ipsius Dei; optime adoratio imaginum cum dilectione proximi hoc modo confertur. Sicut enim idem actus amoris est, qui terminatur ad proximum, & ad Deum; (quamquam circa proximum tanquam circa materiam versatur, Deum vero*

reficit

respicit ut obiectum formale: Sic etiam idem motus adorationis est imaginis & exemplaris, qui diverso modo virtutum respicit. Hactenus Vasquez. Nunc autem subsumo: atqui actus ille amoris, tametsi principaliter feratur in DEVM, qui est ratio amandi, & formale obiectum quod, reuera tamen etiam fertur in proximum, non solum secundum effectum quendam externum, sed etiam secundum ipsum internū affectum: ergo etiam actus adorationis non solum secundum signum externum, sed etiam secundum internam animi submissionē ac reuerentiam, versari poterit circa imaginem.

151 Neque vero absurdum est, nos ipsos imagini sacræ aliqua ratione submittere, protestando, non quidem nos vndeque & simpliciter, sed sane, quidem uti res profanas, aut etiam culpæ obnoxias, re eiusmodi, qua sacra est, inferiores esse. Cum eadem etiam ratione homines sancti, imo etiam profani, se longe alioqui inferioribus & deterioribus submittere quotidie, absque vlla reprehensione, soleant; nec omnino opus sit, ut res ex affectu adoranda, sit vndique excellentior persona adoranda; modo semper vltimata ratio adorandi sit excellentia rationalis creaturæ; quando homines vere coram Deo humiles se omnis creaturæ seruitio indignos iudicant, hocque ipso se omni creaturæ quodammodo subiiciunt. Certe S. Thomas 2. 2. q. 103. a. 2. in hunc ipsum sensum docet, in quolibet inueniri aliquid ex quo potest, inquit, aliquis eum superiorem reputare. Quod non satis aduertisse videntur quidam contrariæ sententiæ auctores, dum ex nostra sententia inferunt, aut imagini aliquam specialem virtutem tribuendam, aut irrationabiliter in spiritu & affectu illi seruiendum. Qua ratione etiam fundamento oppositæ sententiæ satisfactum est.

DVBIVM VI.

An, & qua ratione imagines simul cum exemplari, eodemque cultu coli possint.

S. Thomas 2. 2. q. 84. a. 1. & 3. part. q. 25. a. 3. 4. & 6.

152 **D**Ocuimus dubio præcedenti, imagines vere ac proprie coli, ita quidem, ut non solum externum signum, sed etiam internus affectus honoris & reuerentiæ ad imagines, aliasque res sacras pertineat. Sed quia hoc dupliciter fieri potest, ut vel simul cum ipso prototypo, vel etiam per se ac seorsim ita colantur, sequitur nunc tertia difficultas & controuersia explicanda, an, & quonam modo imagines, simul cum exemplari, eodemque cultu coli possint. Vbi sermo est, non tantum de eodem cultu secundum habitum, ut recentiores quidam Thomistæ S. Thomam interpretari conantur, sed etiam de eodem cultu, ratione actus.

153 **E**t quidem plerique veteres scholastici, agentes ex instituto de cultu imaginum, docuerunt, eas simul, ac eodem cultu cum prototypo venerandas esse. Ita Sanctus Thomas in 3. distinct. 9. quæstione 2. articulo 2. quæstiunc. 2. & 3. part. quæstione 25. artic. 3. 4. & 5. Caietanus ibidem,

Alensis 3. part. quæstione 30. Albertus, Bonaventura, Richardus, Paludanus, Capreolus, Almain, Maior in 3. distinct. 9. item Marsilius, Waldensis, Ferrariensis, Turrecremata, Antoninus, Hieronymus Angelus, Clitouxus apud Vasquez lib. 2. de adorat. disput. 8. cap. 3. atque omnes auctores illi, qui docent, imagines non nisi improprie, aut secundum externum honoris signum coli & adorari. Idem docent Vasquez ibidem, Azor tom. 1. lib. 9. cap. 6. quæstione 5. Valentia hic disput. 6. quæstione 11 punct. 6. & Lessius dub. præced. citatus, alijque Theologi communiter; quorum plerique etiam addunt, imagines non posse aliter coli, quam simul cum prototypo, ut sequenti dubio dicetur.

154 **Q**ui tamen ipsi authores inter se non consentiunt. Quidam enim sentiunt, solum externa signa honoris circa imaginem versari, in quibus Vasquez, Lessius, & quidam alij recentiores, post Durandum, Holkot, Mirandulanum, Castro, Payuam dubio præcedenti citatos. Alij hoc etiam intelligunt, de interno affectu reuerentiæ, quos inferius sigillatim referemus.

Oppositum vero vniuersim sentiunt Catharinus opusc. de adorat. imag. conclus. 6. & 7. & Martinus Aiala lib. de tradit. 3. part. qui dixerunt, imagines non posse eodem cultu cum prototypo coli, sed tantum aliquo minori.

155 **R**euocanda hic est in mentem ex dubio 4. num. 123. duplex consideratio imaginis, etiam formaliter, ut imago est. Imago enim formaliter accepta dupliciter menti obijci potest: primò, ut ipsa idola sit totum obiectum, quod per se & directe concipitur, aut honoratur; prototypum verò solum per modum termini correlatiui in obliquo connotetur. Secundo, ut ipsa, simul cum exemplari ab ea representato, directe apprehendatur, & formaliter terminet motum adorationis; quo casu imago dicitur exercere actum imaginis, iuxta Caietanum 3. part. quæstione 25. articulo 4. Quidam priorem imaginis considerationem vocant, *ut signi*; posteriorem, *ut medij*, quo prototypum, menti obijciatur: alij contra hanc *ut signi*, illam *ut rei*, quasi secundum se spectatæ, ut videre est apud Marsilium, & alios, quos dub. sequenti referemus. Hoc posito, sequentes assertiones statuimus.

156 **A**SSERTIO I. Imago priori modo spectata, quatenus scilicet per se colitur, non colitur eodem cultu cum prototypo, nisi ratione habitus. Ita habet communis Doctorum sententia. Ratio est; quia imago etiam formaliter spectata, ut nimirum est representatiua prototypi, non habet eandem excellentiam cum prototypo, sed longe inferiorem: Ergo cum ipsa per se, ut totum & adæquatum obiectum quod, directe colitur, non potest eodem cultu cum prototypo, sed longe minori cultu coli: quandoquidem cultus respondere debet excellentiæ termini, qui colitur. Quia tamen etiam hoc casu, vltimata ratio formalis obiectiua colendi imaginem, est excellentia prototypi, ideo recte censetur, hic etiam ipse cultus pertinere ad eundem habitum, quo colitur prototypum, ut dicetur dub. sequenti.

ASSE-

157

ASSERTIO II. Imagines posteriori modo spectatæ, ut actu videlicet exercentes munus imaginû, (eadem est ratio aliarum rerum sacrarum) eodem numero cultu adorationis simul cum prototypo coluntur. Ita, ut vidimus, habet communis veterum & recentiorum Theologorum sententia, paucis quibusdam superius relatis exceptis. Ratio est. Quia hoc casu obiectum seu terminus adæquatus vnius ac eiusdem numero cultus, intrinsece ac directe constituitur, tam ex imagine, quam ex prototypo; ita ut vnius re ipsa adorationis motus & actus terminetur simul ad hoc totum coniunctum, quod est, imago prototypo animata, seu prototypum imagine quasi vestitum; non realiter, vel per deceptionem considerantis; quia non iudicat, imaginem esse prototypum, aut in ea realiter esse prototypum; sed per viam & simplicem representationem & apprehensionem exemplaris in imagine, perinde ac si adesset.

Idem accidit in quavis adoratione personæ cuiusvis excellentis, vbi cum adæquatum adorationis obiectum intrinsece constituitur ex animo & corpore, simul & eodem actu colitur anima & corpus. Ita etiam cū adoratur Rex & purpura vestitus, simul & eodē actu colitur Rex & purpura vestitus, etsi diuersimode, ut dicitur. Plura assert. sequente.

158

ASSERTIO III. Dupliciter imago simul cum prototypo, eodemque cultu coli potest; primò ut circa imaginem solum versentur externa signa adorationis; ipse autem internus affectus submissionis & reuerentiæ solum dirigatur ad prototypum: Secundò ut non solum externa signa, sed etiam internus affectus submissionis & reuerentiæ, verè circa imaginem simul & exemplar, tanquam circa adæquatum terminum seu obiectum. Quod versentur; adeoque vtrumque, verè & proprie eodem cultu colatur. Prior pars assertionis est extra controuersiam. Ratio est; quia cum adorationis cultus ex duobus constituitur, nimirum interno affectu reuerentiæ, & externo signo honoris, recte dici potest, eundem numero cultum aliquo modo, & secundum diuersam sui partem, terminari ad imaginem simul, & prototypum.

Neque enim impossibile aut illicitum est, ad imaginem solum referre externa honoris signa; affectum autem internum reuerentiæ ad solum prototypum: quia hoc in re non est aliud, quam coram imagine & per imaginem coli exemplar; quo ipso eodem cultu aliquo modo colitur imago cum exemplari; quamquam quod Vasquez alijque nonnulli vocant cultum proprium imaginis, nos improprium dicimus.

159

Posterior pars assertionis est itidem communior sententia Doctorum, quidquid nonnulli præsertim recentiores superius relati post Durandum, Holkot, Mirandulanum, Castro, Payuam &c. repugnant. Ita enim plane sentit S. Thomas in 3. dist. 9. q. 1. a. 2. quæstiunc. 2. & 3. part. q. 25. a. 3. 4. & 5. cum expressis verbis sæpius ait, *motum in imaginem, ut imago est, eundem esse cum motu, qui est in exemplar*: vbi sine dubio de motu interno animæ potissimum loquitur, iuxta Aristotelem quem citat lib. de mem. & reminisc. cap. 2. Accedit, quod absolute dicit, *imaginem eodem cultu colicium prototypo*: quod

proprie, adeoque etiam de interno affectu reuerentiæ accipiendum est.

Qua ratione etiam S. Thomam communiter intellexerunt eiusdem interpretes & discipuli. In quibus Capreolus in 3. dist. 9. q. 8. a. 3. expresse docet, imaginem cum exemplari per modum vnius obiecti adæquati coli. Quod contra Durandum explicans ait: *Cum anima, vel aliqua eius potentia feritur in imaginem, ut imago est, licet non affirmet, quod imago est res, cuius est imago; non tamen oportet, quod quilibet tali actu neget vnum ab alio, aut formet duos conceptus distinctos de illis; imò eodem conceptu potest vni concipere, vnum in ordine ad aliud, &c. Quia sicut illa, que sunt vnum in re, potest intellectus diuersis conceptibus concipere & iudicare; ita illa que sunt realiter distincta, potest vni conceptu concipere, & iudicare, quomodo vnum illorum est ad aliud &c.*

Item Ferrariensis 3. cont. Gent. cap. 20. in fine, aperte etiam asserit, imaginem esse partem totalis obiecti, in quod latræ (seu dulciæ, si est exemplar requirens eam) adoratio, etiam secundum eundem animi motum, terminetur; etsi exemplar sit ratio, quod adoratio simul ad imaginem terminetur. Et addit; hoc non esse male Catholicum, ut Mirandulanus dixerat, sed oppositum esse magis à Catholica fide alienum. Eodem modo S. Thomam explicat & sequitur Paludanus in 3. dist. 9.

Imò & Caietanus licet hac de re subinde lubricè loquatur, ut dub. 4. retulimus, alias tamen satis aperte hunc sensum tradit, ut cum ait 3. part. q. 25. a. 4. *Motum adorationis (etiam internum) in imaginem, quatenus est imago, esse in ipsam quidem, sed secundum aliud in ipsa. Ipsam quidem, inquit, quia ipsa est, que exercet actum terminandi motum, quia in ipsa est exemplar, ad quod ducit; secundum aliud vero in ipsa, quia ratio terminandi est exemplar, quod est aliud ab ipsa, & constat, quod est in ipsa &c.* Et ibidem refert & approbat dictum S. Thomæ asserentis, quod per hunc modum, quo totum in parte honoratur, adoratur quis in imagine. Eodem modo sentiunt, & S. Thomam intelligunt Bartholomæus Medina 3. part. q. 25. a. 3. & Suarez cit. tom. 1. disp. 54. sect. 4.

Item Michael de Palatio in 3. dist. 9. disp. 1. etiam contrariam ipse sententiam amplexus: *Thomas, inquit, imaginem credit proprie colendam eodem cultu, quo res ipsa colitur, cuius imago est &c.* eandemque sententiam tribuit Caietano ibidem.

Idem docet Argentina 3. dist. 9. a. 1. vbi ait; *Adorationem latræ primo & principaliter Deo, consequenter autem exhibendam esse humanitati Christi, crucis eius, & corona, & ceteris suis insignijs, ac etiam imaginibus Christi.* Vbi imagines quoad hoc cum humanitate Christi componuntur.

Item Ioannes de Bassolis in 3. dist. 9. q. 1. *Non solum, inquit, humanitas, vel caro Christi, modo prædicto potest adorari latræ: sed etiam imagines Christi, & Cruces, vel Crux Christi, in quantum representant Christum. Et tunc non est distincta adoratio Christi, & prædictorum, sed etiam principaliter Christi, & consequenter aliorum, vel secundario.* Eadem denique est communis sententia ac mens Theologorum, dum absolute docent, imagines eodem cultu cum prototypo colendas esse: quod proprie, atque adeo etiam de interno affectu adorantis accipiendum est; cum nihil excipiant, & sine interno affectu re-

ueren-

uerentia nulla sit vera adoratio, ut dictum.

162 Probatur assertio, maxime quoad posteriorem hanc partem, primo ex Concilijs, & SS Patribus, qui non solum frequenter hunc adorandi modum indicant, sed subinde etiam elegantibus exemplis ac similitudinibus eum declarant. Etenim Athanasius serm. 4. contra Arian. ait: *Regem ipsos inspicere, qui Regis inspicunt imaginem.* Et in septima Synodo act. 4. ait Leontius: *Imaginem Christi adorans, non lignorum aut colorum naturam adoro, sed inanimatum characterem Christi. Hunc enim cum habeam, per ipsum, Christum me tenere & adorare mihi videtur. Vbi vides, distinctionem inter imaginem ut imago, seu inanimatus character Christi est, & inter esse naturale imaginis; priori modo simul cum Christo adorari, non posteriori. Et ibidem Ioannes Presbyter act. 7. ait: *Vnde & Beatus Pater (Basilius) indicauit, non esse duas adorationes, sed unam ipsius imaginis, & primi exemplaris, utique etiam secundum internum affectum animi.**

Et Damascenus orat. 3. de imag. *In imagine species est forma Regis; & in Rege species est imaginis: expressa est in imagine Regis similitudo, ut qui videt imaginem, in ipsa Regem aspiciat, & qui Regem videt, intelligat hunc esse illum, qui in ea sit expressus imagine. Et quia non differt similitudo, idcirco post conspectam imaginem, volenti Regem intueri, imago dicitur: Ego, & Rex unum sumus, quia nimirum per modum vnius obiecti animo obijciuntur.*

163 Et Leontius in septima Synodo act. 4. & apud eundem Damascenum ita loquitur: *Quemadmodum Iacob accipiens a filijs suis vestem sanguine confersam Iosephi, cum lacrymis osculatus est, suisque oculis circumposuit, non ipsam vestem (vltimate & principaliter) diligendo, aut honorando hoc fecit; sed per eam arbitratu est se Ioseph osculari, & in manibus habere: sic etiam Christiani omnes imagines Christi, aut Apostoli, aut Martyris tenentes, nostraque carne osculantes animo videmus nobis ipsum Christum, aut Martyrem (utique tamen simul cum imagine) amplecti &c.*

164 Et in eadem septima Synodo act. 4. dicitur: *Quemadmodum qui mandatum Imperatoris suscepit, illius sigillum osculando, non ipsam litteram, aut characterem, aut plumbum veneratur, verum Imperatori ipsi adorationem & cultum exhibet: ita quoque Christianorum filij typum Crucis adorantes, non naturam ligni adoramus, sed aspicientes sigillum, anulum, & characterem, & per hoc (imaginatione scilicet coniunctum exemplari) Christum ipsum, qui in illo crucifixus est, salutamus & adoramus.*

Et infra: *Quemadmodum genuini filij, peregrinante longo tempore patre, ex ingenti amore, quidquid in eius domo viderint, siue baculum, siue sedem, siue chlamydem, hac omnia cum lacrymis amplexantur, non illa (vltimate) adorantes, sed patrem adorantes & venerantes: sic nos fideles omnes, Christi crucem tanquam virgam (siue sceptrum) adoramus; sepulchrum vero per sanctum, ut sedem & cubile eius; prae sepe autem ut domum &c. Quibus omnibus locis significatur, imaginem simul cum exemplari menti & affectui adorantis obijci; ita ut vnus & idem motus animi simul ad vtrumque, sed modo diuerso (ut dicebatur) referatur.*

Eundem modum adorationis apertius indicauit

Concilium Trident. sess. 25. de venerat. reliquiar. & imag. vbi ait: *imaginum cultum referri ad prototypum, ita ut per imagines Christum adoremus, & sanctos veneremus.*

165 Secundo probatur assertio hac ratione, Si possibile & licitum est, ut intellectus noster prototypum simul & imaginem (eadem est ratio aliarum rerum sacrarum) per modum vnius obiecti adorabilis directe apprehendat, tunc etiam voluntas vno quodam actu & affectu adorationis in vtrumque tendere potest: sed verum est antecedens: ergo & consequens. Maior patet. Quia quidquid intellectus, per modum vnius totalis obiecti, tanquam adorabile, potest directe & licite apprehendere, ac voluntati proponere, in id ipsum potest etiam voluntas proportionato affectu licite ferri.

Minor probatur. Primo enim extra controuersiam est, posse intellectum distincta obiecta, praeteritum aliquo modo subordinata, simul & per modum vnius obiecti totalis apprehendere, v.g. parietem album, Regem purpuratum; hominem in sepulchro iacentem, aut sepulchrum ossibus refertum, inter quae non est maior connexio, similitudo vero minor, quam inter imaginem & exemplar. Idem patet experientia. Nam videndo imaginem, potest intellectus statim hoc ipso etiam exemplar ab imagine representatum directe apprehendere, & cum imagine per imaginationem coniungere, perinde ac si in imagine ac cum imagine praesens esset; apprehendendo scilicet imaginem quasi exemplari animata, aut exemplari imagine vestita, ut Christum v.g. cruci affixum &c.

166 Deinde posse etiam vtrumque sic apprehensum, subratione vnius obiecti adorabilis voluntati proponi, non solum de facto, sed etiam de iure ac licite, probatur. Nam quando exemplar est venerabile, tunc quicquid simul cum eo, aut secundum re, aut secundum imaginationem conuenienter iunctum inuenitur, recte simul etiam ut venerabile saltem per accidens, & propter ipsum exemplar iudicatur, ut patet in purpura Regis; quod est commune Patrum & Theologorum exemplum ex Augustino homil. 58. de verbis domini. Idem patet in pedibus, ceterisque membris, ad personam adorata spectantibus. Neque enim dum actus adorationis ad personam terminatur, haec aut re ipsa, aut per apprehensionem, seu abstractionem intellectus separatur. Nec obstat, quod ut obijcit Aiala, haec iam re ipsa cum persona, quae adoratur, sunt coniuncta; imago vero esse exemplari non ita. Satis est enim, quod per intellectum deceter & conuenienter prototypo iuncta est.

167 Tertio idem probatur duobus exemplis, iustitiae, & charitatis, praecedenti dubio adductis. Nam si idem affectus iustitiae potest versari circa hominem & brutum; idem affectus charitatis circa Deum & hominem: cur non possit vnus & idem affectus adorationis versari circa exemplar & imaginem?

Denique idem confirmatur ex doctrina ipsius Vasquez, qui licet alioquin contrarium asserat, ut dictum, tandem tamen inter imaginem distinguit lib. 2. de adorat. disp. 8. cap. 14. num. 385. & vno quidem modo, nullam ei adorationem aliam, praeterquam in signo; alio vero modo spectatae (prout videlicet in proposito considerari diximus) adorationem etiam ex affectu aperte tribuit. Nota, inquit, quoties loquimur de imagine secundum se, non solum intelligere colores &

materiam illius, sed etiam relationem representationis, ut res quedam inanima est. Huic autem dicimus exhiberi cultum in signo, ex affectu tamen circa exemplar. Quod si cum eodem Casetano aliquis usurpet imaginem, ut ille loquitur, formaliter, ut exercet actum imaginis, hoc est, pro exemplari ipso in imagine, vel pro imagine, prout continet exemplar, & eo ipso quasi animata est, dicendum est sine dubio, ei veram latriam in spiritu, pro dignitate prototypi, exhiberi. Et infra: Porro imago, exercens actum imaginis & in se continens exemplar, sicut corpus animã, est quoddam quasi compositum cogitatione nostra, cui toti latria deferretur. Quo nihil pro nostra sententia dici potuisset apertius; est author ibidem rursum insinuat, etiam hoc casu solum externa signa cultus ad imaginem referri; quod meo iudicio cum dictis non bene cohæret.

168 **ASSERTIO IV.** Sempertamen diuerso ac inferiori modo, imago simul, ac eodẽ cultu cum prototypo colitur. Ita fatentur omnes. Ratio est; quia prototypum, tanquam ratio colendi imaginem, est principale & formale obiectum. Quod talis cultus; imago autem, secundarium & materiale, & quasi accidentaliter annexu: illud non solum propriè, sed etiã absolute ac per se; hoc propriè quidem, sed non nisi relative, & propter illud dumtaxat, adeoq; ut Bellarminus & Capreolus non male loquuntur, per accidens tantum, colitur eodem cultu cum prototypo, sicut purpura, quæ cum Rege eadem adoratione colitur.

169 Eadem diuersitas inter prototypum & imaginẽ, respectu eiusdem cultus etiam interni, optime declaratur exemplo charitatis. Sicut enim, quando per charitatem Deo proximum nostrũ amando volumus, re ipsa quidem vnus & idem affectus amoris versatur, simul, tam circa Deum, quam proximum; attamen respectu DEI habet rationem amoris amicitie seu benevolentie, respectu proximi vero, non item, sed potius cuiusdam quasi concupiscentie: ita vnus & idẽ re affectus submissionis, erga exemplar quidem habet rationem veræ seruitutis, adeoque, dulciæ, vel latriæ; erga imaginem vero solum simplicis reuerentiæ & submissionis, qua imagini tanquam signo rei sacræ nos ipsos aliqua ratione submittimus; hoc ipso, quod affectus ille dulciæ seu latriæ ad imaginem solum secundario, consequenter, propter aliud, & per accidens refertur. Quod pariter etiam de vestibus & membris personæ alicuius, quæ adoratur, dicendum est.

170 **ASSERTIO V.** Ob eandem causam, etsi veteres Theologi plerique, nondũ lecta septima Synodo, dixerint, imagines Christi latria coli; idq; suo quodam sano ac vero sensu, non solum si de habitu, sed etiam si de actu loquamur; quandoquidẽ materialiter vnus & idẽ cultus latriæ re ipsa ad imaginẽ, prototypo quasi animatã, & ad ipsum prototypu terminatur, ut dictu est: iam tamẽ ita absolute, & sine explanatione sufficienti loquendũ non est. Ita Bellarminus lib. 2. de imag. cap. 2. 2. & 25. Suarez [3. part. disp. 45. sect. 1. Baroniũ to. 9. Anno 787. Probatur ex septima Synodo act. 6. vbi discrete negatur, imagines adorari latria; modo, inquit, sciamus excludi latriam; hæc enim est alia à simplici adoratione, ut sæpe alibi est dictu. Idẽ proinde sæpius repetitur in eadẽ synodo act. 7. in definit. si dei; & consentiunt Patres apud eodẽ, speciatim Damasc. orat. 1. de imaginibus.

Ratio est. Tum quia cultus imaginis Christi, vel crucis, tamen in nostro casu, re ipsa & materialiter idẽ sit cõ cultu prototypi, reuera tamen ac formaliter non habet rationẽ latriæ & perfectissimi cultus, nisi prout ad exemplar tendit, ut dictu est. Tum quia nisi discrete res explicetur, imagines non solum, ut directe prototypo iuncte, eoq; velut animatæ intelligi; cum tamen per se nunquã, sed solũ quatenus prototypo velut animatæ sunt, eodem cum prototypo cultu colantur, ut dictu: addita verò hæc explanatione, nihil obstat, quo minus imagines Christi etiã latria colendæ dicantur, ut scholastici veteres loquuti sunt, & paulo antea loquentẽ Vasquez retulimus.

Idem seruata proportione dicendum est de dulciæ, vel hyperdulia, respectu imaginũ, quarum exemplaria dulciæ vel hyperdulia colantur, ut recte notarunt Vasquez & Bellarminus locis cit.

Rectius dici potest, imagines Christi coli ex latria; quia hoc modo habitus significatur, ut recte Suarez & Vasquez locit cit.

Bono etiam sensu admitti potest illa loquutio, velut propria; imagines Christi adorantur adoratione latriæ, hoc est, non quæ sit latria, sed quæ pertineat ad virtutem latriæ, siue quæ sit opus externum latriæ. ut recte itidem docent Suarez & Vasquez locit cit. licet aliter loquatur Baronius loc. cit.

D V B I V M VII.

Vtrum nihilominus imagines, & reliquiæ sacræ, secundum se, & per se etiam, tanquam totum obiectu materiale cultus, quod immediate ac directe colatur, coli & adorari aliquo, licet inferiori cultu possint; non adorato formaliter & directe exemplari.

St. Thomas 2. 2. q. 84. a. 1. & 3. part. q. 25. a. 3. 4. & 6.

173 **E**st hæc quarta controuersia & difficultas, ex ijs, quas circa imaginum, aliarumque rerum sacrarum inanimatarum cultum dubio 4. explicandas proposuimus. In qua sunt quatuor Doctorum sententiæ.

Prima sententia absolute negat, imagines, aliasque res sacræ inanimatas posse per se aut secundum se villo modo coli. Ita Viguierius Instit. Theol. cap. 5. §. 5. v. 12. Cabrera 3. part. tom. 2. quæst. 25. artic. 3. conclus. 2. Tapia 3. part. q. 25. art. 3. & 4. Vasquez toto fere libro 2. & 3. Lessius lib. 2. cap. 63. num. 19. post Durandum, Holkot, Mirandulanum, & alios, qui proprium imaginum cultum negant, ut superius dub. 5. dictum.

Secunda sententia distinguit inter imagines, & reliquias sacræ; his enim concedit cultum, quo per se colantur; illis negat. Ita Bonauentura in 3. dist. 9. art. 1. quæst. 4. Gregorius de Valentia hic disp. 5.

q. II. punct. 6. Palacius 3. dist. 9. disp. I. quibus etiam fauent plerique veteres Scholastici, qui cum reliquijs hunc cultum concedant, vt videbimus, negare tamen videntur imaginibus, hoc ipso, quod nullum alium eis cultum tribuunt, quam quo simul colantur cum exemplari. Fauet etiam eidem sententiæ Azorius tom. I. lib. 9. cap. 6. q. 5. quatenus reliquias per se quidem coli posse asserit, de imaginibus vero tacet.

174 Tertia sententia asserit, imagines aliasque res sacras, semper ac necessario per se ac secundum se coli, ita vt nunquam simul ac eodem cultu colantur cum prototypo. Ita Catharinus opusc. de ador. imag. conclus. 6. & 7. & Aiala de traditionibus 3. part. qui hoc ipso, quod docent, imagines, aliasque res sacras semper diuerso ac minori cultu esse colendas, necessario loquuntur de cultu, qui rebus eiusmodi sacris per se ac secundum se deferatur.

Quarta sententia, vtrumque cultum rebus eiusmodi sacris tribuens docet, tam imagines, quam res alias sacras inanimatas, posse quidem secundum se ac per se coli diuerso ac minori cultu ab exemplari, sed non necessario debere; cum possint etiam simul ac eodem cultu cum prototypo coli. Ita Sanderus lib. 2. de imag. cap. vlt. Albertus Pius lib. 8. contra Erasmm, Bellarminus lib. 2. de Ecclesia triumphante cap. 23. Suarez 3. part. tom. I. edit. vlt. disp. 54. sect. 5. & tom. 3. disp. 81. sect. 8. & alij recentiores inferius citandi: Quam sententiam vt veriore sequentibus asseritionibus declaramus.

175 **ASSERTIO I.** Pro certo habendum, ipsam veram Crucem, in qua Christus pependit, aliaq; Sanctorum reliquias, tanquam res sacras, posse etiam per se ac seorsim aliquo modo coli & adorari, non adorato directe exemplari, seu persona illa, ad qua pertinent. Hæc asseritio in hac materia est principalis: & quia Vasquez, alijq; nonnulli recentiores oppositum asserentes, admodum laborant, vt suam sententiam persuadeant esse comunem veterum ac recentiorum Theologorum, nos adductis particulim eorum testimonijs, quantum quidem ad reliquias attinet, de quibus in hac conclusione sermo est, quidquid sit de imaginibus, oppositum offendimus: nempe nostram hanc sententiam, non oppositam esse comunem veterum ac recentiorum Scholasticorum.

176 Etenim I. Ita aperte docet Bonauentura, qui etsi sua quam amplexus est, notione adorationis deceptus, vt dub. I. dictum, honorem adorationis rebus eiusmodi sacris per se consideratis neget, reuerentiam tamen, & honorem venerationis aperte concedit. Verba eiusdem in 3. dist. 9. a. 1. q. 4. sunt hæc: Duplici modo exhibetur alicui honor. Aliquando in obsequijs reuerentia; & iste est honor venerationis. Aliquando in testimonium virtutis, & famulatum complacentia; & iste est honor adorationis. Vterque autem honor istorum ostenditur ipsi Cruci. Nam Crucem adoramus, & crucem veneramus; sed in hoc est differentia, quia honor venerationis exhibetur ipsi Cruci, tanquam instrumento nostræ salutis (nimirum in se etiam, & per se spectate, vt mox inferius declaratur) Vnde sicut exhibemus reuerentiam sacramentis, quia est in eis aliquo modo nostræ salutis causalitas; sic Cruci

Christi, & clavis eius aliqua reuerentia est exhibenda. Et respectu istius honoris, habet crux in se aliquid, propter quod habet honorari. Honor autem adorationis offertur ipsi Cruci Christi, ratione crucifixi, &c.

177 II. Richardus 3. dist. 9. a. 2. q. 3. Crux Christi, inquit, in qua Christus pependit, dupliciter potest considerari, vel secundum se, in quantum est res quædam absoluta (non representans aliud) & sic sibi non debetur cultus latria: sed tamen est reuerenda sicut pretiosa reliquia, propter contactum sanctissimorum Christi membrorum, & propter multa beneficia, quæ per mortem Christi, in Cruce nobis collata sunt, &c. Vel potest considerari in relatione, &c. & sic eadem adoratione adoratur. Quibus clarius dici nihil potuisset.

III. Paludanus 3. dist. 9. q. 1. a. 1. primum quidem ait, imaginem vere adorari, licet solū propter exemplar. Deinde inferius dicit, esse absurdum principium nihil irrationale esse adorandum in se. Quia licet non propter se, tamen in se adorari potest & debet. Vnde de instrumentis Passionis Christi addit: Non solum veneramus Crucifixum in eis, sed etiam ipsa in se ipsis propter Crucifixum. Quæ verba itide apertissima sunt.

178 IV. Tartaretus in 3. dist. 9. epilogo de ador. q. 4. clarissime itidem referens & approbans sententiã Richardi, & Bonauenturæ ait: Crux in qua Christus pependit, potest dupliciter considerari. Vno modo in se & absolute, (scilicet non vt imago, sed vt res quædam sacra est) & sic non debetur ei hyperdulia, sed aliqua reuerentia, tanquam pretiosa reliquia. Et sic debemus venerari species in Eucharistia, & sudarium Christi, & clauos, spinas, coronam, instrumenta &c. Alio modo potest considerari Crux, in quantum representat Christum crucifixum, & sic quæcumq; Crux, siue sit illa, in qua Christus pependit, siue alia, debet adorari adoratione latria.

179 V. Aureolus in 3. sentent. dist. 9. a. 3. etiam quoad loquendi modum imitatus Bonauenturam ait: Si accipias actum interiore (adorationis) pro actu reuerentia, sic possum talem actum exhibere prædictis (rebus sacris inanimatis) quando reputo, quod ista adoratio magis sit reuerentia quædam, vt Crux magis reuereri dicatur, quam adorari vel coli, & tunc ex eo obijcio actum exteriorem, qui est signum huius reuerentia interioris, sed respectu illorum, quæ per se adorantur, dicitur bene cultus & obsequium. Et quia adoratio est cultus mentis, ideo (dicitur) quod nulla res nisi per se adoratur; nisi accipiat adorare pro reuereri. Ita Aureolus, qui eodem sensu negat, Crucem Christi per se consideratam dulia vel latria adorandam esse, &c. aperte simul concedens, actum reuerentiæ etiam interioris rebus sacris inanimatis deferri posse.

180 VI. Ioannes de Bassolis in 3. dist. 9. q. 1. a. 2. Aduertendum, inquit, quod crux (vera) Christi non debet adorari latria, vt secundum se accepta; sicut nec alia crucis: sed modo prædicto, (in quantum representat Christum) Sed tamen sibi (etiam secundum se spectatæ) maior debetur reuerentia, quam alijs, tanquam reliquia pretiosa, & instrumento Redemptionis nostræ, propter contactum illorum sacratissimorum membrorum Christi, & sanguinis pretiosi.

181 VII. Marsilius 3. sentent. q. 8. a. 2. Dicendum, quod Crux, in qua Christus pependit, potest considerari dupliciter, vno modo, in quantum signum: Secundo secundum se. In quantum signum, est adoranda adoratione latria, &c. considerata secundum se non est latria ado-

randa, sed more venerabilium & sacrarum reliquiarum veneranda &c. Patet. Quia secundum se considerata, est contactu Domini corporis consecrata, & inundatione sancti eius sanguinis infusa & perfusa. Unde Damascenus lib. 4. cap. 3. de sancti imag. dicit: Ipsum quidem pretiosum lignum Crucis venerabile, in quo seipsum pro nobis Christus obrulit, ut sanctificatum tactu corporis & sanguinis, decenter est adorandum.

182 VIII. Consentit Gabriel in 3. dist. 9. q. 1. male à quibusdā in aliam sententiā adductus: quāvis enim dicat, crucē Christi, in qua ipse pependit, adorari latrā analogice, mox tamē, quid his verbis subdit, explicans ait: Nam eius veneratio est recognitio eius ut ligni, in quo crucifixus est Deus, homo factus, & complacentia voluntatis in eo, ut tale: hic autē actus est adoratio latrā analogice. Sic de clavis, corona &c. suo modo de reliquijs sanctorum. Adoramus ergo iuxta Gabrielem Crucem Christi, etiam ut tale lignū est, à Christo, quem portauit, distinctū, & quidē analogicā quadā, ut ipse vocat, latrāe adoratione; quē videlicet re ipsā distincta sit à perfecta adoratione latrāe, Christo debita.

183 IX. Henricus Gandauensis quodlib. 10. q. 5. *Materia*, inquit, corporis alicuius sancti, quæ nunc (post separationem animæ) manet sub substantiali forma, vno modo est adoranda per se, alio vero modo non, sed solum per accidens &c.

X. Stephanus Brulefer 3. dist. 9. q. 4. Magistri sui, quem commentario illustrauit, Bonauenturæ sententiam referens & sequens. *Opinio*, inquit, *S. Bonauenturæ* est, quod Crux Christi, in qua pependit, in quantum etiam res est creata, est honoranda honore uenerationis, quemadmodum deferimus reuerentiā vel uenerationem Sacramentis Ecclesiæ. In quantum autem signum est Crucifixi, debet adorari adoratione latrāe.

184 XI. Petrus de Aquila 3. dist. 9. q. 1. *Ratione* pertrahationis (seu contactus) adoratur Virgo Beata adoratione hyperdulæ, quæ specialissimè pertrahauit corpus Christi. Sic etiam adoratur crux sanctissima, in qua Christus pependit, & eam suo sanguine adornauit. Aliqui tamen dicunt, quod Crux est adoranda adoratione latrāe. Vbi auctor loquitur de cultu crucis, distincto ab eo, quo simul cum cruce adoratur Crucifixus.

185 XII. Guillelmus Vorrlong 3. dist. 9. *Difficultas* est, inquit, quæ adoratione colenda est Crux Christi. Dicendum, quod tertio gradu hyperdulæ, illa scilicet Crux, in qua corpus Christi eleuatum est: quia fuit specialis triumphus Christi. Aliæ autem cruces sunt venerandæ, in quantum sunt quadam imagines Passionis Christi, & illius venerabilissimæ crucis. Vbi rursum sermo est de adoratione crucis, distincta ab adoratione crucifixi.

186 XIII. Ioannes Paulus Palanterius 3. sent. lect. 3. 6. *An crux Christi latrāe, vel alio cultu colenda sit, hoc opus, hic labor est, secundū diuersas opiniones: Quibus omittis, quid tenendum audite. Si crux Christi pro Christo sumatur, tunc et latrāe debetur; alioquin cultus latrāe sibi non conueniet, sed hyperdulæ, loquendo de vera Christi Cruce, in qua pependit, quia instrumentum nostræ Redemptionis fuit. Vbi aperte loquitur de cultu veræ cruci Christi, per se ac seorsum à Christo deferendo.*

187 XIV. Michael de Palacio 3. dist. 9. disp. 1. *Cruce illa Domini, quia iam amisit Crucis formam, non repræsentat oculis nostris Christum Crucifixum &c. Ideoque frustis Crucis Dominicæ non videtur esse impendendus latrāe cultus, propter rationem præfatam: nisi ex frustis il-*

lis Crucem compegeris; quod tutius puto, quam frustis, quod non est crux, colere cultu latrāe. At dicit: Satis est, quod sit frustum Crucis, ubi Dominus affixus est. Satis sanè, ut habeatur uenerationi; (audi distinctum cultum à cultu latrāe Christo debitæ) non tamen ut colatur latrāe cultu. Quia cultus hic non potest exhiberi ligno, aut alij materie, nisi quia significat immediate Numen, vel propter habitudinem ad Numen. At vero in frustis illis utraq; ratio cessat. Hæc dixerim sub censura melioris sententiæ. Unde colliges, neg. coronam spineam, neg. clauos, aut lanceam esse colenda à fidelibus: quamquam eximia ueneratione hæc sint colenda à fidelibus: quam eximiam uenerationem etiam dandam credimus frustis Crucis Dominicæ. Vbi auctor expresse frustis sanctæ crucis, alijsque eiusmodi reliquijs sacris, cultum distinctum tribuit à cultu ipsius Christi.

XV. Gregorius de Valentia hic disp. 6. q. 11. pun. 6. *Reliquias sacras*, inquit, duplici ratione uenerari (proprie utique & interno etiam mentis affectu) dicimur. Primo quoniam ipsas per se reuerenter tractamus & custodimus, & suscipimus, eo quod Sanctorum hominū aut corpora sunt, aut corpora attingunt, aut etiā exiterunt partes. Secundo ueneramur illas quæq; relictæ, eodē cultus genere, quo illos, quorū sunt reliquie. Et infra addit, priori reliquijs uenerandi modo nihil omnino diuinum adhiberi.

XVI. Antonius Corduba lib. 1. quæst. Theol. q. 5. dub. 4. a. 2. respons. ad 4. & 6. & dub. 5. punct. 1. 2. & præcipue 5. ad 1. qui & ipse à nonnullis pro contraria sententiā immerito adducitur, sequutus Gabrielem loc. cit. hæc tria discrete asserit. I. Crucē, & alia Insignia Christi adorari quidē adoratione latrāe analogicæ, eademq; adoratione specifica, qua Christus adoratur: sed non semper eadem numero. II. Satis esse, quod illa insignia adorentur in ordine ad Christū, siue per vnū, siue per plures motus, vel actus, id enim impertinens esse, ut latrā analogicæ adorentur. II. I. Ratione prædicti ordinis semper simul, non quidem formaliter, sed vel formaliter, vel virtualiter ipsum etiam Christum adorari: quæ est ipsissima sententiā, quam propugnauimus.

XVII. Paulus Cortelius 3. sent. dist. 3. ait. *Durandum* loc. cit. captiosam argumenti plagam tendere, asserendo, id quod nullo modo sit hypostasius virtutis susceptrix, id nec etiam cultus, aut honoris limitem esse posse: ita scilicet ut per se etiam colatur.

XVIII. Franciscus Panigarola Caluinist. disp. 14. part. 2. ante medium; expressum quoque huius sententiæ adtuplatorem se præbet; licet eius verba formalia in præsens referre non licuerit; quæ tamen olim legeram.

XIX. Iodocus Lorichius disp. de usu imag. cap. 4. à fine: *Præter hunc*, inquit, *honorem analogicum, quidem est cum honore prototypi, liquido constat, etiam ipsi imaginibus, ut imaginibus Christi, aut Sanctorum sunt, quidpiam honoris ac reuerentiæ deberi, quatenus res Sanctorum sunt, propter significationē & relationē &c. Sanderus, & alij recentiores quod de sancta Cruce, & reliquijs sanctorum, multo magis dictum quisque intelligit.*

XX. Petrus Tyræus disp. de imag. edita Herbipoli Anno 1597. thesi 115. *Neg. errant*, inquit, *qui Sanctorum imaginibus (idem de reliquijs cogita) eundem cum sanctis honorem censent in partendum: neque qui longe inferiorem volunt tribui. Et infra: Imaginibus*

qua signa sunt rerum sacrarum, honor inferior, quam rebus sacris tribuitur; qua sunt media (quibus mens in prototypa fertur) idem ipsarum honor est & rerum sacrarum.

XXI. Antonius Perez in laurea Salmanticensi part. 1. certam. 2. Scholast. numero 51. Licet, inquit, in sententiam istam acriter Gabriel Vasquez insurgat libro 1. de adorat. ubi pugnacissime hæret sententia secundæ (neganti imaginibus, rebusque sacris cultum distinctum à cultu ipsius prototypi, &c.) quia tamen argumenta prima sententia qua magis ponderis sunt, non usquequaque dissoluit, nec possunt dissolui, nisi concedendo inferiorem aliquem honorem, qui imaginibus deferatur, præ illo, qui prototypis deferatur, ideo in sententia Suarez standum mihi esse videtur. In quantum per illam res ista potest commodius atque plenius exponi, salua Conciliorum utrinque militantium irrefragabili auctoritate.

192 Favet eidem sententiæ ex parte Bartholomæus Medina 3. part. quæst. 25. artic. 4. quatenus ait; Durandum & Picum Mriandulanum hac in re graueret errasse; item Crucem Christi dupliciter colendam; primo ut imaginem Christi, secundo ut rem quandam Christi, seu contactu Christi sanctificatâ; nec quoad hoc S. Thomam retractasse suam doctrinam. Et addit: *Existimo esse errorem manifestum in fide, affirmare, quod sanctissimo Crucis ligno, in quo Christus pendit, non debeatur adoratio ratione contactus membrorum Christi, sed tantummodo ut est imago, &c.* propter quod ego nescio excusare Durandum ab errore contra istam sententiam. Ita Medina.

193 Favet etiam Dionysius Carthusianus in 3. dist. 9. quæst. 1. & in summa fidei libro 4. artic. 34. & Clithouæus in propugnaculo Eccles. lib. 1. cap. 10. num. 6. & 7. quorum iste se refert ad Gabrielem Biel, ut qui præclare & optiose hac de re disseruerit: ille contra Durandum absolute docet, non solum Crucem, sed & alia, qua sunt Christi, ut clavi, lancea, vestes, propter contactum corporis sui adorari.

Quibus si addas alios sex superius relatos, & omnium, ipsius etiam Vasquez lib. 3. disp. 4. cap. 1. confessione, nobiscum sentientes, videlicet Sanderum, Albertum Pium, Ayalam, Catharinum, Bellarminum, Suarez locis cit. facile habebis ad triginta prope auctores, aperte pro hac sententia stantes: quam proinde communem recte dixeris.

194 His porro omnium consensione iungendus est S. Thomas in lib. sentent. 3. dist. 9. q. 1. a. 1. quæstione 4. diserte asserens, crucem Christi secundum se hyperdulia esse adorandam. Quem etsi Vasquez numero 128. post Durandum, & Capreolum locis cit. velit, postea in summa 2. 2. quæst. 103. art. 4. ad 3. & 3. parte q. 25. a. 3. & 4. suam sententiam retractasse, dum cruci etiam spectatæ, ut est res quædam sacra, tribuit eundem cultum latriæ, quem Christo, à quo eam proinde minime seiungit: Verius tamen est, S. Thomam priorem sententiâ nusquâ retractasse, ut recte notarunt Caietanus, & Bartholomæus Medina 3. p. loc. cit. itemque Petrus Pergomas in concord. locor. S. Thomæ dub. 83. & Suarez cit. sect. 5. tum quia S. Thom. nullo verbulo indicat, se suam doctrinam mutare.

Tum quia eandem nostram doctrinam habet in

summa 2. 2. quæst. 99. a. 1. & 3. ubi ait: *Ex hoc quod aliquid deputatur ad cultum Dei, efficitur quoddam diuinum, & sicut quædam reuerentia debetur, qua refertur in DEVM: Et inferius ait. In eiusmodi rebus, personas sanctorum quodammodo venerari, & debonoriari, &c.* Vbi sane illa verba quædam reuerentia, qua refertur in DEVM, & quodammodo venerari, aperte indicant, eum loqui de honore, quo DEVS ipse, & Sancti directe non coluntur.

Idem de imaginibus habet 2. 2. q. 103. a. 3. ad 3. Dicendum, inquit, quod motus, qui est in imaginem, quodammodo est in rem &c. & ideo reuerentia, qua exhibetur alicui, in quantum est imago DEI, redundat quodammodo in DEVM.

Accedit quod S. Thomas ita facile secum ipso conciliari potest, si aduertas, crucem, etiam ut res quædam est contactu Christi sanctificatâ, dupliciter posse considerari: primo secundum se, qua ratione iuxta S. Thomam in lib. sentent. ei debetur hyperdulia: secundo ut iunctam & copulatam per imaginationem Christo; qua ratione adorationem latriæ meretur, iuxta eundem in summa: nisi malis, eum cum ait, crucem etiam ut sic eadem adoratione latriæ cum Christo coli, de eadem adoratione specifica loquutum, ut Cordubam etiam supra loquentem vidimus.

196 Cum vero creaturæ irrationali in se, vel secundum se, ut ipse loquitur 3. part. cit. a. 4. omnem cultum denegat, nec secum ipse aperte pugnet, intelligi debet, eum particulas illas accepisse, pro vobis, seu ratione sui, & sine habitudine ad aliud, ut recte intellexit Caietanus ibidem: idque pariter fecerunt cum vobis, secundum se, idem Caietanus 3. part. q. 24. a. 3. & Valentia hic. q. 11. punct. 6. Et cum vobis, In se, Tartaretus 3. dist. 9. epit. de adorat. Et cum vobis, per se, Palacius 3. dist. 9. disp. 1. Nec plus probat S. Thomæ ratio. Adde quod seipsum ita quasi explicat cit. part. 3. a. 4. Honor, inquit, & reuerentia non debetur nisi rationali naturæ: creaturæ autem insensibili non debetur honor vel reuerentia, nisi ratione rationalis naturæ; quod verissimum est. Atque hæc de auctoribus huius sententiæ egimus.

197 Iam probatur assertio primo ex dictis Concilio- rum, quæ etsi alium etiam adorationis modum non excludant, simul tamen etiam istum indicant. In VII. Synodo act. 7. definit. fidei dicitur: *Imaginibus salutationem & honorariam adorationem exhiberi, non secundum fidem nostram veram latriam, quæ soli naturæ diuinæ competit, sed quemadmodum typo veneranda & viuifica crucis, & sanctis Euangelij, & reliquis sacris oblationibus suffium & luminarium reuerenter accedimus.* Vbi plane sermo est de cultu re ipsa distincto à cultu exemplarium. Idem habet Adrianus Papa epist. de imag.

Nec minus aperte Damascenus orat. 1. de imag. Adoratio, inquit, est submissionis & honoris nota; atque huius duplex est ratio; altera enim est, quam DEO exhibemus, qui natura solus est adorandus, latriæque dicitur; altera, quam propter ipsum Deum exhibemus vel amicis & seruis eius, vel quibuslibet Dei locis, vel templis eius, vel principibus à Deo constitutis. Vbi rursum sermo est de cultu distincto ab eo, quo Deus ipse directe colitur.

Denique in Concilio Tridentino sess. 25. decret. de inuocat. Sanct. dicitur: *Sanctorum corpora quæ uiua fuerunt membra Christi, & templum Spiritus Sancti, ueneranda esse, per quæ multa beneficia à Deo hominibus præstantur. Vbi itidem sermo est, de ueneratione distincta ab ea, quæ directe colitur ipsi Sancti, sicut & ratio etiam colendi diuersa assignatur.*

Fauet etiam scriptura psalm 98. v. 5. *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est.* Et Philipp. 2. v. 10. *In nomine IESU omne genu flectatur.* Quod quidè de ipso nomine, non tantùm de re significata rectissime, & ex comuni quasi fidelium sensu accipiendùm, ut bene Suarez cit. sect. 7. post Abulensem c. 20. Exodi q. 6 & 7. & S. Thomam opusc. 60. a. 6. ubi multa adfert in laudem huius nominis, licet aliter sentiat Vasquez lib. 2. disp. 8. cap. 10.

198 Secundo probatur assertio ex communi praxi Ecclesiæ. Quidquid enim sit de imaginibus, certe reliquias, uasa, & aliæ res sacræ inanità, frequentius ita coluntur, ut rectè notarunt Suarez cit. tom. 1. sect. 5. & tom. 3. sect. 8. & Bellarminus lib. 2. de imag. cap. 21. ubi addit, *omnium consensu, Euangelia, ac uasa sacræ, per se ac proprie colit.*

Nec id omnino tacuit Vasquez lib. 2. disput. 8. cap. 14. num. 384. cum ait: *Et quamuis aliquando homines, ex consuetudine potius hæc omnia osculentur, & reuerenter tractent, non ita expresse in Dei excellentiam attendentes, nihilominus semper quando homo aduertit in eam, quadammodo Dei cultum apprehendit: si quodammodo tantum; ergo non directe semper in eis Deus colitur.*

199 Tertio probatur ratione. I. Omnis res sacræ, quæ talis, potest aliquo conuenienti modo coli seu adorari, ut constat: reliquias, & res aliæ, de quibus loquimur, sunt res sacræ, ratione habitudinis ad prototypa, seu personas, quas concernunt, etiam si istæ cum illis directe non apprehendantur: Ergo ut sic etiam possunt adorari.

Minor probatur; licet enim non habeant sanctitatem physicam & realem, habent tamen moralem & iuxta æstimationem humanam; ad eum modum, quo etiam in temporali politia, quandam dignitatis prærogatiuam accepisse putatur ille, cui Rex manus honoris causâ porrexerit; quæ quidem dignitas non est utique ipsa regia dignitas, sed longe inferior ab ea deriuata.

200 Agnoscit hoc Damascenus sermone de dormit. Deiparæ, cum sepulchrum B. Virginis per figuram profopœiæ, ita loquens introducit: *Sacrosanctum corpus (Virginis) mihi quoq; sanctitatem impertiuit.*

Et S. Thomas 2. 2. q. 99. a. 1. *Sacrum, inquit, dicitur aliquid ex eo, quod ad diuinum cultum ordinatur. Et sicut ex eo, quod aliquid ordinatur in finem bonum sortitur ratione boni, ita etiam ex hoc quod aliquid deputatur ad cultum Dei, efficitur quoddam diuinum. Et sic ei quædam reuerentia debetur, quæ refertur in Deum.*

Et ibidem a. 3. ait: *Dicendum quod peccatum sacrilegij in hoc consistit, quod aliquis irreuerenter se habet erga rem sacræ. Debetur autem reuerentia rei sacræ, ratione sanctitatis; & ideo secundum diuersam rationem sanctitatis rerum sacrarum, necesse est, quod sacrilegij species distinguantur. Et inferius: Post sacramenta secundum locum tenent uasa consecrata ad sacramentorum susceptionem, & ipsa imagines sacræ, & reli-*

quia sanctorum. Vbi audis, ex mente S. Thomæ, diuersam esse rationem sanctitatis in his rebus, adeoque distinctam à sanctitate prototypi.

Vnde etiam optime Bellarminus lib. 2. de imag. cap. 21. *In ipsa, inquit, imagine (multoque magis in reliquijs sacræ) uere inest aliquid sacræ; nimirum similitudo (expressa per imitationem) ad rem sacræ, & ipsa dedicatio, siue consecratio diuino cultui, &c.* Vtramque rationem sanctitatis in imaginibus consecratis rectè etiam agnoscit Petrus Tyræus cit. disp. de imag. append. thes. 44.

II. Omni rei aliquo modo apprehensæ ut superiori, licet aliquo modo conuenienti se submittere: sed res eiusmodi sacræ, etiam ut distinguuntur à personis, quas concernunt, possunt aliquo modo ab homine apprehendi ut superiores & excellentiores. Ergo, &c. Maior est euidentis; quia cuique licet, per actum honoris suam de re aliqua existimationem ueram, quam habet, contestari.

Minor probatur. Quia si considerentur res eiusmodi non secundum esse absolutum, sed secundum habitudinem representationis, partis, instrumenti &c. iam hoc ipso induunt aliquam rationem sanctitatis, ut superius ex S. Thoma retulimus: quæ ratione præcise quisque merito, in hac uita, (saltem considerando seipsum, uti uere est, peccatore) potest se inferiori existimare.

Denique etiam in rebus politicis, ad honorem Principis pertinet, ut etiam res ipsius peculiarem habitudinem ad eundem habentes, uti sunt imagines, & Symbola regia, &c. propter ipsum decenter & honorifice habeantur, etiam si in eis directe Princeps ipse minime colatur.

201 ASSERTIO II. Sed & eodem etiam modo coli possunt imagines, spectatæ ut prototypo reatiue opponuntur, iuxta secundam considerationem imaginis dubitat. 4. explicatam. Ita ex citatis auctoribus expresse docent Sanderus, Albertus Pius, Ayala, Catharinus, Panygarola, Bellarminus, Lorchius, Petrus Tyræus, Perez & Suarez cit. sect. 5. quia ita, *hoc tam uerum esse, quam quod imago aliquo tandem modo proprie colatur.* Sed & Azor cit. q. 5 hanc sententiam probabilem asserit.

Ex antiquis uero apertius docuit S. Thomas cit. 2. 2. q. 91. a. 1. ubi cum dixisset, rebus sacræ deberi *quandam reuerentiam*, postea a. 3. inter eas aperte etiam imagines numerat, ut dictum. Eandem doctrinam expresse habet Gabriel inferius referendus.

Ex cæteris uero antiquioribus Scholasticis, licet nihil fere certum colligi possit, eo quod æquiuoce loquuti sunt, neq; de hac imaginis consideratione expresse meminerunt, ut fatetur Suarez cit. sect. 5. fauent tamen Capreolus, Ferrarientis, Maior, Paludanus, alij; omnes, qui de reliquijs, rebusq; sacræ ita docuerunt, quandoquidem etiam imagines utique in numero rerum sacrarum habuerunt.

Qui tamè nihilominus diuersimode de reliquijs & imaginibus loquuti fuerunt; quia has ipsi considerant, ut re ipsa exercentes actum imaginis, adeoque locum prototypi sustinentes, qui præcipuus, & forte communior est imaginum usus, cum tamen è contra reliquias, aliæq; res sacræ communiter non ita concipiuntur, sed solum ut relationem habent ad personas sacræ.

203 Probatur assertio, contra auctores diuersum-
sentientes, superius citatos; Primo ex Concilijs, &
SS. Patribus, qui hunc imaginum cultū varijs mo-
dis insinuant. I. Cum perinde de imaginibus lo-
quūtur, vt de reliquijs, & alijs rebus sacris, vt vidi-
mus dubio præcedenti n. 163, ex VII. Synodo act.
7. II. Cum passim docent imagines honorari siue
adorari propter prototypum: nam vocula propter, in-
rigore solam rationem adorandi significat. III.
Cum sæpe docent, eas diuerso, & minore honore
coli, quam prototypa, vt diximus num. 197. IV.
Cum eo modo coli dicuntur in illis prototypa,
quo Deo colitur in factis, vt dictum dub. 4. n. 116.
V. Cum speciatim docent, eiusmodi honorem de-
riuari ab imaginibus ad prototypa, vel contra: sicut
204 in VII. Synodo act. 7. definit. sic dicitur: *Imaginis
honor in prototypum resultat.* Et in VIII. Synodo
canon. 3. *Propter honorem, qui ad principalia ipsa re-
fertur, etiam deriuatiue imagines honorantur & ado-
rantur, vt sanctorum Euangeliorum liber, atque typus
picturæ Crucis.*

Denique VI. Maxime illustris est locus ille VII.
Synodi act. 6. *Quapropter non indignas habebimus ima-
gines honore, salutatione, & veneratione, debitam illis
adorationem dare debemus. siue igitur placebit saluta-
tionem, siue adorationem appellare, idem profecto erit, mo-
do sciamus excludi latriam; hæc enim est alia à simplici
adoratione, vt sæpe alibi est dictum. Vbi vocula Alia,
plane in re diuersum cultum significat, quam sit la-
tria, quæ nonnunquam colitur exemplar.*

205 Secundo probatur ratione I. Quia imagines sac-
ræ adnumerantur reliquijs, & alijs rebus sacris,
quas per se colendas esse probauimus assert. præced.
cuius proinde probationes etiam ad hanc assertio-
nem pertinent.

II. Imagines etiam per se spectatæ obiectum es-
se possunt contumeliæ: tametsi quis ipsum proto-
typum directe non cogitet dehonestare. Propter
ea enim Sanctus Thomas cit. art. 3. minorem do-
cet esse contumeliã, quæ imaginì alicuius, quam
quæ ipsius personæ directe inferitur: ergo etiam per
se capaces sunt honoris.

III. Imagines, quando simul cum prototypo
coluntur, in se capaces sunt alicuius etiam interni
honoris, vt probauimus dub. 5. Ergo etiam quan-
do separatim spectantur; modo semper cum habi-
tudine ad prototypum spectentur, siue illa habi-
tudo sub ratione specifica apprehendatur, siue tan-
tum sub ratione generica, rei videlicet Deo dicatæ,
vel ad diuinum cultum pertinentis.

206 IV. Ex rubricis Missalis Romani, etiam ipso ex-
teriori signo & gestu corporis longe alia sit reue-
rentia Cruci, aut imaginì Christi, quam ipsi præsen-
ti corpori Christi. Illis enim simplex capitis inclina-
tio, huic profunda genuflexio exhibetur. Cur hoc?
nisi quia etiam communi Ecclesiæ ritu, imagines
per se cultu quodam inferiori honorari solent. Cer-
te alioqui, si vtrobiusque semper directe Christus ho-
noratur & adoratur, nulla videtur eius differentiæ
ratio assignari posse.

207 Ex quibus deniq; colligitur, vniuersim triplicem
imaginis cultum distingui posse; nimirum I. quo ipsa
colatur in se, ac per se, prototypum autem solum sit
ratio colendi, de quo hæcenus egimus. II. Quo per

se ac proprie solum colatur prototypū ab imagine
reprelentatū; imago vero ipsa non nisi improprie,
iuxta dicta dub. 4. & 5. III. Quo vtrumque simul,
prototypū scilicet cum imagine, vno ac eodem a-
ctū verè ac proprie colatur, de quo cultu dubio præ-
cedente egimus.

Quam doctrinam totā tradidit etiam Gabriel cit.
dist. 9. q. 1. his verbis: *Apprehensa imagine Christi, duos
actus internos in cognitione formare possumus (funda-
tes totidè adorationis modos) & totidem in affectiua
(perficientes & peragentes eisdem duos adoratio-
nis modos;) vel vnum duobus æquivalentē, (ad tertium
adoratiouis modū spectantē.) Vnum, quo cognosco rem
illam vt imaginem, vel representatiuam prototypi; & hic
terminatur ad rem ipsam, quæ est imago. Et similiter in
affectu; vnum quo mihi placet res ipsa, non vt aurū vel
argentum, sed vt representatiuum imaginati. In qui-
bus duobus actibus ponit Gabriel adorationē: Vn-
de habes primum modum colendi imaginem.*

Secundo, quo cognosco prototypum esse talem, qualè re-
presentat imago: qui actus fundat secundum adora-
tionis modum.

208 *Vt si fuerit imago Crucifixi mihi obiecta, formo primo
in intellectu actū, quo noscero illam representare Chri-
stum crucifixum, & in affectu actū, quo placet mihi res
illa, pro quanto representat Christū. Illi actus sunt latria
large accepta, quia sunt cognitio & dilectio rei, inquantū
habet ordinem representationis ad Christum latria pro-
prie dicta adorandum. En exemplum primi modi.*

Secundo (formo) actum in intellectu, quo credo Chri-
stū Deum & hominem, per talem imaginē representatū
esse crucifixū, & diligo eum vt talem; & illi actus sunt
latria proprie dicta. Habes exemplū secundi modi.

Potes est etiam esse vnus actus in intellectu, & similiter
vnus in voluntate, vtroq; prædictos includens virtuali-
ter. Vt assensus huius propositionis: *Hæc est imago Christi
pro humano genere crucifixi. Hoc enim actū credo, hæc
rem esse imaginem Christi, & credo, Christum esse cruci-
fixum: & talis actus est latria large vel improprie, in-
quantū terminatur ad imaginē Christi representantem,
tanquā ad partiale obiectū; & est latria proprie dicta,
inquantū terminatur ad Christū Deum crucifixū. Sic a-
ctus voluntatis, quo diligo imaginē istam propter Chri-
stum representatum, pro quanto terminatur ad imaginē,
est latria improprie seu analogice, & actus vtendi; & in-
quantum terminatur ad Christum Deum, est latria pro-
prie dicta, & fructio. Habes tertium modū colendi
imaginem, simul cum exemplo: Quæ ipsa est quali-
summa totius nostræ dissertationis, de modo colendi
imagines.*

209 ASSERTIO III. Honor, quo imagines aliæ
que res sacre hoc modo coluntur, semper ac neces-
sario est minor, quam sit honor ipsius prototypi.
Ita omnes Doctores, qui prædictum venerationis
modum admittunt: & patet ex citatis testimonij.
SS. Patrum, & Conciliorum. Ratio est; quia li-
cet vltimate eadem excellentia sit ratio huius cul-
tus, quæ est ratio cultus prototypi, siue perso-
næ, propter quam res ista coluntur, participa-
tio tamen eius excellentiæ est in vtrisque longe
diuersa. In prototypo enim realiter & forma-
liter inest; his tantum extrinsece & secundum
quandam habitudinem ac moralem æstimationem
applicatur. Quocirca cum in cultu,

utriusque sit habenda ratio, ipsaque cultus ratio respondere debeat non solum excellentiæ, ob quam vltimate cultus defertur, sed etiam applicationi eiusdem excellentiæ in obiecto, quod per se & directe colitur, hinc fit, vt in hoc colendi genere, semper minori cultu, tum imagines, tum alia res sacræ colantur, quam sit cultus prototypi.

Quæ tamen honoris differentia non tam metienda est exterioribus signis, quæ in vtroque cultu fere communia esse solent, quam ipsa interiore honorantis intentione & affectu, ex quo signa exteriora suam vim habent, & quasi specificantur, adeo vt ipsæ signis exterioribus existentibus, honor tamen ipse & cultus esse possit diuersissimus, vt patet ex genflexione, quæ Deo, & quæ Sanctis defertur. Nam quod illic est latria, hic est dulia, vt omnes fatentur, & generatim dictum dub. 1. num. 26. & rursum dub. 2. num. 41.

210 **ASSERTIO IV.** Hic ipse tamen cultus pertinet ad eandem virtutem, qua colitur ipsum prototypum, nec adeo ab alia virtute distincta procedit. Ita Suarez cit. tom. 1. disp. 54. sect. 5. Ratio est, quia est eadem formalis & vltimate vtriusque cultus ratio obiectiua; nempe eadem excellentia prototypi; etsi diuersa sit applicatio, quæ non videtur sufficere ad diuersum habitum constituendum. Idemque accidit in charitate Dei, & proximi, seruata proportione. Nec obstat, quod S. Thomas in sententijs, & multi veteres cultum eiusmodi Crucis vocant *hyperdulam*; quia hoc vocabulo *hyperdulia* & *dulia*, sæpe significant omnem cultum qui proprie non est latria, vt quidem cultum imaginum non esse, diximus dubio præcedenti, vbi de vocabulis plura.

211 Superest, vt quædam argumenta contra doctrinam hæcenus explicatam dissoluamus. Primo enim obijcitur, quod Concilia sæpius & aperte illum modum colendi imagines asserunt, quo in imagine directe colitur exemplar, vt patet ex Concilio Tridentino loc. cit. & VII. Synodo passim: ergo aut de hoc modo colendi semper loquuntur, aut æquiuocè loquuntur; quod nõ videtur admitendum, saltem in definitione fidei.

212 Respondeo, negando consequentiam: quia vt recte notauit Suarez cit. sect. 5. præcipuus scopus Conciliorum fuit, contra Iconomachos docere, imagines esse verè ac proprie colendas, ratione exemplarium; in quo nullam committunt æquiuocationem. Quomodo autem hæc adoratio in specie fiat, & an vno tantum modo, vel pluribus, de hoc (vt in alijs etiam materijs fieri solet) nihil expresse definiunt Concilia, sed id Theologorum disputationibus relinquunt; quia non pertinent ad dogmata fidei, sed sub opinionem cadunt. Interim quia re ipsa hic cultus diuersis modis exerceri potest, idcirco Concilia modo vnum adorationis modum insinuant, modo alium, vt dictum.

213 Secundo speciatim obijcitur testimonium Basilij lib. de Spiritu sancto cap. 18. & recitatur in VII. Synodo act. 4. vbi dicitur, esse *vnam glorificationem imaginis & exemplaris*. Ex quo loco etiam Iohannes Presbyter ibidem infert: *Vnde B. Pater indicauit, non esse duas adorationes, sed vnam ipsius imaginis, & exemplaris*.

Respondeo, genuinum sensum esse non quod nullus cultus esse possit imaginis, nisi quo simul & directe etiam exemplar colatur; sed quia nunquam potest ita coli imago, quin saltem indirecte simul colatur exemplar. Quod euidenter patet, tum ex occasione, ob quam hoc dixit Basilius, ne scilicet diuidatur ipsum prototypum ratione suæ excellentiæ: ad quod evitandum, satis est, nullam esse aliam rationem colendi imaginem, præter excellentiam prototypi. Tum quia id ipsum ratio subiuncta indicat: addit enim Basilius ibidem, propterea quod *imaginis honor ad exemplar transit*. Quod etiam confirmatur ex illo Aristotelis, vbi est vnum propter aliud, ibi est vnum tantum. Præterquam quod SS. Patres alias sæpe cultum prototypi (quo ipsum nempe directe colitur) à cultu imaginis distinguunt, vt vidimus.

Tertio obijciunt, creaturam irrationalem non posse obiectum esse cultus, ita saltem vt interior affectus submissionis ad eam referatur: quia nõ potest apprehendi vt superior; nec potest iniuriæ esse capax.

Respondeo negando totum assumptum; quia iam supra dub. 5. num. 143. cum Paludano vidimus, hoc esse absurdum fundamentum. Quin potius & capacem esse honoris, & iniuriæ, & apprehendi à nobis posse vt superiorem & excellentiorem ratione sanctitatis, quam suo modo participant, superius dictum est: non ita quidem, quasi actus contumeliæ ratione iniuriæ habeat, prout præcisè ad imaginem terminatus, ex ipso prototypo, quod consequenter leditur, ratione perfectam iniuriæ participat, vt supra etiam de cultu imaginum dictum dubio 5.

Idque rursum confirmatur exemplo charitatis. Nam amor proximi propter Deum est verus actus Theologicæ virtutis; licet hæc rationem virtutis Theologicæ non habeat, ex hoc, quod circa proximum, sed quod circa DEVM versatur.

Nec verum est, omnem honorem seu cultum debere percipi ab eo, cui directe exhibetur; quia nec ob eum finem, nec hac existimatione semper defertur; sed solum vt condignum de obiecto honorato existimationem, aliqua nota externa exprimamus, & manifestemus, seu illi rei, quam directe veneramur, seu alijs; idque vltimate saltem & implicite in honorem eius, quem res honorata concernit, quique hoc ipsum officium reuerentiæ agnoscit, & gratum habet. Nec quidquam solidi in contrarium potest asserri: præsertim quia hoc fundamentum nouum est, & veteribus Patribus, ac plebisque scholasticis, speciatim vero ipsi S. Thomæ, curus mentem asserit. 1. explicauimus, incognitum.

Quarto speciatim obijciunt Sectarij, quod hac ratione videamur idololatriam cum Gentilibus inducere.

Respondeo, hanc esse veterum Iconomachorum calumniam; ad quam Tharastus in Synodo VII. act. 2. ait: *oportere impuras verborum vanitates respicere, &c. Quid autem impurus ac vaniloquentium, quam Christianos idololatriæ studiosos dicere, &c.* Nempe quia manifestum est, maximum esse discrimen inter cultum imaginum hæcenus declaratum, & Christianis consuetum, & inter idololatriam Gentilium. Nam vt optime dixit S. Thomas 3. part. quæst. 25. art. 3. *Adoratio imaginum est inter infructuosa opera*

(Gentilium) computanda, quantum ad duo. Primo quidem quantum ad hoc, quod quidam eorum adorabant ipsas imagines, ut res quasdam (absolutas, & sine respectu ad prototypum,) credentes in eis esse aliquid Numinis, propter responsa, quæ daemones in eis dabant, & alios huiusmodi effectus mirabiles. Secundo propter res, quarum erant imagines. Statuebant enim huiusmodi aliquibus creaturis, quas in eis veneratione latria venerabantur. Nos autem adoramus, inquit, adoratione latria imaginem Christi, qui est verus DEVS, non propter ipsam imaginem, sed propter rem, cuius imago est. Ita S. Thomas.

Adde, cultum imaginum prout quidem ad ipsas imagines refertur, non esse veram & perfectam latriam, ut hoc & præcedenti dubio diximus. Cætera, quæ obijciuntur leuiora sunt, & videri possunt apud Suarez, aliosque citatos.

216 Ea vero quæ de imaginibus diximus, secundum proportionem accommodanda sunt etiam speciebus Eucharisticis, & alijs signis Sacramentalibus, verbisque etiam, ac scripturis sacris, à quocunque demum scripta vel concepta sint; ut docet etiam Vasquez lib. 2. num. 165. imo & ipsi humanitati Christi; nisi quod hæc rectè etiam absolutè dicitur latria coli, ut indicauimus dub. 2. n. 50. & pluribus suo loco videbimus. Species verò, seu conceptus, & Verbum mentis, Christum repræsentans, cum tantum mediū sit cognitionis seu appetitionis, non autè obiectum, aut pars obiecti, adorato Christo, nullo modo adoratur, ut rectè Vasquez 1.2. n. 318.

217 Quæres postremo, an res etiam altæ creatæ quælibet possint cultu aliquo sacro & religioso coli. Et certum videtur, per se & secundum se, ad eum modum, quo paulo ante imaginibus & res sacras coli posse diximus, ita coli non posse; quia in se sacre omnes non sunt; quod tamen ad huius cultus modum requiri vidimus.

De cultu, quo per accidens simul cum DEO colantur, tanquam eius videlicet creaturæ quædam, & vestigia, ac sedes, eumque adeo etiam in se, iuxta apprehensionem nostram, quodammodo con-

tinentes, affirmat quidem Vasquez lib. 3. cap. 2. post Caietanum 2.2. quæst. 103. art. 3. ad 4. id fieri posse, secluso scandalo, & erroris periculo.

Sed contrarium, proprie loquendo, videtur verius, ut docet Aletius 3. part. quæst. 20. memb. 3. art. 2. Waldensis tom. 3. cap. 156. & Paludanus in 3. dist. 9. quæst. 1. Quia etiam ut hoc cultus genere aliquid proprie colatur, necesse est aliquo modo esse sacrum, utpote inadæquate saltem, & minus principaliter constituens obiectum illud sacrum. Totale cultus, quod ex persona sacra, & re illa per cogitationem efficitur, & terminat adorationem sacram. Alioqui circa illam exerceri quidem externa honoris nota, sed non internus submissionis affectus ad eam referri; adeoque adorati quidem fortasse in illis, & coram illis DEVS poterit, ut dictus superiorum dub. 2. sed non ipsæ propter DEVM, proprie loquendo; ut rectè notauit Paludanus loc. cit.

218 Quia igitur talem sanctitatis participationem, iuxta moralem æstimationem, ex qua hæc res omnis dependet, non habent res inanimæ, nisi peculiarem ad Deum, vel Sanctos habitudinem ac relationem habeant, utpote cuiusdam similitudinis, vel contactus, &c. ideo verius hic eis cultus denegatur: quicquid sit de hominibus, ut sunt quædam naturales DEI imagines, de quibus aliter Aletius & Waldensis loquuntur, & non nihil diximus dub. 2. num. 59. Nec aliter per creaturam inanimatam iurare fas est, nisi quatenus in illa, siue per illam diuina veritas innotescit, aut relucet, ut dicitur inferius de iuramento, & bene Vasquez lib. 3. num. 10. Hoc certum, materialiter loquendo, multas res saltem ex accidenti, videlicet ob periculum erroris, vel scandali, atque etiam ob moralem siue naturalem quandam indecentiam ac fæditatem, ita rectè coli non posse, v. g. asinum in quo Christus sedit; vel manum impij ministri, qui Christum percussit, &c. ut post Adrianum & Ionam Aurelianensem de imaginibus rectè Bellarminus cap. 30. Suarez sect. 7. & alij communiter docent; & à potiori colligitur ex dictis, dubio 2. cit. num. 59.

Q V Æ S T I O III.

De Sacrificio, oblationibus, primitijs, Decimis.

S. Thomas 2. 2. q. 85, 86. & 87.

Revertuntur actus isti religionis, iuxta distributionem questione 1. dub. 3. præmissam, ad quidpiam DEO offerendum, de quibus breuiter agendum, idque duabus dubitationibus. I. De Sacrificio. II. De oblationibus, primitijs, decimis.

DVBIVM I.

De Sacrificio, quid, & quotuplex sit, & cui offerendum &c.

S. Thom. 2. 2. q. 85. aa. 4.

Sacrificium inde dictum, quod aliquid *sacrum* fiat, iuxta S. Thomam cit. q. 85. a. 3. ad 3. et si late quandoque & improprie pro quolibet opere, seu actu in Dei cultum relato accipitur; quomodo in scriptura dicitur *sacrificium laudis*, Psalm 49. v. 23. alibi sacrificium vocatur *spiritus contribulatus* siue interna cordis contritio Psalm 50. v. 19. item *beneficentia & communionis*, seu eleemosynæ actus, quibus velut *hostijs promeretur Deus*, Heb. 13. v. 16, Philipp. 4. v. 18. item debita corporis disciplina & castigatio Rom. 12. v. 1. ubi Apostolus ait: *Obsecro vos fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem &c.*

In presenti tamen sacrificij nomen iuxta eundem S. Thomam ibidem in corp. stricte & proprie accipitur, pro peculiari quodam actu externo divini cultus, ad quem proprium & peculiare *Sacerdotis* ordinatur officium; & à quo etiam ipse Sacerdos est, & dicitur, iuxta Apostolum Heb. 5. v. 1. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur, in his, quæ sunt ad Deum; ut offerat dona & sacrificia pro peccatis.* Quo sensu etiam Psalm, 50. v. 18. dicitur: *Si voluisses sacrificium, dedissem virgine.* Et Oleez 6. v. 6. ac Matthæi 9. v. 13. *Misericordiam volo, & non sacrificium.* Similiter Augustinus quamvis lib. 10. de civit. cap. 6. asserat, *sacrificium verum esse omne opus, quod agitur, ut sancta societas inhereatur Deo;* tamen ibidem lib. 8. cap. 27. ait, *unum esse quod Deo offertur sacrificium Christianorum.*

De quo sacrificio, hoc modo spectato, quaeritur primo, quid sit, & quomodo definiatur. Respondeo, varias à varijs adferri definitiones, quæ tamen re ipsa omnes in idem recidunt. Etenim I. iuxta S. Thomam 1. 2. quaestione 25. art. 1. & 2. defini potest; *Externus Religionis actus, uni Deo debitus, quo per immutationem rei alicuius testificamur, ipsum esse & primum creationis principium, & ultimum beatitudinis finem, adeoque supremum rerum omnium Dominum.*

II. Gregorius de Valentia q. 4. de relig. pun. 1. ita definit: *Externum officium, quo res aliqua hoc ipso offertur Deo, quod ad eius Maiestatem recognoscendam, atque etiam ad internam mentis devotionem & servitutem erga Deum, tanquam rerum omnium Dominum protestandam, certo ritu ac ceremonia conficitur seu immutatur.*

III. Bellarminus lib. 1. de Missa cap. 7. ita definit: *Oblatio externa facta soli Deo, qua ad agnitionem humana infirmitatis, & professionem divina Maiestatis, à legitimo ministro, res aliqua sensibilis & permanens ritu mystico consecratur, & transmutatur.*

IV. Suarez 3. part. tom. 3. disput. 80. sect. 6. his verbis definit: *Oblatio facta Deo per immutationem alicuius rei, in signum legitime institutum divina excellentiæ & reverentiæ.* Seu ut idem addit: *signum*

sensibile, ad divinam excellentiam, & cultum illi debitum immediate significandum impositum.

Quæ definitiones, vti & cætera, quæ ad sacrificij rationem pertinent, vt distinctius cognoscantur, Notandum est primo, sacrificium in genere, vti etiam sacramentum, esse quasi quoddam compositum artificiale, seu morale, ex ratione signi ex instituto, tanquam formâ quadam, & actione seu ritu, velut materia ac re substrata significationi constans, vt notavit etiam S. Thomas hic q. 85. a. 1. ex communi, & docuit iam olim Augustinus lib. 5. de civit. cap. 5. vbi ait: *Sacrificium visibile inuisibilis sacrificij* (subiectionis videlicet erga Deum) signum esse. Ratio est. Nam quia alioquin actus sacrificandi, v.g. mactatio ovium, bouum &c. si materialiter & secundum se nudè spectetur, nihil habet, quod ad gloriam Deo conciliandam faciat, accedere debet peculiaris eiusdem rei significatio: quam quia res ex sua natura non habet, necesse est habere ex institutione seu divina, vt in lege Mosaicâ & Evangelicâ, seu vt in lege nature accidit, humana, vt docet idem S. Thom. cit. art. 1. ad 1.

Quæ quidem institutio est gentium moribus publica requiri solet, vt notant Bellarminus lib. 1. de Missa cap. 2. & Henriquez libro 9. cap. 1. num. 1. absolute tamen & physice nihil obstat, esse priuatam, vt docet Suarez loc. cit. sect. 4. Ratio est; quia ea re, nec cæteris quidquam præiudicatur; nec vlla iurisdictioni exercetur; nec omnino fit aliquid rationis naturalis vim excedens; idque re ipsa in sacrificio Abel & Cain. accidisse, verisimile est.

Habent quidem præterea sacrificia diuinitus instituta significationem aliquam mysticam annexam, vt docet S. Thomas 1. 2. quaest. 102. art. 3. sed quæ ad communem sacrificij rationem non requiruntur, nec communis est ijs sacrificijs, quæ solo arbitratu humano olim instituta fuerunt.

Notandum secundò, etiam ipsam partem materialem sacrificij, seu rem substratam significationi, qui est ipsemet oblationis ritus, duo complecti, rem videlicet aliquam externam Deo offerendam, quæ etiam ipsa sæpe absolute sacrificij nomine appellatur, Leuit. 2. v. 4. Iudicum 6. v. 18. &c. & actionem sacrificandi, qua res eadem aliquo modo immutata Deo offertur ac consecratur. E quibus res quidem oblata debet esse sensibilis, & aliquo modo permanens, ac offerentium propria, vt docent Bellarminus cit. lib. 1. de Missa cap. 6. & Henriquez lib. 1. cap. 1. numero 2. & 3. post S. Thomam in Heb. 8. Quod enim planè alienum, & nullo modo offerentis est, offerri non potest; aut si offertur, eius potius esse dicitur sacrificium, cuius est res oblata, quam immediati offerentis.

Eadem verò res oblata rursus duplex est; vna quæ se habet per modum materiae præsuppositæ actioni sacrificandi, vt olim erant ipsa animalia viua Deo immolanda &c. Altera, quæ ex ceremoniali immutatione eiusdem rei, adeoque ex actione sacrificandi resultat; qualia in iisdem sacrificijs erant animalium occisorum cadauera, cruor, ignis, fumus, nidor. &c. Quod ex communi rectè notarunt Bellarminus, Suarez, & alij, & significat S. Thomas hic q. 85. a. 3. ad 3.

Notan-

6 Notandum tertio, quod ad actionem sacrificandi attinet, eam certis quibusdam conditionibus affectam esse debere. Nam primo necesse est, aliquo modo esse sensibilem, cum sacrificium sit actus externus religionis, ut ex S. Thoma cit. q. 85. a. 1. & allatis definitionibus patet.

Secundo debet esse oblatio ipsi Deo immediate facta iuxta S. Thomam ibidem a. 2. & communem omnium sententiam. Quæ ratione à sacrificij ratione excluduntur decimæ, primitiæ, & cæteræ oblationes in Ecclesijs Christianorum consuetæ, quæ non immediate fiunt Deo, sed vel ministris Ecclesiæ, vel pauperibus. Quæ autem Dijs gentium offerebantur, non fuerunt vera sacrificia, sed *sacrilegia*, ut loquitur Augustinus epist. 49. quandoquidem constat, sacrificium ita soli Deo convenire, ut nec sanctis quidem sacrificare, fas sit, ut docet idem Augustinus libro 10. de civitate cap. 4. ubi ait: *Quis vero sacrificandum censuit, nisi ei, quem Deum aut scivit, aut putavit, aut finxit?* Et ibidem cap. 19. *Sicut orantes atque laudantes, ad eum dirigimus significantes voces, cui res ipsas in corde, quas significamus offerimus.* Sicut etiam in Republica, ut ait S. Thomas cit. artic. 2. *Summus Rector aliquo signo singulari honoratur, quod si cuiquamque alteri deferretur, offerretur in se Maiestatis.* Nec obstat quod templa & altaria videantur etiam constitui Angelis & Sanctis; cum tamen ea ad sacrificium ordinentur. Nam ut Augustinus lib. 8. de civit. cap. ult. ait: *Nou constitutum Martyribus templa, sacerdotia, sacra, & sacrificia: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Vide Sacerdos non dicit; Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, sed Deo de illorum vicarij gratias agimus, & nos ad imitationem eorum exhortamur.* Non ergo ipsis Sanctis proprie, sed Deo in honorè sanctorum templa & altaria constituuntur.

7 Tertio debet eadem oblatio esse aliquo modo immutativa & consecratiua rei, quæ offertur, iuxta S. Thomam q. 85. a. 3. ad 3. & q. 86. a. 1. & communem. Sic enim distinguitur sacrificium à cæteris oblationibus etiam Deo factis; quales fuerunt olim oblatio auri & argenti ad tabernaculum, Exodi 25 & 35. item duorum minorum viduarum Lucæ 21. v. 2. item oblatio de primitiis frugum, & de primogenitis Hebræorum, Deuter. 12. v. 17. & cap. 26. v. 2. Leuitici 2. v. 12. Omne enim sacrificium est oblatio; sed non omnis oblatio sacrificium. Unde etiam simplex oblatio, iuxta Theophylactum Heb. 8. græcis dicitur *προσφορά*; sacrificium *θύσις*, quasi *μακρῶς*, vel etiã *τελετή* quasi *consumptio* siue confectio, & apud Hebræos *Zebach*, à radice *Zabach*, quod itidem *μακρῶς* significat.

Neque tamen opus est, aliam re ipsa actione esse consecratiuam, aliam immutativam, & aliam oblatiuam: sed una & eadem actio, dum rem Deo tradendi & offerendi causa immutat, simul est oblatio, immutatio, & consecratiua: quæ in hoc consistit, quod res Deo iam oblata non est amplius prophana & communis, sed quasi sacra, & peculiari ratione res Dei, ut bene notavit Suarez cit. disp. 73. sect. 5. licet Henriquez lib. 9. cap. 1. n. 2. actionem consecratiuam asserat esse diversam, ab actione immutatiua.

8 Et quidem verius est, iuxta explicatas nominum notiones, & ipsum sacrificij scopum, quo homo

perinde se Dei potestati subiectum profitetur, uti res oblata potestati & actioni sacrificantis subditur; ad verum sacrificium necessario requiri perfectam & substantialem rei destructionem, aut saltem actionem ex se destructiuam rei, uti erat etiam effusio aquæ, aut vini, dum ea Deo libarentur; uti docent etiam Chrysostomus, & Theophylactus Hebr. 8. S. Thomas q. 85. a. 3. ad 3. & q. 86. a. 1. Bellarminus lib. 1. de Missa cap. 2. & Henriquez lib. 9. cap. 1. num. 2. qualis quia nec in passere, pro leprosi sanatione dimisso; nec in capro emissario accidit Leuitici 14. v. 6. & cap. 16. v. 10. idcirco fatendum est, ea non fuisse, pprie & perfecte sacrificata.

Quicquid nonnulli dixerint, ad sacrificium sufficere aliquam immutationem accidentalem, uti etiã docet Suarez d. 73. sect. 5. exemplo, ut apparet, panis in sacrificio Melchisedech oblatus, Gen. 14. v. 18. & panum propositionis, qui & inter sacrificia computatur, & non nisi post octiduum à sacerdotibus extra templum consumebantur, Leuitici 24. v. 8. & 9 quos tamè alij rectius negant, fuisse, pprie sacrificatos: licet & in sacrificio Melchisedech, panem nõ sola fractione, sed etiã igne vel esu sacerdotis substantialiter immutatum fuisse verius est, etsi modus immutationis eiusdem in scriptura non fuerit expressus. Certe nullum apud gentiles, imo nec Iudæos, aut Patriarchas, ante legem, peractum verum & proprium sacrificium legitur, sola locali mutatione rei; utpote quæ ad finem etiam intrinsecum sacrificij non sufficiebat, ut dictum.

9 Notandum quarto, de ratione etiã sacrificij esse, ut fiat à competente ministro, ut ex communi recte docet Bellarminus l. 1. de Missa c. 7. post Augustinum l. 4. de Trinitate c. 14. Ministri autem pro diversis ratione sacrificij, & communitatis, diversi erant. Nam olim in lege naturæ, primogeniti quique, & familiarum principes simul etiam sacerdotes erant, ut post Augustinum, Hieronymum, & expositores in Genesis 7. & 25. ex communi docet S. Thomas 1. 2. q. 103. a. 1. ad 3. & 2. q. 87. a. 1. ad 3. idque humana determinatione, iuxta S. Thomam loc. cit.

Postea vero diuina institutione legis Mosaicæ, ad ministerium diuini cultus tribus Leuitica, ad sacerdotium specialiter familia Aaron destinata fuit, Nû. 3. v. 28. Leuitici 8. v. 1. Nisi quod sacrificium agni paschalis, ante sacerdotium Aaronicum institutum, ab ipsis etiam patribus familias oblatum fuisse probabile est, ut colligitur Exodi 12. v. 3. Licet nonnulli & hunc quoque post constitutam legem, non nisi ab Aaronicis sacerdotibus oblatum fuisse existiment. Alij altarum gentium mores in constituendo sacrificij ministro fuisse.

10 In quo quidem certa etiam diuini cultus ac sacrificandi intentio explicita, vel implicita requiritur, sine qua ministerium illud non tam Sacerdotum erit, quam Ianitorum, aut ioculatorum, ut bene docet Suarez disp. 73. sect. 6. & dudum contra Hunnum, aliosque Prædicantes docui in examine Hunnicæ relationis, cap. 14. Altare vero non ad ipsam sacrificij essentiam, sed ad bene esse, & decentiam, omnium tamen gentium vltu communiter receptum pertinet, iuxta Suarez sect. 5.

11 Notandum quinto, quod ad sacrificij originem attinet, quamuis sacrificij institutio, pprie & stricte loquendo, non sit iuris ac præcepti naturalis, ut docet idem Suarez disp. 73. sect. 8. ex Anacleto epist. 2.

& Clemente Romano lib. 6. constit. Apost. c. 22. est tamen iuris gentium, atque etiam consentanea admodum iuri naturali. Si quidem naturalis ratio dicitur, Deo subiectionem & honorem conuenienti modo exhibendum, idque etiam offerendo Deo res aliquas sensibiles, in signum debitæ subiectionis & honoris, ad similitudinem eorum, qui dominis suis aliqua offerunt in recognitionem dominij.

Quo sensu intelligendus videtur S. Thomas hic q. 85. a. 1. ad 4. itemque Caietanus ibidem & Valentia q. 4. pun. 3. absolute asserentes, determinationem quidem sacrificij (tam ex parte scilicet rei oblatæ, quam ex parte oblationis, & modi offerendi) esse de iure positiuo, tamen vsum eius in comuni, esse de lege naturæ; nisi forsitan hoc potius docere voluerunt, non quidem obligationem eiusdem, sed honestatem tamen ipsa naturali ratione dicitari.

12 Quæritur secundo, quotuplex sit sacrificium. Respondeo, omnia partitione sacrificij in visibile & invisibile; in proprium & metaphoricum; in verum & falsum, quæ diuisiones omnes solum sunt analogi in analogata ex dictis: sacrificium proprie dictum varijs modis diuidi posse. Primo enim ratione originis seu causæ efficientis diuiditur sacrificium, in sacrificij legis naturæ naturali ratione institutum; legis Mosaicæ, à Deo, per Moysen institutum; & legis nouæ, à Christo institutum, vt tradit S. Thomas, 12. q. 103. a. 3.

13 Secundo ratione materiæ, seu rei oblatæ, aliæ dicebantur *victimæ* seu *hostiæ* animalium; seu à *vita* rei oblatæ, seu à *victis hostibus*: aliæ *immolationes* rerum solidarum inanimatarum, vt panis, farina, fælis, thuris, à *mola*: denique aliæ *libamina* seu libamenta, liquorum: licet hæc sæpe confundantur; & *immolari* longe frequentissime ipsis victimis tribuatur. De qua diuisione pluribus agunt S. Thomas q. 102. a. 3. Bellarminus lib. 1. de Missa cap. 4. Henriquez lib. 9. cap. 2. Suarez cit. disp. 37. sect. 7. & Sionius lib. 4. de Republica Hebræorum.

14 Tertio ratione actionis oblatiæ, partim etiam ratione finis, aliud dicebatur *holocaustum*; quod toto igne consumptum, (excepta pelle, quæ Sacerdoti cedebat, Leuit. 7. v. 8.) mere & vnice ad diuinam Maiestatem protestandam referebatur: aliud *hostia pro peccato*, seu *propitiatorium sacrificium*: aliud *hostia pacifica*, idque rursum, aut Eucharisticum siue sacrificium laudis & gratiarum actionis; aut imperatorium: ex quibus aliquid in vsum etiam Sacerdotis, partim aliorum quoque offerentium cedebat, vt pluribus declarant S. Thomas cit. q. 102. a. 3. alijque citati.

15 Quarto, ratione & rei oblatæ, & ipsius simul oblationis, aliud dicitur sacrificium *cruentum*, aliud *incrumentum*; eo quod in illo sanguis seu vita rei oblatæ funderetur, in hoc non item. Quæ diuisiones sacrificiorum etsi potissimum sacrificia Mosaicæ respiciant, quibus etiam speciatim applicantur à Philone lib. 3. de victimis, Iosepho lib. 13. antiquit. c. 3. S. Thoma 1. 2. q. 102. a. 3. & Ribera de templo lib. 4. possunt tamen, seruata proportione facile etiã alijs accommodari. Atque hæc de sacrificio generatim pro ratione instituti sufficiant. Nam de sacrificio nouæ legis, tam cruento, quàm incrumento, speciatim & ex instituto agendum est cū S. Thom. in 3. p. seu tom. 4.

DV BIVM II.

De oblationibus, primitijs, & decimis.

s. Thom. 2. 2. q. 86. & 87.

16 Quæritur primo, quid nomine oblationum intelligatur. & an necessario sint soluendæ. Respondetur sequentibus pronuntiatis. I. Etsi nomen *oblationis*, ex prima impositione, & consueto alias loquendi vfu, comune sit omnibus rebus, quæ in cultu Dei exhibentur seu offeruntur, ita vt hac ratione tam sacrificium, quàm decimas comprehendat, in præsentem tamen patulo strictius accipitur, proijs oblationibus, quæ tam à sacrificio, quam à primitijs & decimis distinguuntur, prout etiam Exodi 25. v. 2. de iisdem sermo est: *Loquere filiis Israel, vt tollant mihi primitias (late acceptas) ab omni homine, qui offeret ultroneus, accipietis eas.*

II. Ad huius vero generis oblationes, fieri potest vt aliqui obligentur quadruplici ratione iuxta S. Thomam cit. q. 86. a. 1. Primo, quidem, inquit, ex præcedenti conuentione, sicut cum alicui concedatur aliquis fundus Ecclesie, vt certis temporibus certas oblationes faciat: quod tamen habet rationem census, & sine dubitatione ex iustitia soluendum est.

17 Secundo propter præcedentem deputationem, siue promissionem; sicut cum aliquis offert donationem inter viuos, vel cum relinquit testamento Ecclesie aliquam rem mobilem, vel immobilem, in posterum soluendam: quæ vtique etiam ab hæredibus seu executoribus testamenti ex iustitia soluenda est, iuxta dicta disp. 4. q. 7. dub. 11.

Tertio propter Ecclesie necessitatem, puta si ministri Ecclesie non haberent unde sustentarentur; De qua re, speciatim agit Concilium Tridentinum sess. 21. de reformat. cap. 4. vbi decernitur, vt Episcopus, si necesse fuerit, compellere possit populum ea subministrare, quæ sufficiant ad vitam ditorum sacerdotum (seu ministrorum Ecclesie) sustentandam, quæcumque reservatione generali vel speciali, vel affectione super dictis Ecclesijs non obstantibus.

18 Quarto propter consuetudinem. Tenentur enim fideles in aliquibus solemnitatibus, ad aliquas oblationes consuetas (quales nimirum sunt oblationes illæ, quæ à fidelibus in festis solennioribus ad altare fieri consueuerunt) Tamen in his duobus vltimis casibus, addit S. Thomas, remanet oblatio quodammodo voluntaria, scilicet quantum ad quantitatem, vel speciem rei oblatæ.

Certe quidem oblationes quædam eiusmodi, ad altare, certis festiuitatibus seu temporibus, adhuc obseruari solent à fidelibus, necessarioque obseruandæ sunt, quatenus recepta consuetudine fidelium communiter seruantur, vt cum Syluestro V. Decima docet Azor tom. 1. lib. 7. cap. 38. quæst. 12. quamuis Angelus puter, esse liberæ, etiam vbi receptæ sunt.

Vnde S. Thomas hic eodem articulo 1. ad 3. docet eos, qui oblationes debitas non reddunt, posse puniri per subtractionem Sacramentorum; non per ipsum Sacerdotem, cui sunt oblationes faciendæ, ne vi-

deatur

deatur pro Sacramentorum exhibitione aliquid exigeres sed per superiorem aliquem. Nimirum quia in VI. Synodo ut refertur 1. q. 1. Canon. 100. statuitur. *Nihilus, qui sacræ communionē dispensat, a percipiente gratiarū aliquid exigar: si vero exegerit, deponatur: cū tamē dist. 1. de consecr. ex Gregorio VII. præcipiat Canō: omnis Christianus procureta d. Missarū solemnia (saltem itatis & consuetis temporibus) aliquid Deo offerre.*

19 Spectant autem oblationes eiusmodi, iure communi, ad Ecclesiæ Rectorem siue Parochum, etiam si per alium celebret; ut ex communi docet Azor loco cit. idq; non solū ut eas in suos vsus ipse conuertat, verum etiam ut fideliter eas dispense; partim quidē expendendo eas in his, quæ pertinent ad cultum diuinum: partim vero in his, quæ pertinent ad proprium victum: quia qui altari deseruiunt, cum altari participant iuxta 1. ad Cor. 9. Partim etiam in vsus pauperum, qui sunt, quantum fieri potest, rebus Ecclesiæ sustentandi; quia & Dominus in vsus pauperum loculos habebat, iuxta Hieronymū in cap. 17. Mathæi. Atq; ita generatim de oblationibus tradit S. Thomas cit. q. 86. a. 2.

20 IV. Sed & Monachi siue alij Religiosi possunt oblationes recipere triplici ratione. 1. sicut pauperes, per dispensationem Sacerdotis, vel ordinationem Ecclesiæ. 2. si sint Ministri altaris, tunc enim possunt accipere oblationes sponte oblatas. 3. si parochiales sint eorum, tunc enim ex debito possunt accipere oblationes, tanquam Ecclesiæ Rectores. Ita S. Thomas q. 86. a. 2. ad 2. ex communi.

21 V. Et quamuis olim in veteri testamento, non liceret de rebus quibuslibet oblationes facere, ut patet Deuter. 23. & Malachiæ 1. in noua tamen lege, per se loquendo, de quibuslibet rebus iuste acquisitis & possessis fieri potest oblatio: et si per accidens ob nocumentum alterius, cuius potior ratio habenda, vel ob scandalū, vel ob cōtempnū, & c. id esse possit illicitū, ut docet S. Thomas ibidē a. 3. ex communi.

22 Queritur secundo, an & qua ratione primitiæ soluendæ sint. Respondetur communi iure, tam in veteri, quam nouo testamento, primitias quasdam Ecclesiæ Ministris esse persoluendas. Patet ex scriptura Exodi 13. v. 2. Deuter. 26. v. 2. & 4. & Num. 18. v. 8. 12. & sequentibus. Et quod ad nouā legē attinet, ex Canone Decimas, 16. q. 7. vbi dicitur: *Oportet decimas & primitias, quas iure Sacerdotum esse sentimus, ab omni populo accipere. Ratio congruentiæ est, quia primitiæ offeruntur in recognitionē diuini beneficii: dum aliquis proficitur, se à Deo fructus terræ percipere, ideoq; teneri ad aliquid istorū Deo rursus exhibendū, secundū illud 1. Paralyp. vlt. v. 14. Tria sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.*

Et quia primitiæ sunt aliquid præcipuum de fructibus terræ; ideo merito præcipitur, ut Deo, cui præcipuū quodq; debetur, primitiæ offerantur; idq; in vsum Sacerdotum, ut docet S. Thomas q. 86. a. 4. vbi addit; *pertinere ad ius naturale, ut homo ex rebus sibi datis à Deo, aliquid exhibeat ad eius honorē: sed quod talibus personis exhibeatur, aut de primis fructibus, aut tali quantitate, hoc quidem, inquit, fuit in veteri lege iure diuino determinatum, in noua autem lege, definitur per determinationem Ecclesiæ, ex qua homines obligantur ut primitias soluant, secundum consuetudinem patriæ, & indigentiam Ministrorum Ecclesiæ.*

Et ibidem ad 3. quod ad primitiarū quantitatem attinet, ex Hieronymo in c. 45. Ezechielis refert;

ex maiorum traditione introductum esse, quod qui plurimum, quadragessimā partē dabant Sacerdotibus loco primitiarum; qui minimum, sexagesimam. Vnde videtur inquit, quod inter hos terminos sint primitiæ offerendæ, secundum consuetudinem patriæ. Cæterum primitiarū solutio nusquā fere amplius hoc tempore est in vsu, neque necessaria est, vbi in vsu non est, ut ex communi docet Azor loco cit.

23 Queritur tertio, quantum ad decimas attinet, an & quo iure soluendæ sint decimæ. Respondeo sequentibus pronuntiat. I. Decimarum solutio Deo siue Ecclesiæ Ministris, in honorem Dei facta, est actus religionis; itq; communi iure necessarius. Ita S. Thomas hic q. 87. a. 1. Patet ex veteri lege Num. 18. v. 24. & Deuter. 14. v. 22. & 28. Ex quibus locis S. Thomas cit. q. 87. a. 1. ad 4. notat olim triplices decimas soluendas fuisse: quarum quasdam, inquit, soluebant Leuitæ. Dicitur enim Num. 18. *Leuitæ decimarum oblatione contenti erunt: quas in vsus eorum & necessaria separauit. Erant quoq; aliæ decimæ, de quibus legitur Deut. 14. Decimam partem separabis de cunctis fructibus tuis, qui nascuntur in terra per singulos annos, & comedes in conspectu Domini Dei tui, in loco quē elegerit Deus. Erant quoq; & aliæ decimæ, de quibus ibidem subditur; Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus, quæ nascuntur tibi eo tempore, & repones intra ianuas tuas; venietq; Leuita, qui aliā non habet partē neq; possessionē tecum; & peregrinus ac pupillus, & vidua qui intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabuntur.*

Idem etiam, quod ad nouam legem attinet, patet ex varijs Canonibus, præsertim 16. q. 1. vbi ex Augustino serm. 1. Dominicæ 12. post Trinit. refertur Canon: *Decimæ ex debito requiruntur; & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt.*

24 Idem patet tum ex Concilio Constantiensis sess. 8. vbi contrarius error Wicleffii, negantis soluendas esse decimas, damnatus est; tum ex Concilio Tridentino sess. 25. c. 12. de reform. vbi statuitur: *Non sunt ferendi, qui varijs artibus decimas Ecclesijs obuenientes subtrahere moluntur; aut qui ab alijs soluendas temere occupant, & in rem suā vertunt: cum decimarum solutio debita sit Deo: & qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienas inuadunt. Præcipit igitur S. Synodus omnibus, cuiuscunq; gradus & conditionis sint, ad quos decimarum solutio spectat; ut eas, ad quas de iure tenentur, imposterum Cathedrali aut quibuscunq; alijs Ecclesijs, vel personis, quibus legitime debentur, integre persoluant. Qui vero eas aut subtrahunt aut impediunt, excommunicentur; nec ab hoc crimine, nisi plena restitutione sequuta absoluantur; quando quis scilicet potest restituere ex Nauarro Manual. cap. 21. num. 32. Ratio patebit inferius.*

25 II. Intelligendo per decimas determinate decimā partē fructuū, soluendæ sunt illæ in noua lege solū Ecclesiastico iure; at generatim intelligendo, portionē aliquam fructuum, seu bonorum, quæ ad sustentationem conuenientem Ecclesiæ Ministris sufficiat soluendæ sunt decimæ iure naturali & diuino. Ita S. Thomas cit. q. 87. a. 1. & communis Theologorū sententia; quam bene defendit Valentia hic quæst. 5. pun 1. contra quosdam iurisperitos, qui etiam ipsam certam ac decimam partem fructuū iure diuino Ministris Ecclesiæ debere dixerunt. Ratio primæ partis est; quia præceptū veteris legis, de soluendis

decimis, postinjac ceremoniale erat, ad Christianos non pertinens; nec in noua lege vsipiam vllum reperit diuinum præceptum, quo homines determinate ad decimam fructuum partem Ecclesiæ Ministris persoluendam obstringantur.

26 Secunda pars patet ex multis scripturæ locis, in quib⁹ docetur, Ministros Ecclesiæ dignos esse mercede sua, & congruè sustentationis stipendiò, vt patet Matth. 10. v. 10. Lucæ 10. v. 7. 1. Cor. 9. v. 9. & sequent. 1. Tim. 5. v. 18. Ratio est; quia cum Ecclesiæ Ministri ex officio spiritualia fidelibus ministrent, ipsi demq; in ordine ad salutem animæ laborando interuiant, plane ius ipsium naturale exigit, vt à fidelibus vicissim congruè sustentatione accipiant; percipièdo scilicet, ex eorū bonis, eam fructuum seu reddituum portionem, quæ ad talè sustentatione sufficiat. Quam rationem etiam indicat Apostolus cit. 1. Cor. 9. *Quis militat suis stipendijs vnquam? aut quis plantat vineam, & de fructibus eius non edit?*

27 III. Iure tamen in veteri testamento decima pars fructuum Leuitis destinata fuit, vt docet S. Thom. eodè a. 1. quia cū populus Israel in duodecim tribus esset diuisus; & vero duodecima tribus, scilicet Leuitica, diuinis ministerijs mancipata, mandato Dei, possessionibus, quibus sustentaretur careret; cum tamè illi, non minor, quàm ceteris, portio merito fuisset debita; cōuenienter institutū fuit à Deo, vt reliquæ vndecim trib⁹ decimam (non solū vndecimam) partem suorū puentium Leuitis darent; scilicet tū vt honorabilis ipsi viuerent, tū quia etiā aliqui per negligentiam erant transgressores futuri, decimas non integre persoluen- do.

28 Qua ratione etiā determinatio decimæ partis soluende, in noua lege, Ecclesiæ auctoritate, instituta est, secundū quandā humanitatē; vt scilicet non minus populus nouæ legis Ministris exhiberet quā populus veteris legis ministris exhibebat; cū & ministri noui testamēti sint maioris dignitatis, quàm ministri veteris testamēti, vt pbat Apostol. 2. Cor. 3. v. 6 & rursum populus nouæ legis obligetur ad maiorē pfectione, quā populus Iudæorū, iuxta illud Matt. 5. v. 10. *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarū & Pharisæorum, non intrabitis in regnū colorū.* Neq; sane minor nunc sit secundum proportionem Clericorum, quam olim Leuitarū numerus, vt fufius ostendi lib. 2. defens. Edcles. lib. 1. cap. 15.

29 IV. Quare non potest quidem hoc præceptū de soluendis decimis, vniuersim abrogari, ita vt à fidelibus nihil Ecclesiæ Ministris ad eorū sustentatione debeatur; potest tamè varijs modis abrogari, quoad certā partē aliquorū, nempe decimā illā partem fructuum persoluen- da. Ita S. Thom. cit. q. 87. a. 1. ex communi. Prior pars probatur; quia ius seu præceptum naturale nō potest abrogari; esto, si ministris Ecclesiæ de cōuenienti sustentatione aliunde sit puiusum, possit pacto seu transactione, vel etiā consuetudine tolli obligatio quidquā ampli⁹ ad eorū sustentatione contribuendi. Manet enim semper obligatio naturalis, saltē in casu, quo eis aliunde prouisum non sit, conuenientem eis sustentationem prouidendi.

30 Posterior pars assertionis probatur & declaratur, Potest enim obligatio soluendi decimas relaxari & auferri, primò, si ipsi ministri Ecclesiæ, ob vitandū forte alicubi scandalū infirmorū (vt fit in Italia) decimas non exigant, quod laudabiliter interdū fieri,

asserit S. Thomas cit. q. 87. a. 1. ad 5. vbi ait: *Ministri Ecclesiæ maiorē curam debent habere spiritualium bonorum in populo promouendorum, quam temporalium colligendorum. Et ideo Apostolus 1. Cor. 9. noluit vri potestate sibi à Domino tradita, vt scilicet acciperet stipendia vicium ab his, quibus Euangelium predicabat; ne daretur aliquod impedimentum Euangelio Christi. Nec tamen peccabant illi, qui ei non subueniebant, alioquin Apostolus eos corrigere non omisisset. Et similiter laudabiliter Ministri Ecclesiæ decimas Ecclesiæ non requirunt, vbi sine scandalo requiri non possent, propter dissuetudinem, vel propter aliquam aliam causam. Nec tamen sunt in statu damnationis, quin non soluunt in locis illis, in quibus Ecclesiæ non petunt: nisi forte propter obstinatione, habentes voluntate non soluendi, etiamsi ab eis peterentur.* Ita S. Thomas.

Secundo tolli potest obligatio Clericis soluendi decimas, per conuentionem seu transactione inter populum & Ministros Ecclesiæ factam, iuxta Capit. *Ex multiplici*, de decimis, primitijs, & oblationibus. Possent enim Ecclesiæ Ministri, iusta ex causa, de decimarum remissione pacisci.

Tertio per priuilegium Summi Pontificis, ibidem cit. cap. non autem alterius, licet Imperatoris, iuxta Capitulum *Tua nobis*, eodem titulo.

Quarto per contrariam consuetudinem rationabilem & præscriptam, vt ex communi docent Caietanus in Summa V. *Decimæ* Syluester V. *Decimæ* n. 1. Nauarrus cap. 2. 1. Manual. n. 30. Couarruias lib. 1. variar. resolut. cap. 17. n. 8. & Valentia q. 5. pun. 2. quamuis negent aliqui Canoniste, ex falso fundamento, rati decimæ partis solutionem esse iuris naturalis seu diuini, quod superius refutauimus.

Quinto per prescriptionem: hinc enim etiam Laicus, qui per tempus immemorabile, vel quadraginta annorū, cum probatione tituli, bona fide non soluit decimas, liber est ab obligatione soluendi, vt fufe probat Couarruias loc. cit. & sequitur Valentia cit. q. 5. pun. 5. imo etiam sine probatione tituli, vt docet Henriquez lib. 7. cap. 27. num. 2. & dictū superius pluribus de Iustitia q. 1. dub. 6.

32 Quæritur quarto, ex quibus rebus soluendæ sint decimæ. Respondetur, duplices decimas, prædiales scilicet, & personales, communi iure persoluedas esse. Illæ quidē ex omnibus fructibus terræ, adeoq; arborum, hortorum, ac etiam animalium fructibus: istæ vero ex omni personæ lucro, negotiatione scilicet, opificio, venatione, arte & industria, iure quidē communi soluendæ sunt, & ad ipsas quoq; ædes Ministrorū Ecclesiæ deferendæ, iuxta Capit. *Non est*, Capit. *Cum non sit*, & Capit. *Pastoralis*, de decimis, & varios Canones causa 16. q. 1. & q. 7.

Sed personales decimæ hodie nulquā fere sunt in vsu; prædiales etiā non vbiq; quoad omnes terras fructus recepti sunt; sicut nec quoad modū soluendi scilicet vt ad ipsas ædes Ministrorū Ecclesiæ deferatur. Quia in re particularis locorū consuetudo arte denda est; potest enim consuetudine obligatio soluendi decimas abrogari, vel limitari, vt superius dictū.

33 Illud hoc loco dubitatur, an etiam ex rebus donatione, hæreditate, aut legato acquisitis soluendæ sint decimæ. Respondeo, decimam partem fructuum, quas eiusmodi res ferunt, sine controuersia soluendam, vt omnes fatentur, & constat ex citatis iuribus: atqui decimam partem ipsarum eiusmodi rerū

prædicto modo acquisitarum, minime, vt ex praxi docet Valentia loc. cit. nec repugnat Syluester V. Decima num. 12. etsi quoad res mobiles contrarium asserat Azor tom. 1. lib. 7. cap. 3 §. q. 8.

Ex rebus autem inique partis, decimæ quidem prædiales soluendæ sunt; quia annexæ sunt rei, vbicunque & apud quoscunque ea versetur: Industriales vero ex rebus eiusmodi restitutioni obnoxii non sunt soluendæ, vt ex communi notant Syluester ibidem. & Azor q. 13.

Quæritur quinto, quibus soluendæ sint decimæ. Respondetur, vt se ac ex prima institutione soluendas esse ministris Ecclesiæ, vt ex dictis colligitur; & iure quidem communi, prædiales ijs Parochiis, in quorum parochia sita sunt prædia, vel terræ, ex quibus ijs fructus nascuntur: personales autem ijs, in quorum parochiis degunt, & de iure Sacramenta percipiunt personæ, quæ lucrum faciunt. Quia tamen in restandum est receptæ & probatæ consuetudini qua fieri potest, vt ex alterius quoque parochiæ territorio soluendæ sint decimæ prædiales, ob speciales contractus & titulos.

Iure vero particulari, decimæ aliquando etiam alijs, aut locis, aut personis, etiam laicis, soluendæ sunt; puta Monasterijs, Collegijs, Xenodochijs, Regibus, Principibus alijsq; personis secularibus: quamquam his quidæ titulo non spirituali, sed temporalis. Id autem fieri potest primo per venditionem seu donationem eiusmodi partis fructuum, manente de cætero iure decimarum apud priores possessores; quod nullam habet difficultatem: Secundo per priuilegium, siue concessionem Summi Pontificis, ex rationabili causa, ob bonum Ecclesiæ factam.

Tertio per concessionem in feudum perpetuum, factam ab Ecclesiæ Prælato, ante Concilium Lateranense celebratū sub Alexandro III. circa Annum Christi 1079. & colligitur ex capit. *Cum Apostolica* de his quæ fiunt à Prælati sine concessione Capituli, & capit. *Cum plantare*, de priuilegijs. Quas tamen ipsas decimas sic obtinentes, ex consensu quidem Episcopi, ad aliam Ecclesiam, aut religiosum locum, secundum omnes, & forte etiam laicos, secundum Syluestrum loc. citat. transferre possunt: quamuis ne sic quidem ad laicos transferri possentiat Couarruias loc. cit. n. 5. & sequent.

Post id autem Concilium, decimæ in feudum perpetuum laicis à Prælati inferioribus dari non possunt; præterquam illæ, quæ ante semel in feudum licite concessæ, denuo ad Ecclesiam redierunt, vt generatim dictum disp. 4. q. 7. dub. 7. & docent Glossæ in capit. *Prohibemus*, de decimis, & Valentia q. 5. pun. 4. alijq; à Couarruua citati, quamuis ipse contrarium significet.

Quinto per locationem etiam laicis factam, sed non vltra triennium, vbi recepta est Extravagans Pauli II. De rebus Ecclesiæ non alienandis, quæ id sub excommunicatione cauet. Quam tamen ipsam in multis locis receptam non esse, saltem quoad annexas pœnas, notant Caietanus V. *Excommunicatio*, & Nauarrus Manual. cap. 27. num. 149.

Concilium vero Tridentinum sess. 25. c. 11. de reformat. decreuit, irritas esse quascunque locationes rerum Ecclesiasticarum (etiam auctoritate Pontificis confirmatas) quas à triginta annis ad longum tempus, seu vt

in nonnullis partibus vocant, ad viginti nouem annos in damnis Ecclesiæ, aut contra Canon. sanctiones factas fuisse, Synodus provincialis, vel ab ea deputandi iudicauerunt.

Quæritur sexto, à quibus soluendæ sint decimæ. Respondetur, ab omnibus, qui vel Sacramenta percipiunt in aliqua Ecclesiæ, vel in eius territorio prædia habent, aliquo alio titulo, quâ spirituali; etiam si Clerici sint eiusdem, vel alterius Ecclesiæ: nisi priuilegio, consuetudine, vel simili causa, ex recentis superioris, excusentur, vt cum S. Thoma q. 87. a. 4. habet communis Doctorum sententia.

Quare etiam Clerici ex patrimonialibus prædijs soluere debent decimas, vt cum S. Thoma, & Caietano cit. a. 4. Soto lib. 9. de iust. q. 3. a. 4. docet Valentia q. 5. pun. 5. iuxta capit. *Si quis clericus* 36. q. 1. quidquid nonnulli dixerint: nisi forte Clericus ipse ministrat Ecclesiæ, cui debentur decimæ, vt docet Sa V. *Decimæ*: qua in re consuetudinis habenda est ratio.

An autem ex prædijs vnus Ecclesiæ, in alterius Ecclesiæ territorio sitis, soluendæ sint decimæ, controuertitur inter Doctores: & attendenda videtur consuetudo. Iure quidem communi prædium Ecclesiæ donatum non liberatur ab obligatione soluendi decimas, quas ante soluebat altari Ecclesiæ, vt post alios docet Sa loc. cit.

Vltimo quæritur, ad quæ iudicem spectent causæ decimarum. Respondetur communi iure, & extra casus particulares, absq; controuersia spectare ad iudicem Ecclesiasticum, vt patet ex cap. *Parochianos* de decimis & cap. *Decernimus*, & cap. *Quanto*, de iudicijs, & Clement. *Dissensio*, de iudicijs. Ratio est; quia ius decimarum, saltè prima origine spirituale est.

In particularibus vero quibusdã casibus, res admodum inter Doctores controuersa est, vt videre est apud Petrum Rebuffum de decimis q. 1. Azorium tom. 1. lib. 7. c. 36. & Couarruiam præd. quæst. c. 35. qui quinque casus colligit, in quibus causæ decimarum ad ciuilem magistratum deferri possint. 1. Quando Decima est in feudum Laico legitima auctoritate tradita. 2. Quando Laici coguntur à Clericis soluere decimam, contra præscriptionem vel consuetudinem, cuius initium non extat. 3. Quando quæstio est facti, non iuris. 4. Quando Laicus conductor decimæ inuit cum Clerico pactum, vt coram ciuili iudice conueniri possit. 5. Quando causa agitur contra Laicos fures, de fructibus decimæ soluendis, reddendisue, non de ipso decimæ iure seruando & tuendo.

Sed Azorius loc. cit. q. 7. cum eisdem casus ex Couarruua retulisset, mox subiungit: *Meo iudicio, in omnibus his casibus, causa decimarum coram iudice Ecclesiastico, non Laico tractanda est: quia est causa de decimis aut ortum habens ex iure decimarum.* Ita Azor.

Et sane licet res hæc non parum pendeat à consuetudine, tamen stando communi iure, multo probabilius videtur, quotiescunque ius decimarum, seu dominiū saltem directum ad Ecclesiā pertinet, siue inter Clericos, siue Laicos, seu de iure, seu de facto aliquo, ex iure illo spirituali per se ac necessario dependente, quæstio sit, vt quando quæritur de solutione decimarum, facta ne sit, an non facta; furto ne ante solutionem subtracta sint, an non, cognitionem ad iudicem Ecclesiasticum pertinere.

Secus, quando post solutionem decimarum semel factam, sublatae sunt, deque tali furto puniendo agitur; & vniuersim quoties de ipsis solum fructibus decimarum iam perceptis ac solutis est quæstio, iuxta ea, quæ loco citato fusius tradit Azor.

42

Ratio est: quia Canones superius citati absolute causam decimarum iudici Ecclesiastico transcribunt, quia spiritualis est: & alias etiam *accessorium sequitur naturam principalis*, saltem in necessario connexis; & maxime ubi ex accessorio posset præiudicium aliquod in causa principali creari: quod facile fieret in proposito, si in casu, quo decimæ à laicis, seu titulo feudi, cum licentia summi Pontificis, seu titulo conductionis possidentur, de iure decimarum non Ecclesiasticus, sed secularis iudex cognosceret.

Tunc enim, si quid forte iuris Vasallus, aut conductor laicus amitteret, ipsi etiam Ecclesiæ, ac in eius præiudicium amitteret. Eadem est ratio, cum

de decimarum solutione, an facta sit, quæstio est: quandoquidem ipso neglectu solutionis, intra certum tempus, amitti ius decimarum potest, vt superius dictum.

Accedit, quod cum in casu feudi, dominium decimarum directum adhuc pertineat ad Ecclesiam, & alioqui communi iure, ipse dominus feudi de causa feudi cognoscat, non est ratio, cur cognitio decimalis causæ, hoc casu, Ecclesiæ abiudicetur, vt contra Couarruiam recte notarunt Rebuffus & Azor locis citatis.

Secus est, quando Ius decimarum iusta permutatione, siue contractu, penitus ab Ecclesia alienatum, ac in seculari personam translatum est: sicut etiam negandum non est, in tertio casu, ex Couarruiam relato, quando quæstio est facti solum, non iuris, probabilem esse dictam Couarruiæ sententiam; quæ etiam ita passim videtur praticari.

Q V Æ S T I O IV.

De Voto.

S. Thomas 2. 2. quæstione 88.

Absoluetur hæc quæstio sex dubitationibus. I. Quid sit votum; & quas condiciones requirat, tum ex parte vouentis, tum ex parte materiae. II. Quinam vouere possint; & de varia vouentium conditione. III. Quenam generatim sit obligatio voti. IV. Quotuplex sit votum: speciatim in quo consistat votum solenne, & qua ratione à voto simplici differat. V. Quibusnam modis generatim obligatio voti desinat. VI. An humana auctoritate proprie in voto dispensari possit, etiam solenni. Non est autem animus, nisi qua proprie scholastici Theologi sunt, fusius disputare; sed solum fundamenta tradere; & in præcipuis quibusq; casibus breuem resolutionem addere; ne alioqui opus nimium excrescat, vt in præfatione primi tomii monui.

D V B I V M I.

Quid sit votum; & quanam condiciones, tum ex parte vouentis, tum ex parte materiae, requirantur ad voti valorem & obligationem.

S. Thom. 2. 2. q. 88. a. 1. 2. 5. 6.

Quod ad primum attinet, etsi quidem alias *votum*, & desiderium rei acquirendæ, & preces, quibus hoc desiderium exprimimus, significet; in præfati tamen, promissionem Deo factam significat. Quo modo votum definiri solet, religiosa promissio rei conuenientis Deo facta.

Et dicitur *promissio*, quia quis scilicet statuat, quippiam in honorem Dei, ex obligatione promissi, & sub peccato facere: quia nudum propositum quantumuis firmum, ad votum non sufficit, nec per se obligat. Dicitur *secundo, rei conuenienti*; quia rei inconuenientis promissio nulla est, vt infra patebit. Dicitur *tertio, Deo facta*; quia licet quandoq; etiam Sanctis fiat promissio, quæ nonnunquam votum dicitur (quanquam de hoc sit quæstio de nomine) non est ea tamen actus religionis, sed obseruantia, siue

Dulix; nisi forsitan aliquis speciatim quippiam sanctis promittat, quatenus in eis Deus per gratiam habitat, vt Caietanus hic a. 1. & alij docent.

Iam quod ad condiciones voti pertinet, tres à S. Thoma, q. 88. a. 1. requiruntur, nimirum deliberatio, propositum rei exequenda, & promissio, hoc est, voluntas, seu decretum se obligandi, cum ait: *Votum quandam obligationem importat per modum promissionis, qui est rationis actus, ad quem pertinet ordinare. Sicut enim homo imperando, vel deprecando ordinat quodammodo, quid sibi ab alijs fiat, ita promittendo ordinat, quid ipse pro alio facere debeat. Sed promissio, quæ ab homine fit, homini non potest fieri, nisi per verba, vel quæcumque exteriora signa: Deo autem potest fieri promissio, per solam interiorum cogitationem; quia vt dicitur 1 Reg. 16. Homines vident ea, quæ parent,*

jed

sed Deus intuetur cor. Exprimuntur tamen quandoque verba exteriora, vel ad sui ipsius excitationem, vel etiam ad alios contestandum, ut non solum desistat à fractione voti propter timorem Dei, sed etiam propter reuerentiam hominum. Promissio autem procedit ex proposito faciendi: propositum autem aliquam deliberationem præexigit, cum sit actus voluntatis deliberate. Sic ergo ad votum tria ex necessitate requiruntur. Primo quidem deliberatio; secundo propositum voluntatis; tertio promissio in qua perficitur ratio voti. Ita S. Thomas.

3 Vbi quidem certum est, ad valorem voti requiritur deliberationem aliquam; tum etiam promissionem. Sed dubitatur primo, an ad valorem & essentialiam voti etiam requiratur voluntas sese obligandi. Negant Sotus l. 7. de Iust. q. 1. a. 2. Aragonius hic a. 1. & Lopez part. 1. Instit. cap. 42. qui putant, votū valere absq; proposito & voluntate sese obligandi.

Sed contraria sententia est vera & communis, apud S. Thomam loco cit. & art. 3. ad 2. & 3. Richardum in 4 d. 38. a. 3. q. 3. Bonauenturam d. 38. a. 1. q. 1. Antoninum part. 2. tit. 11. cap. 2. Maiorem ead. d. q. 2. & Nauarrum in man. cap. 12. n. 24. & 27. & habetur ex cap. *Literarum* de voto & voti redempt. Ratio est; quia obligatio intrinsece includitur in promissione; adeo ut si quis voluntate sese obligandi plane careat, nõ vere, sed fictè solū pmitat.

Secundo dubitatur, an ad valorem voti etiam requiratur propositum rem promissam exequendi. Respondeo, quia communiter obligare se non intendit, qui propositum exequendi non habet, ideo S. Thomas cit. a. 1. propositum, rei scilicet promissæ exequendæ, non solum promittendi, ut explicauit Caietanus, ad voti substantiam requisuisse videtur: licet absolute fieri possit, & sæpe, inter homines præsertim, re ipsa accidat, promissionem sine proposito exequendi rem promissam consistere.

4 Quo casu etiam, votum erit validum, ut ex comuni tradunt Caietanus & Aragonius hic a. 1. Nauarrus man. cap. 12. n. 27. Toletus lib. 4. cap. 17. Lopez cap. 44. Graffius cap. 24. n. 13. et si contrarium sentiat Valentia loco cit. & quæst. 7. pun. 4. §. 3. Ratio est; quia obligatio voti non oritur ex proposito rem faciendi, sed ex promissione, & decreto obligandi; quod sine proposito exequendi stare posse, manifestum est, quidquid dixerit Valentia. Hoc interim certum est, per accidens, ratione scandali, obligari posse etiam fictè vouentem ad votum implendum, ut in simili, de ficta promissione homini facta alibi diximus.

5 Tertio dubitatur, an & qualis deliberatio requiratur ad votum. Respondetur I. Ad valorem voti sufficit & requiritur ea deliberatio, quæ sufficit ad peccandum mortaliter; modo non sit tantum virtualis; ut si quis in ebrietate, vel ex consuetudine iurandi, subito voueat, se profecturum Romam, si cum aliquo v. g. ludat &c.

Primum, nempe talem deliberationem sufficere, ex comuni docent Paludanus in 4. d. 38. q. 1. Sotus, & Caietanus loco cit. Nauarrus man. c. 12. n. 26. Gregorius de Valentia loco cit. alijq; recentiores, contra Canonistas quosdam, nescio quam maturam & diuturnam deliberationem requirentes. Ratio est; quia talis deliberatio est in suo genere perfecta, & per se in omni materia sufficiens, ad se obligandum.

Minor autem deliberatio non sufficit; quia Deus non acceptat promissionem, nisi plene deliberatam. Quod si deliberatio ad valorem quidem sufficiens sit, sed immaturior, communiter peccatur venialiter, propter quandam irreuerentiam, ut cum Caietano docet Valentia loco cit.

6 Secundum, non sufficere deliberationem virtutalem, tradunt Aragonius hic a. 1. Angles in flor. 4. p. 2. q. de voto art. 1. & Sanchez l. 1. de matr. d. 8. n. 21. Ratio est, quia talis non est vera deliberatio, qualis ad gratuitam obligationem contrahendam merito requiritur.

Falsum est autem, quod vniuersim tradit Angelus V. *Votum*, eum quæ statim post votum editum poenitet, deliberationem ad valorem voti sufficientem non habuisse. Hoc melius, quod dicit Valentia loco cit. dubitantem statim post votum, an voluerit se obligare, probabiliter cogitare posse, sibi non fuisse animum vouendi, ut mox in simili dicitur.

7 Respondetur II. In dubio an deliberatio fuerit sufficiens, consultissimum est, petere dispensationem voti leuiter editi; quæuis valde probabile sit, in dubio an quis vouerit, nemine teneri voto; sicut nec si dubitet, an cum vouit, compos fuerit rationis; vel an sit obligatus. Priorem partem cum S. Thoma q. 88. a. 10. tradit comūnis Doctorum sententia, quia hæc ipsa est ratio quædam dispensandi, ut inferius dicitur.

Posteriorem partem tradunt Sotus l. 7. q. 3. a. 2. Lopez c. 45. Graffius cap. 3. 2. SaV. *Votum*, & communiter recentiores. Ratio est; quia in dubio, an quis sit obligatus aliqua lege, vel præcepto, melior est conditio possidentis suam libertatem, ut generatim docuimus citat. tom. 2. disp. 2. p. 8. dub. 4. et si nonnulli oppositum docuerint ibidem.

8 Respondetur III. Ad eandem deliberationem spectat, ut quis sine vi, & metu voueat; quia votum ex metu cadente in constantem virum, extrinsecus iniuste ad votum extorquendum iniectum, nullum est. Ita ex certa & comūni sententia tradunt Glossa in cap. *Præsens* 20. q. 3. Angelus V. *Metus*, n. 8. & 15. Nauarrus man. c. 22. n. 51. Gregorius de Valentia q. 6. pun. 4. & habetur Cap. *Perlatum*, de ijs, quæ vi metusue, quidquid dixerint Syluester V. *metus*, alijq; nonnulli. Ratio est; quia æquū est, ut gratuita promissio, præsertim Deo facta, spontanea, ac non per iniuriam extorta sit; ne quasi approbator iniuriæ esse videatur: præsertim quia talis promissio etiam homini facta, est irrita, aut saltem pro arbitrio promittentis reuocari potest, ut ex communi docet Lestius lib. 2. cap. 17. dub. 6. & dictum supra disp. 4. q. 6. n. 325.

Et quamuis Panormitanus in cap. *sicut nobis*, de regularibus, & Sotus lib. 7. de iust. q. 2. a. 1. dixerint, metum illum naturali iure votū irritum reddere; verius tamē est, id solum fieri humano iure, ut docent Aragonius q. 88. a. 3. & Lestius cap. 40. dub. 1. n. 8. & in simili, de contractu per metum, ab alio, quam contrahente altero, iniectum inuito, suo loco superius dictum disp. 4. q. 7. dub. 1. vbi plures citauimus.

9 Ex quibus etiam colligitur, metu leui etiā iniuste incusso votum non irritari, ut habet comūnis, quidquid glossa, Angelus, Nauarrus loco cit. alijq; non-

nulli in contrarium dixerint; quorum tamen sententia in foro conscientiae probabilis est.

Qui verò reclamationem, se vi & metu religionem fuisse ingressum, non est audiendus, nisi intra quinquennium à professione, coram superiore causam deduxerit. Habitum prius dimittens, apostata poenis subiaceret, iuxta Concilium Tridentinum sess. 25. c. 19. de regul. At si vis & metus, aliaue reclamandi impedimenta, per quinquennium, vel ultra perdurent, etiã ius reclamandi perdurabit, vt recte Azor l. 12. c. 4. q. 10. Quis autem sit metus cadens in constantem virum quis leuis, explicatur suo loco de matrimonio.

10 Quod ad secundam huius dubitationis partem, nempe materiam voti attinet, intelligitur eo nomine res seu actio, quæ voto promittitur. Et certum est, ex communi Doctorum sententia, iuxta S. Thomam q. 88. a. 2. opus promissum, seu materiam voti, tribus conditionibus præditam esse debere, ad hoc, vt votum valeat.

11 Prima, vt sit in nostra libera potestate; neque absolute nimirum & physice necessaria, nec impossibilis. Hinc votum de nunquam peccando, aut de non peccando venialiter, non obligat; nec ita quidem, vt quis teneatur vitare venialia, quantum potest; at vero cætera vota de rebus præceptis, & in specie de non peccando mortaliter valent.

Addunt recte Sa V. votum, Lopez c. 43. Sanchez lib. 1. de mat. d. 50. n. 6. votum de re impossibili non obligare, etiam si postea fiat possibilis; nempe quia pro eo tempore, quo voto promissa est, fuit inepta materia voti, ipsumque adeo votum irritum fecit: & quod initio vitiosum est, non potest tractu temporis conualecere, vt dicitur ff. de diuer. regulis Iuris.

12 Secunda conditio est, vt sit opus bonum, accipiendum late opus bonum, etiam pro omissione operis mali. Hinc votum de re indifferente, nisi ob circumstantias sit bona, & desinat esse indifferens, non obligat, v. g. non locuturum, aut lusurum cum aliquo qui tibi molestiam intulit; aut non comesturum, carnes assas, si carnes alio modo coctas velis edere: multo minus obligat votum de re, aut secundum se, aut ratione circumstantiæ mala. Et quidem votum de peccato mortali mortale est, & de veniali veniale, vt recte cum alijs docent Gregorius de Valentia q. 6. pun. 2. & Sa loco cit. tum quia reuerentiæ Deo debitæ aduersatur: tum quia votum includit propositum rei voto promissæ exequendæ.

13 Si autem ipse actus vouendi solum ob aliquam circumstantiam sit malus, res autem, quæ vouetur bona, tunc votum non est inualidum, nisi ea ipsa circumstantia mala referatur ad Deum, tanquam nimirum ab eo impetranda, accipienda &c. quo casu, poterit esse etiam mortalis blasphemia. Hinc votum Religionis factum ex vana gloria; aut vt eo voto concepto, deinceps ante religionis ingressum, velutiam de salute securus, leuiter & libere viuas; vel in gratiarum actionem pro filio ex adulterio suscepto, non est inualidum.

Sed si res ipsa, quæ vouetur, in finem malum ordinetur; aut si quis voueat aliquid, vt consequatur quod non licet v. g. victoriam iniustam, furtum, adulterium; aut in gratiarum actionem pro malo, v. g. pro victoria iniusta, votum non obligat; vt ex communi docent Sa, & Valentia loc. cit. Vbi sine causa Azor l. 12. c. 5. q. 10. excipit votum religionis, quasi validum sit

etiam si vana gloria sit finis ipsius ingressus religionis.

14 Tertia conditio est, vt opus voto promissum non impediat maius bonum, atque adeo nec adimat homini facultatem maioris boni. Hinc vota de rebus illis, quæ diuinis consilijs opponuntur negatiue, v. g. de non seruanda castitate, paupertate, obedientia, de non ingrediendo Religionem, de nihil vouendo, de nulla fideiussione suscipienda, &c. & probabiliter etiam de non suscipiendo officio Reipublicæ. vtili & necessario, tuoque statui conuenienti, iuxta Azorium lib. 11. c. 5. q. 1. & c. 14. q. 6. & Philarchum p. 2. l. 3. c. 15. &c. non obligant; vt nec de illis, quæ contrariè eis sic opponuntur, vt facultatem seruandi consilia adimant; quale est votum de contrahendo matrimonio; nisi cui in aliquo casu vel debitus, vel propter maximam difficultatem seruandi Castitatem, in qua quis sæpius lapsus est, magis expediens videretur status coniugalis; ita vt secundum dictum Apostoli, melius illi sit nubere, quam vri, vt ex communi docent Caietanus hic quæst. 88. a. 2. Nauarrus man. cap. 12. num. 43. Sa. & Valentia locis cit. contra Sorum de iust. lib. 7. q. 1. a. 3. & Aragonium a. 2.

15 Aliæ vero res, quæ contrariè quidem consilijs Euangelicis opponuntur, sed facultatem ea obseruandi non adimunt, licite & valide vouentur, v. g. de seruando Hospitali, de peregrinando, &c. possunt enim hæc vota omnia commutari in vota Religionis, vt dicitur dub. 5. Nec tamen per se loquendo, est mortale, rem indifferenter, aut diuinis consilijs contrariam vouere: quia irreuerentia erga Deum, quæ committitur, grauis non est.

DVBIVM II.

Quinam vouere possint; & de varia vouentium conditione.

S. Thomas 2. 2. q. 88. a. 8. & 9.

16 **E**os, qui sui iuris satisque maturi iudicij sunt vouere posse, nullum est dubium. Sed quæstio est de ijs, qui aut sui iuris non sunt, aut nec dum plentis rationis usum habent.

Et quod ad primos attinet, supponendum est, quosdam esse subditos superiori solum quoad rem voto promissam. Ita filij puberes subijciuntur Patri; Matris autem non nisi post mortem Patris; si ipsa Tutrix sit, aut certe non sit alius Curator, secundum quosdam, apud Sa V. votum. Ita etiam serui dominis & ex probabiliore, vxor marito subijcitur, vt docent Nauarrus man. c. 12. n. 65. & Gregorius de Valentia q. 6. pun. 6. & satis patet ex cap. Manifestissimis, & Cap. Noluit 3. q. 3. contra Sorum lib. 7. de Iustitia q. 3. a. 1. plus asserentem. Idque etiam ex parte de marito (quoad debitum coniugale) aduersus vxorem dicendum est, vt suo loco de matrimonio patebit.

17 Alij sunt subditi etiam quoad ipsam voluntatem, siue actum promittendi. Ita impuberes, nempe mas ante 14. & foemina ante 12. annum subijciuntur Parentibus, Patri scilicet, & post eius mortem Matri, si Tutrix sit (& secundum aliquos, etiam si non sit) item Tutori, Curatori, & domino. Ita Religiosi, seu Moniales subijciuntur superioribus, & Pontifici; non ita huic alij non religiosi.

Hoc

18 Hoc posito, vt ad propositam quaestionem respondeamus, quatuor in rebus conueniunt vota subditorum primo & secundo modo. Primo enim vtrique licite possunt vouere, etiam sine consensu superiorum, sub tacita tamen, vel expressa conditione, si superior consenserit, vt omnes concedunt, cū S. Thoma q. 88. a. 8. Quod si conditionem hanc, (etiam in quantum alioqui superiori subiiciuntur) excludant, tunc votum est illicitum, & nullum, ob inconuenientiam & defectum seu vouentis, seu materiae, quæ vouetur. Exemplū habetur in cap. *Quidam* & cap. *Placet* de conuers. cong. vbi professio facta sine consensu coniugis, declaratur prorsus irrita.

19 Secundo, neutrius votum sine consensu superioris, (in ijs, in quibus ipsi subiiciuntur) aut positiuè consentientis, aut saltem re comperta non repugnantis, est firmum; nempe quia alioqui irritari potest, vt dicitur, & expresse docet S. Thomas q. 88. a. 8. ad 3. Si tamen materia non sit prohibita aut præiudicialis, sufficit consensus negatiuus superioris etiam ignoratis, vt docet Caietanus ibidem a. 8. Sotus lib. 7. de Iust. q. 3. a. 1. & Angles part. 2. de voto a. 7. diffic. 2. et si negent Richardus d. 38. a. 4. q. 1. Maior q. 4. Angelus V. *Votum* 2. n. 3. Rosella n. 14. & Valentia q. 6. pun. 6. Ratio est; quia sicut subditi habent sufficientem libertatem ad hæc faciendā, ita etiam vbi superior non resistit, habent sufficientem libertatem obligandi se ad eadem faciendā; quando hoc ipsis nulla lege prohibetur, vt expresse etiam docet S. Thomas a. 12. ad 2.

20 Tertio, neutrius votum est prorsus nullum & irritum, licite semel sub illa tacita conditione editū, priusquam à superiore irritetur; etiam si alioqui res sit per regulam prohibita. Valet enim, & obligat sub conditione, si superior consenserit; & tenetur subditus vterque petere consensum superioris, vt omnes fatentur: idque ex probabiliori, etiam detecto voto; siquidem alias, licet superior, nescius voti, facultatem denegat, non erit ideo Religiosus à voto exequendo, nec ad tempus quidem exemptus, vt contra Caietanum a. 8. & Nauarrum cap. 12. num. 65. verius docent Angles a. 7. diffic. 2. & Valentia punct. 6. qui solum dicit, id esse tutius. Hoc certum, à voti vinculo subditum non solui, nisi de eo certior factus superior contradixerit.

21 Quarto, vtriusque votum potest à superiore irritari, ex quacunque causa; ita saltem vt subditus pro eo tempore, quo eidem superiori subiectus manet, non teneatur ad executionem voti, vt ex certa & communi docent Syluester V. *Votum* 3. Nauarrus cap. 12. n. 69. Valentia loc. cit. quanquam Sotus lib. 7. de Iust. q. 3. a. 1. putet, esse peccatum saltem veniale, si superior absque rationabili causa votum inferioris irritet. Excipitur votum religiosi, transeundi ad religionem seueriorem, quod à superiore irritari non potest, iuxta cap. *Lices*, de Regularibus.

22 In his ergo conueniunt vtrorumque vota; sed in alijs pluribus discrepant. Primo enim subditi primo modo possunt multa vota, de rebus scilicet ad superiores nullo modo spectantibus, sine eorum præiudicio, valide & absolute edere, etiam ijs non consentientibus: subditi autem etiam quoad voluntatem, & actum vouendi, quales sunt Re-

ligiosi, & impuberes, nullum omnino votum absolute validum, sine consensu superioris, edere possunt; nec de rebus quidem iam aliunde præceptis; quod non sit in potestate prælati, vt recte docent Sotus loc. cit. Nauarrus n. 65. & Valentia loc. cit. contra Caietanum a. 8. Hinc parentes puberis vota personalia, sibi non præiudicantia, imò & realia de bonis Castrensibus, vel quasi Castrensibus, irritare non possunt, vt ex communi docet Sa V. *Votum*, & in simili de elemosyna dictum disp. 2. q. 5. dub. 2. At vero vota Nouitij licet à Prælato irritari nequeant, possunt tamen ab eo suspendi & differri, quando tempore Nouitiatus commode seruari non possunt, vt docent Nauarrus man. cap. 12. num. 76. Sa V. *Votum*, & Azor. lib. 1. 1. cap. 17.

23 Vnde colliges, tamen si neuter coniugum omnimodam castitatem sine alterius consensu vouere possit, vt constat ex cap. *Quidam*, & cap. *Placet*, de conuers. coniug. nec maritus, se nunquam petiturum debitum, cum hoc votum præiudicet vxori, vt recte Sotus lib. 7. de Iust. quæst. 3. artic. 1. potest tamen vterque etiam sine alterius consensu, vouere, nunquam exacturum, in suam duntaxat gratiam, vt recte docent Syluester V. *Votum* 5. q. 2. & Valentia cit. p. 6. & pluribus dicitur de matrim. tom. 4.

24 Eadem ratione, potest quoque vir vxoris vota, de rebus pertinentibus ad domesticam administrationem, irritare; non vicissim mulier viri; cum in illis vir sit caput mulieris 1. Cor. 11. non mulier viri. Vota vxoris de rebus, quarum ipsa plenam administrationem habet, v. g. de danda elemosyna ex paraphernalibus, & alia eiusmodi, quæ viro nihil præiudicant, non potest vir irritare, vt cum Nauarro ex probabiliori docet Valentia loco cit. & colligitur ex cit. cap. *Placet*, de conuers. coniug. quamuis Sotus putet, simpliciter omnia vota vxoris à viro irritari posse, non minus quam vota Religiosi à superiore, ex falso fundamento superius reiecto num. 16.

25 Secundo, potest Votum Religiosi à Prælato, sicut & impuberes à parentibus irritari, etiam cum superioris consensu factum; atque etiam post concessam semel facultatem exequendi votum; at votum vxoris de omnimoda continentia, vel alterius subditi priore modo, etiam de realioquin pertinente ad ius superioris, semel ex consensu superioris editum, non potest irritari. Primum contra Richardum in 4. d. 38. a. 4. q. 3. quem sequitur Angles loc. cit. docent Caietanus cit. a. 8. Sotus, & Valentia locis citatis: nimirum quia illis (nullius quasi proprii iuris, aut dominij in rebus à superioris voluntate dependentibus, capacibus) censetur concessa solum facultas dependenter ab arbitrio Superioris. Secundum cum Richardo docet Angles ex communi; & de illo vxoris voto habetur cap. *Manifestum*, 33. q. 5.

26 Tertio, Votum Religiosi, vel impuberes, semel à superiore, vel parente irritatum, non conualescit, quamuis subditus ille tandem liberetur à potestate Superioris; at votum subditi solum quoad rem promissam, ex probabiliori, videtur conualescere, si subditus tandem, quoad eam rem, à potestate Superioris liberatus, fiat, sui iuris.

Ita cum distinctione docet Valentia cit. pun. 6. post Rosellam V. *Votum* 2. n. 13. contra Paludanum d. 38. q. 4. a. 2. absolute affirmantem, vota irritata postea reuiviscere: item contra Caietanum & Aragonium art. 8. Angelum V. *Votum* 3. n. 13. Syluestrum V. *Votum* 4. n. 2. Nauarrum man. cap. 12. n. 66. Lopez c. 48. & Grassium cap. 29. n. 5. qui absolute & indistincte negant, vota irritata reuiviscere: quæ sententia probabilis, & tuta est.

Sed nostræ sententiæ ratio est; quia votum subditi priori modo, etiam secundum se, & quoad ipsum actum & voluntatem vouentis, dependebat à superiore; votum autem subditi posteriori modo, solum quoad materiam voti, & rem promissam; quæ proinde ubi superioris potestati definit esse subiecta, idonea fit voti materia, si modo ad eam vouentis intentio extendebatur.

27 Quod tamen intelligendum est, si votum à subdito quoad rem promissam, fuerit licitum, & sub tacita scilicet, vel expressa conditione illa editum, si superior consenserit, vel non impediuerit; neque adeo ipso facto prorsus nullum & irritum fuerit. Tale enim votum nunquam conualescit, vt aperte habetur in cit. cap. *Quidam*, & cap. *Placeat*, ubi professio à coniuge, sine alterius consensu illicitè edita, prorsus irrita declaratur; ita vt sic professus, nec mortua quidem coniuge, teneatur Religionem ingredi: obligatur tamen ad non exigendum sui gratia debitum, & ad seruandam castitatem post mortem coniugis; quia vouens quoad hanc rem erat sui iuris, nec præiudicabat alteri, vt superius dictum.

28 Vnde colligitur, filium puberem, si voueat eleemosynam, factum sui iuris teneri ad eam faciendam; etiam si parens id votum semel irritauerit: nisi eleemosynam statim, & in eo ipso statu subiectionis faciendam vouerit; tunc enim quia tota materia voti in solidum est parentis potestati subiecta, censendum est votum semel irritatum, nunquam conualescere; quo sensu imprimis locuti videntur authores superius citati numero 26.

29 Et quamuis complures, speciatim Antoninus part. 2. tit. 11. cap. 2. §. 6. Syluester V. *Votum* 2. num. 6. Bartholomæus Medina lib. 1. Instit. cap. 14. §. 7. alijque tradant, à parentibus irritari solum posse vota filiorum, qui annum 25. non transcendunt; rectius tamen Viualdus in Candelab. n. 92. & Sanchez lib. 6. de matrim. d. 93. n. 10. id extendunt ad vniuersum tempus, quo filij sub potestate parentum viuunt; ob rationis paritatem.

30 Neque vero potest parens votum nuncupatum à pubere filio irritare, postquam hic eius potestate egressus fuit: an vero possit irritare filij iam emancipati votum non solenne, ab impubere editum, controuertitur. Affirmant Caietanus hic quæst. 89. art. 5. Gregorius de Valentia pun. 6. Nauarrus man. cap. 12. num. 71. Lopez 48. Azor cap. 17. quæst. 7. Neque ant probabilis Sotus lib. 7. quæst. 3. art. 2. Aragonius quæst. 88. art. 9. Angles flor. art. 7. diff. 12. Quia tunc Parens nullam amplius in eum potestatem habet; quauis antea habuerit.

31 Quod vero attinet ad eos, qui plenum usum ra-

tionis non habent, vt sunt ebrij, amentes, pueri &c. notandum est, eos, qualescunque sint, si aut nullum, aut non plenum rationis usum habent, ita vt mortaliter peccare possint, valide non posse vouere: pueri impuberes, si doli capaces sint, possunt quidem, vt ex dictis patet, quantum in se est, vouere; sed eorum votum quodlibet, ante pubertatem editum, potest irritari à parentibus, etiam post adeptam pubertatem, vt de iisdem & de votis Religiosorum superius dictum.

At verò post pubertatis annos edita non possunt irritari, si aut personalia sint, vt est votum orationis, &c. aut ita mixta, vt per se primo sint personalia, vt est votum propinquæ peregrinationis, vt docent Nauarrus num. 68. & 70. & Valentia loc. cit. & colligitur ex dictis.

Votum porro solenne in Religione pueri olim facere non poterant, ante decimum quartum annum, puellæ ante duodecimum, ex cap. *Non solum*, de voto & voti redempt. in 6. Iam verò iure nouo, neutri, ante annum decimum sextum, perfectè completum: si fecerint, nullam penitus ea vota obligationem inducunt, ex Concilio Tridentino sess. 25. cap. 15. de Regular. Si verò puer, doli capax, ante eam ætatem, sacro ordine initietur, tenebitur voto solenni continentiæ ordini annexo; quia quoad hoc nihil in Concilio Tridentino innouatum est.

33 Ex quibus colligitur, votum simpliciter & absolute validum esse, quatuor his conditionibus concurrentibus. Prima ex parte ipsius voti vt sit verum votum; habens tres illas requisitas conditiones, de quibus supra dub. 1. Secunda ex parte promittentis, vt sit factum ab eo, qui vouere poterat. Tertia ex parte materiæ, vt sit de re licita & conuenienti; esto alioqui votum ex parte circumstantiarum sit illicitum, nempe factum ob vanam gloriã, aut minus consulto editum, vt dictum cit. dub. 1. Quarta ex parte consequentium circumstantiarum, vt quis non sit aliunde iaru liberatus ab obligatione voti, vt partim ex dictis constat, partim dicetur dub. 5. & 6.

Harum conditione aliqua deficiente, etiam si quis postea votum ratificet, falso putans, se voto teneri, alias non confirmaturus, non ideo voto teneatur, vt rectè & ex communi docent Syluester V. *matrimonium* 4. n. 10. Caietanus 2. 2. q. 189. a. 5. Nauarrus cap. 12. n. 7. & Sa V. *Votum*.

DVBIVM III.

Quenam generatim sit obligatio voti.

S. Thomas 2. 2. q. 88. a. 3. & 4.

34 Circa obligationem voti duo generatim certum sunt. Primum; votum, si validum sit, obligare sub peccato, & quidem mortali, ex suo genere, vt cum Sancto Thoma quæstione 88. articulo 3. docent omnes, iuxta illud Deuteron. 23. v. 21. *Cum votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere: quia requirit illud Dominus Deus tuus; et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.*

Et Ecceles. 5. v. 3. *Si quid vouisti Deo, ne moreris red-
dere. D. s. plicet enim ei infidelis & stulta promissio: sed
quodcumq; uoueris redde. Multoq; melius est non uouere,
quam post uotum promissa non reddere.*

35 Nec obstat, quod uolatio simplicis promissionis homini facta per se non est peccatum mortale; quia ut indicat S. Thomas a. 3. ad 1. homo eodem genere uinculi multo strictius obligatur Deo, quã homini, Deo enim, inquit, maxime obligamur: & ita uotum ei factum est maxime obligatorium. Accedit quod promissio Deo facta, non est nuda & simplex promissio, sed quasi stipulatio quãdam, promitto ut facias, aut uicissim promittas: quæ etiam promissio inter homines grauem obligationem inducit.

36 Est autem idem peccati genus, nolle exequi uotum, & pœnitere de exequutione uoti; at de ipso uoto edito pœnitere, per se quidem, & uniuersum non est peccatum, ut cum alijs recte docet Valentia quæst. 6. punct. 3. Sed per accidens, ratione periculi grauis uolandi uotum, potest aliquando etiam esse mortale; ueniale autem est, ratione tepiditatis communiter adiunctæ; de quo plura in materia de charitate q. 6. dub. 1. de aecidia.

Sed & uotum factum, ut aliquid à Deo impetres, obligat, etiam si non impetres; nisi sub conditione uouisses, nempe, si impetraueris, ut ex communi recte docent Maior, dist. 38. quæst. 1. Nauarrus cap. 12. n. 43. & Sa V. uotum.

37 Secundo certum est, uoti uolationem posse esse ueniale peccatum, non solum ratione indeliberationis, seu naturalis, & inuoluntariæ obliuionis, uel inaduertentiæ; sed etiam ob paruitatem materiæ, ut habet communis Doctorum sententia; idque etiam si paruam quippiam sit integræ & totalis materiæ uoti, ut contra Caietanum, quæst. 89. art. 7. & Toletum lib. 4. Instit. cap. 17. recte tradunt Sotus lib. 7. de Iustit. quæst. 2. art. 1. Nauarrus Manual. cap. 12. num. 40. Valentia q. 6. punct. 4. Angles in flor. quæst. de uoto art. 2. diffic. 1. Azor. tom. 1. lib. 5. cap. 28. Ut si quis semel omittat Pater & Aue ex uoto promissum.

38 Quanquam probabilis uideatur, non ideo à mortali exculari eum, qui uouens, se quotidie recitaturum Pater & Aue, nunquam recitat per annum. Est enim hæc una quãdam unius uoti materia, eaque grandis, ut recte docuit Valentia loco cit. licet eam culpam solum ueniale esse, tradant Sotus lib. 7. quæst. 2. art. 1. Aragonius quæst. 88. art. 3. & Angles art. 2. diffic. 2. quæ sententia non est improbabilis.

Aliud esset, si quis plura uota rerum eiusmodi paruorum uolaret: nunquam enim uideatur id futurum mortale, licet omnia illa simul sumpta magnam quantitatem facerent: quia nunquã ideo uolatur grauis promissio. In particulari uero æstimatio grauis materiæ à prudentis arbitratu pendet: nec immerito Sanchez lib. 1. de matrimon. disput. 5. num. 25. unam coronam, B. Virginis pro graui materia habet, licet aliqui laxius arbitrentur.

39 Tertio certum est, obligationem uoti plurimum pendere ab intentione uouentis, ut cum S. Thoma quæst. 88. art. 3. ad 2. & 3. docent omnes, quia actio agentis non operatur, ultra intentio-

nem illius, inquit Nauarrus; & cum tota obligatio uoti ex libera uouentis uoluntate ortum habeat, necesse est, etiam quantitatem obligandi, saltem ex parte obiecti, seu materiæ, à uouentis intentione pendere.

Itaque à uoto liberat grauis admodum deceptio: ut si quis uoueat peregrinationem ad terram sanctam, persuasus, eam non longe distare, ut tradunt Lopez cap. 50. Sa V. uotum, Sanchez lib. 1. de matrim. d. 64. n. 4. Ita etiam si quis post uotum peregrinationis Lauretanæ, magnam rei familiaris iacturam inopiamque adierit, quam si præsciuisset, in uotum nunquam consensisset, ad id explendum non tenebitur.

Eadem ratione, qui singulis diebus Sabbati uouit ieiunium, si prudenter credat, ita se affectum fuisse, ut si in mentem uenisset, nonnunquam festa celebriora in sabbatum incidere, ea excepisset, non tenebitur in ijs festis ieiunare, quamuis inter uouendum de ijs expresse nihil cogitauerit.

Similiter an uirginitatem uouens, eam amissa teneatur ad seruandam castitatem (quod absolute quidem asserit Sanctus Thomas cit. art. 3. ad 2. nimirum quia ea communiter solet esse uouentis intentio) itemque an uouens certam eleemosynam, si denuo temere iurat, obliget solum pro prima uice, an quoties iurat, itidem ex actuali, aut uirtuali uoluntate ac intentione uouentis diiudicandum est.

Alias communiter si quis uouit, se aliquid facturum, si forte peccauerit, intelligitur id de prima duntaxat uice, nisi expresse intenderit se obligare ad id faciendum toties, quoties peccauerit, ut docet Sa V. uotum.

Denique is, qui uouit monasterij ingressum, si intentio eius fuit, se obligare ad religionis ingressum principaliter, & ex consequenti elegit hanc religionem, uel hunc locum, quasi magis sibi congruentem, tenetur, si non potest ibi recipi, aliam religionem intrare. Si autem principaliter intendit se obligare ad hanc religionem, uel ad hunc locum, propter specialem complacentiam huius religionis, uel loci, non tenetur alibi religionem intrare, si eum illi recipere nolunt, ut ait S. Thomas art. 3. ad 2.

Neque tamen est in potestate uouentis, ut se pro libito obliget, sub mortali, uel ueniali: obligat enim uotum, pro quantitate materiæ, ut ex ueriori sententia, etiam de legibus suo loco dictum tomo 2. disp. 5. q. 6. dub. 5. quicquid nonnulli in contrarium dixerint. Hinc uolatio uoti de uitando aliquo peccato ueniali, aut de obseruanda lege obligante sub ueniali, est peccatum solum ueniale, ut recte Sotus l. 7. quæstione 2. articulo 1. & Sa V. uotum.

Cæterum uolatio uoti, per se loquendo, non est nisi unicum specie peccatum; quamuis per accidens possint esse plura, si res uoto promissa, fuit etiam ante ex alterius uirtutis obligatione præcepta, ut ex communi recte docet Valentia punct. 4. & in simili suo loco de legibus dictum quæst. 6. dub. 5. quicquid in contrarium dixerint Henriquez lib. 5. cap. 21. §. 5. & Sanchez lib. 1. de matrimon. d. 5. num. 21. & d. 9. num. 6.

Hæc vero cum generatim certa sint, vt dictum; Dubium est primò an quis aliquando teneatur ad votum, quod ipse non fecit. Respondeo sequentibus pronuntiatis. I. Filij, quamdiu hæredes non sunt, non tenentur votis Parentum, nisi ipsi sponte se se obligent. Ita communis.

45 II. Vota personalia & mixta, quæ primario personalia sunt v. g. de peregrinando, ad hæredes non transeunt: vota autem realia (quæ rem concernunt) transeunt ad hæredes, vt alia onera realia. Ita ex communi Paludanus d. 38. q. 3. a. 3. Lopez cap. 45. Angles art. 2. diff. 13. Neque, tamen, ideo hæres mortui parentis, vel testatoris vota negligens, religionem violat, sed iustitiam, seu fidelitatem, vt recte docent Azor. cap. 15. quæst. 15. & Suarez tom. 3. d. 88. sect. 5.

46 III. Quando ciues communi consensu vouerunt, quotannis certum diem festum, posteri quidem eorum voti vinculo proprie non tenentur: attamen fieri potest, vt ad idem festum celebrandum teneatur ratione pacti, statuti, aut legitimæ consuetudinis; quia votum est personale vinculum ipsius vouentis; quod per se ad alios non pertinet.

47 IV. Quod attinet ad eum, qui ingreditur religionem, omnia eius vota personalia professione extinguuntur; realia vero debita etsi transeunt in monasterium, iuxta vires acceptæ hereditatis; excipienda tamen videntur votiu debita; quia hæc per religionem itidem extinguuntur, vt recte docet Sa V. *Votum*; licet aliqui negent. Nouitius autem excusatur ab executione voti personalis, nõ auté realis.

48 Dubium est secundò, de circumstatijs in executione voti obseruandis, quantitate scilicet, qualitate, tempore, & loco. Respondeo primò, si vouens ipsemet, determinauit aliquas conuenientes circumstantias, tum vouens eas in executione seruare debet. Patet secundò omnes; quia voti obligatio ex parte materiæ pender ex voluntate vouentis.

49 Respondetur secundò, si nullas determinauit, tunc quo ad locum, qualitatem, & quantitatem rei, sufficet quiuis locus, & qualitas, & quantitas, quæ factis sit, ad hoc, vt prudentum iudicio, quis vere censeatur opus promissum exequi, faciendo opus in tali loco, & cum tali quantitate, vel qualitate, spectata etiam ipsius personæ circumstantia, & intentione saltem virtuali. Ita ex communi docet Valentia quæst. 6. punct. 4. post Maiorem d. 3. quæst. 3. Itaque qui absolute vouit dare eleemosynam, satisfaciet dando quancunque veram eleemosynam: qui vouit frumentum, si det qualecunque frumentum, modo bonum sit: qui vouit generatim ingressum religionis, satisfaciet, si ingrediatur qualemcunque religionem, modo non sit penitus collapsa.

50 Respondetur tertio, quantum ad tempus, debere vouentem (nisi alia fuerit eius intentio) primo quoque tempore, quo prudentum iudicio, sine suo notabili incommodo, videatur posse, votum exequi, vt cum S. Thoma a. 3. ad 3. docent Syluester v. *Votum* 2. n. 3. Valentia, & alij locis citatis, & patet cit. Deuter. 23. v. 21. & Eccles. 5. v. 5. *Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere.* Non tamen in mora est, qui expectat maiorem oportunitatem breui futuram, vt recte Syluester loco cit.

Quod si quis vouit singulis diebus dare pauperi eleemosynam, si hodie non det, debet cras illud addere; non item, si omittat orationem dominicam, quam in singulos dies recitandam vouerat, vt bene docent Sotus lib. 7. de Iust. q. 2. art. 1. Aragonius q. 88. a. 3. Angles flor. a. 2. diff. 2. Sa V. *Votum*. Ratio est; quia hæc videtur communis vouentium intentio; quæ si alia esset, eidem standum erit, vt in tertio certo dictum.

Atque ad hunc modum etiam S. Thomas art. 3. ad 3. quantum ad circumstantiam temporis, ad intentionem vouentis recurrit: *Obligatio voti ex propria voluntate & intentione causatur. Et ideo si in intentione & voluntate vouentis est, obligare se ad statim soluendum, tenetur statim soluere. Si autem ad certum tempus vel sub certa conditione, non statim tenetur soluere. Sed nec debet tardare, ultra quam intendit se obligare, &c.* Plura de obligatione voti, in certis materijs, alibi suis locis, præsertim de matrimonio docemus, & dicentur etiam nonnulla inferius dub. 5.

DUBIVM IV.

Quotuplex sit votum: speciatim in quo consistat votum solenne, & qua ratione à voto simplici differat.

S. Thom. 2. 2. q. 88. a. 7.

51 **V**otum varijs modis diuidi potest. 1. ex parte vouentis in *expressum*, de quo ferè loquimur; & *implicitum*, quod in aliquo actu vouentis implicitè continetur, vti Castitatis votum in susceptione maiorum ordinum, &c. ex communi. 2. ex parte temporis, pro quo obligat, in *temporale* & *perpetuum*. 3. ex parte modi, quo editur, in *privatum* & *publicum*.

Quarto ex parte materiæ, in *reale*, *personale*, & *mixtum*. Reale directè rem ipsam concernit, non personam; vt eleemosynam, quam licet vouenti etiam per alium facere. Personale ipsam personæ vouentis executionem postulat, vt votum ieiunij, orationis &c. mixtum tam personæ functionem, quam rei impensam postulat, vt sit in voto peregrinationis.

Quinto ex parte eiusdem materiæ, siue ex parte propositi ipsius vouentis, in *absolutum* & *conditionatum*; quod non obligat nisi impleta conditione, vt in sponsalibus, & alijs promissis conditionatis accidit, de quibus plura suo loco de matrimonio.

52 Sextò verò votum præcipuè diuiditur in votum *simplex* & *solemne*; vbi præcipuè controuertitur, in quo proprie differat votum solenne à simplici; seu in quo consistat *solemnitas* voti. Et potest quidem votum solenne, secundum etymon vocis, dici omne votum, cui solennis quidam ritus, modus, seu formula adhibita est, adeoque etiam votum publicum, quod solemnni tempore, ac hominum concursu celebratum sit; quo modo Basiliius in regulis fufius disputatis, nomen hoc vsurpassè videtur apud Vasquez 3. part. tom. 2. disp. 165. n. 98.

Sed

Sed apud Theologos & Iuristas votum solemnne, quā contra simplex diuiditur, speciali ratione, dicitur votum illud, quod præter certam solemnitatē, matrimonium postea contractum dirimit, vt videre est c. *Rursus*, c. *Meminimus*, & c. *Influante*, Qui Clerici vel vouentes, & c. *Quod voti*, de voto & voti Redempt. in 6. Vbi duo eiusmodi solennia vota recensentur, nempe per susceptionē sacri ordinis, & professionē religionis approbatā emissa. Eadem diuisio voti simplicis & solennis, quanquā alijs paulo verbis habetur apud Magist. l. 4. d. 38. vbi votū aliud facit commune, quod in baptismo omnes edunt, aliud singulare. Hoc rursus diuidit in priuatū & solenne: priuatū, inquit, est in abscondito factū, quod violare est peccatū; solenne vero in conspectu Ecclesie factū, quod violare est peccatū & scandalū. Et addit: dirimi matrimonium, subsequens hoc, non illo. In eundē sensum Hugo Viçt. l. 2. de sac. p. 12. distinxit videtur votū occultū & publicū, iuxta declarationē, quā habet S. Th. 4. sen. q. 1. a. 2. quæst. i. c. 2. licet interim nec Hugo, nec Aug. in Pl. 75 vbi quæsdā voti diuisiones cōmemorat, nec alij antiquiores, voti solennis in dicto sensu mentionē fecisse videātur, vt videre est apud Mich. Medin. l. 4. de continentia c. 23, & Vasquez n. 92.

Neq; id mirū est, quando & matrimonij irritatio voto solenni annexa, non ita verus est: adeo vt etiā Hier. Platus l. 2. de bono status relig. c. 21. cū dixisset, Monachos olim non nisi implicitū votū, postea explicitū quidem, sed non solenne vouisse, subiungat; primū tempore Innoc. II. ante annos ferē 500. statutū, vt matrimonia à religiosis contracta nulla essent; cum ante semper pro validis haberentur; de qua tamen re inferius ageatur pluribus n. 70.

Hoc posito, de natura voti solennis tres potissimū sunt sententiæ. I. est, solemnitatē illā consistere in quadā vouentis benedictione. Ita S. Th. hic q. 88. a. 7. vbi ait: *Solemnitas voti attenditur secundū aliquid spirituale quod ad Deū pertinet; id est secundū aliquā spirituale benedictionē vel consecrationē, quæ ex institutione Apostolorū, adhibetur in professione certæ regulæ, secundo gradu, post sacri ordinis susceptionē, vt dicit Dionys. 2. c. Eccles. hier. II. sent. est, votū solenne consistere in traditione actuali dominij sui ipsius in manus Dei, & eorū qui vices ipsius gerunt; ita vt votū simplex sit nuda promissio, instar sponsaliū; sed solenne sit traditio de præsentī, instar matrimonij. Ita Sotus l. 7. de Iust. q. 2. a. 5. Pet. Sotus, lect. 5. de matr. Val. hic d. 6. q. 6. pnn. 5. Couar. 4. par. decretal. part. 2. c. 7. §. 4. n. 7. Viquer. Instit. c. 16. §. 7. Henriq. l. 12. de matr. c. 5. n. 2. & c. 14. Arag. 2. 2. q. 88. a. 7. & recent. Thomista cōmuniter, alijq; quā plurimi, apud Sanchez t. 2. de matr. d. 27. n. 7. & fauet S. Th. quodl. 3. a. 18. & in 4. d. 38. q. 1. a. 2. & quidam alij antiquiores ead. dist. 38. Huc etiā reuocari potest eorū sententia, q; vt refert Azor, dicunt, votū solenne etiā sua natura esse perpetuū, simplex vero posse qdē tale esse, nō tamen necessario esse; quoniā sæpe multa vouemus ad tempus. III. sent. & comm. vt videbimus, est, voti solemnitatē consistere in aliquo, quod sit iuris positui tantū, quale nonnulli dicunt esse ipsam et denominationē extrinsecā ab ipsa Ecclesie constitutione, decernētis, p. votū solenne dirimi matrimonium subsequēs, nō autē p. simplex. Significat Caiet. 2. 2. cit. q. 88. a. 7. & sentiunt plures inferius citandi.*

ASSERTIO I. Votū solenne, seu solennitas ipsius vniuersim nō consistit in benedictione vouentis. Est nunc certa, & patet; quia in quibusdā ordinibus, nulla talis benedictio reperitur, vt in Societate nostra, atq; etiā in ordine Prædicatorū, vt inquit Caietanus, vbi solæ vestes benedicuntur, & quidem post professionē & solenne votū iam factū, licet olim forma legitima profitentū contrineretur eiusmodi benedictione, quæ seu mediate, seu immediate fieret circa vouentē; quo modo recte ac cōueniēter nostræ sententiæ S. Thomæ, sua tempora solū respicientē, interpretatus est Caietanus cit. q. 88. art. 7.

ASSERTIO II. Votū solenne non consistit etiā in traditione illa sui ipsius. Videtur certa. Quia traditio illa reperitur etiam in quibusdā, qui votū solenne non ediderunt, vt de religiosis Societatis, etiam non solenniter professis, patet ex bulla Greg. XIII. quæ incipit *Ascendente*, vbi expresse definitur, vota simplicia in Societate nostra post bienniū emittentes, per ea ipsa, se Societati (adeoq; Deo) *dedicare atque actū tradere*; eisdemq; *vere ac proprie religiosis esse*, non secus ac professos cuiuscunque religionis. Quod etiā agnoscit Valentia; qui tamē ex hoc ipso colligere debuisset, assignatā à se voti solennis rationē nec vniuersalē, nec adeo verā esse. Accedit, quod in c. *Rursus* Qui Clerici vel vouētes, dicitur, simplex votū apud Deum non minus obligare, quā solenne. Ommitto, quod vt pluribus probat Suar. t. 2. de Rel. c. 14. n. 12. traditio nō est differentia p. se cōtrahens votū.

Nec obstat, quod in Societate nostra, vota simplicia fiant aliquo modo dependentis à voluntate superioris, qui illa potest, non quidem prohibito, sed tamē ex causa rationabili reuocare & relaxare, vt ex Constitutionibus patet, Hinc enim assignari quidē potest aliqua differentia traditionis, ex parte acceptantis; sed quæ tamen perfectioni ipsius traditionis, ex parte vouentis, nihil derogat; cū ex eius parte sit planē absoluta & perpetua, adeoq; irreuocabilis traditio, etiā sub Apostasiā nota, ac pœnis sancita, vt patet ex bullā illa Greg. XIII. & propria bullā Pij V. cōtra Apostatas, quæ incipit *Æquū*, & Constitutionibus; id quod ad perfectionē verē & religiosę traditionis satis est. Quid enim donationi perfectæ decedit, quod eā donatarius potest reuocare, & donum rursum priori domino restituere? Quid perfectę seruituti deest, quod dominus potest seruū suū emancipare? Eodem ergo modo ad perfectionē traditionis nil interest, quod possit à superiore denuō ex causā reuocari & irritari.

Ass. III. Voti solennitas etiā non consistit in perpetuitate voti. Ita cōmunis Probatur. Quia vel perpetuū dicitur votū, quod nulla penitē dispensatione possit dissolui; & talis perpetuitas nec solenni quidē voto cōuenit, vt inferius dicitur. Vel cōsistit in hoc, quod quantū est ex parte vouentis, ad nullū certum tēpus obligatio voti cōtracta sit, sed potius ex se perpetua sit; & talis perpetuitas cōuenit etiā tū votis simplicib⁹ nostræ Societatis, vt dictū; tū voto simplici castitatis, etiā in seculo emisso; vt p. inde minimē verū sit, votū solenne per se esse perpetuū, votū simplex nō nisi per accidens. Vel tertio perpetuitas hæc intelligitur vt nō fiat sub cōditione, saltē tacita, qua votū pendeat à voluntate hominis acceptantis; & ne sic qdē vniuersim distinguitur votū solenne à simpli-

ci; quan-

quandoquidem certè obligatio voti simplicis Castitatis, in seculo emissa, à nulla eiusmodi conditione pendet. &c.

62 **ASSERTIO IV.** Non consistit etiam in illa denominatione extrinseca, ab effectu illo irritationis matrimonij. Est certa. Probat. Tum quia hoc posterius est voto solenni, & eius quidam effectus, ex cit. cap. *Quod votum*, de voto, & voti redempt. in 6. Tum quia irritatio matrimonij conuenit etiã votis simplicibus Societatis nostræ, ex citata bulla Gregorij XIII.

63 **ASSERTIO V.** Voti solennitas nititur solum iure positiuo Ecclesiastico; adeoq; ex iuris positiuo tantum, non naturalis decreto, nec ex ipsa præcise rei natura desumpta est. Ita Canonistæ omnes, cum glossa in cap. *Rursus*, Qui Clerici vel vouentes, S. Thomas, Caietanus, Aragonius hic cit. q. 88. a. 7. item Scotus 4. dist. 38. q. 1. Michael Medina lib. 4. cap. 38. Suarez tom. 2. de relig. loc. cit. & 3. part. tom. 2. disp. 6. sect. 3. Azol. tom. 1. lib. 12. cap. 6. quæst. 1. Sanchez loc. cit. Lessius lib. 2. cap. 40. dub. 14. Bellarminus lib. 1. de matrim. cap. 21. Vasquez disp. 165. cap. 2. & apud eundem Abulensis, Aluarus Pelagius, Ledesma, Antonius Corduba.

Patet satis expressè, ex cit. cap. *Quod votum*, vbi dicitur: *Nos igitur attendentes, quod voti solennitas ex sola constitutione Ecclesie est inuenta.* Gregorius XIII. in cit. bulla *Ascendente*, reprehendens quosdam societatis nostræ obtretractores: *Non considerantes, inquit, voti solennitatem sola Ecclesie constitutione inuentam esse.* Accedit quod ante Cælestinum III. cap. *Rursus*, Qui Clerici vel vouentes, & Alexandrũ III. cap. *Insinuante*, & cap. *Meminimus*, eodem titulo, non est in Ecclesia audita distinctio voti simplicis & solennis, vt cum Medina supra notarunt Vasquez n. 92. & Sanchez loc. cit.

64 **ASSERTIO VI.** Voti solennitas consistit incerta quadam & solenni forma, ab Ecclesia præscripta seu approbata, eius voti scilicet, in quo fit traditio ipsius personæ vouentis vndique absoluta & perpetua ad obsequium Dei: ac proinde votum solenne est id, in quo fit absoluta & perpetua traditio personæ vouentis ad obsequium Dei per noui status assumptionem, facta sub certa forma ab Ecclesia præscripta.

Ita docent Scotus loc. cit. & Canonistæ communiter omnes, cum Glossa in cit. cap. *Rursus*, quibus, vt in re præcipuè ad Canones pertinente meritò authoritatis plurimum est tribuendum. Eandem sententiam ex instituto tuentur Michael Medina loc. cit. Vasquez cap. 8. Azol. loc. cit. quæstione 1. & 2. qui etiam ex antiquioribus Theologis citat Heruæum, Henricum, & Paludanum, &c.

65 Probat. assertio primò ex cit. cap. *Quod votum*, vbi disertè dicit. Pontifex votum solennizari, seu quod idem est, solenne reddi, per susceptionem sacri ordinis, aut per professionem tacitam (cuius exemplum ex Concilio Toletano IV. can. 49. refert Vasquez n. 46.) vel expressam alicuius religionis approbata, &c. vtique tanquam per ipsam solennitatem, seu formulam solennem vouendi; licet alioqui forma hæc sit variabilis, vt notauit etiam S. Thomas 4.

distinct. 38. quæst. 1. art. 2. quæstionum. 3. & Michael Medina lib. 4. cap. 23. vbi probat, olim à quibusdam virginibus, etiam per veli sacra susceptionem, extra Religionem, votum solenne fuisse editum.

Secundò; Omnium contractuum, testamentorum, & ipsius matrimonij solennitas consistit in forma legitima, quæ pro solenni ex decreto legum habetur. Tertiò; quia non consistit in vilo alio, vt ex dictis patet. Quartò; quia ita optimè coherent omnia, quæ de vtroque voto in Canonibus passim habentur: ac in eundem fere sensum conciliari possunt dicta varia Doctorum, vt expressè etiam videre est apud Azol., Vasquez, & Caietanum, locis citatis.

Qui rectè etiam notauit, votum solenne & simplex, propriè loquendo, essentialiter non differre, sed tantum accidentaliter; tum ratione formæ, quæ voto extrinseca est; tum per respectum ad subiectum, nempe ipsum vouentem, qui in voto simplici ordinariè habilis manet ad matrimonium; secus in solenni; quicquid Aragonius etiam ex hoc diuersitatem essentialem faciat; quod etiam à Valentia rectè negatur.

66 Cur autem solennitas, de qua loquimur, non competat voto, nisi in quo fiat absoluta & perpetua traditio personæ vouentis, ratio est; quia, vt inquit Sanctus Thomas cit. quæst. 88. art. 7. *Solennitates non consueuerunt adhiberi, nisi quando aliquis totaliter mancipatur alicui rei, Non enim solennitas nuptialis adhibetur, nisi in celebratione matrimonij, quando vterq; coniugum sui corporis potestatem alteri tradit.* Et ibidem respons. ad 2. *Particularibus actibus, inquit, non consuevit solennitas adhiberi, sed assumptioni noui status.* &c.

67 Atque ex dictis colligitur primo voti solennitatem non requirere vnã quandam certam & determinatam formulam vouendi; sed ad eam generatim sufficere eam, quam Ecclesia præscripsit & determinauit, vel etiam in posterum determinabit, supposita, ex parte ipsius voti, absoluta & perpetua traditio, ad obsequium Dei; adeo vt quamuis iam quidem ea solennitas non reperitur, nisi in professione Religiosi status, & susceptione ordinis sacri, posset tamen etiam, ex Ecclesie voluntate, transcribi voto absoluto & perpetuo castitatis etiam in seculo emisso, si Ecclesia tales personas inhabilitare veller ad matrimonium contrahendum. Sicut etiam in Societate nostrâ, quoad modum & formulam vouendi, non maior interuenit solennitas in solennibus votis professorum, quam in publicis, ac simplicibus votis Coadiutorum seu spiritualium, seu temporalium. Ita etiam in contractu matrimoniali, non certa aliqua & inuariabilis contrahendi ratio ac modus præscriptus est; sed is vniversim sufficit, supposita absoluta personarum traditione, quam Ecclesia determinauerit.

68 Colligitur secundò, per votum solenne irritari matrimonium iure solum Ecclesiastico, non autem naturali; vt rectè docet Vasquez loc. cit. cap. 6. & 7. Azol. cit. lib. 12. cap. 6. Lessius cap. 41. dub. 8. n. 71. Sanchez, & alij citati; etsi contrarium docuerint S. Thomas 4. dist. 38. q. 1. a. 3. quæstionum. 3. Bonauentura, Sorus ead. dist. 38. Valentia, Aragonius, alijque Thomistæ locis citatis.